

**ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ**

**ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΞΗ ΤΩΝ ΒΑΣΙΚΩΝ ΜΕΘΟΔΩΝ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΕ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΝΟΗΤΙΚΗ
ΑΝΕΠΑΡΚΕΙΑ**

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ:

Αργυροπούλου Κατερίνα
Ρουμελιώτη Ιωάννα
Τρούσσα Αδαμαντία

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:

Παπαδημητρίου Θάνος
Επίκουρος Καθηγητής

Πτυχιακή εργασία για τη λήψη του πτυχίου στην Κοινωνική
εργασία από το τμήμα Κοινωνικής εργασίας της Σχολής
Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας του Τεχνολογικού
Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (Τ.Ε.Ι.) Πάτρας.

ΠΑΤΡΑ, ΙΟΥΝΙΟΣ 1997

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	2072
----------------------	------

2072

Η επιτροπή για την έγκριση της πτυχιακής εργασίας.

Υπογραφή:

Υπογραφή:

Υπογραφή:

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ	5
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	7
Α. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
Β. ΣΚΟΠΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	9
Γ. ΟΡΙΣΜΟΙ ΕΝΝΟΙΩΝ	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	12
Α. ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΝΟΗΤΙΚΗΣ ΑΝΕΠΑΡΚΕΙΑΣ	12
Β. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΝΟΗΤΙΚΗΣ ΑΝΕΠΑΡΚΕΙΑΣ	14
Γ. ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΝΟΗΤΙΚΗ	
ΑΝΕΠΑΡΚΕΙΑ	17
I. Ταξινόμηση με βάση το Δ.Ν.	18
II Ταξινόμηση με βάση την αιτιολογία της νοητικής	
ανεπάρκειας	18
III Ταξινόμηση με βάση τη συμπεριφορά των νοητικά	
καθυστερημένων	19
IV Εκπαιδευτική Ταξινόμηση	22
Δ. ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΝΟΗΤΙΚΗΣ ΑΝΕΠΑΡΚΕΙΑΣ	24
I. Γενετικά αίτια	25
II. Περιβαλλοντικά αίτια	28
α. Προγεννητικά αίτια	28
β. Περιγεννητικά αίτια	30
γ. Μεταγεννητικά αίτια	32
Ε. ΔΙΑΓΝΩΣΗ ΝΟΗΤΙΚΗΣ ΑΝΕΠΑΡΚΕΙΑΣ	36
I. σκοποί της διάγνωσης	36
II. Διαδικασία της διάγνωσης	36
III. Διαγνωστική ομάδα	40
ΣΤ. ΠΡΟΛΗΨΗ ΤΗΣ ΝΟΗΤΙΚΗΣ ΑΝΕΠΑΡΚΕΙΑΣ	43
Ζ. ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΝΟΗΤΙΚΗΣ ΑΝΕΠΑΡΚΕΙΑΣ	49
I. Θεραπεία της νοητικής ανεπάρκειας	49
II. Ειδική αγωγή	50
III. Κοινωνική ένταξη	55
IV. Επαγγελματική κατάρτιση	61
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	64
ΑΡΧΕΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΩΝ ΜΕΘΟΔΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ	
ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΕ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΝΟΗΤΙΚΗ ΑΝΕΠΑΡΚΕΙΑ	64
Α. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΑΤΟΜΑ	64

B. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΟΜΑΔΕΣ	75
I. Ομάδες παιδιών με Ν.Α.	76
II. ομάδες γονέων παιδιών με ν.α	80
Γ. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.	90
I. Στάδια παρεμβάσεις.	95
α) παρέμβαση πριν και κατά την διάρκεια της εγκυμοσύνης.	95
β) παρέμβαση μετά την γέννα.	96
γ) Παρέμβαση κατά τη διάρκεια της νηπιακής ηλικίας	96
δ) παρέμβαση σε αδέρφια και πατέρες	98
II. Ανάγκες παιδιών με νοητική ανεπάρκεια.	101
Δ. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	106
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	129
Α. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ Κ.Λ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΜΕ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΝΟΗΤΙΚΗ ΑΝΕΠΑΡΚΕΙΑ	129
I. Ο ρόλος του Κ.Λ. στην Κοινωνική Ανάπτυξη	130
II. Ο ρόλος του Κ.Λ. στην ψυχική υγεία	131
III. Ο Ρόλος του Κ.Λ στο ίδρυμα αποκατάστασης ατόμων με νοητική ανεπάρκεια	132
IV. Ο ρόλος του Κ.Λ. στ ειδικό Σχολείο	135
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	139
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	139
ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΣΧΕΔΙΟΥ ΕΡΕΥΝΑΣ	140
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο	143
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	143
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο	164
ΠΕΡΙΛΗΨΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ	164
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	164
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	165
ΚΥΡΙΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	179
ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ	182
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	184
Ελληνόγλωσση	184
Ξενόγλωσση	189
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄	
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β΄	

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

Ευχαριστούμε όλους όσους μας βοήθησαν, άμεσα ή έμμεσα για την ολοκλήρωση της πτυχιακής μας εργασίας.

Συγκεκριμένα ευχαριστούμε,

τον υπεύθυνο για την εργασία αυτή καθηγητή

Κο Παπαδημητρίου Θάνο.

την κα Χαραλάμπους Μαίρη, καθηγήτρια

εφαρμογών του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας

του Τ.Ε.Ι. Πάτρας.

Ευχαριστούμε επίσης τους Κοινωνικούς Λειτουργούς, που με τη συμμετοχή τους πραγματοποιήθηκε η έρευνα.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Σκοπός της εργασίας μας είναι η θεωρητική προσέγγιση των βασικών μεθόδων της Κοινωνικής Εργασίας, όσο αφορά τα άτομα με νοπτική ανεπάρκεια και η διερεύνηση της πρακτικής εφαρμογής τους στις υπηρεσίες εξυπηρέτησης ατόμων με νοπτική ανεπάρκεια στην πόλη της Πάτρας, όπου εργάζονται Κοινωνικοί Λειτουργοί. Απώτερος στόχος μας ήταν ο συσχετισμός θεωρίας και πράξης.

Η πτυχιακή εργασία μας χωρίζεται σε βιβλιογραφικό και ερευνητικό μέρος.

Στο βιβλιογραφικό τμήμα γίνεται αρχικά μια εκτενής αναφορά στο θέμα της νοπτικής ανεπάρκειας. Ειδικότερα περιγράφονται η έννοια και τα αίτια της νοπτικής ανεπάρκειας, όπως και η διάγνωση, η πρόληψη και η αντιμετώπιση της, ενώ παράλληλα γίνεται ταξινόμηση των νοπτικά καθυστερημένων ατόμων.

Ακολουθεί αναλυτική παρουσίαση των βασικών μεθόδων Κοινωνικής Εργασίας σε σχέση με τα άτομα με νοπτική ανεπάρκεια. Περιγράφεται ακόμα ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού στα σχετικά πλαίσια εργασίας.

Στο ερευνητικό τμήμα περιλαμβάνεται η έρευνα με ερωτηματολόγιο συνέντευξης στους εργαζόμενους Κοινωνικούς Λειτουργούς στα πλαίσια εξυπηρέτησης νοπτικά καθυστερημένων ατόμων στην Πάτρα. Συγκεκριμένα, περιέχεται η μεθοδολογία και τα αποτελέσματα της έρευνας, καθώς και τα συμπεράσματα και οι εισηγήσεις μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στα μέσα του 19ου αιώνα αρχίζει να φαίνεται μια αλλαγή στον τρόπο αντιμετώπισης των νοητικά καθυστερημένων ατόμων. Η υποχρεωτική εκπαίδευση φέρνει στην επιφάνεια ομάδες παιδιών που δεν μπορούν να ανταποκριθούν στις νέες απαιτήσεις. Αυτό καθιστά αναγκαία την ίδρυση ειδικών σχολείων (Κυπριωτάκης 1989, σελ 154).

Έτσι αρχίζει μια νέα πορεία για την αντιμετώπιση της νοητικής ανεπάρκειας, όπου κύριος στόχος δεν θα πρέπει να είναι μόνο η εκπαίδευση τους αλλά θα πρέπει να είναι και η ένταξή τους στο κοινωνικό περιβάλλον και η μετέπειτα επαγγελματική τους αποκατάσταση. (Κυπριωτάκης 1989, σελ 154-155).

Το θέμα της κοινωνικής και επαγγελματικής ένταξης των νοητικά καθυστερημένων ατόμων είναι πολυδιάστατο και πολύπλοκο κατά την εφαρμογή του, καθώς προϋποθέτει την αλλαγή στάσεων και αντιλήψεων των μελών της κοινότητας, την ενημέρωσή τους για την ύπαρξη της νοητικής ανεπάρκειας και τις φροντίδες που συνεπάγεται, αλλά και την δημιουργία εκείνων των δομών που θα δέσουν τις βάσεις για πραγματική κοινωνική ένταξη και ουσιαστική επαγγελματική αποκατάσταση. Η αναγνώριση επίσης των αναγκών και των δικαιωμάτων των ανθρώπων αυτών αποτελεί ένα σημαντικό μέλημα της κοινωνίας, η οποία πρέπει να παρέχει εκείνα τα μέσα που θα βοηθήσουν το κάθε άτομο να ζήσει μια ικανοποιητική ζωή. Οι δυσκολίες και τα προβλήματα

που εμφανίζονται είναι αρκετά, ιδιαίτερα σε κοινωνίες όπως η δική μας, όπου η εξέλιξη στο θέμα της πρόληψης αλλά και της αντιμετώπισης της νοητικής ανεπάρκειας δεν είναι ουσιαστική.

Στην όλη προσπάθεια ο ρόλος ενός εξειδικευμένου Κοινωνικού Λειτουργού κρίνεται απαραίτητος και βοηθητικός. Οι υπηρεσίες του θεωρούνται σημαντικές διότι στοχεύουν στη βοήθεια των ανθρώπων να αναπτύξουν τις ικανότητες που θα τους κινητοποιήσουν στο να λύσουν τα ατομικά τους προβλήματα. Επίσης ο Κ.Λ. προάγει τη δύναμη για αυτοδιάθεση, προσαρμογή και ανάπτυξη, εισάγει εναλλακτικές λύσεις για τις υπάρχουσες υπηρεσίες και τον τρόπο λειτουργίας τους και αποτελεί τον συνδετικό κρίκο ανάμεσα στα άτομα που χρήζουν βοήθειας και την κοινότητα. (Π.Δ. 891/1978)

Με την χρήση των μεθόδων Κοινωνικής Εργασίας και στηριζόμενος ο Κ.Λ. στις υπηρεσίες που παρέχει η κοινότητα για τα άτομα με νοητική ανεπάρκεια, θα μπορέσει να συμβάλλει στην ενίσχυση αυτών των ατόμων, στην επίλυση προβλημάτων που δημιουργεί η ίδια η κατάσταση τους, αλλά και στην κοινωνική και επαγγελματική τους αποκατάσταση.

Η παρούσα πτυχιακή εργασία αποτελεί μια θεωρητική προσέγγιση του ρόλου του Κοινωνικού Λειτουργού κατά την εφαρμογή όλων των μεθόδων της Κοινωνικής Εργασίας στα άτομα με νοητική ανεπάρκεια. Επίσης αποτελεί μια ερευνητική προσέγγιση της παροχής υπηρεσιών για τα άτομα με νοητική ανεπάρκεια στην πόλη της Πάτρας, παραθέτοντας στοιχεία που δείχνουν πρακτικά το έργο του Κοινωνικού Λειτουργού στην υπηρεσία.

B. ΣΚΟΠΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Σκοπός της παρούσας - πτυχιακής εργασίας είναι η μελέτη των θεωρητικών απόψεων, όσον αφορά τις βασικές μεθόδους της Κοινωνικής Εργασίας για τα άτομα με νοητική ανεπάρκεια και η διερεύνηση του βαθμού εφαρμογής τους σε πρακτικό επίπεδο, στα πλαίσια που λειτουργούν στην πόλη των Πατρών και στα οποία υπάρχει Κοινωνική Υπηρεσία.

Συγκεκριμένα θα λέγαμε πέρα από την θεωρητική προσέγγιση του θέματος της νοητικής ανεπάρκειας επιδιώχθηκε η περιγραφή των βασικών αρχών των μεθόδων Κοινωνικής Εργασίας για τα άτομα με νοητική ανεπάρκεια μέσα από τη σχετική βιβλιογραφική μελέτη.

Μέσα από την έρευνα που διεξάγουμε επιχειρήσαμε να διερευνήσουμε τα πλαίσια που εξυπηρετούν νοητικά καθυστερημένα άτομα από Κοινωνικούς Λειτουργούς. Κυρίως όμως σκοπός μας ήταν να επισημανθεί ο τρόπος εφαρμογής των μεθόδων Κοινωνικής Εργασίας ώστε να συσχετισθεί με όσα θεωρητικά προβλέπονται. Από τη διαδικασία αυτή επιδίωξή μας ήταν να εντοπισθούν τυχόν ελλείψεις, εμπόδια και προβλήματα στην εργασία του Κοινωνικού Λειτουργού.

Τέλος, επιχειρείται μια προσπάθεια για παράθεση προτάσεων που θα συντελέσουν στην προώθηση και βελτίωση του έργου του Κοινωνικού Λειτουργού με τα άτομα με νοητική ανεπάρκεια.

Γ. ΟΡΙΣΜΟΙ ΕΝΝΟΙΩΝ

Νοητική ανεπάρκεια: "Η νοητική ανεπάρκεια αναφέρεται σε μια γενική λειτουργία του πνεύματος, που είναι κατώτερη από τον μέσο όρο, εμφανίζεται κατά την περίοδο της ανάπτυξης και συνοδεύεται από αλλοίωση της προσαρμοστικής συμπεριφοράς". (Κρασανάκης 1989, σελ. 26)

Νοητικά καθυστερημένο άτομο: "Με τον όρο νοητικά καθυστερημένα άτομα εννοούμε τα άτομα που έχουν μεγάλη δυσκολία στην κοινωνική προσαρμογή τους, επειδή οι αντιληπτικές τους ικανότητες βρίσκονται χαμηλότερα του φυσιολογικού". (Ματινοπούλου 1988, σελ. 103)

Νοημοσύνη: Η νοημοσύνη αναφέρεται σε μια ανώτερη πνευματική λειτουργία που παρεμβαίνει, όταν λειτουργίες κατώτερου επιπέδου (ένστικτα, ορμές κλπ) δεν μπορούν ν' ανταποκριθούν στις απαιτήσεις μιας ορισμένης κατάστασης. Αποτελεί μια γενική και περίπλοκη λειτουργία που κινητοποιεί το σύνολο του ψυχοσωματικού μηχανισμού κι αποβλέπει σε μορφές προσαρμογής κι εξισορρόπησης, ανάλογες με τη φύση του ανθρώπου, την ιδιοσυστασία του, αλλά και την επίδραση του περιβάλλοντος (φυσικού, οικονομικό - κοινωνικού, πολιτισμικού, ιδεολογικού). (Σταύρου 1986, σελ. 241)

Νοητική ικανότητα: Η νοητική ικανότητα υποδηλώνει τη γενική νοημοσύνη, όπως αυτή αξιολογείται από τις νοομετρικές κλίμακες (Μπάρδης 1985, σελ 47)

Δείκτης Νοημοσύνης (Δ.Ν.): Ο δείκτης νοημοσύνης είναι ψυχομετρικός δείκτης που χρησιμοποιείται για να υπολογιστεί το επίπεδο νοητικής ανάπτυξης ενός ατόμου, σε σχέση με τη χρονολογική του ηλικία. (Μπάρδης 1985, σελ. 51)

Νοητική Ηλικία (Ν.Η.): Νοητική ηλικία είναι το επίπεδο νοητικής ικανότητας ενός ατόμου, σε σύγκριση με το βαθμό ανάπτυξης του μέσου φυσιολογικού ατόμου ορισμένης χρονολογικής ηλικίας. (Μπάρδης 1985, σελ. 48)

Χρονολογική Ηλικία (Χ.Η.): Χρονολογική ηλικία είναι η διάρκεια ζωής ενός ατόμου από τη γέννηση μέχρι κάποια δεδομένη στιγμή. (Μπάρδης 1985, σελ. 48)

Κοινωνική νοημοσύνη : "Η κοινωνική νοημοσύνη αποτελεί την ικανότητα του ατόμου να αλλάζει ή να τροποποιεί τη συμπεριφορά του σαν αποτέλεσμα αυτού που αντιλαμβάνεται, γνωρίζει ή βιώνει στην πραγματικότητα ". (Perlman 1957, σελ. 248)

Κοινωνική προσαρμογή : Η κοινωνική προσαρμογή αναφέρεται σε μορφές συμπεριφοράς κατά τη συναναστροφή του με τους άλλους που είναι απαραίτητες ώστε το άτομο να γίνει αποδεκτό από την κοινωνική ομάδα. (Παρασκευόπουλος 1980, σελ. 181)

§ Ένταξη : Ένταξη είναι ο τρόπος και οι συνθήκες ζωής που δίνουν τη δυνατότητα στο νοητικά καθυστερημένο άτομο να ζει κοντότερα στο "φυσιολογικό ". (Ματινοπούλου 1988, σελ 103)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

A. ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΝΟΗΤΙΚΗΣ ΑΝΕΠΑΡΚΕΙΑΣ

Ο όρος νοητική ανεπάρκεια δεν έχει ως σήμερα καθοριστεί σαφώς. Κατά καιρούς και σε πολλές χώρες έχει χρησιμοποιηθεί ένα πλήθος όρων, προκειμένου να εκφραστεί η έννοια της νοητικής ανεπάρκειας, όπως ιδιωτεία, παραφροσύνη, άνοια, σχιζοφρένεια, νοητική καθυστέρηση, νοητική μειονεξία, πνευματική αναπηρία κ.α. Η καθιέρωση, ωστόσο, ενός γενικά αποδεκτού, ορισμού για τη νοητική ανεπάρκεια, δεν έχει ακόμα επιτευχθεί και το γεγονός αυτό οφείλεται στους εξής κυρίως λόγους:

α. Η νοητική ανεπάρκεια αποτελεί ένα πολύπλοκο σύνδρομο που περιλαμβάνει ένα πλήθος αιτιών και ανομοιογενών παθολογικών περιπτώσεων, ώστε να καθίσταται αδύνατον να ενσωματωθούν σε ένα και μόνο ενιαίο ορισμό. (Μπάρδης 1985, σελ. 42)

β. Πολλές επιστήμες (ιατρική, βιολογία, παιδαγωγική, ψυχολογία, κοινωνιολογία κ.α.) μελετούν το πρόβλημα της νοητικής ανεπάρκειας, όπως και διάφορες υπηρεσίες κοινωνικής μέριμνας, καθεμιά από τις οποίες εστιάζει το ενδιαφέρον της σε ορισμένες μόνο διατάσεις του προβλήματος. Οι γιατροί και οι βιολόγοι, επί παραδείγματι, επικεντρώνουν τη μελέτη τους στην αιτιολογία, τα κλινικά χαρακτηριστικά και τις διαταραχές των διαφόρων οργανικών συστημάτων· οι ψυχολόγοι επισημαίνουν κύρια τις εκτροπές στη συμπεριφορά· οι κοινωνιολόγοι τονίζουν τις δυσκολίες προσαρμογής

στο κοινωνικό σύνολο· οι εκπαιδευτικοί ενδιαφέρονται για τις δυσκολίες στη μάθηση κτλ. (Παρασκευόπουλος 1980, σελ. 20-21)

γ. Οι διχογνωμίες όσον αφορά τη φύση της νοημοσύνης, τη δομή της, την εξελικτική της πορεία κλπ. ενισχύουν τη σύγχυση που επικρατεί γύρω από την έννοια της νοητικής καθυστέρησης. (Σταύρου 1986, σελ. 255)

δ. Συνεχώς αναζητάται ένας όρος για να χαρακτηρίσουμε τα άτομα με νοητική ανεπάρκεια που να είναι περισσότερο αποδεκτός κοινωνικά και να μη δίγει την αξιοπρέπεια τους. Κάθε φορά λοιπόν που υιοθετείται ένας όρος απορρίπτεται σύντομα ως απαράδεκτος και αναζητείται ένας νέος που να επιδεικνύει σεβασμό στην προσωπικότητα του ατόμου. (Μπάρδης 1985, σελ 42-43)

B. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΝΟΗΤΙΚΗΣ ΑΝΕΠΑΡΚΕΙΑΣ

Έχουν κατά καιρούς διατυπωθεί διάφοροι ορισμοί της νοητικής ανεπάρκειας. Ένας από τους πιο σημαντικούς είναι αυτός που εδόθη από το Βρετανό γιατρό A.I Tredgold το 1937. Ο Tredgold ορίζει τη νοητική ανεπάρκεια ως μια κατάσταση ανεπαρκούς νοητικής ανάπτυξης τέτοιου βαθμού και είδους, ώστε το άτομο να είναι ανίκανο να προσαρμοστεί στο σύννηδες περιβάλλον του και να ζει χωρίς καθοδήγηση, επίβλεψη, προστασία κι εξωτερική βοήθεια (Παρασκευόπουλος 1980, σελ 21). Ο Tredgold παρακάμπτει τα ιατρικά κι εξελικτικά κριτήρια της νοητικής ανεπάρκειας, αντιμετωπίζοντας το πρόβλημα από κοινωνιολογική σκοπιά, καθώς ασχολείται κυρίως με το βαθμό προσαρμογής του ατόμου στο περιβάλλον του (Κυπριωτάκης 1989, σελ.82)

Το 1941 ο Αμερικανός Ψυχολόγος Edgar Doll διατυπώνει έναν πληρέστερο ορισμό της νοητικής ανεπάρκειας, καθιερώνοντας έξι βασικά κριτήρια για τη διάγνωση της :

- α. Η νοητική ανεπάρκεια εμφανίζεται χρονικά από τη γέννηση ή πολύ νωρίς στην παιδική ηλικία.
- β. Χαρακτηρίζεται από ανεπαρκή νοητική ανάπτυξη
- γ. Συνοδεύεται από ανεπαρκή κοινωνική προσαρμοστικότητα
- δ. Καταλήγει σε κοινωνική ανεπάρκεια κατά την ώριμη ηλικία
- ε. οφείλεται σε οργανικά αίτια
- στ. Παραμένει ανίατη (Παρασκευόπουλος 1980. σελ.21)

Ορισμένα από τα κριτήρια αυτά έχουν, ωστόσο, εντονότατα αμφισβητηθεί. Σήμερα πια ισχυρίζονται πολλοί ότι η νοητική ανεπάρκεια δεν αποτελεί αναγκαστικά μια αθεράπευτη οργανική ασθένεια, αλλά ένα σύμπτωμα το οποίο είναι πιθανόν να οφείλεται και σε παροδικά ψυχολογικά ή περιβαλλοντικά αίτια και που μπορεί να πάψει να υπάρχει σε μια ορισμένη περίοδο της ζωής του ατόμου. Τέλος, δε θεωρείται πλέον πως η ανεπαρκής κοινωνική προσαρμοστικότητα είναι απαραίτητα αποτέλεσμα του χαμηλού Δ.Ν. Ουσιαστικά πολλά άτομα με χαμηλό Δ.Ν. αλλά με επαρκείς δεξιότητες κοινωνικής προσαρμογής, δε θεωρούνται υποχρεωτικά νοητικά καθυστερημένα. (Μπάρδης 1985, σελ, 44-45)

Ο ορισμός πάντως που έχει γίνει αποδεκτός από τους περισσότερους ειδικούς σήμερα, είναι αυτός που διατυπώθηκε το 1959 από τον Αμερικανό Σύνδεσμο Νοητικής Καθυστέρησης (American Association of Mental Deficiency). Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό "Η νοητική ανεπάρκεια αναφέρεται σε μια γενική, λειτουργία του πνεύματος, που είναι κατώτερη από τον μέσο όρο, εμφανίζεται κατά την περίοδο της ανάπτυξης και συνοδεύεται από αλλοίωση της προσαρμοστικής συμπεριφοράς" (Κρασανάκης 1989, σελ. 26)

Για την πληρέστερη κατανόηση του ορισμού επεξηγεται καθένας από τους κυρίαρχους όρους που περιέχονται σ' αυτόν:

Γενική λειτουργία του πνεύματος: Αναφέρεται στη γενική νοητική ικανότητα του ατόμου και πιο συγκεκριμένα στη γενική νοημοσύνη

όπως αυτή αξιολογείται με τις γνωστές νοομετρικές κλίμακες (κλίμακα Binet, W.I.S.C. κλπ)

Κατώτερη από τον μέσο όρο: Ο μέσος όρος της γενικής νοητικής ικανότητας είναι, σύμφωνα με τα test Binet, Stanford - Binet, W.I.S.C. κα, ο Δ.Ν. 85

Περίοδος ανάπτυξης: Θεωρείται ότι αρχίζει από τη σύλληψη και φτάνει έως το 16ο έτος της ηλικίας του ατόμου.

Προσαρμοστική συμπεριφορά: Αναφέρεται στην ικανότητα του ατόμου να προσαρμόζεται επαρκώς στις απαιτήσεις του φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντός του. Η αλλοίωση της προσαρμοστικής συμπεριφοράς του ατόμου μπορεί να αφορά την ωρίμανση, τη μάθηση ή την κοινωνική ένταξη (Μπάρδης Π. 1985. σελ 47-57)

Σύμφωνα με τον ορισμό του Αμερικανικού Συνδέσμου Νοητικής Καθυστέρησης για να χαρακτηριστεί ένα άτομο ως νοητικά καθυστερημένο, πρέπει να συνυπάρχουν και τα τρία προαναφερθέντα κριτήρια (νοητική ικανότητα κατώτερη του μέσου όρου, εμφάνιση της νοητικής ανεπάρκειας κατά την περίοδο της ανάπτυξης, αλλοίωση προσαρμοστικής συμπεριφοράς. (Παρασκευόπουλος 1980, σελ. 23)

Γ. ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΝΟΗΤΙΚΗ ΑΝΕΠΑΡΚΕΙΑ

Η καθιέρωση ενός γενικά αποδεκτού συστήματος ταξινόμησης των ατόμων με νοητική ανεπάρκεια, παρουσιάζει σημαντικές δυσκολίες. Οι λόγοι που συντελούν στο γεγονός αυτό είναι ποικίλοι. Κατ' αρχής, διαπιστώνεται μια αδυναμία εξεύρεσης κοινών κριτηρίων που να ικανοποιούν όλες τις εμπλεκόμενες στο πρόβλημα αυτό επιστήμες, καθώς κάθε ειδικότητα χρησιμοποιεί κριτήρια που εξυπηρετούν τους δικούς της σκοπούς. (Παρασκευόπουλος 1980, σελ 26)

Δυσκολίες οφείλονται επίσης και στον καθορισμό των ορίων κάθε κατηγορίας, αφού η νοημοσύνη είναι μια συνεχής μεταβλητή που εκτείνεται από την ιδιωτεία έως τη μεγαλοφυΐα. Συνεπώς, κάθε διαχωρισμός σε κατηγορίες είναι αυθαίρετος. Κυρίως, δημιουργούνται σοβαρές διαφωνίες όσον αφορά τον καθορισμό του κατώτερου και ανώτερου ορίου κάθε κατηγορίας (Ο.Π. σελ 27)

Παρά τις δυσκολίες αυτές ωστόσο, έχουν κατά καιρούς προταθεί διάφορα κριτήρια ταξινόμησης των νοητικά καθυστερημένων ατόμων σε κατηγορία. Τα σπουδαιότερα από τα κριτήρια αυτά είναι: α) ο δείκτης νοημοσύνης, β) η αιτιολογία νοητικής ανεπάρκειας γ) τα βασικά χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς των νοητικά καθυστερημένων ατόμων, δ) οι εκπαιδευτικές ανάγκες των νοητικά καθυστερημένων ατόμων (εκπαιδευτική ταξινόμηση). (Ο.Π. σελ 27)

I. Ταξινόμηση με βάση το Δ.Ν.

Ο δείκτης νοημοσύνης αποτελεί το παλαιότερο βασικό κριτήριο ταξινόμησης των νοητικά καθυστερημένων, που εισάγεται για πρώτη φορά από τον Αμερικάνο ψυχολόγο Lewis Terman.

Για τη μέτρηση της νοημοσύνης χρησιμοποιούνται συνήθως κλίμακες Binet, Stanford - Binet και οι κλίμακες WECHSLER. Σύμφωνα λοιπόν με την ταξινόμηση αυτή, ένα άτομο με Δ.Ν. 80-90 στην κλίμακα Binet κατατάσσεται στην κατώτερη μέση βαθμίδα, με Δ.Ν. 50-79 στη βαθμίδα του οριακά ή ελαφρά καθυστερημένου και με Δ.Ν. κάτω του 50 στη βαθμίδα του βαριά καθυστερημένου (Μπάρδης 1985, σελ. 75-76)

II Ταξινόμηση με βάση την αιτιολογία της νοητικής ανεπάρκειας

Η ταξινόμηση, με βάση την αιτιολογία, περιλαμβάνει δέκα κατηγορίες νοητικής ανεπάρκειας, όπως αυτές διατυπώθηκαν από την "Επιτροπή Ορολογίας" του "Αμερικανικού Συνδέσμου Νοητικής Καθυστερήσης" το 1973. Οι κατηγορίες αυτές αντιστοιχούν στα ακόλουθα αίτια:

- α. Σε λοιμώξεις (μολυσματικές ασθένειες) και τροφικές ή τοξικές δηλητηριάσεις
- β. Σε εγκεφαλικά τραύματα (προγεννητικά, περιγεννητικά, μεταγεννητικά)
- γ. Σε διαταραχές του μεταβολισμού ή της θρέψης
- δ. Σε μεταγεννητικές εγκεφαλικές ασθένειες (οζώδης σκλήρυνση, νευροφυμπρομάτωση κλπ)

- ε. Σε άγνωστα προγεννητικά αίτια
- στ. Σε χρωμοσωματικές ανωμαλίες (σύνδρομο Down, σύνδρομο Klinefelter, σύνδρομο Turner, μικροκεφαλία, υδροκεφαλία κ.α)
- ζ. Σε διαταραχές της κύησης (πρόωρος τοκετός κλπ)
- η. Σε διάφορες γυχικές διαταραχές (όταν δεν υπάρχει ένδειξη εγκεφαλικής παθολογίας)
- θ. Σε περιβαλλοντικά αίτια
- ι. Σε άλλα αίτια (περιλαμβάνονται και βιολογικά αίτια, τα όποια είτε μπορούν να προσδιοριστούν είτε όχι). (Μπαρδής 1985, σελ. 79-81)

III Ταξινόμηση με βάση τη συμπεριφορά των νοητικά καθυστερημένων

Με βάση τη συμπεριφορά των νοητικά καθυστερημένων ατόμων, η ταξινόμηση περιλαμβάνει πέντε βαθμίδες νοητικής ανεπάρκειας: α) οριακή νοητική ανεπάρκεια με Ν.Π. από 70 έως 84. Ταξινόμηση με βάση την συμπεριφορά των Ν.Α.

α) Τα άτομα που ανήκουν στην κατηγορία αυτή διαθέτουν ικανότητες, ώστε να προοδεύσουν στα σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, παρά το γεγονός ότι υστερούν ως προς την ταχύτητα λειτουργίας της σκέψης τους, η οποία φαίνεται να έχει βραδύ, κοπιώδη και αβέβαιο χαρακτήρα. Οι μηχανισμοί που δέτουν σε δράση, όταν σκέπτονται, τα κουράζει πολύ περισσότερο από τα φυσιολογικά παιδιά, έτσι χρειάζονται συνεχή εξωτερική παρότρυνση και ενίσχυση. Κύριο χαρακτηριστικό των παιδιών αυτών είναι η βραδύτητα στη μάθηση, στην

επεξεργασία και την αφομοίωση των γνώσεων που παρέχονται από το σχολείο είτε το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Η επιμονή και η διαρκής προσπάθεια όμως, μπορεί να τα οδηγήσει σε κατακτήσεις ανάλογες των φυσιολογικών παιδιών. Τα άτομα αυτά διαθέτουν πνευματικές δυνάμεις που τους επιτρέπουν να ζήσουν στην κοινωνία αυτοτελώς, παρά τις δυσκολίες που θα συναντήσουν. (Κρασανάκης 1989, σελ 56-58)

β) Ελαφρά νοητική ανεπάρκεια με νοητικό πηλίκο από 55 έως 70. Τα άτομα που ανήκουν σε αυτήν τη βαθμίδα στην προσχολική περίοδο μπορούν να αναπτύξουν κοινωνικές δεξιότητες κι επικοινωνία και συχνά δεν διακρίνονται από τ' άλλα παιδιά της ηλικίας τους. Παρουσιάζουν μικρή καθυστέρηση στις κινητικές και αντιληπτικές ικανότητες. Μπορούν να αποκτήσουν σχολικές γνώσεις έως το επίπεδο της ΣΤ' Δημοτικού, όταν φτάσουν προς το τέλος της εφηβικής ηλικίας. Σαν ενήλικες μπορούν να αποκτήσουν κοινωνικές και επαγγελματικές δεξιότητες που να τους επιτρέπουν να αυτοσυντηρούνται. Χρειάζονται, ωστόσο, καθοδήγηση και βοήθεια όταν βρεθούν κάτω από έντονη κοινωνική ή οικονομική πίεση. (Μάνου 1988, σελ 455)

γ) Μέτρια νοητική ανεπάρκεια με νοητικό πηλίκο από 40 έως 55. Τα άτομα αυτά στην προσχολική ηλικία έχουν δυνατότητες κοινωνικής επαφής και επικοινωνίας. Εμφανίζουν επαρκή κινητική ανάπτυξη και είναι ικανοί να αυτοεξυπηρετηθούν υπό μέτρια όμως εποπτεία. Είναι δυνατόν να αποκτήσουν σχολικές γνώσεις μέχρι το επίπεδο της Β' Δημοτικού μπορούν να κινούνται μόνα τους σε γνωστούς χώρους, ως ενήλικες μπορούν να αυτοσυντηρηθούν εργαζόμενοι σαν ανειδίκευτοι ή

ημειδούμενοι εργάτες σε προστατευτικό περιβάλλον. Χρήζουν, ωστόσο συνεχούς εποπτείας. (Παρασκευόπουλος 1980, σελ 30)

δ) Βαριά νοητική ανεπάρκεια με νοητικό πηλίκο από 25 έως 40. Τα άτομα με βαριά νοητική ανεπάρκεια, στην προσχολική ηλικία, έχουν φτωχή κινητική ανάπτυξη, ελάχιστη ομιλία όπως και ελάχιστες ικανότητες επικοινωνίας, ενώ παρουσιάζουν μια γενικότερη ανικανότητα απόκτησης αυτονομίας κι αυτοεξυπηρέτησης. Στη σχολική ηλικία μπορούν να μιλούν και να επικοινωνούν, αδυνατούν όμως να αποκτήσουν σχολικές γνώσεις. Με συστηματική άσκηση μπορούν να μάθουν απλές συνήθειες της ζωής. Στην ενήλικη ζωή τους μπορούν να αποκτήσουν δεξιότητες αυτοεξυπηρέτησης μέσα σε ελεγχόμενο περιβάλλον. (Ο.Π., σελ 30)

ε) Βαρύτατη νοητική ανεπάρκεια με Ν.Π. κάτω των 25. Στην προσχολική ηλικία, τα άτομα που ανήκουν σ' αυτήν τη βαθμίδα παρουσιάζουν ολική καθυστέρηση κι ελάχιστες αισθησιοκινητικές και αντιληπτικές δυνατότητες, γι' αυτό απαιτούν συνεχή φροντίδα. Στην σχολική ηλικία εμφανίζουν κάποια κινητική ανάπτυξη και μπορούν να επωφεληθούν από άσκηση σε αυτοεξυπηρέτηση σε πολύ μικρό όμως βαθμό, Ως ενήλικες έχουν πολύ περιορισμένη κινητική και γλωσσική ανάπτυξη, οι ικανότητες αυτοεξυπηρέτησης είναι ελάχιστες και έχουν ανάγκη από συνεχή φροντίδα και επίβλεψη για να επιβιώσουν. (Κρασανάκης 1989, σελ. 32)

IV Εκπαιδευτική Ταξινόμηση

Η ταξινόμηση αυτή γίνεται για καθαρά εκπαιδευτικούς σκοπούς και έχει προταθεί από τον καθηγητή της Ειδικής Αγωγής του Πανεπιστημίου του Illinois S.A. (Κρασανάκης 1989, σελ. 34) Οι κατηγορίες που περιλαμβάνει είναι οι εξής:

α) Βραδυμαθείς ή βραδεώς μαθαίνοντες : Έχουν οριακή νοημοσύνη, βρίσκονται δηλ. στο κατώτερο όριο του κανονικού, ενώ η κοινωνική, συναισθηματική και κινητική τους ανάπτυξη είναι φυσιολογική. Παρακολουθούν το κανονικό σχολείο, καθώς όμως δεν μπορούν ν' ανταποκριθούν πλήρως στις σχολικές απαιτήσεις, κάποια τοποποίηση του προγράμματος στα μέτρα των δυνατοτήτων τους κρίνεται απαραίτητη για να προοδεύσουν (Κρασανάκης 1989, σελ. 34)

β) Εκπαιδεύσιμοι : Βρίσκονται στο ανώτερο επίπεδο της νοητικής ανεπάρκειας. Στο σχολικό τομέα είναι δυνατόν να μάθουν ανάγνωση, γραφή, αριθμητική και πολλές στοιχειώδεις γνώσεις και δεξιότητες σε βαθμό ώστε να μη θεωρούνται αναλφάβητοι. Αρκεί βέβαια να φοιτήσουν σε ειδικά σχολεία, όπου θα τύχουν ειδικής αγωγής. Στον κοινωνικό τομέα, δύνανται να ενταχθούν στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον και να ζήσουν κοινωνικώς και επαγγελματικώς ανεξάρτητοι, μερικώς ή ολικώς. Ο όρος "εκπαιδεύσιμος" αναφέρεται, εν ολίγοις, σε επαρκή απόδοση σε σχολικές, κοινωνικές και επαγγελματικές γνώσεις. (Παρασκευόπουλος 1980, σελ 30-31)

γ) Ασκήσιμοι: Είναι η μεσαία βαθμίδα των νοητικώς υστερούντων. Δεν είναι σε θέση ν' αποκτήσουν βασικές σχολικές γνώσεις και

δεξιότητες πέρα από μεμονωμένες λέξεις ή απλές φράσεις κι αριθμητικές έννοιες. Μπορούν ν' ασκηθούν όμως σε δεξιότητες αυτοεξυπηρέτησης, ενώ χρήζουν συνεχούς φροντίδας κι εποπτείας. (Παρασκευόπουλος 1980, σελ 24-25)

δ) *Ιδιώτες*: Αποτελούν την κατώτερη βαθμίδα της νοητικής ανεπάρκειας. Αδυνατούν να ωφεληθούν από οποιαδήποτε μορφή αγωγής και άσκησης. Εμφανίζουν πλήρη ανικανότητα για μάθηση έστω και των απλούστερων δεξιοτήτων αυτοεξυπηρέτησης και για να διατηρηθούν στη ζωή, χρειάζονται συνεχή ιατρική και φαρμακευτική θεραπεία. Οι περισσότεροι περιδάλπτονται σε ιδρύματα - άσυλα για όλη τους τη ζωή (Ο.Π. σελ 31)

Δ. ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΝΟΗΤΙΚΗΣ ΑΝΕΠΑΡΚΕΙΑΣ

Η γνώση των αιτιών που προκαλούν νοητική ανεπάρκεια είναι ιδιαίτερης σημασίας, τόσο όσον αφορά τη θεραπεία όσο και την πρόληψη. Από θεραπευτική άποψη, ο ακριβής καθορισμός της αιτιολογίας επιτρέπει τον προσδιορισμό της απαιτούμενης ιατρικής αλλά και παιδαγωγικής αντιμετώπισης του προβλήματος, καθώς και τ' αποτελέσματα τους. Πολύ περισσότερο βέβαια, η γνώση της αιτιολογίας της νοητικής ανεπάρκεια εξυπηρετεί την πρόληψη της, τη λήψη δηλ. μέτρων και τη χρήση κατάλληλων μέσων ώστε ν' αποφευχθούν ή να περιοριστούν οι δυσμενείς εκείνοι παράγοντες που την προκαλούν. (Κυπριωτάκης 1989, σελ 96)

Γενικά, οι περισσότεροι ερευνητές ταξινομούν τα αίτια της νοητικής ανεπάρκεια σε δύο μεγάλες κατηγορίες:

α) τα γενετικά (ή πρωτογενή ή εγγενή ή ενδογενή) και

β) τα περιβαλλοντικά (ή δευτερογενή ή επιγενή, εξωτερικά, εξωγενή ή επίκτητα). Τα γενετικά αίτια είναι παρόντα κατά τη στιγμή της σύλληψης και σ' αυτά συμπεριλαμβάνονται και όσα ανάγονται σε κληρονομικούς παράγοντες. Τα περιβαλλοντικά αίτια οφείλονται σ' εξωτερικούς παράγοντες κι επενεργούν από τη στιγμή της σύλληψης έως την ολοκλήρωση της ωρίμανσης του ατόμου (ως το 16ο έτος περίπου της ηλικίας). Διακρίνονται δε σε προγεννητικά, περιγεννητικά και μεταγεννητικά (Κρασσανάκης 1989, σελ 64)

Πρέπει να σημειωθεί ωστόσο, ότι σήμερα παρά το γεγονός ότι έχουν εντοπιστεί περισσότερα των 200 αιτιών που προκαλούν νοητική

ανεπάρκεια, το 80% των περιπτώσεων των νοπτικά υστερούντων είναι αγνώστου αιτιολογίας (Παρασκευόπουλος 1980, σελ.44)

I. Γενετικά αίτια

Τα γενετικά αίτια, στα οποία ανήκει και η κληρονομικότητα οφείλονται κυρίως σε χρωμοσωματικές ανωμαλίες και σε βιοχημικές ανωμαλίες ή ανωμαλίες του μεταβολισμού (Παρασκευόπουλος 1980, σελ. 44)

Οι Χρωμοσωματικές ανωμαλίες έχουν σχέση με τη δομή του ανθρώπινου κυττάρου. Πιο συγκεκριμένα, το ανθρώπινο κύτταρο αποτελείται από 46 χρωμοσώματα, διαταγμένα σε 23 ζεύγη. Τα αναπαραγωγικά κύτταρα (σπερματοζώαριο στον άνδρα, ωάριο στη γυναίκα) ωστόσο, έχουν μόνο 23 χρωμοσώματα, τα οποία κατά τη γονιμοποίηση ενώνονται και σχηματίζουν έτσι το πρώτο κύτταρο του νέου οργανισμού, που αποτελείται από 23 ζεύγη χρωμοσωμάτων. Κατά την πορεία ωρίμανσης των αναπαραγωγικών κυττάρων όμως, είναι δυνατόν να συμβούν κάποιες σφάλματα, τα οποία συνήθως είναι η απώλεια ενός χρωμόσωμου ή η προσθήκη ενός άλλου επιπλέον ή η ανταλλαγή μερών που ανήκουν σε διαφορετικό ζεύγος χρωμοσωμάτων κτλ (Σταύρου 1986, σελ. 264-265)

Η πιο συνηθισμένη ανωμαλία είναι το τριπλό χρωμόσωμα ή τρισωμία, όπου αντι για 46 χρωμοσώματα υπάρχουν 47. Το επιπλέον αυτό χρωμόσωμα αν εμφανιστεί στο 13ο, 15ο ή 18ο ζεύγος θα έχουμε βαριά νοπτική ανεπάρκεια, ενώ αν παρουσιαστεί στο 21ο ζεύγος, θα

έχουμε σύνδρομο Down (σύνδρομο μογγολοειδούς ιδιοτείας). (Κρασανάκης 1989, σελ 65 -66)

Νοητική ανεπάρκεια μπορεί επίσης να προκύψει από (χρωμοσωματικές) ανωμαλίες που οφείλονται σε διαταραχές των χρωμοσωμάτων του φύλου. Μια τέτοια ανωμαλία είναι η απουσία δεύτερου χρωμοσωμου στο 23ο ζεύγος, οπότε προκαλείται το σύνδρομο Turner. Ανωμαλία επίσης αποτελεί και η παρουσία ενός επιπλέον χρωμοσώμου στο 23ο ζεύγος, εξαιτίας της οποίας εμφανίζεται το σύνδρομο Klinefelter. (Παρασκευόπουλος 1980, σελ 46)

Πέρα από τις προανεφερθείσες χρωμοσωματικές ανωμαλίες που αφορούν τον αριθμό των χρωμοσωμάτων και προκαλούν νοητική ανεπάρκεια, περιγράφονται και χρωμοσωματικές ανωμαλίες οι οποίες αναφέρονται στη βιοχημική σύσταση των χρωμοσωμάτων και ευδύνονται επίσης για την εμφάνιση νοητικής ανεπάρκειας. (Ο.Π., σελ 46)

Κάθε χρωμόσωμα αποτελείται από γονάδες (γόνιοι ή γονίδια) οι οποίες είναι πολύπλοκοι χημικοί σχηματισμοί, γνωστοί στη βιολογία ως DNA. Οι γονάδες είναι υπεύθυνες για τη ρύθμιση των αρχικών χημικών αντιδράσεων στον πυρήνα του κυττάρου, καθώς και για τη μεταβίβαση των κληρονομικών γνωρισμάτων στο άτομο. Είναι φορείς των γενετικών πληροφοριών, είτε αυτές είναι φυσιολογικές είτε παθολογικές. Σ' αυτές είναι γραμμένος ο κώδικας της ζωής και αν υποστούν βλάβες μπορεί να προκληθεί ο θάνατος ή διάφορες βιοχημικές ανωμαλίες. (Ο.Π. σελ 46-47)

Τέτοιες ανωμαλίες οι οποίες μπορούν να προκαλέσουν νοητική ανεπάρκεια είναι η φαινυλοπυροστοφιλική ιδιοτεία, η γαλακτοξαιμία, η αμαυρωτική ιδιοτεία, ο κρετινισμός και η υδροκεφαλία. (Σταύρου 1986, σελ 272-275)

Στα γενετικά αίτια, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, συμπεριλαμβάνονται και τα κληρονομικά. Είναι γεγονός, ότι ο ρόλος που παίζει η κληρονομικότητα στην εμφάνιση της νοητικής ανεπάρκειας έχει πολυσυζητηθεί και το ερώτημα που τίθεται κάθε φορά είναι αν τελικά η νοητική ανεπάρκεια είναι κληρονομική πάθηση.

Σήμερα πια, έρευνες στο γενεαλογικό δέντρο ατόμων με νοητική ανεπάρκεια έρχονται να επιβεβαιώσουν το ρόλο της κληρονομικότητας. Θεωρείται, ότι πολλές περιπτώσεις νοητικής ανεπάρκειας, απορρέουν από το κληρονομικό ιστορικό των γονέων τους. Οι χρόνιες μολύνσεις των γονέων (χρόνια βλεννόρροια, φυματίωση και κυρίως σύφιλη), οι χρόνιες δηλητηριάσεις (πχ κατάχρηση τοξικογενών ουσιών), ο αλκοολισμός, η αλόγιστη χρήση αντισυλληπτικών, αποτελούν παράγοντες οι οποίοι ευθύνονται για την κληρονομική επιβάρυνση (Παρασκευόπουλος 1980, σελ 48). Τέλος, υπολογίζεται πως, αν ο ένας από τους γονείς παρουσιάζει πιθανόν νοητική ανεπάρκεια, τότε ποσοστό 59% των παιδιών πιθανόν να είναι αδύνατο στο πνεύμα· ποσοστό το οποίο ανέρχεται στο 90%, αν και οι δύο γονείς είναι νοητικά ανεπαρκείς. (Κρασανάκης 1989, σελ 66)

II. Περιβαλλοντικά αίτια

α. Προγεννητικά αίτια

Η περίοδος της ζωής του ανθρώπου από τη στιγμή της σύλληψης έως τη γέννηση, ονομάζεται προγεννητική ή εμβρυϊκή. Πολλοί παράγοντες είναι δυνατόν να εισχωρήσουν, στο ενδομήτριο περιβάλλον, κατά το χρόνο αυτό, να προσβάλλουν το Νευρικό Σύστημα του παιδιού και να προκαλέσουν την αποβολή ή νοητική ανεπάρκεια, αν αυτό επιζήσει. (Κρασανάκης 1989, σελ70). Τέτοιοι παράγοντες είναι:

α) Μολυσματικές ασθένειες της μητέρας: ερυθρά, ιλαρά, παρωτίτιδα, γρίπη είναι ορισμένες μολυσματικές ασθένειες που, αν προσβάλλουν την έγκυο, ιδιαίτερα κατά τους τέσσερις πρώτους μήνες της εγκυμοσύνης, είναι δυνατόν να προκαλέσουν αποβολή του εμβρύου, νοητική ανεπάρκεια, μικροκεφαλία, κώφωση ή άλλες σωματικές ανωμαλίες. ένα ιδιαίτερο είδος μολυσματικών ασθενειών είναι και τα αφροδίσια νοσήματα (πχ βλεννόρροια) τα οποία πρέπει να τυγχάνουν ιδιαίτερης προσοχής. (Σταύρου, 1989, σελ 288-290)

β) Χρήση φαρμάκων από την έγκυο. Η χρήση κάθε είδους φαρμάκου κατά την διάρκεια της κύησης μπορεί να επιφέρει ανεπανόρθωτες βλάβες στην νοητική και γενικότερα στην ψυχική εξέλιξη του παιδιού. Τα αντιβιοτικά, τα ηρεμιστικά και τα μυχοτρόπα φάρμακα θεωρούνται επικίνδυνα (Κυπριωτάκης 1989, σελ. 98).

γ) Χρήση ναρκωτικών από την έγκυο: Έρευνες έχουν δείξει, ότι η χρήση LSD από την έγκυο μπορεί να οδηγήσει στη γέννηση παιδιού

με νοητική ανεπάρκεια, λόγω χρωμοσωματικών ανωμαλιών. (Κρασανάκης 1989, σελ 98)

δ) Χρήση αλκοόλ από την έγκυο: Η χρήση οινοπνευματωδών κατά τη διάρκεια της κύησης, έστω και χαμηλής περιεκτικότητας, ακόμα και σε μικρές ποσότητες, μπορεί αν' αποβεί επικίνδυνη. (Κυπριωτάκης 1989, σελ 98)

ε) Κάπνισμα: Από σχετικές έρευνες έχει αποδειχθεί ότι η νικοτίνη είναι επιβλαβής για το έμβρυο. Αν η μητέρα καπνίζει πάνω από δέκα τσιγάρα την ημέρα, ενδέχεται το παιδί να γεννηθεί πρόωρα ή να είναι ελλιποβαρές με προδιάθεση στις βρογχοπνευμονικές παθήσεις. Μετέπειτα δε στη ζωή του είναι δυνατόν να εμφανιστούν διαταραχές στην πνευματική του εξέλιξη ή και νοητική ανεπάρκεια (Κρασανάκης 1989, σελ 77)

στ) Ακτινοβολίες: Η έκθεση της εγκύου σε ακτινοβολίες, συμπεριλαμβανομένων και των ακτίνων Χ, κυρίως κατά τους τρεις πρώτους μήνες της κύησης, έστω και σε μικρές ποσότητες, μπορεί να προκαλέσει βαρύτερες αλλοιώσεις στο έμβρυο. Οι αλλοιώσεις αυτές, είναι σχεδόν βέβαιο, ότι θα οδηγήσουν σε σοβαρή νοητική ανεπάρκεια ή άλλη ψυχική διαταραχή (Ο.Π. σελ 78)

ζ) Ο παράγοντας Rhesus: Η ασυμβατότητα του παράγοντα Rhesus του αίματος των γονέων προκαλεί σημαντικές διαταραχές στον οργανισμό του εμβρύου (αιμολυτική αναιμία, βαρύς ίκτερος κτλ) με συνέπεια να εμφανιστεί μεταξύ των άλλων και νοητική ανεπάρκεια (Χασάπης 1978, σελ 52)

η) Δηλητηριάσεις της εγκύου: Ποικίλες δηλητηριάσεις του μητρικού οργανισμού (τροφικές, ανοξίες, δηλητηριάσεις από τοξικές ουσίες) δύναται να επιδράσουν καταστρεπτικά στην εξέλιξη του εμβρύου. (Κυπριωτάκης 1989, σελ 99)

θ) Διατροφή της εγκύου: Η ανεπαρκής ή μη φροντισμένη διατροφή της εγκύου όπως και η παραμέληση του οργανισμού της ενδέχεται να οδηγήσουν σε αποβολές, πρόωρο τοκετό, γέννησης νεκρών παιδιών και γέννησης παιδιών με κακή σωματική διάπλαση καινοτική ανεπάρκεια. (Σταύρου 1986, σελ 290-291)

ι) Η ηλικία της εγκύου: Είναι επιστημονικά βεβαιωμένο ότι οι προχωρημένης ηλικίας μητέρες, κινδυνεύουν να φέρουν στον κόσμο παιδί με σύνδρομο Down. Έχει επίσης διαπιστωθεί πως η γυναίκα που αποκτά το πρώτο της παιδί μετά το 35ο έτος της ηλικίας της, κινδυνεύει να γεννήσει παιδί με χρωμοσωματικές ανωμαλίες, με κρανιακές ανωμαλίες και νοητική ανεπάρκεια (Κρασανάκης 1989, σελ 78-79)

κ) Η συναισθηματική ζωή της εγκύου: Έντονες συγκινήσεις και συναισθήματα φόβου, θυμού και άγχους της εγκύου είναι δυνατόν ν' ασκήσουν δυσμενή επίδραση στον οργανισμό του εμβρύου. Μπορούν επίσης, να προκαλέσουν αποβολή, πρόωρο ή δύσκολο τοκετό με συνέπεια να επέλθουν σημαντικές βλάβες στην ψυχοσωματική εξέλιξη του παιδιού (Ο.Π.σελ 80-81)

β. Περιγεννητικά αίτια

Κατά τη διάρκεια του τοκετού ενδέχεται να παρουσιαστούν επιπλοκές οι οποίες μπορούν να θέσουν σε κίνδυνο τόσο τη ζωή της μητέρας όσο

και του παιδιού και να αποτελέσουν σοβαρότατες αιτίες νοητικής ανεπάρκειας (Παρασκευόπουλος 1980, σελ 55). Οι πιο συνηθισμένες από τις αιτίες αυτές είναι:

α)Πρόωρος Τοκετός : Υποστηρίζεται ότι ο πρόωρος τοκετός συνεπάγεται διαταραχές στο χαρακτήρα και νοητική ανεπάρκεια. Αυτό συμβαίνει, καθώς κάποιοι μηχανισμοί του εμβρύου και ειδικότερα οι νευρικοί σχηματισμοί χρειάζονται το ενδομήτριο περιβάλλον, για να ωριμάσουν και να φτάσουν σ' ένα βαθμό λειτουργίας, ώστε να προσαρμοστούν στο εξωτερικό περιβάλλον· με τον πρόωρο τοκετό δεν προσφέρεται αυτή η δυνατότητα. Σήμερα βέβαια, αν ληφθούν έγκαιρα τα κατάλληλα μέτρα μπορεί να διασφαλιστεί η ομαλή εξέλιξη ακόμα και των πρόωρων νεογνών. (Κυπριωτάκης 1989, σελ 102)

β)Δυσκολία εξόδου του εμβρύου από το μητρικό κόλπο: Αν μη κανονική θέση του κυήματος, το δυσανάλογο μεγεθός του, η δίδυμη κύηση, είναι κάποιες από τις περιπτώσεις που δυσχεραίνουν την έξοδο του εμβρύου από τον κόλπο της μητέρας, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ισχυρή πίεση στον εγκέφαλο και να προκαλείται έτσι διάσπαση των εγκεφαλικών κυττάρων και αιματώματα. (Παρασκευόπουλος 1980, σελ 55). Σε εξαιρετικά δύσκολες περιπτώσεις οπότε κρίνεται απαραίτητη η χρήση εμβρυολογικού, είναι δυνατόν να προκληθούν, εξαιτίας αυτού, εγκεφαλικές κακώσεις, ενδοκρανιακές αιμορραγίες, παραλύσεις νεύρων και μυών, διάφορες εγκεφαλοπάθειες με ενδεχόμενη νοητική ανεπάρκεια κλπ.

γ) Παρατεταμένη καθυστέρηση της πρώτης αναπνοής: Η παρατεταμένη καθυστέρηση της πρώτης αναπνοής, εξαιτίας πρόωρης αποκόλλησης ή ρήξης του πλακούντα, περιτύλιξης του ομφάλιου λώρου ή υπερβολικής χρήσης αναισθητικών ή αναλγητικών έχει σαν συνέπεια τη μη τροφοδότηση του εγκεφάλου με το αναγκαίο οξυγόνο και κατ' επέκτασιν την πρόκληση ανεπανόρθωτων αλλοιώσεων των εγκεφαλικών κυττάρων που μακροπρόθεσμα οδηγούν, συν τοις άλλοις και σε νοητική ανεπάρκεια. (Σταύρου 1989, σελ 294-295)

γ. Μεταγεννητικά αίτια

Στα μεταγεννητικά αίτια εντάσσονται όλοι εκείνοι οι παράγοντες που δρουν μετά τη γέννηση του παιδιού, ιδιαίτερα κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής του κι επηρεάζουν ή ανακόπτουν την ομαλή ανάπτυξη του νευρικού συστήματος, προκαλούν τραύματα στον εγκέφαλο και κατά συνέπεια οδηγούν σε νοητική ανεπάρκεια. (Κρασανάκης 1989, σελ 88-89) Τα πιο σημαντικά μεταγεννητικά αίτια είναι τα εξής:

α) Τραυματισμοί: Οι τραυματισμοί του παιδιού από πτώσεις ή και οποιαδήποτε άλλη αιτία, είναι δυνατόν να προκαλέσουν ποικίλες διαταραχές ειδικότερα, τραυματισμοί στο κεφάλι μπορούν να προκαλέσουν μόνιμες βλάβες στα εγκεφαλικά κύτταρα και να οδηγήσουν σε νοητική ανεπάρκεια (Κυπριωτακης 1989, σελ 103)

β) Ασθένειες: Μολυσματικές και άλλες ασθένειες, όπως οξείες εγκεφαλίτιδες, εγκεφαλοπάθειες, μηνιγγίτιδα, παρωτίτιδα, ιλαρά, οι οποίες προκαλούν υψηλό πυρετό και προσβάλλουν τα εγκεφαλικά κύτταρα με άμεσο ή έμμεσο τρόπο, δημιουργούν προϋποθέσεις για

νοητική ανεπάρκεια, όπως και άλλες διαταραχές. (Παρασκευόπουλος 1980, σελ 57)

γ) Κακή διατροφή: Προκειμένου για την ομαλή ψυχοσωματική ανάπτυξη του παιδιού, η σωστή διατροφή αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση. Η ανεπαρκής διατροφή, από την άλλη παρεμποδίζει τη φυσιολογική ανάπτυξη. Κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής του μάλιστα, η κακή διατροφή είναι δυνατόν να επηρεάσει την ομαλή ανάπτυξη του εγκεφάλου και να επέλθουν αλλοιώσεις των κυττάρων του, με αποτέλεσμα διάφορες νευροφυσιολογικές ανωμαλίες και νοητική ανεπάρκεια (Ο.Π., σελ 58)

δ) Ενδοκρινικές ανωμαλίες: Διάφορες ενδοκρινικές ανωμαλίες δύναται να επιφέρουν σημαντικές βλάβες στην ανάπτυξη και την υγεία του ατόμου. Η κυριότερη ενδοκρινική ανωμαλία, η οποία μπορεί να προκαλέσει νοητική ανεπάρκεια, είναι η υπολειτουργία του θυρεοειδή αδένου. (Σταύρου 1986, σελ 296-297)

ε) Δηλητηριάσεις: Οι τροφικές δηλητηριάσεις όπως και οι δηλητηριάσεις από χημικές ουσίες μπορούν ν' αποτελέσουν σημαντικό κίνδυνο για την υγεία και την ομαλή νοητική εξέλιξη του παιδιού (ο.π., σελ 299)

στ) Βλάβες των αισθητήριων οργάνων: Η κακή λειτουργία ή βλάβες των αισθητήριων οργάνων και ιδιαίτερα της όρασης, της ακοής και των οργάνων του λόγου, εμποδίζουν την ομαλή νοητική εξέλιξη του παιδιού. (ο.π., σελ 300)

ζ) Ακατάλληλο οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον: Υποστηρίζεται ότι η έλλειψη κατάλληλου περιβάλλοντος, μπορεί να επιδράσει αρνητικά στην ψυχική και πνευματική ανάπτυξη του παιδιού. Έρευνες μάλιστα, αποδεικνύουν ότι το μεγαλύτερο ποσοστό νοητικής ανεπάρκειας απορρέει από δυσμενείς επιδράσεις του περιβάλλοντος, πρόκειται για τη λεγόμενη νοητική καθυστέρηση οικογενειακού περιβαλλοντικού τύπου (Παρασκευόπουλος 1980, σελ. 59).

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο οικογενειακό περιβάλλον, καθώς φαίνεται ότι δυσμενείς οικογενειακές συνθήκες αναστέλλουν τη συναισθηματική και νοητική εξέλιξη του παιδιού. Αποδιοργανωμένο οικογενειακό περιβάλλον, όπου ασυμφωνίες, διαπληκτισμοί, έλλειψη αμοιβαίας αγάπης, σεβασμού, κατανόησης και συνεργασίας μεταξύ των γονέων κυριαρχούν, μπορεί να οδηγήσει σ' επιβράδυνση της νοητικής ανάπτυξης των παιδιών (Κρασανάκης, 1989, σελ 92-93). Οι επιπτώσεις από την απουσία των γονέων είναι επίσης καθοριστικές και ανάλογες με αυτές που προκύπτουν από τη διαβίωση σε ιδρύματα, μέσα στα οποία η επαρκής προσωπική ενασχόληση με κάθε παιδί χωριστά αποτελεί "πολυτέλεια". Δεν είναι περίεργο λοιπόν που η διαβίωση στο ίδρυμα συνοδεύεται από μια βραδύτητα στο ρυθμό ανάπτυξης του παιδιού (Κυπριωτάκης 1989, σελ 105-106)

Έρευνες επίσης αποδεικνύουν ότι υπάρχει στενή σχέση ανάμεσα στο κοινωνικό περιβάλλον και τη νοητική ανεπάρκεια. Έτσι λοιπόν υποστηρίζεται ότι η νοητική ανεπάρκεια εμφανίζεται συχνότερα στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα, ενώ παιδιά από ανώτερα κοινωνικά

στρώματα εμφανίζουν μεγαλύτερη νοητική ικανότητα. Η ανεπαρκής φροντίδα της εγκύου, όπως και η ανεπαρκής υγιεινή και περίθαλψη του παιδιού, αλλά και η ελλιπής μόρφωση των γονέων, τ' ακατάλληλα γλωσσικά πρότυπα και η έλλειψη των απαραίτητων ερεθισμάτων, είναι ορισμένοι από τους παράγοντες που ευθύνονται για το παραπάνω φαινόμενο. (Κρασανάκης, 1989, σελ 94-95)

η) Η είσοδος του παιδιού στο σχολείο: Το παιδί για να καταστεί ικανό να αποδώσει στα σχολικά του καθήκοντα, πρέπει να έχει φτάσει σ' έναν ορισμένο βαθμό πνευματική ωριμότητας. Αν ωστόσο, δεν είναι πνευματικά ώριμο, τότε είναι δυνατόν η είσοδος του στο σχολείο να επιδράσει αρνητικά στην εξέλιξη του, καθώς ο κίνδυνος αποτυχίας και καταπίεσης καιροφυλακτεί, με σημαντικότερες συνέπειες για την ψυχική και πνευματική του υγεία (Παρασκευόπουλος 1980, σελ. 61-62)

E. ΔΙΑΓΝΩΣΗ ΝΟΗΤΙΚΗΣ ΑΝΕΠΑΡΚΕΙΑΣ

I. σκοποί της διάγνωσης

Με τη διάγνωση της νοητικής ανεπάρκειας αποβλέπουμε σε δύο κυρίως στόχους: α) τη συγκέντρωση κι αξιολόγηση πληροφοριών σχετικά με τη νοητική ανάπτυξη και την κοινωνική ωριμότητα του παιδιού, προκειμένου να διαπιστωθεί η ύπαρξη ή όχι νοητική ανεπάρκειας και β) την κατάρτιση κι εφαρμογή κατάλληλου προγράμματος θεραπείας, αγωγής, επαγγελματικής κατάρτισης και κοινωνικής αποκατάστασης, βάσει των πληροφοριών που συγκεντρώθηκαν, ώστε να εμπίπτει στα πλαίσια των δυνατοτήτων του παιδιού. (Μπάρδης 1985, σελ.415)

II. Διαδικασία της διάγνωσης

Για μια συστηματική και έγκυρη διάγνωση πρέπει να χρησιμοποιούνται πληροφορίες που αφορούν όλες τις πλευρές που ενέχονται στη διαμόρφωση του ατόμου. Πιο συγκεκριμένα η διαδικασία της διάγνωσης ξεκινά με τη συλλογή στοιχείων που αναφέρονται στην παρούσα κατάσταση του παιδιού· ενώ πληροφορίες που αφορούν το ιστορικό του παιδιού από την ημέρα της σύλληψής του μέχρι σήμερα και πληροφορίες που αφορούν το οικογενειακό του περιβάλλον, έρχονται να ολοκληρώσουν αυτή τη διαδικασία. (παρασκευόπουλος 1980, σελ. 70-71)

α. Παρούσα κατάσταση του παιδιού: Η αξιολόγηση της παρούσα κατάστασης του παιδιού προϋποθέτει τη συγκέντρωση πληροφοριών

αναφορικά με τη ψυχοσωματική του ανάπτυξη, όπως και την κοινωνική προσαρμογή και σχολική απόδοσή του (ο.π., σελ 73)

Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά τη σωματική ανάπτυξη ελέγχεται η σωματική υγεία και η σωματική εξέλιξη του παιδιού· εξετάζεται η κατάσταση του σώματος, η πληρότητα και η ποιότητα της ανάπτυξης και του νευρικού συστήματος, η λειτουργία των αισθητηρίων οργάνων, ο συντονισμός των κινήσεων, η λειτουργία των ενδοκρινών αδένων κτλ (ο.π., σελ 73-74).

Από ψυχολογική άποψη συγκεντρώνονται στοιχεία που φορούν το βαθμό ανάπτυξης των κινητικών κι αντιληπτικών ικανοτήτων της νοημοσύνης και των υπολοίπων γνωστικών λειτουργιών. Επίσης αξιολογείται η ικανότητα προσοχής και ο βαθμός ενεργητικότητα, η μνήμη, η αντοχή και η κόπωση, η ομιλία και η γλωσσική ανάπτυξη, η ψυχοκινητική ανάπτυξη, η κριτική και δημιουργική σκέψη. Το είδος και η ποιότητα των αισθημάτων, η συμπεριφορά και οι διαπροσωπικές σχέσεις, οι μηχανισμοί άμυνας του Εγώ κ.α., τυγχάνουν επίσης ιδιαίτερης προσοχής. (ο.π., σελ. 75)

Στον τομέα της κοινωνικής προσαρμογής, οι πληροφορίες που μας αφορούν σχετίζονται με το βαθμό ανταπόκρισης του παιδιού στις απαιτήσεις του περιβάλλοντος, την προσαρμογή του στην πραγματικότητα, την ικανότητα επιτέλεσης απλών καθηκόντων αλλά και την ψυχοσεξουαλική του εξέλιξη κτλ. (ο.π., σελ. 74-75).

Αναφορικά με την σχολική επίδοση του παιδιού αξιολογείται η παρούσα επίδοσή του στα διάφορα σχολικά μαθήματα όπως και η προσαρμογή του στο σχολικό περιβάλλον (ο.π., σελ. 75).

β. Εξελικτικό ιστορικό του παιδιού: Η έρευνα του ιστορικού γίνεται παράλληλα με τις ιατρικές και ψυχολογικές εξετάσεις.

Πολλές φορές μάλιστα, στοιχεία του ιστορικού προσανατολίζουν την εξέταση, αλλά και τ' αποτελέσματα της εξέτασης φέρνουν στην επιφάνεια ξεχασμένα περιστατικά της ζωής του παιδιού.

Ειδικότερα, θα λέγανε ότι το ιστορικό περιλαμβάνει πληροφορίες που αναφέρονται σε κάθε περίοδο της ζωής του παιδιού, όπως και σε κάθε τομέα της ανάπτυξής του: σωματική, νοητική, κοινωνική ανάπτυξη, καθώς και στη σχολική πρόοδο. (Παρασκευόπουλος 1980, σελ. 72)

Όσον αφορά τη σωματική ανάπτυξη συλλέγονται πληροφορίες σχετικά με σοβαρές ασθένειες που πιθανόν πέρασε το άτομο κατά την παιδική ηλικία, τη διάρκεια και τις επιπτώσεις τους: Ερευνάται επίσης η παρουσία ή όχι αναπηριών, σωματικών ελαττωμάτων βλαβών των αισθητηρίων οργάνων αμέσως μετά τη γέννηση ή νωρίς κατά την παιδική ηλικία καθώς και το πότε θεραπεύτηκαν. Οι συνθήκες διαβίωσης όπως και η διατροφή του παιδιού αποτελούν αντικείμενο έρευνας και το ιστορικό του τοκετού κα (ο.π. σελ. 72)

Στον τομέα της νοητικής ανάπτυξης αναζητάμε πληροφορίες που αφορούν τον ρυθμό ανάπτυξης των κινητικών κι αντιληπτικών ικανοτήτων του παιδιού και γενικότερα των γνωστικών του λειτουργιών. Πληροφορίες σχετικά με το χρόνο που στάθηκε όρθιο, άρθρωση τις

πρώτες του λέξεις και άρχισε να αυτοεξυπηρετείται, δίνουν μια εικόνα του ρυθμού εξέλιξης του νευρικού συστήματος του παιδιού. (ο.π. σελ 73)

Από πλευρά κοινωνικής ανάπτυξης αξιολογούνται οι διαπροσωπικές σχέσεις του παιδιού, η συνεργασία του με τ' άλλα παιδιά, το είδος των παιχνιδιών που έπαιζε. Οι σχέσεις του με τα μέλη της οικογένειας του, αλλά και το αν παρουσίαζε ή όχι παραπρωματική συμπεριφορά, εμπίπτουν επίσης στα ενδιαφέροντά μας. (ο.π. σελ 72-73)

Αναφορικά με τη σχολική πρόοδο του παιδιού εξετάζεται η στάση του απέναντι στο σχολείο, η συχνότητα φοίτησης του (τακτική ή ελλιπής), η επίδοσή του στα μαθήματα κα (ο.π. σελ. 73)

γ) Οικογενειακό περιβάλλον: Η έρευνα του οικογενειακού περιβάλλοντος και των συνθηκών μέσα στις οποίες αναπτύχθηκε και ζει το παιδί είναι ιδιαίτερης σημασίας προκειμένου για την κατανόηση της παρούσας κατάστασης (Κυπριωτάκης 1989, σελ. 121). Άλλωστε, έχει ήδη αναφερθεί, ότι το ίδιο το οικογενειακό περιβάλλον μπορεί να αποτελέσει γενεσιουργό αιτία της νοητικής ανεπάρκειας (παρασκευόπουλος 1980, σελ. 71)

Μέσω της έρευνας αυτής αναζητούνται απαντήσεις σε ένα πλήθος ερωτημάτων που αφορούν τομείς όπως η υγεία, η διαβίωση, η διατροφή, το μορφωτικό επίπεδο. Πολύ περισσότερο, πληροφορίες σχετικά με τα συναισθήματα και την γενικότερη στάση των γονέων και των λοιπών μελών της οικογένειας απέναντι στο νοητικά ανεπαρκές παιδί· τις ενδοοικογενειακές σχέσεις και ιδιαίτερα τις σχέσεις μεταξύ των συζύγων· το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο της οικογένειας, το

γενεαλογικό δέντρο της οικογένειας για τη διαπίστωση κληρονομικής επιβάρυνσης, μπορούν να οδηγήσουν στη διαπίστωση των ιδιαίτερων εκείνων συνθηκών που προκάλεσαν την νοητική ανεπάρκεια και να υποδείξουν έτσι, τρόπους πρόληψής της (ο.π. σελ 71-72)

Οι πληροφορίες που χρειαζόμαστε πρέπει να συγκεντρωθούν είτε από άμεση αντίληψη είτε από τα άμεσα ενδιαφερόμενα άτομα (γονείς, κηδεμόνες), από εκπαιδευμένο προσωπικό και με απώτερο σκοπό την εξασφάλιση της συνεργασίας των γονέων, ώστε ν' αντιμετωπιστεί κατά το δυνατόν καλύτερα, το πρόβλημα του παιδιού τους (Κυπριωτάκης 1989, σελ. 121-122)

III. Διαγνωστική ομάδα

Η διάγνωση της νοητικής ανεπάρκειας αποτελεί μια πολύπλοκη διαδικασία που προϋποθέτει τη συγκέντρωση κι αξιολόγηση πληροφοριών απ' όλους τους τομείς ανάπτυξης του παιδιού. Γίνεται λοιπόν εύκολα κατανοητό, πως για μια συστηματική κι έγκυρη διάγνωση απαιτείται η συνεργασία διαφόρων ειδικών επιστημόνων, οι οποίοι συγκροτούν τη λεγόμενη διαγνωστική ομάδα. Σ' αυτή μετέχουν οι εξής: Ο γιατρός (παθολόγος, παιδίατρος ή παιδοψυχίατρος), ο ψυχολόγος (κλινικός ή σχολικός), ο κοινωνικός λειτουργός και ο ειδικός παιδαγωγός ή επαγγελματικός σύμβουλος (Παρασκευόπουλος 1980, σελ 75). Ο ρόλος κάθε μέλους της διαγνωστικής ομάδας είναι:

α) Ο ρόλος του γιατρού: Ο γιατρός είναι υπεύθυνος κατ' αρχής για την αξιολόγηση του ιατρικού ιστορικού του παιδιού. Επί του προκειμένου συγκεντρώνει από τους γονείς διάφορες γενετικές πληροφορίες,

πληροφορίες σχετικά με τις εγκυμοσύνες και τους τοκετούς της μητέρας, όπως και για διάφορα σημαντικά ιατρικά επεισόδια στη ζωή του παιδιού. Παράλληλα, εξετάζει τη σωματική κατάστασή του, αξιολογώντας το κινητικά και αισθητηριακά· ενώ δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη νευρολογική εξέτασή του, προκειμένου να εντοπισθούν πιθανές βλάβες του νευρικού συστήματος και των αισθητηρίων οργάνων.

Τέλος, διενεργεί ψυχιατρική εξέταση, ώστε να διαπιστωθεί η ύπαρξη τυχόν διαταραχών της προσωπικότητας και του χαρακτήρα. (Μπάρδης 1985, σελ. 416-417)

β) Ο ρόλος του ψυχολόγου: Ο ψυχολόγος έχει ως έργο την αξιολόγηση της νοητικής και συναισθηματική ανάπτυξης του παιδιού, όπως και της κοινωνικής προσαρμογής του. Για την επιτέλεση του έργου του χρησιμοποιεί μια σειρά ψυχομετρικών κλιμάκων (κλίμακες γενικής νοημοσύνης, ειδικών ικανοτήτων, προσωπικότητας, σχολικής επίδοσης, κοινωνικής ωριμότητας κλπ). Ο ψυχολόγος έχει να παίξει έναν επίσης σημαντικό ρόλο που αφορά την καθοδήγηση και υποστήριξη τους οικογένειας, ώστε ν' αντιμετωπίσει τις δυσκολίες που προκαλεί η παρουσία του παιδιού με νοητική ανεπάρκεια. Η συμβολή του στην κατάρτιση του κατάλληλου προγράμματος αγωγής, αλλά και στον επαγγελματικό προσανατολισμό είναι επίσης ιδιαίτερης σημασίας (Παρασκευόπουλος 1980, σελ.76)

γ) Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού: Ο κοινωνικός λειτουργός αναλαμβάνει την αξιολόγηση του οικογενειακού περιβάλλοντος και του συναισθηματικού κλίματος που επικρατεί σ' αυτό. Χρέος του είναι να

βοηθήσει τα μέλη της διαγνωστικής ομάδας να κατανοήσουν τις επιπτώσεις της διάγνωσης στην οικογένεια. Από την άλλη πλευρά, βοηθά τους γονείς να αποδεχτούν την κατάσταση του παιδιού και να χειριστούν τα προβλήματα του με γυμναστική, χωρίς όμως να παραγνωρίζουν και τις ανάγκες των άλλων παιδιών τους.

Οφείλει τέλος, να είναι πλήρως ενημερωμένος σχετικά με τα ιδρύματα και τις υπηρεσίες κοινωνικής προστασίας που θα είναι χρήσιμες προκειμένου για την αποκατάσταση του παιδιού. (ο.π. σελ 76-77)

δ) Ο ρόλος του ειδικού παιδαγωγού: Ο ειδικός παιδαγωγός θα λέγαμε πως είναι ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στη διαγνωστική ομάδα και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Είναι επίσης εκείνος που θα μεριμνήσει για την υλοποίηση της διάγνωσης στην πράξη. Αυτό σημαίνει, ότι δίνει γενικές οδηγίες για την τοποθέτηση του παιδιού, στο κατάλληλο σχολείο αλλά και για τον καθορισμό προγραμμάτων αγωγής, ανάλογων των δυνατοτήτων και ιδιαίτερων αναγκών του παιδιού. Ακόμα, αναλαμβάνει την ευθύνη, σε συνεργασία με τον ψυχολόγο, ν' ανακοινώσει και να ερμηνεύσει στους γονείς τα πορίσματα της διαγνωστικής ομάδας που αφορούν την κατάσταση του παιδιού, τα μελλοντικά σχέδια αγωγής του και τον τρόπο αντιμετώπισης των προβλημάτων του. (Μπάρδης 1985, σελ 418-419)

ΣΤ. ΠΡΟΛΗΨΗ ΤΗΣ ΝΟΗΤΙΚΗΣ ΑΝΕΠΑΡΚΕΙΑΣ

Δεν θα ήταν υπερβολή ο ισχυρισμός, ότι η πρόληψη αποτελεί σχεδόν τη μοναδική δυνατότητα αντιμετώπισης της νοητικής ανεπάρκειας. Αυτό συμβαίνει, γιατί η πραγματική νοητική ανεπάρκεια αποτελεί μια μη επανορθώσιμη διαταραχή, οπότε δεν μπορούμε να μιλάμε, για ριζική θεραπεία, αλλά για αξιοποίηση των δυνατοτήτων που έχουν απομείνει στο άτομο, κάνοντας έτσι περισσότερο φανερά την αξία της πρόληψης (Κυπριωτάκης 1989, σελ. 147)

Κάθε πρόγραμμα πρόληψης της νοητικής ανεπάρκειας πρέπει να έχει κυρίαρχο σκοπό τη λήψη μέτρων και τη χρήση μέσων ώστε να απομακρυνθούν ή να περιοριστούν οι παράγοντες εκείνοι που επηρεάζουν αρνητικά τη νοητική ανάπτυξη του παιδιού, αλλά και απ' την άλλη να εξασφαλιστούν οι απαραίτητες προϋποθέσεις ομαλής πνευματικής ανάπτυξης. (Παρασκευόπουλος 1980, σελ. 62)

Μέτρα για την περιστολή των κινδύνων που οδηγού σε νοητική ανεπάρκεια, πρέπει να λαμβάνονται σ' όλες τις φάσεις της ζωής του παιδιού και ιδιαίτερα : α) πριν τη σύλληψη β) κατά την περίοδο της κύησης, γ) κατά τον τοκετό, δ) κατά την παιδική ηλικία (ο.π., σελ 62)

α) Κατά τον προ προ σύλληψης χρόνο: Προκειμένου ν' αποφευχθούν δυσάρεστες επιπτώσεις για την ψυχοσωματική υγεία του παιδιού, οι μέλλοντες γονείς, πριν αποφασίσουν να τεκνοποιήσουν, πρέπει να έχουν λάβει υπεύθυνη γενετική καθοδήγηση και οδηγίες για θέματα οικογενειακού προγραμματισμού. Λέγοντας γενετική καθοδήγηση, αναφερόμαστε στην παροχή πληροφοριών σ' ένα ζευγάρι ή μια

οικογένεια, αναφορικά με την πιθανότητα που υπάρχει να γεννηθούν από αυτούς παιδιά με μια ορισμένη ασθένεια ή δυσμορφία. Οι πληροφορίες αυτές παρέχονται κατόπιν ιατρικής εξέτασης των γονέων και μελέτης του οικογενειακού τους ιστορικού. Αν από τα στοιχεία που θα προκύψουν, η πιθανότητα να φέρουν στον κόσμο ένα ελαττωματικό παιδί ξεπερνά το 20%, τότε το ζευγάρι πιθανόν να χρειάζεται ν' αποφύγει την τεκνοποιία. Πάντως, έτσι κι αλλιώς, πρέπει να είναι ενήμερο όλων των εναλλακτικών λύσεων που υπάρχουν πριν ή μετά τη σύλληψη· δηλ. της αντισύλληψης, της στείρωσης, της άμβλωσης ή της εμβρυϊκής χειρουργικής επέμβασης (Μπάρδης, 1985, σελ, 452-453)

Αν θέλουμε, τώρα να μιλήσουμε γενικότερα για την πρόληψη της νοητικής ανεπάρκειας και των γενετικών ασθενειών εν γένει, σ' αυτό το στάδιο, θα πρέπει να έχουμε υπ' όψιν μας τα εξής:

Η πλέον κατάλληλη ηλικία τεκνοποίησης για μια γυναίκα είναι μεταξύ 20 και 35 ετών. Τεκνοποίηση πέρα της ηλικίας των 40 ετών προϋποθέτει προγεννητική διάγνωση

Έστω και αν η ηλικία του πατέρα δεν έχει τόσο σημασία όσο της μητέρας όσον αφορά την τεκνοποίηση, είναι προτιμότερο να μην επιδιώκει την απόκτηση παιδιών μετά τα 45.

Οι εγκυμοσύνες πρέπει να απέχουν η μια από την άλλη δύο χρόνια τουλάχιστον

Αν στην οικογένεια υπάρχει ήδη ένα παιδί με νοητική ανεπάρκεια, είναι αναγκαίο να υπάρξει μια πλήρης ιατρική εκτίμηση της κατάστασης,

ώστε να προσδιοριστούν τα αίτια και ν' αποφασιστεί η απόκτηση ή όχι άλλων παιδιών

Η ύπαρξη συγγενούς με κληρονομική ασθένεια ή η διαβίωση σε γεωγραφική περιοχή, όπου παρουσιάζει έξαρση μια γενετική διαταραχή, καθιστά αναγκαία τη γενετική καθοδήγηση.

Πρέπει να καθιερωθεί και να λειτουργήσει επί σωστών βάσεων ο δεσμός του προγαμιαίου πιστοποιητικού. (Μπάρδης 1985, σελ 458)

β) Κατά την περίοδο της κύησης: Η πρόληψη κατά την περίοδο αυτή πρέπει να στηρίζεται κύρια στη λήψη ενός λεπτομερούς ιατρικού ιστορικού και στη διενέργεια συστηματικών ιατρικών εξετάσεων ώστε να διαπιστωθεί η ύπαρξη ή όχι κάποιων προβληματικών καταστάσεων (πχ διαβήτης, σύφιλη, ασυμφωνία αίματος), που ενδέχεται να συνεπάγονται κινδύνους κατά τη διάρκεια της κύησης. Παράλληλα η έγκυος πρέπει να βρίσκεται σ' επιφυλακή για τυχόν μολυσματικές ασθένειες (ιδιαίτερα ερυθρά, παρωτίτιδα) που μπορούν να βλάψουν το έμβρυο, κυρίως αν προσβάλλουν την έγκυο κατά το πρώτο τρίμηνο της εγκυμοσύνης. (ο.π. σελ 459)

Η ανίχνευση και η αντιμετώπιση των ασθενειών κατά την κύηση, κατέχουν κυρίαρχο ρόλο στην πρόληψη. Η αντιμετώπιση μιας ασθένειας της εγκύου μπορεί να ξεκινά από ένα ειδικό διαιτολόγιο και να εκτείνεται έως και τη χημειοθεραπεία. Πάντως, σίγουρο είναι, πως τα φάρμακα πρέπει να αποφεύγονται, όπως άλλωστε και οι εξετάσεις ή η θεραπεία με ακτίνες Χ./ Επίσης η μέλλουσα μητέρα πρέπει ν' αποφεύγει τις έντονες συναισθηματικές αντιδράσεις, αν διατηρείται σε καλή

σωματική και να προσέχει το διαιτολόγιο της ώστε να είναι πλούσιο σε θρεπτικά στοιχεία και ισορροπημένο (ο.Π. 460-462)

Οφείλουμε να αναφέρουμε όμως, ότι μια σωστή προγεννητική φροντίδα δεν είναι εφικτή χωρίς την ενημέρωση της ίδιας της εγκύου, ώστε να εξασφαλιστεί η ενεργός συμμετοχή και συνεργασία της. Σεμινάρια που θα έδιναν την ευκαιρία στις μέλλουσες μητέρες να συζητήσουν με το γιατρό τους προβληματισμούς τους και να ενημερωθούν σχετικά με τους παράγοντες αυτούς που επενεργούν θετικά ή αρνητικά στην ανάπτυξη του εμβρύου, θα εξυπηρετούσαν τον παραπάνω σκοπό (ο.π. σελ 460). Εύλογη θα ήταν άλλωστε και η ενημέρωση του κοινού αναφορικά με τους προγεννητικούς παράγοντες που μπορούν να οδηγήσουν σε νοητική ανεπάρκεια, όπως κακή διατροφή, κάπνισμα, ακτινοβολίες, ασθένειες κλπ (ο.π. σελ. 461)

γ) Κατά τον τοκετό: Είναι γεγονός, ότι ο τοκετός αποτελεί μια ιδιαίτερα πολύπλοκη και λεπτή διαδικασία, κατά την οποία μπορεί να υπάρξουν και κάποιες επιπλοκές. Για να είναι λοιπόν εφικτή η αντιμετώπιση των επιπλοκών αυτών, όπως και άλλων έκτακτων περιστατικών, καθίσταται αναγκαίο, ο τοκετός να γίνεται σε πλήρως εξοπλισμένο μαιευτήριο, όπου όλα τ' απαραίτητα μέσα θα βρίσκονται στη διάθεση των γιατρών. Πέρα από τις φροντίδες για τυχόν επιπλοκές, είναι απαραίτητο, αμέσως μετά τη γέννηση, να γίνει λεπτομερής εξέταση κι επαρκής ιατρική περίθαλψη του νεογνού, ιδιαίτερα όταν αυτό είναι πρόωρο ή ελλιποβαρές, ώστε να προληφθούν δυσάρεστες συνέπειες και να περιοριστεί έτσι ο κίνδυνος για νοητική ανεπάρκεια. (ο.π. σελ 464-465)

δ) Κατά την παιδική ηλικία: Η έγκαιρη διάγνωση και κατά συνέπεια, αντιμετώπιση των αισθητηριακών διαταραχών του παιδιού, είναι ιδιαίτερες σημασίας για την πρόληψη της νοητικής ανεπάρκειας, καθώς βλάβες ή ελαττωματική λειτουργία των αισθητηρίων οργάνων παρεμποδίζουν την ομαλή πνευματική ανάπτυξη του παιδιού (ο.π. σελ 465-467)

Η πλατιά ενημέρωση του κοινού όσον αφορά τα μεταγεννητικά αίτια της νοητικής ανεπάρκειας (κακοποίηση, δηλητηριάσεις, τροχαία ατυχήματα κτλ) είναι πολύ σημαντική, καθώς γνωρίζοντας, οι γονείς κυρίως, τους κινδύνους, μπορούν πιο εύκολα να τους αντιμετωπίσουν. Το ραδιόφωνο, η τηλεόραση, ο τύπος και οι διαλέξεις μπορούν να συμβάλλουν στην διαφώτιση του κοινού. Παράλληλα μπορεί να συμβάλει αποφασιστικά στην πρόληψη της νοητικής ανεπάρκειας ορισμένα προγράμματα κοινωνικής μέριμνας όπως: πρόγραμμα καθολικού εμβολισμού των παιδιών κατά λοιμωδών νοσημάτων· πρόγραμμα εξέτασης όλων των παιδιών· ίδρυση κατά περιοχές ειδικών κέντρων για την αντιμετώπιση έκτακτων περιστατικών (δηλητηριάσεων, τραυματισμών κα) (Μπάρδης 1985, σελ 467-469)

Δεν πρέπει να παραλείγουμε ν' αναφερθούμε και στο ρόλο της κατάλληλης εκπαίδευσης στην πρόληψη της νοητικής ανεπάρκειας. Αυτό γίνεται εύκολα κατανοητό, αν σκεφτούμε, ότι με την παροχή των κατάλληλων ερεθισμάτων κι ευκαιριών στο παιδί, του δίνεται η δυνατότητα να φτάσει στο ανώτερο επίπεδο ανάπτυξης κι αξιοποίησης των δυνατοτήτων του. Ιδιαίτερης σημασίας είναι η ενίσχυση του δεσμού

της προσχολικής αγωγής, καθώς προετοιμάζεται το παιδί κατάλληλα για την είσοδο του στο δημοτικό (Παρασκευόπουλος 1980, σελ 163)

Απαραίτητη προϋπόθεση για ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα πρόληψης είναι και η ενίσχυση του δεσμού της οικογένειας με την παροχή οικονομικής και ιατρικής βοήθειας, τη βελτίωση των συνθηκών στέγασης και διαβίωσης και την ενημέρωση των γονέων από ειδικούς, ώστε να καθίστανται ικανοί για μια σωστή αντιμετώπιση και ικανοποίηση των ψυχοσυναισθηματικών αναγκών των παιδιών τους (ο.π σελ 63-64)

Τέλος η διενέργεια ερευνών (βιολογικών, ψυχολογικών, παιδαγωγικών, στατιστικών) για τον καθορισμό των αιτιών της νοητική ανεπάρκειας και των τρόπων καταπολέμησής της, πρέπει να είναι συνηφασμένη με την πρόληψη (ο.π. σελ 64)

Z. ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΝΟΗΤΙΚΗΣ ΑΝΕΠΑΡΚΕΙΑΣ

I. Θεραπεία της νοητικής ανεπάρκειας

Όταν γίνεται λόγος για θεραπεία της νοητικής ανεπάρκειας, αναφερόμαστε κυρίως στον καθορισμό και τη θεραπεία των σωματικών προβλημάτων, όπως επιληπτικές διαταραχές και διαιτολογικά προβλήματα. (Μάνου 1988, σελ. 458) Αυτό συμβαίνει, καθώς η νοητική ανεπάρκεια αποτελεί μια κατάσταση ουσιαστικά αδεράπευτη. Οι θεραπευτικές προσπάθειες που καταβάλλονται, θα λέγαμε πως είναι πιο αποτελεσματικές στις περιπτώσεις ελεφράς νοητικής ανεπάρκειας, ενώ λιγότερο αποδοτικές στις περιπτώσεις μέτριας νοητικής ανεπάρκειας και σχεδόν άκαρπες στις περιπτώσει βαριά νοητικής ανεπάρκειας (Κρασσανάκης 1989 σελ. 104)

Φάρμακα με αποτελεσματική θεραπευτική δράση δεν υπάρχουν καθώς αυτά που κυκλοφορούν δεν είναι παρά φάρμακα υποστήριξης του οργανισμού, δηλ. αύξησης της αποδοτικότητας ή περιορισμού της υπερβολικής κινητικότητας του ατόμου.. Πρόκειται κυρίως για βιταμίνες, ενδοκρινικά παρασκευάσματα και ψυχοφάρμακα που δρουν ως ψυχοτονικά, διεγερτικά και ηρεμιστικά, χωρίς όμως, όπως είπαμε, να θεραπεύουν. Τα φάρμακα αυτά ενισχύουν τον άρρωστο ψυχικό οργανισμό ή βελτιώνουν πολύ ή λίγο την κατάστασή του, αλλά αδυνατούν να τον επαναφέρουν στην φυσιολογική του κατάσταση. (ο.π. σελ 105). Ο δείκτης νοημοσύνης είναι αδύνατον ν' αυξηθεί· ο βαθμός νοητικής ανεπάρκειας δε βελτιώνεται αντίθετα η κατάστασή γίνεται

χρόνια και χωρίς ειδική μεταχείριση μπορεί και να χειροτερέψει. (Χαρτοκόλλης 1986, σελ 294)

Παρόλα αυτά όμως, η ιδέα του αθεράπευτου της νοητικής ανεπάρκειας δεν αποτέλεσε τροχοπέδη στις προσπάθειες των γιατρών που κατατείνουν στην ανακάλυψη μεθόδων επιτυχούς αντιμετώπισης της κατάστασης ατόμων με χαμηλή πνευματική ικανότητα. Καταβάλλονται έτσι αξιότιμες προσπάθειες για θεραπευτική αντιμετώπιση της νοητικής ανεπάρκειας σήμερα. (Κρασσανάκης 1989, σελ 105)

Υπό αυτές τις συνθήκες ωστόσο, θα πρέπει να έχουμε κατά νου, ότι τελικά το καλύτερο κι αποδοτικότερο μέσο αντιμετώπισης της νοητικής ανεπάρκειας είναι η αγωγή, η ειδική αγωγή/ (ο.π. σελ 106)

II. Ειδική αγωγή

Έχει ήδη αναφερθεί, ότι το αν επανέλθει ένα παιδί με νοητική ανεπάρκεια στη φυσιολογική του κατάσταση είναι αδύνατο. Κάτι τέτοιο θα σήμαινε, ότι άλλαξε η πνευματική υποδομή του οργανισμού, θεραπεύτηκε το νευρικό σύστημα και αποκαταστήθηκαν οι βλάβες που υπέστη ο εγκέφαλος. Όπως γίνεται αντιληπτό, αυτό θα ήταν ανέρικτο και σαν μόνη λύση προβάλλεται μια άλλου είδους θεραπεία, η παιδαγωγική ή αλλιώς ειδική αγωγή (Κρασσανάκης 1989, σελ 106-107)

Κύριος σκοπός της ειδικής αγωγής είναι η μεγαλύτερη δυνατή ανάπτυξη κι αξιολόγηση των δυνατοτήτων που ενυπάρχουν στο άτομο με νοητική ανεπάρκεια και η ψυχολογική του υποστήριξη, ώστε να καταστεί ικανό για την απόκτηση γνώσεων και την ανάπτυξη δεξιοτήτων

που θα του επιτρέπουν ν' ανταποκριθεί στις ατομικές, οικογενειακές και κοινωνικές του υποχρεώσεις και να ενταχθεί στην ευρύτερη κοινωνία ως ισότιμο μέλος. (ο.π. σελ 107)

Ο βαθμός επίτευξης του παραπάνω σκοπού θα καθοριστεί από το επίπεδο νοητικής ανάπτυξης του ατόμου. Φαίνεται λοιπόν, πως υπάρχει σαφής διαφορά, τόσο ποσοτική όσο και ποιοτική, όσον αφορά το σκοπό της ειδικής αγωγής των ατόμων με σοβαρή νοητική ανεπάρκεια από τη μια μεριά και των ατόμων με ελαφρά νοητική ανεπάρκεια από την άλλη. (Κυπριωτάκης 1989, σελ 175)

Πιο συγκεκριμένα, στην περίπτωση των παιδιών με σοβαρή νοητική ανεπάρκεια, η ειδική αγωγή αποσκοπεί στην τελειότερη ανάπτυξη και αξιοποίηση των δυνατοτήτων που έχουν απομείνει στο παιδί και ειδικότερα οποιεσδήποτε ενέργειες κατατείνουν:

α) στην μυχοκινητική ανάπτυξη του παιδιού, όπου επιδιώκεται ο κατά το δυνατόν μεγαλύτερος έλεγχος του σώματος, η βελτίωση της κινητικότητας, ο συντονισμός των κινήσεων κτλ. ώστε να καταστεί το παιδί ικανό να εκτελεί όσο γίνεται καλύτερα και όσο το δυνατό περισσότερες από τις ενέργειες που συνδέουν την κινητική ωρίμανση και προσαρμογή.

β) στην γλωσσική ανάπτυξη με κύριο στόχο την κατάκτηση του προφορικού λόγου, καθώς τα παιδιά αυτά στερούνται των απαιτούμενων δυνατοτήτων, ώστε να μάθουν ανάγνωση και γραφή..

γ) στην καλύτερη δυνατή αυτοεξυπηρέτηση του παιδιού, με την απόκτηση συνηθειών και δεξιοτήτων που αφορούν το ρυθμό της

καθημερινής ζωής, το φαγητό, την καθαριότητα, την ένδυση και διάφορες άλλες επιμέρους ανάγκες.

δ) Στην στοιχειώδη κοινωνική προσαρμογή του, μέσω της ανάπτυξης αρμονικών σχέσεων με πρόσωπα του οικογενειακού του περιβάλλοντος, την επικοινωνία με γνωστά πρόσωπα, τη συμμετοχή σε οικογενειακές ή φιλικές συγκεντρώσεις κλπ.

ε) Στη συμμετοχή του στην εργασία μέσα από την άσκηση σε κάποιες απλές δραστηριότητες, μάλλον οικογενειακού παρά επαγγελματικού χαρακτήρα. Η συμμετοχή στην παραγωγική διαδικασία απαιτεί επίβλεψη, καθοδήγηση και ανάθεση απλών καθηκόντων και γίνεται είτε στα πλαίσια της οικογένειας είτε σε προστατευμένα εργαστήρια (ο.π. σελ. 166-168)

Από την άλλη πλευρά, σκοπός της ειδικής αγωγής των ατόμων με ελαφρά νοητική ανεπάρκεια (εκπαιδεύσιμα) είναι επίσης η αξιοποίηση στο έπακρο των δυνατοτήτων τους, ώστε να ενταχθούν ομαλά στο κοινωνικό περιβάλλον και ν' αντιμετωπίσουν επαρκώς τις πρακτικές ανάγκες της ζωής. Όπως ωστόσο προαναφέρθηκε, συγκριτικά με τον σκοπό της αγωγής των ατόμων με σοβαρή νοητική ανεπάρκεια (ασκήσιμοι) υπάρχει σαφής ποσοτική και ποιοτική διαφορά. Ποσοτική, γιατί απαιτήσεις όπως αυτοεξυπηρέτηση, η κοινωνική προσαρμογή, η συμμετοχή στην εργασία κλπ, επιδιώκονται σε υψηλότερο βαθμό και ποιοτική, επειδή επιδιώκεται η εισαγωγή του εκπαιδεύσιμου σε απροσπέλαστους για τον ασκήσιμο τομείς, όπως η εκμάθηση του γραπτού λόγου, η κατανόηση απλών αριθμητικών σχέσεων, η επιδίωξη

στοιχειώδους οικονομικής ανεξαρτησίας κλπ (Κυπριωτάκης 1989, σελ 175)

Η αποτελεσματικότητα της ειδικής αγωγής και η επίτευξη του σκοπού της δεν εξαρτάται μόνο από το νοητικό επίπεδο του παιδιού, αλλά και από ένα πλήθος άλλων παραγόντων, όπως αυτοί περιγράφονται από τον A.Reg. Υποστηρίζεται λοιπόν, πως η αποδοτικότητα της ειδικής αγωγής και η βελτίωση του νοητικά ανεπαρκούς ατόμου, εξαρτάται από :

α) το βαθμό νοητικής ανεπάρκειας: στις βαριές περιπτώσεις είναι σχεδόν ανέφικτη οποιαδήποτε βελτίωση, αντίθετα με τις ελαφρές μορφές ανεπάρκειας, όπου υπάρχουν αισιόδοξα μηνύματα.

β) την παρουσία κι άλλων συμπτωμάτων (διαταραχές χαρακτήρα, κινητικότητας, γλώσσας κλπ) τα οποία δυσχεραίνουν ακόμα περισσότερο την κατάσταση του ατόμου

γ) το χρόνο έναρξης της ειδικής αγωγής: όσο νωρίτερα ξεκινά, τόσο αυξάνονται οι πιθανότητες βελτίωσης του παιδιού.

δ) το κοινωνικό περιβάλλον: η προσαρμογή ενός νοητικά ανεπαρκούς ατόμου είναι πολύ πιο εύκολη σ' ένα περιβάλλον με λιγότερες απαιτήσεις: υπάρχουν έτσι μεγαλύτερες ελπίδες καλής προσαρμογής, αργότερα, σ' ένα μέτριο παρά σ' ένα ανώτερο κοινωνικό περιβάλλον

ε) Το οικογενειακό περιβάλλον: στα πλαίσια μια οικογένειας όπου τα μέλη της γνωρίζουν τις ιδιαίτερες ανάγκες και προβλήματα του νοητικά ανεπαρκούς παιδιού και του συμπεριφέρονται ανάλογα, αναπτύσσονται ευνοϊκές συναισθηματικές και πνευματικές συνθήκες για την ανάπτυξη του.

Η τοποθέτηση του παιδιού σε κάποιο ίδρυμα αντίθετα, μπορεί να καταστεί ιδιαίτερα επιβλαβής γι' αυτό, καθώς η έλλειψη στοργής και κατανόησης ανάλογης των μελών της οικογένειας του, μπορεί να οδηγήσει στην απομόνωση του, χωρίς να του επιτρέπει έτσι να φτάσει το ψυχολογικό επίπεδο ανάπτυξης που επιτρέπουν οι δυνατότητές του

στ) Την κατάλληλη ιατρική επίβλεψη και τη δυνατή θεραπευτική αγωγή (Κρασανάκης 1989, σελ 107)

Το έργο της ειδικής αγωγής ξεκινά πρώτα απ' όλα από τους ίδιους τους γονείς. Επισημαίνεται ότι, στη μικρή ιδιαίτερα ηλικία, ένα κατάλληλο οικογενειακό περιβάλλον, με τη συμπαράσταση ειδικευμένων προσώπων, αποτελεί το καλύτερο πλαίσιο αγωγής του παιδιού με νοητική ανεπάρκεια.

Σε καταστάσεις μάλιστα, ελαφράς νοητικής ανεπάρκειας οι γονείς μπορούν ν' ασκήσουν επαρκώς αυτό το ρόλο έως την ηλικία των 6-7 χρόνων. Στη συνέχεια η ειδική αγωγή πρέπει να ασκείται από ειδικό εκπαιδευτικό προσωπικό σε ειδικά σχολεία ή ειδικές τάξεις. Εκεί, με ειδικές θεραπευτικές μεθόδους και μέσα θα δοθεί στο παιδί μια αγωγή προσαρμοσμένη στα μέτρα του, που θα κατατείνει στην ανάπτυξη των δυνατοτήτων του, την καλλιέργεια των ψυχικών δυνάμεων του και τη μετάδοση γνώσεων και δεξιοτήτων που θα το βοηθήσουν να κοινωνικοποιηθεί και να περάσει αργότερα στον εργασιακό χώρο. (ο.π. σελ 108)

III. Κοινωνική ένταξη

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, μια από τις κύριες επιδιώξεις της ειδικής αγωγής είναι η ένταξη των νοπηκά υστερούντων ατόμων στο κοινωνικό περιβάλλον ως ισότιμα μέλη. Είναι ωστόσο γεγονός, πως τ' άτομα αυτά, αν και μέλη της κοινωνίας, αισθάνονται συχνά απομονωμένα εξαιτίας ποικίλων παραγόντων που δυσχεραίνουν την ένταξή τους στους κόλπους της.

Παράγοντες που επενεργούν αρνητικά στην κοινωνική ένταξη των ατόμων με νοπηκή ανεπάρκεια, είναι εμφανές σχεδόν σ' όλους τους τομείς της ζωής τους και ιδιαίτερα στους εξής:

α) Σώμα και νους, όπου περιλαμβάνονται: πρόσβαση σε ιατρική και παραϊατρική περίθαλψη και πληροφόρηση· αρωγή στην καθημερινή ζωή· δυνατότητες επικοινωνίας. Επί του προκειμένου, πρέπει να δίνεται η ευκαιρία στα άτομα με νοπηκή ανεπάρκεια ν' αντιλαμβάνονται - στο βαθμό που είναι εφικτό - τους περιορισμούς που τους επιβάλλει η κατάσταση τους, αλλά και τις δυνατότητες που ενυπάρχουν σ' αυτούς. Είναι αναγκαίο μάλιστα, να δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στις ποικίλες ψυχολογικές λειτουργίες, ιατρικές κι εκπαιδευτικές λειτουργίες που δύνανται να ενισχύσουν τις δυνατότητες του ατόμου, οδηγώντας το έτσι στην επιτυχή κοινωνική ένταξη.

β) Σπίτι και οικογένεια, όπου περιλαμβάνονται: ύπαρξη κατάλληλης κατοικίας· πρόσβαση σε ειδικευμένο εξοπλισμό · δυνατότητα χρησιμοποίησης του σπιτιού ως χώρου εργασίας

Τα άτομα με νοητική ανεπάρκεια συνήθως, στηρίζονται τόσο πρακτικά όσο και συναισθηματικά από τις οικογένειες τους. Ωστόσο, κρίνεται αναγκαίο ν τους παρέχεται η δυνατότητα να μπορούν να ζουν όπως επιθυμούν χωρίς να εξαρτώνται αποκλειστικά από την οικογένειά τους. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσα από προγράμματα παροχής πρακτικής βοήθειας από βοηθούς, συμπεριλαμβανομένης και γενικότερης υποστήριξης. Η βοήθεια αυτή αφορά την προσωπική υγιεινή, την ένδυση, την διατροφή, την επικοινωνία με τους άλλους, καθώς και οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα της καθημερινής ζωής. Προβλέπεται επίσης, για τους γονείς ή κηδεμόνες των νοητικά υστερούντων ατόμων, υπηρεσία ανακούφισης κατ' οίκον, παραμονή του παιδιού εκτός σπιτιού ή επίβλεψή του.

γ) Κοινότητα, όπου περιλαμβάνονται: δυνατότητες εκπαίδευσης · δυνατότητες προσχόλησης· δομές για την παροχή κατάρτισης, εκπαίδευσης, συμβουλών κι υπηρεσιών· ενημέρωση των άλλων μελών της κοινότητας.

Η κοινότητα θα πρέπει να παρέχει στα άτομα με νοητική ανεπάρκεια τη δυνατότητα να ζουν αυτόνομα ως ισότιμα μέλη της. Κάτι τέτοιο μπορεί να συμβεί στο βαθμό που καλύπτει τις ανάγκες τους. Άλλωστε η άρση των τεχνικών εμποδίων συμβάλλει ιδιαίτερα στην αυτονομία των νοητικά υστερούντων και διευκολύνει την κοινωνική τους ένταξη.

δ) Ευρύτερη κοινωνία, όπου περιλαμβάνονται: Πρόσβαση στις υποδομές της κοινωνίας γενικά· πρόσβαση στην απασχόληση·

πρόσβαση στις εγκαταστάσεις πολιτιστικών δραστηριοτήτων, αναγυχής και διασκέδασης.

Τα άτομα με νοητική ανεπάρκεια αντιμετωπίζουν σημαντικές δυσκολίες στο χώρο εργασίας και συχνά είναι αποκομμένα από την απασχόληση. Η παροχή ευκαιριών για εκπαίδευση, κατάρτιση κι απασχόληση στα κατάλληλα σχολεία, κέντρα κατάρτισης και χώρους εργασίας, μπορεί να ελαχιστοποιηθεί το φαινόμενο αυτό. (Helios II 1966, σελ 21-22)

Εν τέλει, προκειμένου για την προώθηση της κοινωνικής ένταξης των νοητικά υστερούντων πρέπει να τεθούν σε εφαρμογή τα εξής:

α) ανάπτυξη ενός πλήρους φάσματος υπηρεσιών υποστήριξης, συμπεριλαμβανομένης της υπεράσπισης δικαιωμάτων, που θα δίνει τη δυνατότητα στα νοητικά υστερούντα άτομα να προβαίνουν σε λήψη αποφάσεων που αφορούν τον τρόπο ζωής τους, στο βαθμό που αυτό είναι εφικτό, επιτυγχάνοντας έτσι κάποιο βαθμό ανεξαρτησίας και αυτοδιάθεσης.

β) Παροχή ισότιμων ευκαιριών και δυνατοτήτων για πλήρη συμμετοχή στην κοινωνία, στην εκπαίδευση, στην οικογενειακή ζωή, στην πολιτιστική ζωή και στην απασχόληση.

γ) Παροχή σε όλους πρόσβασης στην πληροφόρηση και τα μέσα επικοινωνίας.

δ) Εφαρμογή προγραμμάτων κατάρτισης, εκπαιδευτικών σεμιναρίων και προγραμμάτων πληροφόρησης, βασισμένων στις ανάγκες, απόψεις και προσδοκίες των ατόμων με νοητική ανεπάρκεια.

ε) ανάπτυξη και διάθεση προγραμμάτων, κατοικιών κι υπηρεσιών στήριξης που να επιτρέπουν στους νοητικά υστερούντες να ζουν στο περιβάλλον της επιλογής τους.

στ) Συμμετοχή των ατόμων με νοητική ανεπάρκεια στην διαδικασία λήψης αποφάσεων που τα αφορούν, συμπεριλαμβανομένης και της χάραξης πολιτικής σχετικά με την κοινωνική τους ένταξη, στο βαθμό που είναι εφικτό.

ζ) ευαισθητοποίηση της κοινωνικής γνώμης μέσα από μία συνεχή διαδικασία εκπαίδευσης σχετικά με τα δικαιώματα και τις ανάγκες των νοητικά υστερούντων. (Hellios II, 1996, σελ 21-22)

Πέρα ωστόσο, από τα παραπάνω μια επαρκής κοινωνική ένταξη προϋποθέτει κοινωνική προσαρμογή. Λέγοντας κοινωνική προσαρμογή, εννοούμε μορφές συμπεριφοράς κατά τη συναναστροφή με τους άλλους, οι οποίες είναι απαραίτητες προκειμένου να γίνει το άτομο αποδεκτό από την κοινωνική ομάδα. Εδώ περιλαμβάνονται οι υγιείς διαπροσωπικές σχέσεις και η ικανότητα του ατόμου να συμμορφώνεται με τα κοινωνικά αποδεκτά πρότυπα συμπεριφοράς (Παρασκευόπουλος 1980, σελ 181)

Στο σημείο αυτό, δ' αναφερθούμε λοιπόν, στους παράγοντες εκείνους όπου επηρεάζουν την κοινωνική ένταξη του ατόμου με νοητική ανεπάρκεια και οι οποίοι απορρέουν από το ίδιο το άτομο.

α) εμφάνιση: το άτομο με την εξωτερική του εμφάνιση θα πρέπει να δημιουργεί μια θετική εικόνα. Πρέπει δηλ να φροντίζει για την υγιεινή του σώματος του και να ντύνεται κατάλληλα κι ανάλογα με τις περιστάσεις (σπίτι, εργασία, επισκέψεις, εκδρομές) και τις εποχές

β) συμπεριφορά: το άτομο πρέπει να έχει καλούς τρόπους συμπεριφοράς στις συναναστροφές του με τους άλλους, στη συνομιλία του με τους άλλους, στην παρουσία του σε δημόσιους χώρους.

γ) οικογένεια: πρέπει να γνωρίζει και ν' ανταποκρίνεται στις υποχρεώσεις και τα καθήκοντα του μέσα στην οικογένεια.

Ειδικότερα, πρέπει να γνωρίζει το ρόλο, τις ανάγκες και τα προβλήματα κάθε μέλους της, όπως και τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την οργάνωση της οικογενειακής ζωής, τις σχέσεις με το άλλο φύλο, τις οικογενειακές εκδηλώσεις και δραστηριότητες κτλ

δ) οικονομικός προγραμματισμός: τα άτομα με νοητική ανεπάρκεια πρέπει να διδαχτούν από το σχολείο τους διάφορους οικονομικούς πόρους και τις βασικές ανάγκες της οικογένειας (μισθός, κοινωνική βοήθεια, ενοίκια, φόροι, ιατρική περίθαλψη κλπ) και αν' ασκηθούν στον ορθολογικό προγραμματισμό εσόδων - εξόδων.

ε) κοινωνία: θα πρέπει να γνωρίζει το άτομο τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματά του απέναντι στην κοινωνία. Πρέπει ακόμα να γνωρίζει τι είναι κοινότητα και κράτος, πως έχει οργανωθεί και λειτουργεί, ποιες οι υποχρεώσεις και τα καθήκοντα των πολιτών έναντι της πολιτείας. Πρέπει να γνωρίζει επίσης τα εκπαιδευτικά ιδρύματα που λειτουργούν, τις υπηρεσίες εξυπηρέτησης των πολιτών, τα μέσα γυχαγωγίας κτλ.

στ) ελεύθερος χρόνος: επειδή τα νοητικά υστερούντα άτομα δυσκολεύονται στη χρήση του ελεύθερου χρόνου, θα πρέπει να βοηθηθούν στο να βρίσκουν όλες τις ευκαιρίες όπου μπορούν να καταναείμουν τον ελεύθερο χρόνο τους. Κατ' αρχήν πρέπει να

ενημερωθούν για τις ευκαιρίες εκείνες οι οποίες παρέχονται από την κοινωνία όπου μπορούν να καταναείμουν τον ελεύθερο χρόνο τους. Κατ' αρχήν παρέχονται από την κοινωνία (μουσεία, ζωολογικοί κήποι, θέατρο, κατασκηνώσεις κλπ). Επιπλέον, πρέπει να μάθουν να δημιουργούν από μόνα τους ευκαιρίες (διάβασμα, χειροτεχνίες, μικροεπισκευές, χορός, άθληση κα).

ζ) κοινωνικές αξίες: το άτομο πρέπει να συμπεριφέρεται σύμφωνα με τις αξίες της κοινωνίας, να σέβεται δηλ. τους προϊσταμένους και τους συναδέλφους του, τα δικαιώματα των άλλων, να διαπνέεται από συναισθήματα αλληλεγγύης κι αλληλοβοήθησης κλπ

η) ψυχική υγεία: η εσωτερική ισορροπία και η συναισθηματική σταθερότητα και η ικανότητα του ατόμου να ζει αρμονικά τόσο με τον εαυτό του όσο και με τους γύρω του, αποτελούν απαραίτητα προϋποθέσεις για την κοινωνική προσαρμογή κι ένταξη του ατόμου. Τα παιδιά με νοητική ανεπάρκεια, έχοντας βιώσει αποτυχίες κι απογοητεύσεις, αισθάνονται απομονωμένα και χρειάζονται την προσοχή των άλλων. Πρέπει να βοηθηθούν λοιπόν, μέσα από το σχολείο, να ξεπεράσουν τα προβλήματα μειονεξίας και κατωτερότητας που βιώνουν και να ενισχυθεί το αυτοσυναίσθημα τους. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω παιχνιδιών, μουσικής, γυμναστικής και χορού που προάγουν τη δράση και την πρωτοβουλία των παιδιών, βοηθώντας τα έτσι, ν' αποκτήσουν ψυχική ηρεμία και ισορροπία

(Παρασκευόπουλος 1986, σελ 181-184)

IV. Επαγγελματική κατάρτιση

Η εκπαίδευση των ατόμων με νοητική ανεπάρκεια έχει, συν τοις άλλοις, κι επαγγελματική κατεύθυνση, με στόχο την προετοιμασία τους για την άσκηση ενός επαγγέλματος. Ο στόχος αυτός επιτυγχάνεται σε πολύ μεγάλο βαθμό, όταν πρόκειται για εκπαιδευσίμους, καθώς έρευνες έχουν δείξει, πως αν τύχουν συστηματικής αγωγής και καθοδήγησης μπορούν να εργαστούν ως ανειδίκευτοι ή ημειδικευμένοι εργάτες, ζώντας έτσι οικονομικώς και κοινωνικώς ανεξάρτητοι, σε μικρό ή μεγάλο βαθμό (Παρασκευόπουλος 1980, σελ 186-187)

Κάθε πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης, έχει ως κύριο στόχο την καλλιέργεια γενικών συνηθειών εργασίας και τρόπων συμπεριφοράς που ενισχύουν κάθε άτομο σε οποιοδήποτε είδος εργασίας. Αυτό συμβαίνει, επειδή εκείνο που δυσκολεύει περισσότερο την επαγγελματική προσαρμογή των νοητικά υστερούντων, δεν είναι η έλλειψη επαγγελματικών δεξιοτήτων ή η μειωμένη απόδοσή τους, αλλά τα αρνητικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας όπως η ανάρμοστη συμπεριφορά απέναντι σε συναδέλφους και προϊστάμενους, ή μη τήρηση του ωραρίου, οι αδικαιολόγητες απουσίες κτλ. Επιδιώκεται παράλληλα η ενίσχυση της ικανότητας των ατόμων με νοητική ανεπάρκεια να πραγματοποιούν τυποποιημένη εργασία, όπως και της ικανότητας να εργάζονται συστηματικά μέχρι το πέρας της εργασίας που έχουν αναλάβει. Επίσης στόχος της επαγγελματικής κατάρτισης είναι η ανάπτυξη της ικανότητας του ατόμου να προφυλάσσει την ατομική του ακεραιότητα, να επιδεικνύει ενδιαφέρον για την εργασία και ν' αντλεί

χαρά και ικανοποίηση από αυτή, να συνεργάζεται με τους συναδέλφους του, να φροντίζει για τα υλικά και τα εργαλεία της εργασίας του κτλ (ο.π. σελ 187-188)

Προκειμένου ένα πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης να χαρακτηριστεί πλήρες, πρέπει να περιλαμβάνει:

α) παροχή πληροφοριών για τα διάφορα επαγγέλματα,

β) επαγγελματικό προσανατολισμό, διευκρίνιση δηλ των απαιτήσεων κάθε επαγγέλματος, αξιολόγηση των ενδιαφερόντων και ικανοτήτων κάθε παιδιού, επιλογή ενός επαγγέλματος αναλόγου των ικανοτήτων του παιδιού, γ) απόκτηση ηθικοκοινωνικής συμπεριφοράς και πολιτικής αγωγής, όπως ατομική υγεία, συνεργασία με τους άλλους, χρήση των μέσων συγκοινωνίας, διαβίωση μακριά από την οικογένεια, γυχαγωγία κα

δ) απόκτηση επαγγελματικών δεξιοτήτων, παροχή δηλ στοιχειώδους γενικής τεχνικής μόρφωσης, όπως και ειδικών δεξιοτήτων για ένα συγκεκριμένο επάγγελμα, ε) εξεύρεση εργασίας και τοποθέτηση του ατόμου σ' αυτή, όπως και διδασκαλία των βασικών γνώσεων για εξεύρεση, κατάληψη και διατήρηση μιας εργασίας, στ) τοποθέτηση του παιδιού σε εργασία και υποβοήθηση του στο να τη διατηρήσει (Παρασκευόπουλος 1980, σελ188)

Γενικά, θα πρέπει να τονίσουμε, ότι οποιοδήποτε πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης πρέπει να είναι προσαρμοσμένο στις ανάγκες των νοητικά υστερούντων, να είναι ανάλογο των ικανοτήτων

τους και να επικεντρώνεται στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας (Helios II 1996, δρλ 107)

Μέσα από ένα τέτοιο πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης, που εφαρμόζεται κύρια στο σχολείο ή σ' εργαστήρια επαγγελματικής εκπαίδευσης, μπορούν να ωφεληθούν ιδιαίτερα, όπως προαναφέρθηκε, οι εκπαιδευσιμοι, οι οποίοι, ως ενήλικες πλέον, δύναται με κάποια βοήθεια και καθοδήγηση, να προσληφθούν σε αυτόνομη εργασία, ως ανειδίκευτοι ή ημειδικευμένοι εργάτες, και να αποκτήσουν έτσι οικονομική ανεξαρτησία.

Από την άλλη πλευρά, τα άτομα με βαρύτερη νοητική ανεπάρκεια (ασκήσιμοι) είναι δυνατόν να συμμετάσχουν στην παραγωγική διαδικασία μόνο υπο συνεχή επίβλεψη και καθοδήγηση και μέσω απλών καθηκόντων στα οποία ασκούνται είτε μέσα στην οικογένεια είτε σε προστατευμένα εργαστήρια. Ειδικότερα, θα λέγαμε, πως η εργασία των ατόμων αυτών έχει τρεις πλευρές: α) παραγωγική: έστω κι αν η αποδοτικότητα τους είναι μικρή, παράγουν έργο κι ορισμένες φορές ιδιαίτερα σημαντικό, καθώς ασχολούνται με αντικείμενα που οι άλλοι εργαζόμενοι τα αποφεύγουν είτε γιατί τα θεωρούν κατώτερα είτε γιατί δεν είναι προσοδοφόρα, β) παιδαγωγική: μέσα από την εργασία αναπτύσσουν δεξιότητες και συνήθειες που ενισχύουν την εξέλιξή τους και τον τρόπο ζωής τους και δημιουργείται έτσι μια αμοιβαία στήριξη προσωπικότητας κι εργασία. γ) γυχοθεραπευτική: η ικανοποίηση που αντλούν από το αποτέλεσμα και την αμοιβή της εργασίας τους, ενισχύει το αυτοσυναίσθημα τους και τους προδιαθέτει για περεταίρω καταστάσεις. (Κυπριωτάκης 1989, σελ 168)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΑΡΧΕΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΩΝ ΜΕΘΟΔΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΕ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΝΟΗΤΙΚΗ ΑΝΕΠΑΡΚΕΙΑ

A. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΑΤΟΜΑ

Με τον όρο Κ.Ε.Α αναφερόμαστε στην διεργασία που οι υπηρεσίες Κοινωνικής Πρόνοιας χρησιμοποιούν, προκειμένου να αντιμετωπιστούν ικανοποιητικά δυσκολίες προσαρμογής τόσο στο οικογενειακό, όσο και στο κοινωνικό περιβάλλον. (Perlman 1957, σελ 20-22). Σκοπός της Κ.Ε.Α. είναι να πάρει μέρος ο πελάτης με όσο μπορεί μεγαλύτερη συναισθηματική συμμετοχή και κατανόηση στο να δεχθεί και να χρησιμοποιήσει την βοήθεια του Κ.Λ. Αυτό αποτελεί την αρχή για να γίνει η χρήση των μέσων και των πηγών βοήθειας που προσφέρονται από την υπηρεσία, και έτσι να αποφασίσει το άτομο και να σκεφθεί να κάνει κάτι για το πρόβλημα που αντιμετωπίζει (ο.π.σελ 255)

Η κοινωνική Εργασία στα άτομα με νοητική ανεπάρκεια, στοχεύει να βοηθήσει τα άτομα αυτά που αντιμετωπίζουν προβλήματα στην οικογενειακή διαβίωση στην κοινωνική ένταξη και στην δημιουργία διαπροσωπικών σχέσεων, έτσι ώστε να αυξηθεί η θέληση τους για να εξαλειφθούν ή και να μειωθούν τα προβλήματα που προκαλούνται εξαιτίας της κατάστασης της νοητικής ανεπάρκειας. (Δαβάζογλου 1989, σελ 19-21)

Ρόλος του Κ.Λ. κατά την άσκηση της Κ.Ε.Α. είναι να γνωρίσει την φύση του προσώπου και του προβλήματος, έτσι ώστε να καθοριστεί ο τρόπος επίλυσης του προβλήματος. Ο Κ.Λ. πρέπει να χρησιμοποιεί τις επιστημονικές του γνώσεις και δεξιότητες αλλά και την επαγγελματική του εμπειρία, ώστε να μελετήσει την προσωπικότητα του νοητικά καθυστερημένου ατόμου μέσα από την λεκτική και μη επικοινωνία. Εκφράσεις του προσώπου του, κινήσεις των χεριών του αλλά και η χρήση ή όχι κάποιων λέξεων, μπορεί να φανερώσουν την στάση του ατόμου, την θέλησή του αλλά και την δύναμη του να συμμετάσχει στην εργασία λύσης προβλημάτων μαζί με την Κ.Λ. (Perlman 1957, σελ 26-27)

Σημαντικό είναι επίσης να γνωρίζει ο Κ.Λ. τις ιδιαιτερότητες των ατόμων με νοητική ανεπάρκεια, τις ανησυχίες τους και τους προβληματισμούς τους αλλά και τις άμυνες που μπορεί να υψώσουν στην κατ' άτομο εργασία με τν Κ.Λ. Το άτομο με νοητική ανεπάρκεια ίσως είναι αρκετά πιο ευάλωτο και πιο ανίσχυρο - εξαιτίας της μειονεξίας απ' ότι το φυσιολογικό, και κατά συνέπεια μπορεί η χρήση των αμυνών, όπως άρνηση, εκλογίκευση, μεταβίβαση, απώθηση, να είναι παρατεταμένη. Κάτι τέτοιο σαφώς δεν συμβάλει στη διατήρηση της ισορροπίας του ατόμου, αλλά αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα στην προσπάθεια τόσο του Κ.Λ. όσο και του ίδιου του ατόμου να οργανώσουν την επαγγελματική τους σχέση (Perlman 1957, σελ 200-216)

Στο σημείο αυτό θεωρείται απαραίτητο να αναφερθούμε στον τρόπο με τον οποίο ο Κ.Λ. επιτυγχάνει την συμμετοχή του νοητικά καθυστερημένου ατόμου στην αρχική φάση της Κ.Ε.Α. Για να υπάρξει μια σωστή και όσο το δυνατόν πιο λειτουργική επαγγελματική σχέση,

πρέπει να συμβάλλουν σ' αυτή και τα δυο μέλη. Η στάση του Κ.Λ. πρέπει να δηλώνει ενδιαφέρον, θέληση και ικανότητα να προσφέρει στον νοητικά καθυστερημένο τις υπηρεσίες του. Πρέπει να δημιουργηθεί μια σχέση γεμάτη ζεστασιά, αποδοχή, παραδοχή, αμοιβαία κατανόηση, ενίσχυση της αυτοπεποίθησης του ατόμου, έτσι ώστε το άτομο με νοητική ανεπάρκεια να αισθανθεί ασφάλεια, σταθερότητα και την θέση της δυσπιστίας και της απομάκρυνσης να λάβει η εμπιστοσύνη και η συμμετοχή στην εργασία. Ο Κ.Λ. θα κερδίσει τον πελάτη "επιδεικνύοντας" τις γνώσεις του αλλά και την πεποίθηση του ότι μπορεί να συμβάλλει στην επίτευξη των στόχων που μαζί με τον πελάτη θα έχουν θέσει. Είναι πολύ σημαντικό να συμμετέχει σε αυτή την διαδικασία το ίδιο το άτομο και να αποφασίσει με την βοήθεια του ΚΛ τι θέλει να πετύχει για τον εαυτό του - πέρα από πρακτικές επιδιώξεις που να τον οδηγήσουν αρχικά στην οργάνωση (Pelman 1957, σελ. 97-105).

Έτσι λοιπόν η αρχική φάση αρχίζει όταν το άτομο έρχεται στην υπηρεσία και τελειώνει όταν επιτευχθεί μια συμφωνία, ένα συμβόλαιο για συνεργασία ανάμεσα στον πελάτη και τον ΚΛ. Όταν αυτό συμβεί ακολουθεί η συνεχιζόμενη φάση (Ο.Π., σελ. 142-143)

Σύμφωνα με του Οτενς οι συναντήσεις με τα άτομα με νοητική ανεπάρκεια πρέπει να είναι σύντομες και να αρχίζουν αμέσως μόλις διαγνωσθεί το πρόβλημα. Παράλληλα σημαντική θεωρείται και η εργασία με κάποιο μέλος του οικογενειακού περιβάλλοντος του ατόμου (Μπουσκάλα 1993 σελ. 69-70).

Ωστόσο, ο ΚΛ είναι αναγκαίο να γνωρίζει ότι το άτομο με νοητική ανεπάρκεια είναι μπλεγμένο και φορτισμένο με το πρόβλημά του, έτσι που να νομίζει πως κανείς δεν μπορεί να κάνει τίποτα γι' αυτόν, επειδή δεν είχε την ίδια εμπειρία με αυτόν. Πρέπει τέτοια συναισθήματα να αναγνωρισθούν από τον ΚΛ και να γίνουν δεκτά με συμπάθεια και κατανόηση. Η παραδοχή η προσδοκία η αντικειμενικότητα, η εμπάθητικότητα και η αποδοχή του ατόμου και των συναισθημάτων του, μπορεί να αποτελέσουν θεμέλιο ότι ο Κ.Λ. μπορεί πραγματικά να συμβάλλει στην επίλυση των δυσκολιών (Perlman 1957, σελ. 97-100)

Η απαίτηση εμπιστοσύνης προς τον Κ.Λ. είναι κάτι που πετυχαίνεται με αργά αλλά σταθερά βήματα και αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά στοιχεία της θεραπευτικής σχέσης με απότερο σκοπό να επιτευχθούν όλα όσα ο Κ.Λ. και το άτομο με νοητική ανεπάρκεια έχουν συμφωνήσει. Καθ' όλη τη διάρκεια της εργασίας εξακολουθεί να παραμένει ως κύριο μέλημα του Κ.Λ. η όσο το δυνατόν μεγαλύτερη εμπλοκή του νοητικά ανεπαρκούς στο να δεχθεί και να επιθυμήσει να χρησιμοποιήσει την βοήθεια που του προσφέρεται. Εάν αυτό δεν εξασφαλισθεί στο μέγιστο δυνατό βαθμό, οποιεσδήποτε ιδέες για ενδεχόμενους στόχους, θα παραμείνουν στην σφαίρα των ιδεών του Κ.Π. (Perlman 1957, σελ. 110-117).

Αρχίζοντας την εργασία του ο Κ.Λ. με τον νοητικά καθυστερημένου πρέπει να έχει κοντά και κάποιους βασικούς στόχους. Έχοντας μελετήσει την προσωπικότητα του ατόμου που βρίσκεται απέναντι του και έχοντας γνωρίσει όσο είναι εφικτό τις δυνατότητας και τις αδυναμίες αλλά και την θέληση του ατόμου πρέπει να γίνουν κατανοητά και να

εξακριβωθούν τα γεγονότα που συνιστούν το πρόβλημα. Είναι απαραίτητο να μάθει ο Κ.Π τις αιτίες που δημιουργούν το πρόβλημα, το πότε ξεκίνησε, πως αυτό επηρεάζει την λειτουργικότητα του ατόμου και πως έχει αν έχει ενεργήσει για να επέλθει η λύση του προβλήματος (ο.π. σελ. 87).

Δεύτερος στοχος του Κ.Α. είναι να μελετηθούν διεξοδικά τα γεγονότα που καθιστούν το πρόβλημα, έτσι ώστε να γίνει πιο εύκολος ο καθορισμός της λύσης. Εμπόδια που ανακύπτουν προσπάθειες που έχουν γίνει αλλά και τα συναισθήματα και οι αντιδράσεις που αναδύονται αποτελούν βασικό μέλημα στην διεργασία λύσης προβλημάτων (ο.π. σελ. 88).

Τρίτος στοχος του Κ.Α. είναι να παρθεί κάποια απόφαση και να δρομολογηθεί το πλαίσιο της επίλυσης ή και βελτίωσης της προβληματικής κατάστασης. Σαφώς όλες αυτές οι ενέργειες είναι παράλληλες και αλληλένδετες και στηρίζονται στον πλήρη σκοπό της αρχικής φάσης της Κ.Ε.Α που είναι η δημιουργία σχέσης με το άτομο έτσι ώστε να μειωθεί το άγχος του και να αποκτήσει εμπιστοσύνη, η βοήθεια να εκφράσει το πρόβλημά του, να καθορίσει τις ανάγκες του σε σχέση με τις παρεχόμενες υπηρεσίες της οργάνωσης και των στόχων που επιδιώκει να καλύψει και η συμμετοχή του στην εργασία λύσης προβλημάτων (Perlman 1957, σελ. 182).

Ο Κ.Α πρέπει να γνωρίζει ότι οι σκοποί που έχουν τεθεί δεν μπορούν να παραμείνουν σταθεροί μέχρι το τέλος της διαδικασίας, διότι πολλά καινούργια σημεία μπορεί να ανακύψουν, συναισθηματικές αντιδράσεις

μπορεί να φανερωθούν στοιχεία που ήσαν άγνωστα να γνωστοποιηθούν, με αποτέλεσμα να υπάρξει κάποια αναδιαμόρφωση των στόχων που έχουν τεθεί. Το άτομο με νοητική ανεπάρκεια μπορεί να μείνει στάσιμο ως προς την εκπλήρωση των σκοπών που μαζί με τον Κ.Λ. έχουν συμφωνήσει ή να αντισταθεί δέλοντας να εξασφαλίσει την προσοχή του Κ.Λ. Εκείνος με την σειρά του θα υποδηλώσει στο άτομο, ότι ο ρόλος του είναι ακριβώς αυτός: Να προσφέρει στον άνθρωπο τις επαγγελματικές του γνώσεις και την εμπειρία του για να τον βοηθήσει (Perlman 1957, σελ. 150).

Ο Κ.Λ. πρέπει να ξεκινήσει την εργασία του από το σημείο που βρίσκεται το άτομο με νοητική ανεπάρκεια. Στην προσπάθεια αυτή σημαντικό ρόλο θα παίζει και το γεγονός ότι ο Κ.Λ. πρέπει να γνωρίσει ότι οτιδήποτε συμβαίνει και επηρεάζει την ζωή του νοητικά καθυστερημένου σήμερα μπορεί να είναι τόσο σπουδαίο όσο αυτά που έχουν συμβεί στο παρελθόν. Πρέπει λοιπόν να φροντίσει οποιαδήποτε προσπάθεια για αλλαγή να μην αποτελέσει αιτία για αναβίωση δυσάρεστων συναισθημάτων, την στιγμή που το άτομο δεν είναι δυνατόν να αντιμετωπίσει (Perlman 1957, σελ. 38-42).

Για να επιτευχθούν τα παραπάνω ο Κ.Λ. πρέπει να γνωρίσει το πως οι λειτουργίες της προσωπικότητας ανταποκρίνονται στο συγκεκριμένο άτομο, και πρέπει να έχει πάντα κατά νου τα κριτήρια αξιολόγησης της δύναμης του «εγώ». Αυτά συνογίζονται ως εξής:

Σχέση με το αντικείμενο

Ικανότητα στάθμισης της πραγματικότητας και σε ποιο βαθμό

Ικανότητα κρίσης και λογικής

Βασικές νοητικές ικανότητες

Ικανότητα για εξασφάλιση ικανοποιήσεων από την πραγματικότητα

Ικανότητα για αυτοκριτική

Ικανότητα να χειρίζεται το άγχος του

Επάρκεια και αποτελεσματικότητα στον έλεγχο της συμπεριφοράς
του

Ανοχή στις απογοητεύσεις

Συναισθηματική διάθεση - δυνατότητα επικοινωνίας

Ικανότητα δημιουργίας ουσιαστικών σχέσεων

Μηχανισμοί άμυνας του «εγώ» - Ποιους μηχανισμούς άμυνας
χρησιμοποιεί σε ποιες περιστάσεις (Βαριδάκη 1995)

Είναι βέβαια αυτονόητο πως πολλά από τα παραπάνω δεν υφίστανται στα νοητικά καθυστερημένα άτομα στον βαθμό που υφίστανται στα λεγόμενα «φυσιολογικά» παιδιά. Ωστόσο, ο δείκτης νοημοσύνης του ατόμου δεν αποτελεί σημάδι ότι μπορεί να επιλύει τα προβλήματα που τον απασχολούν. Υψηλός δείκτης νοημοσύνης δεν σημαίνει και απαραίτητα υψηλή «κοινωνική νοημοσύνη». Αυτό που για τον Κ.Λ. θεωρείται σημαντικό είναι η αντιληπτικότητα του ατόμου, η ικανότητα να προσέχει και να συγκεντρώνεται σε αυτό που κάνει, η ικανότητα να επικοινωνεί με τους γύρω του, η ικανότητα του ελέγχου των πράξεων του και η σύνδεση αιτίας - αποτελέσματος (Perlman 1957, σελ. 244-248).

Αυτά θα επιτευχθούν ωστόσο με την διάγνωση, η οποία αποτελείται από τη φύση του προβλήματος και τους σκοπούς που ο πελάτης αναζητά, από την φύση του προσώπου, που έχει το πρόβλημα και από τη φύση και το σκοπό της οργάνωσης και το είδος της βοήθειας που μπορεί να προσφέρει (ο.π. σελ. 216)

Κατά την διαδικασία της διάγνωσης γίνεται συνειδητή αναγνώριση και έλεγχος όλων των εντυπώσεων και των ιδεών που έχει ο Κ.Λ. για την κατάσταση του νοητικά καθυστερημένου και έπειτα βασιζόμενος σε σχέδιο οργανώνει αυτό που μπορεί να γίνει ή πρέπει να γίνει για την βελτίωση της κατάστασης. Η διάγνωση δεν σημαίνει θεραπεία αλλά κατευθύνει τον Κ.Π. στην διαμόρφωση της εργασίας του με το άτομο με νοητική ανεπάρκεια. Όταν ολοκληρωθεί η διάγνωση και έχει δημιουργηθεί ένα κλίμα εμπιστοσύνης ανάμεσα στο νοητικά καθυστερημένο και στον ΚΛ και έχει εξασφαλισθεί η συμμετοχή του στην διεργασία λύσης προβλημάτων, ακολουθεί η προσπάθεια επίλυσης των δυσκολιών. Στόχος είναι η έκφραση του ατόμου σχετικά με το τι θέλει να γίνει η εξατομικευμένη εξήγηση των όσων η οργάνωση μπορεί να προσφέρει στο συγκεκριμένο άτομο, και η αναγνώριση των συναισθημάτων του ατόμου στην προσπάθεια χρησιμοποίησης της βοήθειας του Κ. Λ. (ο.π. σελ. 211-216).

Στην φάση της υλοποίησης των στόχων που όπως είπαμε μπορεί να αναδιατυπωθούν ΚΛ πρέπει να επιλέξει το πρόβλημα που εμπίπτει στις αρμοδιότητες της οργάνωσης το μέρος εκείνο του προβλήματος που φαίνεται να απασχολεί το άτομο με νοητική ανεπάρκεια περισσότερο αλλά και το πρόβλημα που κατά την κρίση του Κ.Λ. χρειάζεται πιο πολύ

προσοχή. Όλα αυτά είναι πολύ σημαντικά διότι το άτομο με νοητική ανεπάρκεια μπορεί να αντιμετωπίσει ποικίλα προβλήματα τα οποία όμως θα πρέπει να συγκεκριμενοποιηθούν προκειμένου να λυθούν. Αφού γίνει η συλλογή όλων των στοιχείων που συνιστούν το πρόβλημα και εξακριβωθούν και διευκρινιστούν τα γεγονότα μέσα από την αφήγηση του ατόμου και την ενίσχυση του από τον Κ.Λ. ακολουθεί η προσπάθεια να σκεφθεί το άτομο πάνω στο πρόβλημα ου (Perلمان 1957, σελ. 131-132)

Ο ΚΛ πρέπει να θυμάται ότι απέναντι του βρίσκεται ένα άτομο που ήδη αντιμετωπίζει το πρόβλημα της νοητικής ανεπάρκειας κάτι που καθιστά ακόμη πιο δύσκολο το να στρέψει την σκέψη του πάνω στις δυσκολίες. Ο Κ.Λ. πρέπει να ενισχύσει το άτομο με νοητική ανεπάρκεια, θα ξαναθυμηθεί, να σκεφθεί να εκφράσει, να αναλογισθεί τα γεγονότα που καθιστούν την προβληματική κατάσταση, έτσι ώστε να το κατανοήσει όσο το δυνατόν πιο καλά. Το να χωρίσει ο ΚΛ το πρόβλημα σε μικρότερες και πιο απλές ενότητες αυτό που ονομάζουμε επιμερισμό - θα κάνει τον χειρισμό του πιο εφικτό. Επιπλέον ο ΚΛ κάνει τέτοιες ερωτήσεις που να οδηγούν στο να καταλάβει το άτομο το πρόβλημα του και πως τον επηρεάζει, και να αποφασίσει στο πως θέλει να προχωρήσει και τι αλλαγές επιθυμεί να κάνει στην ζωή του. Η συμβολή του ΚΛ είναι πολύ σημαντική διότι εκείνος γνωρίζει τις δυνατότητες αλλά και τις αδυναμίες του ατόμου με νοητική ανεπάρκεια καθώς και τι ρεαλιστικά το άτομο μπορεί να επιτύχει. Αξίζει να σημειώσουμε πως ο ΚΛ πρέπει και σε αυτό το σημείο να έχει υπόψη του τα κριτήρια για την επαρκή λειτουργία ου εγώ, εννοώντας πως η ικανότητα ή όχι του

ανθρώπου να φέρει εις πέρας τους στόχους που έχει θέσει, φανερώσει τον τρόπο λειτουργίας του «Εγώ» (Perلمان 1957, σελ. 185-200).

Η επαγγελματική σχέση ανάμεσα στον Κ.Λ. και το άτομο με νοητική ανεπάρκεια λήγει όταν οι σκοποί που έχουν τεθεί έχουν επιτευχθεί. Αυτό σημαίνει πως το άτομο έχει συμμετάσχει στην εργασία με τον ΚΛ και έχει Δεχθεί να χρησιμοποιήσει την βοήθεια του. Το άτομο έχει φθάσει σε ένα σημείο εξέλιξης, που τον βοηθά να κατακτήσει τους σκοπούς του, όμως να εμπλέκεται στην δημιουργία προσωπικών σχέσεων, να αντιμετωπίζει καθημερινές αντιξοότητες, να δοκιμάζει νέες εμπειρίες και γενικά να νιώθει πιο ασφαλής με τον εαυτό του χωρίς την παρουσία του ΚΛ. Μέσα από την θεραπευτική σχέση με τον ΚΛ, το άτομο με νοητική ανεπάρκεια έχει μάθει πως εάν νιώθει καλά με τον εαυτό του και το δείχνει στους άλλους, τότε και το οικογενειακό και το κοινωνικό περιβάλλον του θα τον αντιμετωπίζει πιο ζεστά, πιο άνετα και πιο δετικά (Shulman 1983, σελ. 92-105).

Η τελική φάση έχει τεράστια σημασία, διότι είναι η περίοδος που γίνεται συστηματική ανασκόπηση της εργασίας. Κ.Λ. και το άτομο με νοητική ανεπάρκεια πρέπει να συζητήσουν μαζί για την πορεία των πραγμάτων γύρω από το πρόβλημα. Αυτό βέβαια προϋποθέτει συγκεκριμένες αναφορές και όχι γενική ανακεφαλαίωση, έτσι ώστε να εντοπίσει το άτομο όλα όσα έχει διδαχθεί και έχει μάθει αλλά και να εντοπίσει περιοχές που πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο μελλοντικής εργασίας. Η σχέση με τον Κ.Λ τελειώνει με άλλα προβλήματα και καινούργιες ευθύνες. Η διαφορά βρίσκεται στο σημείο ότι το άτομο έχει βρει πλέον κάποιους νέους τρόπους για καλύτερη αντιμετώπιση των δυσκολιών (ο.π. Σελ. 79-80).

Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν πως η κοινωνική εργασία με άτομα με νοητική ανεπάρκεια είναι αναγκαία, διότι τα άτομα αυτά αντιμετωπίζουν πολλά προβλήματα που απαιτούν λύση. Απόρριψη, δυσκολία συμμετοχής στην ομάδα συνομήλικων, εμπόδια στην κοινωνική ένταξη και στην επαγγελματική αποκατάσταση σεξουαλικά προβλήματα, χαμηλό αίσθημα αυτοπεποίθησης και αυτοεκτίμησης είναι μερικά από αυτά. Με τη βοήθεια του ΚΛ μέσα από την Κ.Ε.Α. τα άτομα αυτά ενισχύονται στο να συμμετάσχουν στην βελτίωση του προβλήματος τους και ωθούνται στο να ανακαλύψουν νέα ενδιαφέροντα και δημιουργικές ενασχολήσεις, αλλά και να αποκτήσουν το αίσθημα της ασφάλειας, της αυτοεκτίμησης και αυτοπεποίθησης. Αποκτούν γνώσεις που τους δίνουν το «δικαίωμα» για ισότιμη ένταξη στο κοινωνικό σύνολο και ικανότητες στο να βρίσκουν εναλλακτικές λύσεις στις αντιστάσεις και αντιξοότητες. (Μπουσκάλια 1993, σελ. 68-71).

Ο ρόλος του Κ.Λ. είναι κύρια ενθαρρυντικός και υποστηρικτικός μεταξύ όλων των άλλων χαρακτηριστικών, έτσι ώστε να υλοποιηθούν στον βαθμό που είναι δυνατόν όλα όσα αναφέρθηκαν. Η εξατομικευμένη αντιμετώπιση, που αποτελεί βασικό στοιχείο και προϋπόθεση κατά την άσκηση της Κ.Ε.Α. υποδηλώνει την μοναδικότητα του κάθε ατόμου, καθώς και το γεγονός ότι μπορεί οι συνέπειες της κατάστασης της νοητικής ανεπάρκειας να είναι περίπου ομοιόμορφες, η περίπτωση ωστόσο του κάθε ατόμου παραμένει ξεχωριστή και μοναδική. Κάτι που απαιτεί από τον Κ.Λ. πρόγραμμα σχεδιασμένο έτσι που να καλύπτει τις ιδιαίτερες ανάγκες του κάθε ατόμου, ανεξάρτητα από το εάν αυτό είναι στην παιδική, εφηβική ή ενήλικη ζωή (Δαβάζογλου 1989, σελ. 20).

B. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΟΜΑΔΕΣ

Η Μέθοδος της Κοινωνικής Εργασίας με ομάδες εστιάζει την προσοχή της τόσο στις ανάγκες του ατόμου όσο και στις ανάγκες τους, τους περιορισμούς και τις ικανότητες της ομάδας, όπου το άτομο ανήκει: ο κοινωνικός λειτουργός κάνει χρήση όλων των γνώσεων και της πείρας που έχει προκειμένου να βοηθηθεί στις κύριες επιδιώξεις του, που αφορούν τη λειτουργική ικανότητα του ατόμου - μέλους, της ομάδας και της σχέση μεταξύ τους και με το περιβάλλον.

Η μέθοδος της κοινωνικής εργασίας με ομάδες, ως ένα σύστημα παροχής βοήθειας, είναι απαραίτητη και στην εργασία του με άτομα με νοητική καθυστέρηση (Παπαδοπούλου - Κατσορίδου 1993, σελ. 23).

Επιχειρεί την επίτευξη κυρίων, βασικών στόχων τόσο στα πλαίσια της ειδικής αγωγής ειδικά σχολεία, παράλληλες τάξεις αλλά και έξω από αυτά (ιδρύματα, σύλλογοι, κέντρα ψυχικής υγιεινής κα). Οι βασικοί αυτοί στόχοι είναι οι εξής: α) Η κάλυψη των αναγκών των μελών της ομάδας για κοινωνική μάθηση και ενίσχυση της ψυχοκοινωνικής τους ανάπτυξης β) η απόκτηση και η ενίσχυση δεξιοτήτων για αυτοεξυπηρέτηση, επικοινωνία και σχέσεις (σε σημείο βέβαια που επιτρέπει ο βαθμός καθυστέρησης) γ) Η ενίσχυση της αυτοεκτίμησης του μέλους μέσα από το επίτευγμα. Το παιδί με νοητική ανεπάρκεια, μέλος μιας ικανής ομάδας, στο βαθμό που αυτή μπορεί να του ικανοποιεί βασικές του ανάγκες και στο βαθμό που το ίδιο μπορεί να βιώσει τα δρώμενα στην ομάδα και να ενσωματώσει νέα μηνύματα που πηγάζουν από την ομαδική κατάσταση, οδεύει σε επίπεδο ωρίμανσης ως προσωπικότητα

και ως μέλος κοινωνικών ομάδων (και πάλι σε βαθμό που επιτρέπει ο βαθμός καθυστέρησης). Μέσα στην ομάδα, το άτομο μέλος αναμένεται ότι θα βιώσει, μέσα από πλέγμα αλληλεπιδράσεων που συνεχώς μεταβάλλονται βασικά φαινόμενα ατομικής και κοινωνικής ζωής. Παράλληλα θα μάθει νέες στάσεις και συμπεριφορές, βοηθητικές για βασικές διαδικασίες ζωής, όπως η σύγκρουση και η λήψη αποφάσεων. Τέλος δεν πρέπει να ξεχάσουμε τη συμβολή της ομαδικής διεργασίας στην καλλιέργεια δεξιοτήτων του ατόμου - μέλους για τη δημιουργία, ανάπτυξη και διατήρηση ανθρωπίνων σχέσεων και στην κοινωνικοποίηση (Δαβάζογλου 1989, σελ. 13-23.). Παράλληλα μέσα από την συγκεκριμένη μέθοδο και με στόχο πάντα την διευκόλυνση της όλης θεραπευτικής διαδικασίας ο ΚΛ επιχειρεί να εξασφαλίσει την συμμετοχή των γονέων των παιδιών, με Ν.Α. στην προσπάθεια αποκατάστασης. Έτσι προχωρά και στην δημιουργία ομάδων γονέων που στρέφονται γύρω από την αποδοχή, αποκατάσταση συναισθημάτων για τις ειδικές ανάγκες κλπ των παιδιών (Ζαρναρη. 1967, σελ. 38).

I. Ομάδες παιδιών με Ν.Α.

Ο ΚΛ σαν μέλος της ειδικευμένης ομάδας που στελεχώνει το ειδικό σχολείο, το ίδρυμα, το παιδαγωγικό κέντρο, το κέντρο ψυχικής υγιεινής προχωρά στη συγκρότηση ομάδων παιδιών με νοητική ανεπάρκεια, λαμβάνοντας υπόψη παράγοντες όπως ηλικία, βαθμός καθυστέρησης (ασκήσιμοι, εκπαιδεύσιμοι). Η απειλή της κοινωνικής απόρριψης άλλοτε προκαλεί στα παιδιά με ν.α., τάσεις απομόνωσης και παθητικότητας και άλλοτε τα οδηγεί σε αντιπαιδαγωγική συμπεριφορά. Με τις ομαδικές

δραστηριότητες τα παιδιά α) ενθαρρύνονται για δημιουργικές ενασχολήσεις β) ανακαλύπτουν ενδιαφέροντα γ) αναπτύσσουν αυτοέλεγχο δ) καλύπτουν συναισθηματικές ανεπάρκειες ε) ασκούνται στο να διακρίνουν καλές εναλλακτικές λύσεις για υπερνίκηση δυσκολιών στ) δημιουργούν διαπροσωπικές σχέσεις ζ) υιοθετούν σωστές αξίες και συμπεριφορές κοινωνικά παραδεκτές. Παράλληλα οι ομαδικές δραστηριότητες προσφέρουν στον ΚΛ ευκαιρίες για παρατήρηση. Η γνώση και η ερμηνεία των κινήτρων και των στόχων της συμπεριφοράς των παιδιών είναι καθοριστική της αποτελεσματικότητας των προσπαθειών για βελτίωση ή διώρθωση της συμπεριφοράς (Δαβάζογλου 1989, σελ. 13-23).

Ο ΚΛ διαμορφώνει το πρόγραμμα των ομάδων με βάση τις ιδιαίτερες ανάγκες και ικανότητες των παιδιών σύμφωνα με την ηλικία, το βαθμό καθυστέρησης, έχοντας πάντα ως στοχο την καλύτερευση των ικανοτήτων και δυνατοτήτων τους όχι σε σύγκριση με τους φυσιολογικούς συνομηλίκους αλλά σε σχέση με την προηγούμενη πνευματική τους κατάσταση

Ο ΚΛ χρησιμοποιεί ποικίλα μέσα για την κατάρτιση του προγράμματος όπως α) παιχνίδι, το οποίο παίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του παιδιού, που συνήθως έχει στερηθεί λόγω απομόνωσης στα νηπιακά και παιδικά του χρόνια. Το παιχνίδι ενισχύει την προσαρμογή στο περιβάλλον και την έκφραση του εσωτερικού του κόσμου. (Kelman 1955, σελ. 23).

Το παιδί με ν.α. ασκείται στο σώμα και αναπτύσσει χρήσιμες δεξιότητες και κοινωνικότητα, β) μουσική η οποία βοηθά το παιδί να εκφράσει τον εσωτερικό του κόσμο, να καταπολεμήσει την υπερένταση χωρίς καθοδήγηση και περιορισμούς γ) εικαστικές τέχνες (ζωγραφική - γλυπτική - χειροτεχνία) - δράμα. Μέσω αυτών δίνεται στο παιδί με ν.α. η δυνατότητα να εκφράσει τα συναισθήματα του, τον εσωτερικό του κόσμο, τις σκέψεις και απόψεις του πάνω στις σχέσεις του με τους γονείς, δάσκαλους, συμμαθητές. Αυτή η απασχόληση έχει ξεχωριστή ψυχοθεραπευτική αξία αν αναλογισθεί κανείς ότι τα γλωσσικά μέσα των παιδιών είναι ελάχιστα ο ψυχικός τους κόσμος ιδιαίτερα πλούσιος και συνεπώς η καταπίεση που δεχονται ανυπόφορη (Kelman 1955, σελ. 23-25).

Η ανάγκη για την εμπειρία της ομάδας είναι σημαντική και πολύ πιο απαραίτητη για παιδιά και εφήβους που δεν παρακολουθούν το σχολείο. Ζώντας απομονωμένες ζωές αυτά τα παιδιά δεν είναι καλά προετοιμασμένα να κοινωνικοποιηθούν ή να αντιμετωπίσουν μόνοι τις απαιτήσεις της εφηβείας. Πολλά ασκήσιμα ή εκπαιδευσιμα παιδιά μπορούν να ενταχθούν με επιτυχία σε ομάδες. Μιας και οι κοινωνικές δεξιότητες είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την στοιχειώδη ανάπτυξη, η άρνηση βοήθειας σε αυτήν την περιοχή θέτει εμπόδια στις ευκαιρίες για επιτυχημένη κοινωνική συσχέτιση και παράλληλα δεν επιτρέπει την απόκτηση στοιχειώδους ανεξαρτησίας. Τα παιδιά με νοητική καθυστέρηση συχνά στερούνται ευκαιριών για φυσιολογική κοινωνική συναναστροφή. (Begab 1964, σελ. 58).

Δεν είναι σπάνιο επίσης οι αντιδράσεις τους να παίρνουν κάποτε αντικοινωνικό χαρακτήρα εξαιτίας του μειωμένου ανασχετικού ελέγχου (μέση νοητική ανεπάρκεια). Πολλές φορές οι ορμές και οι αγυθιμίες τα κάνουν επιθετικά και τα οδηγούν σε αξιόποινες πράξεις. Γι' αυτό χρειάζονται επίβλεψη. Η επίβλεψη των δραστηριοτήτων της ομάδας από ένα ειδικευμένο ηγέτη ομάδας μπορεί έτσι να οδηγήσει καταστροφικές ενέργειες σε δημιουργικές μορφές συμπεριφοράς που αυξάνουν τη χαρά και αυτοεκτίμηση του παιδιού. Ο Κ. Λ σαν συντονιστής της ομάδας χρειάζεται να είναι πάντα έτοιμος να αναλάβει ηγετικό ρόλο - ιδιαίτερα στα αρχικά στάδια ανάπτυξης της ομάδας όπου τα παιδιά έχουν ανάγκη να διδαχθούν τις στοιχειώδεις αξίες επικοινωνίας και συσχέτισης και να μάθουν να προσαρμόζονται και να δεχονται την παρουσία άλλων προσώπων. Χρειάζεται να ελέγχει και να περιορίζει τα παιδιά μέλη όταν οι αγυθιμίες τους εκδηλώνονται με θορυβώδη τρόπο πράγμα που εμποδίζει την ομαλή κοινωνική συναναστροφή (Κυπριωτάκης 1984, σελ. 86-90). Παράλληλα βοηθά τα παιδιά να αποκτήσουν τις απαραίτητες δεξιότητες αυτοεξυπηρέτησης, υπευθυνότητας δημιουργικότητας με το να κατευθύνει, συμβουλεύει διδάσκει και με το να αναθέτει συγκεκριμένο έργο το οποίο το παιδί μπορεί να φέρει εις πέρας καθώς και με το να επιβραβεύει κάθε μικρή προσπάθεια (Κυπριωτάκης 1989, σελ. 86-90)

Παρόμοια, η ελαττωμένη ικανότητα για λογική σκέψη δεν επιτρέπει στα παιδιά με νοητική καθυστέρηση να σχηματίσουν τις έννοιες της ηθικής και της δικαιοσύνης όπως τις αντιλαμβάνεται ο κοινός άνθρωπος (ελαφρά νοητική ανεπάρκεια). Καθώς όμως επηρεάζονται από τις εντολές και υποδείξεις των ατόμων από τα οποία αναμένουν

προστασία, ο ΚΛ χρειάζεται να γίνεται μέσα στην ομάδα ο ίδιος φορέας αξιών, στάσεων με τη διαδικασία της ταύτισης. Λόγω επίσης της μειωμένης κριτικής τους ικανότητας πολύ συχνά τα παιδιά με νοητική καθυστέρηση αντιμετωπίζουν σύγχυση στη διαδικασία λήψης αποφάσεων γι' αυτό και ο ΚΛ χρειάζεται να είναι όσο το δυνατόν πιο παρακνητικός και εμψυχωτικός στη συμμετοχή τους στις δραστηριότητες της ομάδας στη λήψη απλών αποφάσεων, στην αυτοέκφραση. Τέλος διευκολύνει την ομαλή συσχέτιση μεταξύ των παιδιών στην ομάδα αλλά και την κοινότητα με το να μεσολαβεί, να εξομαλύνει αντιθέσεις, να προωθεί τη συνεργασία π.χ. κάποιο επίτευγμα που γίνεται από κοινού στην ομάδα (ο.π. σελ. 86-95).

II. ομάδες γονέων παιδιών με ν.α

Πέρα από τη λειτουργία ομάδων με άτομα με νοητική καθυστέρηση ο ΚΛ προχωρά στην οργάνωση ομάδων γονέων με κύριο στόχο την εξασφάλιση της ενεργητικής θετικής συμμετοχής τους την θεραπευτική διαδικασία.

Ειδικότερα οι αντικειμενικοί στόχοι τέτοιων ομάδων θα είναι: α) Αποκατάσταση των συναισθημάτων των μελών. Ο κάθε γονιός θα υποστηριχθεί ώστε να ξεπεράσει τις απογοητεύσεις που προέρχονται από την ανατροφή και εκπαίδευση ενός νοητικά καθυστερημένου παιδιού. Γνωρίζοντας τα κριτήρια της φυσιολογικής ανάπτυξης ενός παιδιού οι γονείς θα εντοπίσουν καινούργια κριτήρια για το τι είναι φυσιολογικό για το παιδί, ώστε αυτό να βοηθηθεί να αναπτύξει τις

δυνατότητές του, και η ζωή στην οικογένεια να σταματήσει να κυλάει σε ένα επίπεδο συνεχούς απογοήτευσης και προστασίας

β) Επανόρθωση της συμπεριφοράς των μελών.

Οι γονείς χρειάζεται να κατανοήσουν ότι η διαπαιδαγώγηση του παιδιού τους πρέπει να βασίζεται στην αγάπη, την υπομονή την παραδοχή και υποστήριξη με στοχο το παιδί να αποκτήσει ανεξαρτησία, αυτονομία και να μάθει να ζει μέσα στα όρια που του θέτει η κατάστασή του. Οι γονείς θα μάθουν να μην υπερπροστατεύουν το παιδί τους, αφού κάτι τέτοιο κάνει το παιδί δισταχτικό στερόντας του τη χαρά να αντλεί ικανοποίηση με το να δοκιμάζει τις δυνάμεις του (Μουζακίτης 1990, σελ. 389-390)

γ. Το νοητικά καθυστερημένο παιδί θα πρέπει να ζήσει μέσα στην κοινωνία.

Η ν.α. δεν πρέπει να το απομονώσει από το κοινωνικό του περιβάλλον. Γι' αυτό και οι γονείς θα μάθουν - μέσα από την ομάδα - να επιδιώκουν την κοινωνικοποίηση των παιδιών τους. Η άσκηση του σώματος, η άσκηση σε καθημερινές δραστηριότητες όπως κίνηση μέσα στην πόλη, είναι μερικοί τρόποι που οι γονείς μπορούν να εφαρμόσουν για να βοηθήσουν το παιδί τους στην κοινωνικοποίησή του

δ. Βοήθεια στα μέλη να πάρουν σωστές αποφάσεις

Με την κατάλληλη εκπαίδευση τα παιδιά με νοητική καθυστέρηση μπορεί να αναπτύξουν τις ικανότητες που έχουν. Έτσι οι γονείς θα πληροφορηθούν σωστά πάνω στον τομέα της εκπαίδευσης και επαγγελματικής αποκατάσης των παιδιών τους ώστε να πάρουν σωστές

αποφάσεις και να συνεργασθούν με την ομάδα των ειδικών της ομάδας για αυτά τα θέματα (Μουζακίτης 1990, σελ. 390-391)

ε. Πρόληψη

Οι γονείς θα πρέπει να βοηθήσουν τα παιδιά τους να αποκτήσουν την κατάλληλη σεξουαλική ταυτότητα αρκετά νωρίς στην ηλικία. Η σεξουαλικότητα είναι απαραίτητη για την ομαλή ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου γι' αυτό το παιδί με νοητική καθυστέρηση πρέπει να μεγαλώσει την εκτίμηση του εαυτού του σαν άντρας και σαν γυναίκα της κοινωνίας που ζει. Έτσι οι γονείς μέσα από την ομάδα θα πληροφορηθούν σωστά ώστε να μπορέσουν να απαντήσουν στις διάφορες ερωτήσεις του παιδιού, και να το βοηθήσουν να εξερευνήσει το σώμα των άλλων. Αξιοποιώντας τις ευκαιρίες αυτές οι γονείς θα βοηθήσουν το παιδί να αποκτήσει ένα σωστό και υγιή προσανατολισμό για τη δική του σεξουαλικότητα και να μάθει γενικά για την ανθρωπινή σεξουαλικότητα. Με τον τρόπο αυτό δεν θα δημιουργηθούν επιπρόσθετα προβλήματα τόσο στο παιδί όσο και στους γονείς.

στ. Μέσα από την ομάδα οι γονείς θα ενθαρρυνθούν να αποκτήσουν και άλλο υγιές παιδί αφού πρώτα τονιστούν οι προφυλάξεις που πρέπει να πάρουν (Μουζακίτης 1990, σελ. 389-392).

Είναι φανερό λοιπόν πως αν ο ΚΛ επιθυμεί να βοηθήσει τους γονείς των παιδιών με νοητική καθυστέρηση οι οποίοι στερούνται βασικής πληροφόρησης, όσο αφορά τις επιπτώσεις της ν α στη συμπεριφορά τόσο των παιδιών τους όσο και των ίδιων είναι απαραίτητο να οδηγηθεί στη χρήση Τεχνικών ομάδας. Στην επιλογή των παρεμβατικών

προσεγγίσεων ο ΚΛ πρέπει να λάβει υπ' όψη του την έμφαση της δουλειάς που θέλει να κάνει στοχεύει στο να βοηθήσει το άτομο (γονέα) να εκπληρώσει σχέδια για να αλλάξει στοχους, στοχεύει στην ανάπτυξη ενεργητικής αλληλεπίδρασης επικοινωνίας μεταξύ των μελών της ομάδας γονέων, στοχεύει στην αλλαγή στις επικοινωνίες των μελών της οικογένειας με ν.α. (Μουζαοκίτης 1990, σελ.2).

Κατά συνέπεια οι παρεμβάσεις αυτές ποικίλουν από συμβουλή και καθοδήγηση σαν μέρος της υποστηρικτικής προσέγγισης έως ενθάρρυνση και λογική συζήτηση από την έκφραση συναισθηματικής κατανόησης η οποία βοηθά τους γονείς να εκφράσουν συναισθήματα και να νιώσουν ότι τους κατανοούν και τους αποδέχονται έως ξεδύμανση όπου ο ΚΛ αποσπά από τους γονείς την έκφραση των καταπιεσμένων συναισθημάτων ενοχής, θυμού για την κατάσταση του παιδιού. Οι Τεχνικές είναι πολλές και ο ΚΛ επιλέγει την κατάλληλη κάθε φορά επιθυμώντας να προσφέρει στους γονείς ένα συνδυασμό συμβουλευτικής μαζί με τις πιο αναγκαίες εκπαιδευτικές εμπειρίες (Μουζαοκίτης 1990, σελ. 5-10).

Παράλληλα η ανταλλαγή πληροφοριών για προβλήματα κοινού ενδιαφέροντος και συμβουλών για τη μεταχείριση των παιδιών, μεταξύ των γονέων θεωρείται ότι ενισχύει και κάνει πιο εύκολη την χρήση των συμβουλών για την μεταχείριση των παιδιών οι οποίες προσφέρονται από τον αρχηγό της ομάδας. Αυτό συμβαίνει επειδή μειώνεται στο ελάχιστο ο αρνητισμός και η απόρριψη που μπορεί να χαρακτηρίζουν διαφορετικούς τύπους συμβουλευτικής παρέμβασης. Επί πλέον η παρουσία των γονέων σε μια ομάδα με άτομα που αντιμετωπίζουν τα

ίδια προβλήματα, και η υποστήριξη που δίνεται από τις σχέσεις μέσα στην ομάδα κάνει πιο εύκολη την αποδοχή της πραγματικότητας (Μουζακίτης 1990, σελ. 5-18). Σε τελικό στάδιο αυτή η συνενόηση των γονέων γίνεται η βάση για τη δημιουργία επίσημων, δυναμικών οργανώσεων γονέων, που μάχονται για την προώθηση των θεμάτων των ατόμων με ν.α. (Ελληνικός Σύλλογος Γονέων Παιδιών με Νοητική Καθυστέρηση (Ζάρναρη 1967, σελ. 38).

Μέσα από την ομαδική κατάσταση οι γονείς εκπαιδεύονται επίσης, πάνω στη νοητική υγεία. Στην περίπτωση αυτή έμφαση δίνεται στις ανεπίσημες συζητήσεις με μικρές ομάδες στην ανταλλαγή εμπειριών (Ζάρναρη 1967 σελ. 39).

Έχει αποδειχθεί ότι η ατμόσφαιρα μέσα στην ομάδα οδηγεί σε ευκολότερη αποδοχή και ρεαλιστική εκτίμηση μιας προβληματικής κατάστασης με την προϋπόθεση πάντα ότι οι προσωπικότητες των μελών μπορούν να εκτιμηθούν με τέτοιες μεθόδους. Τα διάφορα είδη μικρών ομάδων δεν σημαίνει ότι οι συγκεκριμένοι μέθοδοι και οι στόχοι είναι παρόμοιοι σε όλες αυτές τις προσπάθειες. Οι ομάδες ποικίλουν από ψυχοθεραπευτικές σε καθαρά εκπαιδευτικές. Οι διαφορετικοί τύποι μπορούν να διαφοροποιηθούν στη βάση των στόχων τους. Οι θεραπευτικές ομάδες επιχειρούν ολοκληρωτική αναδιοργάνωση της προσωπικότητας. Οι εκπαιδευτικές λειτουργούν σαν πηγές πληροφόρησης και μάθησης. Οι συμβουλευτικές ομάδες βρίσκονται στη μέση. Έτσι ενώ ο σκοπός της θεραπευτικής είναι να βελτιώσει την ολική συναισθηματική υγεία του ατόμου, τα εκπαιδευτικά προγράμματα για

γονείς, περιορίζονται, στο να επηρεάσουν θετικά στην αποδοχή του γονεϊκού τους ρόλου (Ζάρναρη 1967, σελ. 38-39).

Ο Ποταμιάνος περιγράφει σε έκταση τις διαφορές ανάμεσα σε μια θεραπευτική και μια εκπαιδευτική ομάδα. Πιστεύει ότι οι εκπαιδευτικές μέθοδοι απευθύνονται στην ικανότητα του ατόμου να εξασκήσει την κρίση, να επικοινωνεί να σχεδιάζει τις ενέργειές του, να προσαρμόζεται στις αλλαγές παρόλο που και οι δύο τύποι έχουν τον κοινό στόχο να συνδυάζουν διανοητική κατανόηση με συναισθηματική αποδοχή οι εκπαιδευτικές ομάδες δεν επιχειρούν βασικές αλλαγές προσωπικότητας στα μέλη τους όπως γίνεται στις θεραπευτικές (Ποταμιάνος 1964, σελ. 32).

Στο βιβλίο του Παιδοκεντρική Ομαδική Συμβουλευτική Γονέων ο Σλάβσον αναφέρει με λεπτομέρειες τη μέθοδο και τις Τεχνικές αυτού του είδους ομαδικής δουλειάς. Περιγράφει ως εξής το συναισθηματικό κλίμα που αναπτύσσεται σε μια ομάδα καθοδήγησης γονέων με παιδιά με νοητική καθυστέρηση, «μια ομάδα στην οποία οι γονείς μοιράζονται με μικρή αντίσταση τις σκέψεις τους, συναισθήματα και συγχύσεις και όπου επικρατεί μια ατμόσφαιρα καλής θέλησης και ειλικρινούς διάθεσης να βοηθήσει ο ένας τον άλλο, καθοδηγούμενη από ένα ήρεμο, μη επικριτικό και επιεική αρχηγό· μια τέτοια ομάδα αναπαριστά όλες τις σωστές πλευρές ενώ ιδανικού σπιτιού και τις ιδανικές σχέσεις γονέων» (Ζάρναρη 1967, σελ. 42).

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό οι γονείς να έχουν παρόμοιες εμπειρίες όσον αφορά τα παιδιά για να είναι μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα των

συναντήσεων. Η αναγνώριση ανάμεσα στα μέλη της ομάδας ενισχύεται και συνακόλουθα η επικοινωνία και η μάθηση γίνονται πιο εύκολα, όταν οι γονείς μπορούν να συζητήσουν κοινά προβλήματα και καταστάσεις και όταν υπάρχει ομοιογένεια σε κοινωνικά και προσωπικά χαρακτηριστικά των γονιών, η ομοιότητα στο βαθμό υστέρησης και νοητικής ηλικίας των παιδιών (Ζάρναρη 1967, σελ. 41-42). Τρία στοιχεία θεωρούνται πρωταρχικά στην καθοδήγηση ομάδας σύμφωνα με τον Σλάβσον

α) Το αντικείμενο συζήτησης είναι τα παιδιά και ο τρόπος που οι γονείς τα αντιμετωπίζουν β) ελεύθερη συμμετοχή από όλους χωρίς επισημότητα ρουτίνα ή οργάνωση για συζήτηση και γ) ο αρχηγός δεν είναι παιδαγωγός, εξουσία ή πηγή πληροφοριών στον οποίο τα μέλη πρέπει να στραφούν. Καθώς ο κύριος στόχος των ομάδων συμβουλευτικής είναι όχι η θεραπεία των γονέων αλλά η αύξηση της ικανότητας να τα βγάλουν πέρα με το παιδί με ένα τρόπο ωφέλιμο και για τους ίδιους, η ομαδική διεργασία ασχολείται με τις ενσυνείδητες καθημερινές εμπειρίες από τη ζωή με το παιδί. Οι δικές τους προσωπικές ανάγκες καλύπτονται από τη συναισθηματική υποστήριξη που προσφέρεται μέσα από την κατανόηση της σχέσης τους με το παιδί. Επίσης δίνονται πρακτικές πληροφορίες όπως και μια πολύτιμη ενδοσκοπήση της συμπεριφοράς του παιδιού (Ζάρναρη 1967, σελ. 43).

Ο ρόλος του αρχηγού σε τέτοιες ομάδες είναι έτσι διαμορφωμένος ώστε να κάνει τα μέλη της ομάδας ικανά να επωφελούνται από τις εμπειρίες τους. Μπορεί επίσης να προωθεί θέματα για συζήτηση που πιστεύει ότι εγείρουν ισχυρά συναισθήματα. Ενθαρρύνει την

αλληλοσυσχέτιση ανάμεσα στα μέλη, αφήνοντας τόση ελευθερία όση χρειάζεται για να έρχεται στην επιφάνεια συναισθηματικό υλικό αλλά και να κατευθύνει τη συζήτηση. Ο αρχηγός επίσης αναλαμβάνει να προσφέρει στους γονείς ειδικές οδηγίες για την καθημερινή φροντίδα και απασχόληση των παιδιών, πληροφορίες για την φυσιολογική ανάπτυξη του παιδιού άγχος επίσης και συναισθηματική υποστήριξη και καθοδήγηση για να κατανοήσουν την προσωπικότητα και συμπεριφορά του παιδιού τους. Πολλές φορές ο ρόλος του ΚΛ σαν αρχηγός της ομάδας συμπληρώνεται και από ένα ειδικό επιμορφωτή συμβουλευτικής για συμβουλές σε ειδικά θέματα (Ζάρναρη 1967, σελ. 44).

Πριν τη σύσταση των ομάδων ο ΚΛ παίζει σημαντικό ρόλο στην διαγνωστική μελέτη των χαρακτηριστικών των γονέων για τον σχηματισμό της ομάδας. Λαμβάνει υπόψη τις ομοιότητες στις εμπειρίες των γονέων. Η αναγνώριση το μοίρασμα και η μάθηση γίνονται πιο εύκολα όταν οι γονείς μπορούν να συζητήσουν κοινά προβλήματα και καταστάσεις. Επίσης άλλα κριτήρια όπως η ηλικία των παιδιών το μορφωτικό επίπεδο των γονέων και ο βαθμός ν.α. λαμβάνονται υπόψη στις συνεντεύξεις πριν τον σχηματισμό. Η προσωπικότητα των μητέρων θεωρείται ως κριτήριο στην καθοδήγηση ομάδας. Η αναγκαία εκτίμηση προσωπικότητας στην οποία στηρίζεται η απόφαση για συμμετοχή στην ομάδα γίνεται κατά τη διάρκεια της διαγνωστικής περιόδου / μελέτης από τον ΚΛ όπως επίσης κατά τη διάρκεια προσωπικής επαφής που πραγματοποιήθηκε στη διαγνωστική μελέτη. Συνήθως το κίνητρο από τη μεριά του γονέα, για τη συμμετοχή στην ομάδα, θεωρείται και σαν μια ένδειξη της καταλληλότητας και ικανότητας να ωφεληθεί από μια τέτοια

εμπειρία. Αν δεν διαπιστωθεί ότι σοβαρές νευρωτικές ανάγκες δημιούργησαν μια τέτοια επιθυμία, ή άλλες σοβαρές διαταραχές της προσωπικότητάς είναι εμφανείς τότε όλοι οι γονείς που εκφράζουν μια τέτοια επιθυμία γίνονται δεκτοί.

Συνήθως πρακτικές δυσκολίες περιορισμένος χρόνος αντίληψης ότι η μητέρα είναι κυρίως υπεύθυνη για την φροντίδα του παιδιού, οδηγούν στο να υπάρχουν συνήθως μητέρες στις ομάδες παρ' όλα αυτά σύμφωνα με ευρήματα πολλών ερευνών που αφορούν τη συμμετοχή του πατέρα στην φροντίδα του παιδιού με νοητική καθυστέρηση πιστεύεται ότι πολλές προσπάθειες πρέπει να γίνονται για να έρθουν άνδρες σε τέτοιες ομάδες (Ζάρναρη 1961, σελ. 43-44)

Ανακεφαλαιώνοντας μπορούμε να πούμε ότι η ομαδική εμπειρία μπορεί να βοηθήσει τους γονείς παιδιών με ν.α. σε διάφορους τομείς. Όσον αφορά την άγνοια της αιτιολογίας της νοητικής ανεπάρκειας, η ειδική βοήθεια περιλαμβάνει όχι μόνο την προσφορά ακριβούς πληροφόρησης αλλά κυρίως την προσφορά συναισθηματικής υποστήριξης στον γονέα. Η μείωση των συναισθημάτων ενοχής και αυτομομφής είναι βασικοί στόχοι της δουλειάς με τους γονείς. Η ομαδική εμπειρία προσφέρει ένα θεραπευτικό κλίμα που ταιριάζει στις ανάγκες τους. Τα συναισθήματα συντροφικότητας τα οποία αναπτύσσονται ανάμεσα στα μέλη είναι ιδιαίτερα βοηθητικά για την κάλυψη αναγκών κοινωνικής αποδοχής. Το κλίμα αποδοχής της ομάδας επιτρέπει την έκφραση συναισθημάτων φόβου και θυμού και παράλληλα ενθαρρύνει την αντικατάστασή τους από πιο υγιείς. Θετικές αντιλήψεις προς τα παιδιά. Αυτές οι θεραπευτικές εμπειρίες φέρνουν μια σταδιακή

αλλαγή συναισθημάτων και αντίληψης που αντικατοπτρίζεται στην καθημερινή μεταχείριση των παιδιών. Η άσκηση της πίεσης για εκπλήρωση βασιζόμενη στην έλλειψη αποδοχής της κατάστασης του παιδιού, αντικαθίσταται από κατανόηση και βοήθεια στην εκπλήρωση καθημερινών κοινωνικών υποχρεώσεων. Επίσης επιτυγχάνεται η εγκατάλειψη των γονικών απαιτήσεων για επιτεύγματα και η αύξηση της ικανοποίησης από τις επιτυχίες του παιδιού στην αυτοφροντίδα και τις κοινωνικές δραστηριότητες (Ζάρναρη 1967, σελ. 91-94).

Γ. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.

Η γέννηση ενός παιδιού είναι φυσικό να προκαλέσει κάποιες αλλαγές στην λειτουργία του οικογενειακού συστήματος για τις οποίες οι πιο πολλοί γονείς είναι σχετικά προετοιμασμένοι. Κανείς γονιός ωστόσο δεν είναι προετοιμασμένος για την γέννηση ενός ανάπηρου παιδιού και ούτε για τις συνέπειες που μπορεί να προκαλέσει η ύπαρξη ενός τέτοιου παιδιού. Η παρουσία του νοητικά καθυστερημένου ατόμου μπορεί να επιφέρει στην επιφάνεια προϋπάρχουσες συζυγικές συγκρούσεις, μπορεί να προκαλέσει δυσλειτουργία στην πορεία και στην εξέλιξη της οικογένειας ή μπορεί να αναβιώσει άγχος και εντάσεις (Alexander 1974, σελ. 7-8).

Σύμφωνα με τον Κρουσταλλάκη «Οι γονείς βιώνουν πολλά και ποικίλα συναισθήματα που μπορεί να περιλαμβάνουν: α) Την βίωση ενός εσωτερικού απόκρυφου πένθους, συναισθήματα θλίψης ανάμεικτα μερικές φορές με οργή, γιατί δεν ήλθε το παιδί που προσδοκούσαν. β) Συναισθήματα ένοχης επειδή νιώθουν υπεύθυνοι για την κατάσταση του παιδιού ή διότι απορρίπτουν - μερικές φορές με αγανάκτηση - ή υπερπροστατεύουν το παιδί. Συναισθήματα απόγνωσης με ένοχη μαζί επειδή αισθάνονται ανίκανοι να αναδρέγουν, να εκπαιδεύσουν και να προστατέγουν το παιδί. γ) Συναισθηματικές καταστάσεις δυσφορίας και δυσανασχετήσεις, ιδιαίτερα όταν συνοδεύουν το παιδί σε ευρύτατους κοινωνικούς κύκλους και δέχονται και εσωτερικεύουν τον οίκτο με τον οποίο συμπεριφέρονται οι άλλοι. δ) Συναισθήματα φόβου,

αβεβαιότητας ή απόγνωσης για το ακαθόριστο μέλλον του παιδιού».
(Κρουσταλλάκης, σελ. 421-423).

Αυτοί οι γονείς και έπειτα ολόκληρη η οικογένεια - χρειάζονται τη συστηματική βοήθεια ενός έμπειρου Κ.Λ ώστε να βοηθηθούν και να κινητοποιηθούν αρκετά για την εξάλειψη των προβλημάτων που θα αντιμετωπίσουν. Η παραδοχή του παιδιού με την νοητική ανεπάρκεια είναι μια πορεία με μικρά και μεγάλα εμπόδια, συναισθηματικές εντάσεις και πιέσεις που εμποδίζουν τους γονείς να έχουν την πραγματική εικόνα της κατάστασης που επικρατεί στο σπίτι. (Alexander 1974, σελ. 9-10).

Η εργασία με οικογένειες είναι κυρίως συμβουλευτική και στόχος της είναι να βοηθήσει οικογένειες σε περίοδο κρίσης. Ωστόσο εκτός από αυτό στόχος της εργασίας είναι να προετοιμαστεί η οικογένεια για να δεχτεί περαιτέρω μακροχρόνια παρέμβαση. Στόχος της εργασίας είναι να μπορέσει η οικογένεια να ξεπεράσει τις δυσκολίες που υφίστανται λόγω των συγκεκριμένων γεγονότων, χρησιμοποιώντας τεχνικές που ενισχύουν παρά χαλαρώνουν το οικογενειακό σύστημα. Ο ρόλος του Κ.Λ είναι συμβουλευτικός και υποστηρικτικός βοηθώντας τους γονείς αλλά και τα υπόλοιπα μέλη να ξεκαθαρίσουν τα αντικρουόμενα συναισθήματα τους που τους εμποδίζουν από ένα πιο λογικό και ρεαλιστικό προγραμματισμό.(Johnson 1995, σελ. 2-3).

Η αναγκαιότητα της συμβουλευτικής γονέων και παιδιών του έχουν στην οικογένεια παιδί με νοητική ανεπάρκεια είναι το ίδιο σημαντική με τα εκπαιδευτικά προγράμματα που οργανώνονται για τα ίδια τα παιδιά.

Η θεραπεία αυτών των ατόμων είναι στην πραγματικότητα μια προσπάθεια να μειωθούν οι περιβαντολλοντικές δυσκολίες και να αυξηθεί η αποδοχή και η κατανόηση των ανθρώπων που είναι υπεύθυνοι για την φροντίδα τους.

Η νοητική ανεπάρκεια είναι ένα οικογενειακό πρόβλημα και η αντιμετώπιση του πρέπει να περιλαμβάνει την διάγνωση της οικογένειας και τη καθοδήγηση της σαν μέρος του συνολικού θεραπευτικού σχεδιασμού. Η Συμβουλευτική γονέων πρέπει να περιλαμβάνει την κατανόηση του ψυχοδυναμικού της οικογενειακής κατάστασης μέσα από μια επαγγελματική θεραπευτική σχέση και πρέπει να επιχειρεί μια πιο ρεαλιστική στάση των γονέων στο πρόβλημα. Αυτό το είδος συμβουλευτικής πρέπει να παρέχει στους γονείς υποστήριξη στο να αντιμετωπίσουν την κατάσταση μέσα από την βοηθητική διαδικασία πρέπει να προσφέρει ακριβής πληροφόρηση και πρακτική βοήθεια την λήψη αποφάσεων που σχετίζονται με το μέλλον του παιδιού.

Επίσης πρέπει να προσφέρει εξειδικευμένοι βοήθεια στην αντιμετώπιση του συναισθηματικού άγχους που δημιουργείται στην οικογένεια και τις πιθανές συνακόλουθες κοινωνικές και ψυχολογικές ενοχλήσεις. (Zarnari 1967, σελ. 31-33)

Μια ρεαλιστική αντιμετώπιση πρέπει να υπολογίζει τις πολιτιστικές συνθήκες που ζει η οικογένεια καθώς και την κοινωνικοοικονομική τους κατάσταση. Κάθε αποτελεσματικό πρόβλημα φροντίδας δεν πρέπει να περιορίζεται μόνο σε μια θεραπευτική αντιμετώπιση του παιδιού και των γονέων αλλά πρέπει να προωθεί και ενέργειες που στοχεύουν σε

ανάμειξη της κοινότητας για την παροχή των κατάλληλων υπηρεσιών. Οι ειδικοί περιγράφουν τρεις φάσεις σε μια επιτυχημένη διαδικασία συμβουλευτικής. Στην πρώτη ο Κ.Λ βοήθα την οικογένεια να αποδεχτεί την ανικανότητα του παιδιού, στην δεύτερη καταστρώνει μακροχρόνια σχέδια και στην τρίτη επιχειρεί να βοηθήσει την οικογένεια με τα συναισθήματα και την στάση τους απέναντι στο παιδί. Φυσικά όλες οι φάσεις συνδέονται μεταξύ τους στην συμβουλευτική διαδικασία. (Zarnari 1967, σελ. 33).

Η αρχική φάση ξεκινά με την άγνοια από την πλευρά των γονέων ότι κάτι άσχημο συμβαίνει στο παιδί τους. Όταν η ιατρική διάγνωση γίνεται γνωστή οι γονείς αντιμετωπίζουν μια κρίση της οποίας η ικανοποιητική ή μη λύση θα επηρεάσει όλη την περίοδο προσαρμογής της οικογένειας στην οικογενειακή κατάσταση. Ο ρόλος του επαγγελματία σε αυτή την φάση είναι να παρέμβει στην κρίση και από την μια να παρέχει υποστήριξη στους γονείς και στα υπόλοιπα μέλη από την άλλη να τους οδηγήσει προς μια επιθυμητή λύση της κρίσης η οποία θα περιορίσει όσο το δυνατό περισσότερο τις μη επιθυμητές συνέπειες. Η περίοδο της κρίσης θεωρείται πολύ σημαντική για παρέμβαση γιατί αυτή την χρονική στιγμή οι προσπάθειες δίνουν τα μεγαλύτερα αποτελέσματα. (ο.π. σελ. 33).

Για να είναι επιτυχημένη η παρέμβαση είναι απαραίτητη η γνώση της προσωπικότητας των γονέων. Επιπλέον η περίοδος της διαγνωστικής εκτίμησης του παιδιού είναι σύμφυτη με την εκτίμηση ολόκληρης της οικογένειας. Η ευκαιρία τακτικής επαφής με τους επαγγελματίες θα προσφέρει την δυνατότητα απαλλαγής από το άγχος και θα δέσει τις

βάσεις για μια ικανοποιητική σχέση στην οποία θα στηριχθεί η όλη συνεργασία τους. Ταυτόχρονα θα προσφέρει στους ειδικούς σημαντικές πληροφορίες για την στάση των γονέων απέναντι στο παιδί, εκτίμηση της κοινωνικοοικονομικής κατάστασης και των οικονομικών σχέσεων. Η ανακοίνωση της διάγνωσης στους γονείς πρέπει να είναι το ξεκίνημα της επόμενης φάσης στη οποία η γονείς πρέπει να αρχίσουν να καταλαβαίνουν και να δέχονται την ιδιαιτερότητα του παιδιού: Κατά την διάρκεια της περιόδου αυτής, πληροφορίες που αφορούν την κατάσταση του παιδιού πρέπει να δοθούν στην οικογένεια έτσι ώστε να οδηγηθούν πιο ομαλά στην παραδοχή του παιδιού τους. (Zarnari 1967, σελ. 33-34).

Οι Κ.Λ στη εργασία τους με την οικογένεια εστιάζονται στις ακόλουθες περιοχές:

α) Παροχή ατομικής και ομαδικής βοήθειας σε νοητικά καθυστερημένα παιδιά αλλά και τους γονείς και στα αδέρφια σε μια προσπάθεια εκπαίδευσης όλου του οικογενειακού συστήματος.

β) Παροχή ψυχοκοινωνικής αξιολόγησης δια μεθοδικής διαγνωστικής διαδικασίας.

γ) Ανάπτυξη εναλλακτικών συνθηκών διαβίωσης, ιδιαίτερα με την ανάπτυξη διαφόρων τύπων αναδόχων οικογενειών όταν αυτό κρίνεται αναγκαίο.

δ) Ανάπτυξη ενός προστατευτικού συστήματος και παροχή συμβουλευτικής Κ.Ε έτσι ώστε να βοηθηθούν οι οικογένειες στα να προσεγγίζουν και να χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες που χρειάζονται. (Turner 1989, σελ. 19).

Επειδή οι αιτίες της νοητικής ανεπάρκειας είναι πολλές και ποικίλες και τα άγχη που δοκιμάζει οι οικογένεια μπορεί να είναι μεγάλα, η παρέμβαση πρέπει να είναι σχεδιασμένη για κάθε Ν.Α παιδί και την οικογένεια. Ο Κ.Λ μπορεί να χρειασθεί να αποτελέσει τον συνδετικό κρίκο ανάμεσα στην οικογένεια και στο σύστημα παροχής υπηρεσιών επειδή κάποιες φορές - το σύστημα δεν καλύπτει τις ανάγκες της οικογένειας. (Turner 1989, σελ. 25).

I. Στάδια παρεμβάσεις.

α) παρέμβαση πριν και κατά την διάρκεια της εγκυμοσύνης.

Οποιαδήποτε συζήτηση για παρεμβάσεις της Κ.Ε σε άτομα με νοητική ανεπάρκεια θα πρέπει να αρχίσει με τους μελλοντικούς γονείς. Όπως έχει ήδη αναφερθεί οι γενετικές δυσκολίες είναι συνδεδεμένες με έναν αριθμό συνθηκών που τα πρωταρχικά και δευτερεύοντα συμπτώματα τους είναι σημάδια νοητικής ανεπάρκειας. Εξαιτίας πρόσφατων προόδων στην γενετική οι γονείς έχουν σήμερα ευκαιρία να λάβουν πληροφορίες για «πιθανή» ή υπαρκτή παρουσία συνθηκών που μπορεί να προκαλέσουν νοητική ανεπάρκεια στο έμβρυο. Βεβαίως οι γενετικές πληροφορίες μπορούν να βοηθήσουν τα ζευγάρια να αποφασίσουν για το αν η γυναίκα θα πρέπει να μείνει έγκυος. (Turner 1989, σελ. 20).

Αυτή η ευκαιρία ωστόσο φέρνει στην επιφάνεια ηθικά, δρασκευτικά και ψυχολογικά διλήμματα για τους μελλοντικούς γονείς που τους πιέζουν να καθορίσουν και να ερμηνεύσουν το νόημα της ζωής. Η είδηση για τις πιθανές συνθήκες που ευνοούν την αναπηρία μπορεί να

διαταράζει την ισορροπία της σχέσης τους. Ο Κ.Λ μπορεί να βοηθήσει το ζευγάρι να ερμηνεύσει τις σκέψεις του, τα συναισθήματα του και τους φόβους του, να διορθώσει όποιες λανθασμένες εντυπώσεις έχει και να το βοηθήσει να δουλέψει και να επιλύσει συναισθήματα αναστάτωσης, δυσπιστίας και θυμού, έτσι ώστε να αποφασίσει την διακοπή ή την συνέχιση της εγκυμοσύνης. (ο.π., σελ. 20)

β) παρέμβαση μετά την γέννα.

Ένα δεύτερο σημείο πρόωρης παρέμβασης είναι όταν οι γονείς θα πρέπει να αντιμετωπίσουν την σκληρή πραγματικότητα της γέννησης ενός νοητικά καθυστερημένου παιδιού. Η γέννηση ενός ανάπηρου παιδιού μπορεί να αποβεί αγχωτικό γεγονός που δημιουργεί απροσδόκητη κρίση. Οι νοσοκομειακοί Κ.Λ βρίσκονται στην πιο ιδανική θέση για να παρέμβουν αφού γενικά βλέπουν τους γονείς αμέσως μετά την γέννα και κατά την διάρκεια των επόμενων μηνών όταν επιστρέφουν για επίσκεψη στην κλινική. Σ' αυτό το διάστημα μπορούν να βοηθήσουν του γονείς να καταλάβουν και να δεχτούν τα συναισθήματα τους καθώς και την πραγματικότητα της ύπαρξης ενός διανοητικά καθυστερημένου παιδιού. Διαμορφώνοντας θετικούς μηχανισμούς αντιμετώπισης και μαθαίνοντας για τις πηγές που προσφέρει η κοινότητα οι γονείς θα μπορέσουν να πραγματοποιήσουν τα σχέδια που έχουν θέσει για ολόκληρη την οικογένεια. (ο.π. σελ. 21).

γ) Παρέμβαση κατά τη διάρκεια της νηπιακής ηλικίας

Η παρέμβαση του Κ.Λ στις οικογένειες σίγουρα δεν θα πρέπει να περιοριστεί στην επίλυση κρίσης κατά την γέννα. Η παρουσία ενός

διανοητικά ανεπαρκούς παιδιού δημιουργεί διατάραξη της ισορροπίας ακόμα και στις πιο καλά προσαρμοσμένες οικογένειες. καθώς οι γονείς επανεστιαζουν και επαναπροσδιορίζουν τους ρόλους για να διευθετήσουν τις αναρίθμητες απαιτήσεις του ανάπηρου παιδιού τους, ο Κ.Λ πρέπει να είναι καλά εκπαιδευμένος στο να μελετά τα δυναμικά και τα άγχη που παρατηρεί στο οικογενειακό σύστημα. Πέρα από το να βοηθά τους γονείς να ξεπεράσουν την θλίψη τους για το ανάπηρο παιδί τους. Σ' αυτόν τον τομέα ο Κ.Λ έχει και έναν άλλον ρόλο. Αυτόν του εκπαιδευτή. Δυο από τις πολλές τεχνικές που ο Κ.Λ χρησιμοποιεί σε αυτό το στάδιο είναι παροχή βιβλιοθεραπευτικών πηγών και η αναγνώριση υπηρεσιών που χρειάζονται για την εκπαίδευση και ανάπτυξη του παιδιού. (Turner 1989, σελ. 22).

Το δίκτυο εργασίας «γονέα προς γονέα» μειώνει την αίσθηση της μοναξιάς που μπορεί να νιώθουν και παρέχει έναν δρόμο για την έκφραση συναισθημάτων που οι γονείς χρειάζονται, ειδικά όταν πρέπει να μετακινηθούν από το ένα στάδιο του πόνου σε μια πιο διαφορετική θέση που μπορεί να είναι αναγκαία για την υποστήριξη του παιδιού και της οικογένειας. (ο.π., σελ. 22).

Τόσο όμως με τον Turner όσο και τον Μπουσκαλια είναι αποδεκτό ότι η στάση της μητέρας παίζει τον πιο σημαντικό ρόλο για το αν το παιδί θα γίνει αποδεκτό στην οικογένεια. Αυτό σημαίνει πως αν η ίδια το αντιμετωπίσει με δύναμη και θάρρος το ίδιο θα κάνει και η οικογένεια. Στην περίπτωση όμως που εκείνη είναι ανήμπορη γεμάτη ένοχες, και απογοητευμένη και τρέφει συναισθήματα άρνησης και

απόρριψης για το παιδί, κάπως έτσι θα ενεργεί και θα αισθάνεται ολόκληρη η οικογένεια. (Μπουσκάλια 1993, σελ. 96-98).

δ) παρέμβαση σε αδέρφια και πατέρες

Αδέρφια.

Οι έρευνες πάνω στις αντιδράσεις των παιδιών που έχουν ένα καθυστερημένο αδερφό είναι διάσπαρτες. Σύμφωνα με μια έρευνα του Grossman (1972) στην οποία πήραν μέρος 83 φοιτητές και οι οικογένειες τους - οι οποίες είχαν ένα καθυστερημένο παιδί - απεκαλύφθη ότι οι φοιτητές ανταποκρινόταν σε ένα χαρακτηριστικά διαφορετικό τρόπο τόσο αρνητικό όσο και θετικό. (Turner 1989, σελ.22)

Σύμφωνα πάντως με τον Cleveland και Miller οι Κ.Λ πρέπει να είναι ενήμεροι του φύλου των κανονικών αδερφών και των προσδοκιών των γονέων για την εμπλοκή των κανονικών αδερφών στην φύλαξη και την επιμέλεια του καθυστερημένου παιδιού. Προτείνουν ότι οι γονείς πρέπει να πουν στα αδέρφια για την κατάσταση του παιδιού με νοητική ανεπάρκεια και ότι πρέπει να πληροφορηθούν ότι η προσαρμογή των κανονικών αδερφών απέναντι στον ανάπηρο αδερφό ή αδερφή μπορεί να αλλάζει όσο μεγαλώνουν.

Η προσαρμογή ενός κανονικού παιδιού στην παρουσία ενός καθυστερημένου αδερφού καθορίζεται κατά ένα μέρος από το ύψος της οικογένειας, το οποίο αντανakλά τις στάσεις και συμπεριφορές λεκτικές και μη λεκτικές των άλλων μελών της οικογένειας. Τα αδέρφια αλλά και τα νοητικά καθυστερημένα παιδιά διαμορφώνουν στην φαντασία τους

την σημασία της καθυστέρησης, τις πιθανές αιτίες της και τι μπορεί η νοητική ανεπάρκεια να σημαίνει γι' αυτούς. (ο.π., σελ. 23).

Οι επαγγελματίες που εργάζονται με άτομα με νοητική καθυστέρηση και τα αδέρφια τους πρέπει να έχουν κατά νου τα προϊόντα της φαντασίας και να ελέγχουν διαμέσου δημιουργικής εργασιοθεραπείας. Αυτές οι φαντασιώσεις μπορεί να παρέχουν πληροφορίες που είναι απαραίτητες για τον σχεδιασμό θεραπείας που είναι αναγκαίος για την μείωση των προβλημάτων προσαρμογής των αδερφών ιδιαίτερα όσο περνούν τα χρόνια. (Turner 1989, σελ. 23).

Οι Κ.Λ πρέπει επίσης να αναλογισθούν και τους άλλες παραμέτρους όταν δουλεύουν με τα αδέρφια. Μερικές από αυτές είναι τα συναισθήματα θυμού, υπευθυνότητας, ανοχής, φόβου μήπως κολλήσουν την αναπηρία, προβλήματα επικοινωνίας, αίσθηση μοναξιάς, γονικές στάσεις και σχεδιασμός επαγγελματικής αποκατάστασης. (ο.π., σελ. 23)

Μια περιοχή που επίσης θα μπορούσε να ερευνηθεί είναι η επίδραση που μπορεί να έχει ένα υγιές παιδί στην απόφαση των γονέων να διακόψουν την εγκυμοσύνη όταν το έμβρυο διαγνωστεί ότι βρίσκεται σε κατάσταση που σχετίζεται με την νοητική ανεπάρκεια. Το ψυχολογικό τραύμα που τα φυσιολογικά παιδιά βιώνουν έχει πολύ λίγο μελετηθεί και τα ευρήματα μια τέτοιας έρευνας θα βοηθούσαν κατά πολύ στην άσκηση Κ.Ε με οικογένεια. (ο.π., σελ. 23).

Πατέρες.

Λίγες έρευνες έχουν μελετήσει τη σχέση μεταξύ πατεράδων και παιδιών με νοητική ανεπάρκεια και καμία από αυτές δεν έχει

παρατηρήσει τις αλληλοεπιδράσεις πατεράδων και παιδιών. Στην καλύτερη περίπτωση αυτές οι μελέτες περιλαμβάνουν συνεντεύξεις με Πατέρες και σε πολλές περιπτώσεις μόνο οι εντυπώσεις των κλινικών Κ.Λ ή άλλων επαγγελματιών έχουν παρουσιαστεί. Εξαιτίας της έλλειψης τέτοιων ερευνών και του τρόπου με τον οποίο έχουν παρουσιαστεί γνωρίζουμε πολύ λίγα για το πως οι αντιδράσεις των πατεράδων κατά την γέννηση ενός καθυστερημένου παιδιού, επηρεάζουν τις αντιδράσεις και την προσαρμογή των συζύγων τους, ή την κοινωνικοποίηση την ευτυχία και την ανάπτυξη αυτών των παιδιών. (Turner 1989, σελ. 23).

Βασισμένοι στις λίγες μελέτες που έχουν γίνει φαίνεται ότι οι Πατέρες τείνουν να αντιδρούν δυσμενή και να απορρίπτουν τα νοητικά καθυστερημένα παιδιά τους. Αυτή η συμπεριφορά είναι πιθανόν να δημιουργήσει μια συναισθηματική απόσταση ανάμεσα τους και να έχει αρνητικές επιπτώσεις στην ανάπτυξη των παιδιών.

Επιπλέον η απόρριψη και η απόσυρση του πατέρα προς το παιδί αυξάνουν τα εμπόδια της μητέρας. Τα αυξανόμενα εμπόδια προκαλούν ένταση στο γάμο και μειώνουν την αίσθηση της προσωπικής ικανοποίησης της μητέρας κάτι που μπορεί να είναι βλαβερό όχι μόνο στα παιδιά με νοητική καθυστέρηση αλλά και στα υπόλοιπα. (ο.π. σελ. 24).

Σύμφωνα με τον Μπουσκαλία ο Κ.Λ πρέπει να ενθαρρύνει και να τονώσει ολόκληρη την οικογένεια ώστε να συνειδητοποιήσουν τον εαυτό της, αλλά και να την στήριξη να βρει δύναμη να προγραμματίσει δράση για μια πιο εποικοδομητική πορεία ζωής. Αυτό μπορεί να πάρει αρκετό διάστημα όπου ο Κ.Λ θα δείξει με τον τρόπο του στην

οικογένεια πως έχει την διάθεση και τις γνώσεις για να βοηθήσει και να σταθεί στα προβλήματα που τύχουν ανακύνουν. Ευελιξία και συνειδητοποίηση πως τα μέλη της οικογένειας είναι άνθρωποι και όχι αντικείμενα αποτελεί μέλημα του Κ.Λ. (Μπουσκάλια 1993, σελ. 333-336)

Συμπερασματικά η βοήθεια στους πατέρες να δουλέγουν τα συναισθήματα τους και να υποστηρίζουν τόσο την μητέρα όσο και το κανονικό παιδί αποτελεί βασική περιοχή παρέμβασης της Κ.Ε.Ο. (Turner 1989, σελ. 24).

II. Ανάγκες παιδιών με νοητική ανεπάρκεια.

Ολοκληρώνοντας το κεφάλαιο της παρέμβασης στο οικογενειακό σύστημα κάνουμε μια αναφορά στις ανάγκες των παιδιών με νοητική ανεπάρκεια. Ο λόγος είναι ότι ο Κ.Λ που εργάζεται με την οικογένεια του καθυστερημένου πρέπει να κάνει γνωστό στην οικογένεια ότι η μειονεξία δεν αφαιρεί από το παιδί την ύπαρξη κάποιων αναγκών και την θέληση για εκπλήρωση αυτών. Ολόκληρη η οικογένεια πρέπει να συνειδητοποιήσει πως το παιδί έχει την ανάγκη για την κάλυψη αυτών και πως με την βοήθεια του Κ.Λ θα διαμορφωθεί το κατάλληλο κλίμα και θα αξιοποιηθούν οι πηγές που θα συντελέσουν στην ικανοποίηση ορισμένων τουλάχιστον αναγκών. (Κρουσταλλάκης σελ. 407-408).

Ο ρόλος τους Κ.Λ σ' αυτό το στάδιο είναι αν εξερευνήσει την λειτουργία του οικογενειακού συστήματος και σε περίπτωση ύπαρξης κάποιας παθολογίας μέσα στην οικογένεια, να κάνει χρήση των γνώσεων του και των μεθόδων της Κ.Ε έτσι ώστε αυτή η παθολογική κατάσταση να μην αποβεί ιδιαίτερα μεγάλο εμπόδιο στην εξέλιξη του παιδιού με νοητική ανεπάρκεια. Ακόμα και όταν η οικογένεια δεν

εμφανίζει κάποια έντονη δυσλειτουργία ο Κ.Λ οφείλει να ενημερώνει τους γονείς για τις ιδιαίτερες ανάγκες των παιδιών και την σημασία της ικανοποίησής τους. Παράλληλα λοιπόν με την συναισθηματική στήριξη, την πληροφόρηση και την πρακτική βοήθεια ολόκληρης της οικογένειας ο Κ.Λ θα προσπαθήσει να δημιουργήσει το κλίμα και τις προϋπόθεσης για την εκπλήρωση των αναγκών του Ν.Α παιδιού. (ο.π. σελ. 407).

Η οικογένεια πρέπει να συνειδητοποιήσει πως δεν πρέπει να συμπεριφέρεται διαφορετικά στο Ν.Α παιδί από ότι στα άλλα παρότι που οι σκοποί που θα τεθούν και οι προσδοκίες που θα έχουν για αυτό δεν θα είναι τόσο υψηλές, όσο για τα φυσιολογικά παιδιά. Είναι όμως σημαντικό να δείξουν στο παιδί όσο δύσκολο και επίπονο αυτό αν είναι ότι το τοποθετούν στην ίδια θέση με τα αδέρφια του και δεν το θεωρούν κατώτερο. Αυτό θα επιτευχθεί με την βοήθεια του Κ.Λ και αφού ολόκληρη η οικογένεια αναγνωρίσει τα ασυναίσθητα της και εξωτερικεύσει τις αντιδράσεις της. (Κρουσταλλακής σελ. 408-409).

Οι ανάγκες του παιδιού με νοητική ανεπάρκεια δεν είναι μόνο φυσικές όπως στέγαση, ένδυση, τροφή, αλλά και ψυχοσυναισθηματικές και κοινωνικές. Το παιδί έχει ανάγκη από αγάπη θαλπωρή, ζεστασιά, επιδοκιμασία, ενθάρρυνση, δημιουργία μιας σχέσης εμπιστοσύνης, αναγνώριση και ενίσχυση της αυτοεκτίμησης του καθυστερημένου παιδιού. Παράλληλα με τα προαναφερθέντα θα πρέπει να αναφερθούμε και στην ανάγκη που έχει το παιδί να γνωρίσει τον εαυτό του να ανακαλύψει το σώμα του, να εκφραστεί και να επικοινωνήσει με τους γύρω του. Εάν όλα αυτά για ένα φυσιολογικό παιδί είναι δεδομένα και απλά αποτελούν θέμα χρόνου και ωρίμανσης για το καθυστερημένο

παιδί αποτελούν μια αγωνιώδη προσπάθεια προσέγγισης και είναι η ίδια η ζωή. (Κρουσταλλάκης σελ. 409-410).

Ανάγκες προκύπτουν επίσης από τις σχέσεις του παιδιού με το περιβάλλον του, με την φύση, με τον κόσμο. Το παιδί θέλει να αποκτήσει καινούργιες εμπειρίες, θέλει να αναλάβει κοινωνικούς ρόλους, να ενταχτεί σε μια ομάδα συνομηλίκων και να ενταχτεί στον κόσμο του. Η ικανοποίηση αυτών των αναγκών βοηθά το φυσιολογικό παιδί στην διαμόρφωση της προσωπικότητας του και στην ψυχοσωματική εξέλιξη του. Το παιδί με νοητική ανεπάρκεια εξαιτίας της κατάστασης του αδυνατεί να καλύψει μόνο του αυτές τις ανάγκες. Είναι απαραίτητο να υποστηρίζεται και να ενισχύεται από το οικογενειακό του περιβάλλον. Αυτό προϋποθέτει να δημιουργηθεί ένα κλίμα κατανόησης απ' όλα τα μέλη της οικογένειας και να μειωθούν οι αρνητικές επιπτώσεις που προκύπτουν από την νοητική ανεπάρκεια. (ο.π. σελ. 411-415).

Τις ανάγκες αυτές μπορούμε να τις χαρακτηρίσουμε ως ιδιαίτερες προσωπικές ανάγκες των ατόμων αυτών, επειδή τις εκφράζουν με ιδιαίτερο τρόπο και προσπαθούν να τις ικανοποιήσουν με ένα πιο διαφορετικό αλλά και συνάμα ιδιαίτερο τρόπο. Η έκφραση του ατόμου με νοητική ανεπάρκεια και η συμπεριφορά του εν γένει υποδηλώνει τις ανάγκες του και τις επιθυμίες του για αναγνώριση και αφύπνιση ολόκληρης της οικογένειας. Ο ρόλος του Κ.Λ στην δημιουργία ενός υποστηρικτικού και λειτουργικού οικογενειακού συστήματος είναι μέσω της διάγνωσης της κατάστασης του παιδιού, να προβεί και σε διαγνωστική εκτίμηση όλης της οικογένειας. Μ' αυτό εννοούμε ότι πρέπει να αναγνωριστεί η δομή τα πρότυπα επικοινωνίας που χρησιμοποιεί, το πόσο ευάλωτη είναι σε ερεθίσματα του περιβάλλοντος,

το πως αντιμετωπίζει τα προβλήματα που εμφανίζονται στην πορεία της εξέλιξης της οικογένειας και το πως και κάτω από ποιες συνθήκες χρησιμοποιούν αμυντικούς τρόπους συμπεριφοράς. (Μπουσκάλια 1993, σελ. 244-300).

Ο Κ.Λ πρέπει να κατανοήσει τις δυνατότητες της οικογένειας αλλά και τις δυνατότητες του παιδιού έτσι ώστε να γίνει γνωστό ποιες ανάγκες πρέπει να ικανοποιηθούν. Τέλος ο Κ.Λ που εργάζεται με την οικογένεια του παιδιού πρέπει να προετοιμάσει την οργάνωση ενός εκπαιδευτικού πλαισίου μέσα στο οποίο όλα τα μέλη της οικογένειας και ιδιαίτερα οι γονείς θα αποδεχτούν την ύπαρξη του προβλήματος του παιδιού τους και θα αναλάβουν να διαδραματίσουν νέους κοινωνικούς ρόλους που θα σταθούν βοηθητικοί τόσο για την κάλυψη των δικών τους αναγκών όσο και για την κάλυψη των αναγκών του παιδιού. (Κρουσταλλάκης σελ. 408-411).

Σ'ολη αυτή την προσπάθεια ο Κ.Λ δεν πρέπει να ξεχνά την μοναδικότητα του κάθε παιδιού που έχει ως επακόλουθο οι ανάγκες που έχει κάθε παιδί είναι διαφορετικές και δηλώνουν την φύση του και την ιδιοσυγκρασία του συγκεκριμένου ανθρώπου αλλά και το υφος και τον χαρακτήρα της οικογένειας. Επίσης οι ανάγκες μπορεί να διαφοροποιηθούν με το πέρασμα του χρόνου και ανάλογα με την εξέλιξη του παιδιού με νοητική ανεπάρκεια μέσα στο οικογενειακό του περιβάλλον και στις επιδράσεις που δέχεται. (Κρουσταλλάκης σελ. 408-419).

Η οικογένεια χρειάζεται να αποκτήσει γνώση όλων των επιπτώσεων που σχετίζονται με την μειονεξία, και των αναγκών που το άτομο προσπαθεί και επιθυμεί να καλύψει. Είναι λοιπόν απαραίτητο το Κ.Λ να

μετάτρεψε τη οικογενειακή συμβουλευτική σε συλλογική, ισότιμη σχέση, δημιουργώντας όχι μόνο μια ατμόσφαιρα δίχως ένταση αλλά και παρέχοντας αναγκαίες πληροφορίες που αφορούν την κατάσταση του παιδιού. Η οικογένεια πρέπει να καταλάβει πως τα άτομα με νοητική ανεπάρκεια έχουν και αυτά δικαιώματα και ανάγκες που αν δεν αναγνωρισθούν και δεν ικανοποιηθούν στον βαθμό που είναι εφικτό θα είμαστε εμείς πάντα υπεύθυνοι γι' αυτούς. Χρειάζονται λοιπόν ισότιμη μεταχείριση για να ζήσουν με αξιοπρέπεια και να μην νιώθουν κατώτεροι. (Μπουσκάλη 1993, σελ. 244-339).

Δ. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Η Μέθοδος της κοινωνικής εργασίας με κοινότητα προσανατολίζεται στην αλλαγή των συνθηκών εκείνων που επικρατούν στην κοινότητα και που γίνονται εμπόδιο στην λειτουργική ικανότητα των ατόμων αλλά και της ίδιας της κοινότητας. Για το σκοπό αυτό ο ΚΛ χρησιμοποιεί ως μέσο εργασίας την Επαγγελματική Σχέση που αναπτύσσει με μικρές και μεγάλες Ομάδες επιρροής της Κοινότητας όπως είναι τα Συμβούλια οι Επιτροπές, οι Αρχές του τόπου (Παπαδοπουλου-Κατσοριδου 1993,σελ. 24). Η άσκηση της ΚΕΚ μπορεί να προβλέπει στην επιτυχία κάποιου προνομιακού σκοπού ή στην επίλυση ενός προβλήματος όπως:

- A) Βελτίωση και ενίσχυση της αποδοτικότητας διάφορων κοινωνικών οργανώσεων
- B) Δημιουργία νέων κοινωνικών οργανώσεων
- Γ) Αλλαγή σε κάποιο τμήμα της κοινωνικής δομής όταν η υπάρχουσα δομή είναι επιβλαβής για την Κοινότητα.(Rothman 1976, σελ. 24-25)

Η νοητική ανεπάρκεια είναι φαινόμενο κατά μεγάλο μέρος κοινωνικό. Γνωρίζοντας ότι η κοινωνική οργάνωση έχει τη μερίδα και την ευθύνη της τόσο στα αίτια της διαταραχής, όσο και στην αντιμετώπιση των μελών της που προσβάλλονται, καθώς και ότι δέχεται τον αντίκτυπο των ενεργειών η της αδράνειας της κατανοούμε τη σημασία άσκησης της ΚΕΚ για την αντιμετώπιση του προβλήματος. (Κυπριωτάκης 1989, σελ. 147).

Οι ΚΛ είτε εργάζονται σε δημόσιες Υπηρεσίες/ νομικά πρόσωπα δημόσιου δικαίου (ειδικά σχολεία, διευθύνσεις πρόνοιας) είτε σε νομικά

πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου (ιδρύματα, συλλόγους) καλούνται να εφαρμόσουν την ΚΕΚ, μέσα από την κατάστρωση και εφαρμογή προγραμμάτων κοινωνικής προστασίας για τα άτομα με νοπτική καθυστέρηση. Οι υπηρεσίες που καλούνται να προσφέρουν στα πλαίσια των εφαρμοζόμενων προγραμμάτων των πιο πάνω φορέων συνογίζονται κυρίως στα εξής :

Α) Ερευνούν τις συνθήκες οι οποίες δημιουργήσανε την κατάσταση, εκτιμούν τις ανάγκες και τα προβλήματα του ατόμου με νοπτική καθυστέρηση για να διαπιστώσουν αν μπορεί να περιληφθεί σε κάποιο συγκεκριμένο πρόγραμμα από αυτά που εφαρμόζει ο φορέας

Β) Παρέχουν στο άτομο ειδικές υπηρεσίες (ενημερωτικού, συμβουλευτικού, υποστηρικτικού χαρακτήρα) ώστε να το βοηθήσουν να αξιοποιήσει και τις δικές του ικανότητες αλλά και τους κοινωνικούς πόρους που διατίθενται γι' αυτό

Γ) επισημαίνουν κοινωνικές ανάγκες των ατόμου με νοπτική καθυστέρηση που δεν είναι καλυμμένες

Δ) Δραστηριοποιούν και κατευθύνουν την εθελοντική προσφορά υπηρεσιών

Ε) Διαφωτίζουν, ευαισθητοποιούν άτομα, ομάδες,φορείς, για ανάληψη δράσης με στόχο την προώθηση των δικαιωμάτων αυτών των ατόμων

ΣΤ) Παίρνουν θέση στη διαμόρφωση της γενικότερης κοινωνικής πολιτικής για τα άτομα με νοπτική καθυστέρηση, στο γενικότερο προγραμματισμό και έρευνα για την δημιουργία νέων προγραμμάτων και

αναθεώρηση των παλιών (Καφανταρη 1981, σελ 80). Οι παρεμβάσεις του Κ.Λ. κατευθύνονται προς :

1. Το άτομο με νοητική καθυστέρηση
2. Το οικογενειακό του περιβάλλον
3. Το ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο όπως : εργασία, σχολείο, εκκλησία, γειτονιά και
4. Στο σχεδιασμό της κοινωνικής πολιτικής (Παπαιωάννου 1989, σελ 9)

1. Πιο συγκεκριμένα ο ΚΛ αναλαμβάνει τη διενέργεια κοινωνικής έρευνας με στόχο την συλλογή στοιχείων για τις ανάγκες και τα προβλήματα των ατόμων με νοητική καθυστέρηση και την υλοποίηση πρακτικών αλλαγών σε συνεργασία με τα ίδια τα άτομα για το οικογενειακό, κοινωνικό τους περιβάλλον. Με τη διερεύνηση του κοινωνικού ιστορικού, ατομικών χαρακτηριστικών, οικογενειακής κατάστασης, της ύπαρξης υποστηρικτικού κοινωνικού συστήματος, τις συνθήκες που δημιούργησαν την καθυστέρηση (γενετικές, περιβαντολλογικές, τη στάση της κοινότητας, γειτονιάς απέναντι στο άτομο με ν.α) ο ΚΛ ενημερώνεται για τα ατομικά, οικογένεια, κοινωνικά στοιχεία που δρουν στην αποκατάσταση του ατόμου αμβλύνοντας τους αρνητικούς παράγοντες και ενδαρρύνοντας το δυναμικό που υπάρχει. Η προσπάθεια να περιληφθεί το άτομο σε πρόγραμμα κοινωνικής αποκατάστασης προϋποθέτει προσεκτικό σχεδιασμό των ενεργειών (Παπαιωάννου 1989, σελ. 10). Οι ενέργειες αυτές ξεκινούν από βοήθεια στην κατεύθυνση για επαγγελματικό προσανατολισμό ειδική αγωγή και

εκπαίδευση επαγγελματική έως άμβλυση των καθημερινών δυσκολιών στο σπίτι, σχολείο, με την παροχή συγκεκριμένων υπηρεσιών που μπορεί να είναι:

Α) Βοήθεια όταν αυτή απαιτείται. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει διακανονισμούς για οικιακή βοήθεια στην οικογένεια σε συνδυασμό με ιατρική / νοσοκομειακή φροντίδα.

Β) Διακανονισμοί για οικιακές υπηρεσίες. Σε πολλές περιπτώσεις το να απελευθερώνεις τη μητέρα από τη συνέχει φροντίδα για το παιδί, είναι ένα στοιχείο σημαντικό για την αναδιοργάνωση της οικογένειας. Ο ΚΛ κάνει τους απαραίτητους διακανονισμούς έτσι ώστε να βρεθούν και να χρησιμοποιηθούν σωστά οι παρεχόμενες υπηρεσίες (επικοινωνία με το πρόσωπο που θα προσφέρει τις υπηρεσίες, επικοινωνία και ενίσχυση στους γονείς να αποδεχθούν την βοήθεια (Begab 1964, σελ 57).

Γ) Διακανονισμοί για ημερήσια φροντίδα. Η τοποθέτηση του παιδιού σε ένα κέντρο ημερήσιας φροντίδας ή σε έναν παιδικό σταθμό κατάλληλο για τις ανάγκες του, συχνά μειώνει την αίσθηση της συναισθηματικής πίεσης στην οικογένεια. Ο ΚΛ βοηθά την μητέρα να δεχθεί μια τέτοια ρύθμιση για το παιδί.

Δ) τοποθέτηση σε ανάδοχες οικογένειες. Αυτό εξετάζεται από τον ΚΛ στην περίπτωση παιδιών των οποίων οι γονείς για διάφορους λόγους δεν είναι σε θέση να ανταποκριθούν στις γονεϊκές τους λειτουργίες και υποχρεώσεις. Στην περίπτωση αυτή τα παιδιά είναι πιο πιθανό να βρουν συναισθηματική ασφάλεια σε μια ικανοποιητική σχέση με τους ανάδοχους γονείς από ότι σε μια απρόσωπη ατμόσφαιρα που

προσφέρει το ίδρυμα. Ο ΚΛ παίζει σημαντικό ρόλο στην εκτίμηση και επιλογή της κατάλληλης οικογένειας που θα δεχθεί το παιδί με νοητική καθυστέρηση στη βοήθεια προς την οικογένεια να δεχθεί το παιδί με τις ιδιαίτερες ανάγκες του, στην ενίσχυση στο ίδιο το παιδί να προσαρμοστεί στο νέο περιβάλλον.

Ε) Διακανονισμός για ιδρυματική φροντίδα. Για συγκεκριμένα παιδιά η τοποθέτηση σε ίδρυμα μπορεί να είναι η πιο κατάλληλη πηγή βοήθειας. Ο Κ.Λ και πάλι παίζει σημαντικό ρόλο στην διεξαγωγή της κατάλληλης έρευνας για την διαπίστωση των αναγκών του παιδιού (για συνεχή φροντίδα) όπως και στην επιλογή του κατάλληλου χώρου που να καλύπτει τις ανάγκες αυτές αλλά και στην παροχή της συναισθηματικής υποστήριξης τόσο στο παιδί όσο και στην οικογένεια ώστε να προσαρμοστούν στην ιδέα της τοποθέτησης. Ο Κ.Λ αναλαμβάνει πρωτοβουλία για τις παραπάνω ενέργειες εφόσον αυτές εντάσσονται στα προγράμματα του φορέα στον οποίο εργάζεται. (Begab 1964, σελ. 57-58).

Η χρήση πηγών -υπηρεσιών- της κοινότητας από το νοητικά καθυστερημένο άτομο και η παραπομπή του σε διάφορες υπηρεσίες που δεν μπορεί να προσφερθούν όλες συχνά από την οργάνωση που εκπροσωπεί ο Κ.Λ ανήκει στην σφαίρα της δουλειάς του. Παρόμοια η υπαγωγή του άτομου σε πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης (κυρίως από Κ.Λ των διευθύνσεων και τμημάτων Κοινωνικής Πρόνοιας) είναι μέρος της δουλειάς του. Το πρόγραμμα προβλέπει την χορήγηση μηνιαίας οικονομικής ενίσχυσης σε άτομα με βαριά νοητική καθυστέρηση (δείκτης νοημοσύνης κάτω του 25) και για όλες τις ηλικίες. (Παπαϊωάννου 1989, σελ.9).

II. Πρωταρχικό ρόλο του κοινοτικού Κ.Λ είναι η συνεργασία με την οικογένεια του νοητικά καθυστερημένου ατόμου. Η δικαιολογία που αρκετά συχνά διατυπώνεται - από το οικογενειακό περιβάλλον- ότι όλες οι προσπάθειες είναι μάταιες αφού τίποτε δεν μπορεί να γίνει με τα παιδιά - εκτός από την εκλογίκευση, δηλώνει ότι τίποτε ουσιαστικό δεν έγινε όσο αφορά την εξακρίβωση του δυναμικού που παρουσιάζει το παιδί. Με την κατάλληλη αξιοποίηση του δυναμικού αυτού το άτομο με νοητική ανεπάρκεια μπορεί να αναπτύξει την προσωπικότητα του, να ενταχθεί στο κοινωνικό σύνολο, να κατακτήσει κάποια στοιχειώδη αυτονομία. Γι' αυτό και ο κοινοτικός Κ.Λ στηριζόμενος στην έρευνα και αξιολόγηση του δυναμικού του οικογενειακού, υποστηρικτικού συστήματος, του παιδιού με την νοητική καθυστέρηση αναλαμβάνει ρόλο εμπνευστικό και παρακινητικό με στόχο την καλλιέργεια της πρωτοβουλίας των γονιών που σε συνεργασία με τους ειδικούς γίνονται προαγωγοί των δικαιωμάτων των παιδιών τους και συμμετέχουν σαν το πρόγραμμα αποκατάστασης (ενδάρρυνση με στόχο την δημιουργία συλλόγων γονέων ατόμων με νοητική καθυστέρηση). (Σεβεντή 1983, σελ.34). Ο Κ.Λ αναλαμβάνει την πρωτοβουλία να κατευθύνει τους γονείς να συμμετέχουν σε ομάδες γονέων παιδιών με νοητική ανεπάρκεια όπου αυτές λειτουργούν (Ειδικά σχολεία, Συμβουλευτικά κέντρα, κέντρα ψυχικής υγιεινής) ώστε να υποστηριχθούν, να αντιμετωπίσουν τις εντάσεις που δημιουργούνται στην οικογένεια, να συζητήσουν και ανά ενημερωθούν για τις ανάγκες και τις δυνατότητες των παιδιών τους. (Σεβεντή 1983, σελ. 34-35).

III. Οι παρεμβάσεις του κοινοτικού Κ.Λ - για τα άτομα με νοητική καθυστέρηση - στην κοινότητα στοχεύουν στην ενημέρωση, πρόληψη, αποδοχή της νοητικής καθυστέρησης ενεργοποίηση και πρόσφορα βοηθείας από την κοινότητα με στόχο την ομαλή ενσωμάτωση και συμμετοχή των νοητικά καθυστερημένων ατόμων στην κοινωνική, πολιτιστική, επαγγελματική ζωή, ακόμη και στην ευαισθητοποίηση πάνω στις ιδιαίτερες ανάγκες τους και στην συμμετοχή της κοινότητας στον σχεδιασμό των προγραμμάτων ένταξης και αποκατάστασης. Τέλος στοχεύουν στην συμμετοχή της κοινότητας σε ενέργειες τροποποίησης ή δημιουργίας δομών κατάλληλων να βοηθήσουν τα υστερούντα άτομα να νιώσουν φυσιολογικά μέσα στον κοινωνικό τους περίγυρο (π.χ δημιουργία περισσότερων προστατευομένων εργαστηρίων) (Σεβεντή 1983, σελ. 34).

Για την υλοποίηση αυτών των στόχων ο Κ.Λ επιδιώκει ανάλογα βέβαια τον φορέαστον οποίο εργάζεται - την ανάπτυξη συνεργασίας με φορείς της κοινότητας όπως Τοπική Αυτοδιοίκηση, πρόσωπα κύρους, ΜΜΕ, Ειδικές επαγγελματικές ομάδες, Συλλόγους, Επιτροπές αλλά και τους ίδιους τους κατοίκους της κοινότητας. Ευαισθητοποιημένος ο ίδιος και ενημερωμένος πλήρως για τις ανάγκες ελλείψεις των νοητικά καθυστερημένων ατόμων, μελετά τις γενικότερες επικρατούσες αντιλήψεις και στάσεις της κοινότητας για τα άτομα αυτά, τις υπάρχουσες συνθήκες και δομές (ύπαρξη ειδικών σχολείων, ιδρυμάτων, αν υπάρχουν δραστηριοποιημένοι σύλλογοι για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων των υστερούντων κ.λ.π) τις δυνατότητες της κοινότητας, ευαισθητοποιηθεί όπως επίσης και τις αντιστάσεις της στην αλλαγή

καθώς και την πιθανότητα εφαρμογής ολοκληρωμένων προγραμμάτων αποκατάστασης. (Σεβεντή 1983, σελ. 34-35).

ΚΕΚ στην ειδική αγωγή.

Ο Κ.Λ δουλεύοντας στα πλαίσια της ειδικής αγωγής (ειδικά σχολεία, παράλληλες τάξεις) αναπτύσσει - μέσα από την εφαρμογή της ΚΕΚ - πολυδιάστατη δράση και συνεργάζεται στενά με δάσκαλους, γονείς, φορείς, ειδικευμένες ομάδες (π.χ ψυχολόγους). (Δαβάζογλου 1989, σελ. 15-18) αναλαμβάνει την διεξαγωγή κοινωνικής ερευνάς δηλαδή: συλλογή στοιχείων για κοινωνικό - οικονομικό επίπεδο της οικογένειας, βιογραφικό του παιδιού, κοινωνική συμπεριφορά και ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και την μέχρι τότε αντιμετώπιση του προβλήματος την νοητική ανεπάρκεια από το οικογενειακό - κοινωνικό περιβάλλον με στόχο την λήψη απόφασης για το ποια παιδιά θα γίνουν δεκτά καθώς και σε ποια βαθμίδα θα τοποθετηθούν έτσι ώστε να υπάρχει η μεγαλύτερη δυνατή ωφελεία από την ομαδική εμπειρία σύμφωνα πάντα με την ηλικία και τον βαθμό καθυστέρησης. Απαραίτητη προϋπόθεση η στενή συνεργασία με την ειδικευμένη ομάδα του σχολείου (ειδικό δάσκαλο, ψυχολόγο) καθώς και τους γονείς είτε προσωπικά είτε μέσω του συλλόγου γονέων του σχολείου. (Δαβάζογλου 1989, σελ. 13-20). Η συνεργασία του με ένα τέτοιο όργανο είναι ιδιαίτερα σημαντική τόσο για την ομαλή ένταξη του παιδιού όσο και για την παρακίνηση των ίδιων των γονέων να συμμετέχουν στην αποκατάσταση του παιδιού τους, - μέσω ομάδων γονέων - που μπορούν να λειτουργούν στο χώρο του σχολείου ή και έξω από αυτό - αλλά και μέσα από την ανάπτυξη ψυχαγωγικών, πολιτιστικών εκδηλώσεων. (Δαβάζογλου 1989, σελ. 20-23).

Στα πλαίσια της ευαισθητοποίησης της κοινότητας και της εξόδου του παιδιού στον κοινωνικό περίγυρο, ο Κ.Λ σε συνεργασία με τα παιδιά, τους γονείς, την ειδικευμένη ομάδα του σχολείου και τους φορείς της κοινότητας, (Τ.Α, πρόσωπα κύρους, εθελοντές) αναλαμβάνει την πρωτοβουλία της οργάνωσης πολιτιστικών εκδηλώσεων, στο χώρο του σχολείου ή έξω από αυτό (π.χ σε δημοτικούς χώρους εκθέσεων). Τέτοιες εκδηλώσεις μπορεί να είναι οι εκθέσεις δημιουργίας των παιδιών όπως ζωγραφική, γλυπτική, χειροτεχνία. Στόχος η ανάπτυξη ευκαιριών συσχέτισης ανάμεσα στους κάτοικους της Κοινότητας και το παιδί με νοητική ανεπάρκεια έτσι ώστε να υπάρξει αμοιβαία αλληλεπίδραση (ενημέρωση, ευαισθητοποίηση σάπιο την μια, ομαλή ένταξη από την άλλη). (Νιτσόπουλος 1981, σελ. 143).

Παράλληλα ο Κ.Λ παίζει σημαντικό ρόλο στο σχεδιασμό και την υλοποίηση προγραμμάτων κατασκηνώσεων είτε εργαζόμενος με τα παιδιά που φοιτούν στο ειδικό σχολείο είτε στα πλαίσια φορέων που ασχολούνται με την εκπόνηση προγραμμάτων αποκατάστασης των νοητικά καθυστερημένο παιδιών. Για την υλοποίηση του προγράμματος ο Κ.Λ συνεργάζεται με ειδική επιτροπή με στόχο τον σχεδιασμό του όλου προγράμματος, την εκπόνηση του προϋπολογισμού τον καταμερισμό και συντονισμό των ενεργειών, τον διαχειριστικό έλεγχο. Συνεργάζεται με το υπουργείο το ευρύτετο φάσμα κοινωνικών υπηρεσιών και οργανώσεων καθώς και με ιδιώτες με στόχο την εξασφάλιση πόρων, υλικού και χώρου. Διεξάγει κοινωνική ερευνά με στόχο την επιλογή των παιδιών και προχωρά σε συναντήσεις με τους γονείς με στόχο την προετοιμασία του οικογενειακού περιβάλλοντος για

την προσωρινή αυτή απομάκρυνση του παιδιού από το σπίτι αλλά και από το ίδιο το παιδί. Τέλος οργανώνει και συντονίζει επαφές εθελοντών στελεχών της κατασκήνωσης με τα παιδιά και τους γονείς με στόχο την δημιουργία ουσιαστικότερης επαφής εντοπισμό και άρση προβληματικών καταστάσεων πριν και μετά την πραγματοποίηση του προγράμματος την διαρρύθμιση και προσαρμογή του χώρου στις ανάγκες των μελών. (Παπαδοπούλου 1984, σελ. 115-117).

- ΚΕΚ στην Επαγγελματική αποκατάσταση

Ένας άλλος τομέας στον οποίο ο Κ.Λ αναπτύσσει κοινωνική δράση είναι η επαγγελματική αποκατάσταση των ασκήσιμων και εκπαιδευσίμων νοητικά καθυστερημένων ατόμων αυτή αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα για την κοινωνική τους ένταξη γιατί επηρεάζει όχι μόνο την οικονομική κατάσταση του ατόμου αλλά και την κοινωνική θέση του και σχέση.

Η επαγγελματική εκπαίδευση ο επαγγελματικός προσανατολισμός και οι ευκαιρίες για επαγγελματική απασχόληση (όταν αυτή απαιτείται σε προστατευόμενα εργαστήρια) είναι βασικές προϋπόθεσης της κοινωνικής ένταξης. Έχοντας αυτά υπόψη ο Κ.Λ αναλαμβάνει να έρθει σε επαφή με τις τοπικές επιχειρήσεις και να ενημερώσει καταρχήν για τις δυνατότητες που έχουν αυτά τα άτομα με νοητική καθυστέρηση να εργαστούν όταν είναι κατάλληλα εκπαιδευμένα καθώς επίσης και για την επιχορήγηση που παρέχεται στους εργοδότες από τον ΟΑΕΔ για κάθε θέση εργασίας όπου δημιουργείται στην εταιρία για άτομα με νοητική καθυστέρηση. Παράλληλα προσπαθεί να διερευνάει τις δυνατότητες απορρόφησης των ατόμων με νοητική καθυστέρηση στην

τυπική αγορά εργασίας και υλοποίησης προγραμμάτων κατάρτισης νοητικά ανεπαρκής ανάλογα με τις μελλοντικές ανάγκες των επιχειρήσεων. (Κουτσαυλή 1995, σελ. 109). Η ενθάρρυνση και η υλοποίηση ενεργειών σχετικών με την πληροφόρηση και επαγγελματική κατάρτιση της κοινωνικής και επαγγελματικής τους ένταξης αποτελεί πλέον πρώτιστο μέλημα των Κ.Λ. Στην περίπτωση αυτή ο Κ.Λ ανάλογα με τον φορέα στον οποίο εργάζεται - διεξάγει και πάλι κοινωνική ερευνά για τον εντοπισμό των αναγκών και δυνατοτήτων των νοητικά καθυστερημένων ατόμων με τα οποία ασχολείται στα πλαίσια του φορέα που εργάζεται - για επαγγελματική κατάρτιση και αποκατάσταση. Παράλληλα διερευνά τις ανάγκες της κοινότητας στην οποία εργάζεται και τις συνθήκες οι οποίες θα επιτρέψουν την αποδοχή ενός προγράμματος επαγγελματικής αποκατάστασης. (Κουτσαυλή 1995, σελ. 110). Αν κρίνει ότι οι ανάγκες της κοινότητας προς αυτόν τον τομέα είναι σημαντικές (π.χ μεγάλος αριθμός ατόμων με νοητική καθυστέρηση και ελαφρά υστέρηση - που παραμένουν ανειδίκευτα και χωρίς επαγγελματική απασχόληση) προχωρά στον σχεδιασμό προγράμματος με στόχο την δημιουργία επαγγελματικών ευκαιριών, ευαισθητοποίηση της κοινότητας και τον εργοδοτών, στην δημιουργία περισσότερων ειδικών κέντρων απασχόλησης όπως είναι τα προστατευόμενα εργαστήρια. Στα πλαίσια των ενεργειών αυτών συνεργάζεται στενά τόσο με την Τ.Α π.χ για ενημέρωση, εξερεύνηση θέσεων οι οποίες μπορούν να καλυφθούν ικανοποιητικά από τα άτομα αυτά με τους ιδιώτες εργοδότες. (όπως προαναφέρθηκε) με Ειδικές ομάδες (ψυχολόγους, γιατρούς, την εκκλησία) με την βοήθεια των ποιων είναι ευκολότερη η πρόσβαση και ενημέρωση

στο πλατύ κοινό για τις δυνατότητες αποκατάστασης των ατόμων με νοητική καθυστέρηση (συζητήσεις, ενημέρωση μέσα από τον τοπικό τύπο, ΜΜΕ) (ο.π., σελ. 109-112).

Ο ρόλος που είναι εξίσου σημαντικός στα Ειδικά προστατευόμενα εργαστήρια στα οποία με ελαφρά ή μέτρια νοητική ανεπάρκεια μπορούν με τρόπο δημιουργικό και επικερδή να εξασκήσουν τις δυνατότητες που επιτρέπει ο βαθμός υστέρησης ενώ παράλληλα βρίσκονται σ' ένα περιβάλλον από το οποίο λείπει ο αθέμιτος ανταγωνισμός της ελεύθερης αγοράς (τον οποίο δεν μπορούν να ακολουθήσουν) και υπάρχει η ειδική βοήθεια και υποστήριξη. Ο ρόλος του κοινοτικού Κ.Λ είναι αυτός του συνδετικού κρίκου των εργαστηρίων με την κοινότητα στην οποία αυτά εντάσσονται. Με την οργάνωση εκδηλώσεων - εκθέσεις- στις οποίες τα νοητικά καθυστερημένα άτομα μπορούν να δείξουν την δουλειά τους στην κοινότητα με τη εξεύρεση τρόπου και χώρου προώθησης των έργων στην ελεύθερη αγορά επιτυγχάνεται η ενσωμάτωση των εργαστηρίων στην κοινότητα σαν και μια άλλη μορφή συμμετοχής πολιτών στην παραγωγική διαδικασία. (Παπαϊωάννου 1989, σελ. 10-11)

- Πρόληψη

Σημαντικός τομέας δουλειάς του Κ.Λ είναι η ανάπτυξη προγραμμάτων ευαισθητοποίησης για την ανάγκη πρόληψης της νοητικής ανεπάρκειας. Η πρόληψη είναι ίσως η πιο αποτελεσματική ενέργεια και επειδή σε περίπτωση προσβολής από πραγματική νοητική ανεπάρκεια δεν μιλούμε για ριζική θεραπεία αλλά για αξιοποίηση των υπάρχοντων δυνατοτήτων,

η πρόληψη αποκτά μεγαλύτερη αξία. Γι' αυτό και το πρώτο μέλημα του Κ.Λ που εργάζεται στους διάφορους εργατικούς φορείς είναι ο σχεδιασμός, προώθηση, και η υλοποίηση προγραμμάτων πρόληψης. Τα προγράμματα αυτά απευθύνονται στις Ειδικές πληθυσμιακές ομάδες (εγκύους, μέλλοντες γονείς) αλλά και στην ευρύτερη κοινωνική ομάδα. Το σπίτι, το σχολείο, οι χώροι δουλειάς, και ψυχαγωγίας είναι χώροι στους οποίους εισέρχεται η ενημέρωση. (Zastrow 1978, σελ. 131). Ο Κ.Λ εργαζόμενος σε συμβουλευτικά κέντρα γονέων, κέντρα ψυχικής υγιεινής, συλλόγους υποστήριξης ατόμων με νοητική καθυστέρηση, δημόσιες υπηρεσίες, αναλαμβάνει σε στενή συνεργασία με την Τ.Α τις ευαίσθητοποιημένες Ειδικές ομάδες θα ενημερώσει τους μέλλοντες γονείς για τους πιθανούς κινδύνους και αιτίες που οδηγούν στην εμφάνιση του προβλήματος στο παιδί - προγεννητικές, περιγεννητικές, μεταγεννητικές- (οι οποίες έχουν αναλυθεί εκτενώς σε προηγούμενο κεφάλαιο) ακόμα και για τις συνθήκες διασφάλισης υγείας, υγιεινής και ιατρικής παρακολούθησης για προ και περιγεννητικό έλεγχο. Επίσης αναλαμβάνει πρωτοβουλία ενημέρωσης και παρακίνησης για έγκυρη διάγνωση και ψυχοκοινωνικό έλεγχο και επέκταση υγειονομικών υπηρεσιών κυρίως πρωτοβάθμιας υγείας παράλληλα για πληροφόρηση για τους κινδύνους και την προφύλαξη από αυτούς. (Παπαϊωάννου 1988, σελ. 10).

Οι προληπτικές αυτές δραστηριότητες πραγματοποιούνται στα πλαίσια διαφωτιστικών εκπομπών στα ΜΜΕ, δημοσιεύσεων στον τύπο και διαλέξεων -από Ειδικά καταρτισμένους επιστήμονες- στους χώρους όπου είναι δυνατή η προσέγγιση μεγάλων και μικρών ομάδων του

πληθυσμού όπως: οι πολιτιστικοί σύλλογοι, οι σύλλογοι και ομάδες γονέων. Ο Κ.Λ φέρνει σε επαφή τις ομάδες οργανώνει και συντονίζει τις ενέργειες που απαιτούνται για την πραγματοποίηση των συναντήσεων, εκτιμά και αξιολογεί τις Ειδικές ανάγκες πληροφόρησης. (Νιτσόπουλος 1981, σελ. 142).

Ευαισθητοποίηση - κοινωνική ένταξη

Όσο αφορά την εργασία του Κ.Λ στην κοινότητα με στόχο την αλλαγή νοοτροπίας απέναντι στα άτομα με νοητική καθυστέρηση την αποδοχή τους από το κοινωνικό σύνολο ως άτομα με ίδια δικαιώματα στην εκπαίδευση, επαγγελματική αποκατάσταση, κουλτούρα, πληροφόρηση, κοινωνική και οικονομική ζωή, αυτή είναι πολύ σημαντική γιατί αποτελεί προϋπόθεση και συνέπεια όλων των προηγούμενων ενεργειών. (Segal - Uri 1978, σελ. 105-106).

Είναι γνωστό πως ένα μεγάλο ποσοστό ατόμων και ομάδων με την στάση τους δυστυχώς εκφράζουν άγνοια για τις δυνατότητες και τα δικαιώματα των ατόμων με νοητική καθυστέρηση και ή υπερτονίζουν τις αδυναμίες τους και δεν εκτιμούν τις δυνατότητες τους ή αδιαφορούν ή τα απορρίπτουν ή τα λυπούνται ή αποφεύγουν να πάρουν θέση πάνω σ' αυτό το θέμα γιατί το θεωρούν χάσιμο χρόνου. Σε τελική ανάλυση αυτή η στάση τοποθετεί τα άτομα με νοητική καθυστέρηση στο περιθώριο αυξάνοντας έμμεσα τα προβλήματα τους. Η κοινωνική προκατάληψη αποτελεί τροχοπέδη στην αναγνώριση του δικαιώματος στη ζωή. έτσι ο κοινωνικός ρατσισμός, οι προκαταλήψεις, οι «Ειδικές» θεραπευτικές συνθήκες συνδέτουν και αναπαράγουν ένα εχθρικό κοινωνικό

περιβάλλον που δεν δέχεται την ύπαρξη νοητικά καθυστερημένο ατόμων και τους εξορίζει στην απομόνωση του κοινωνικού περιθωρίου των απροσπέλαστων πόλεων και των «ολοκληρωτικών» ιδρυμάτων. (Σεβεντή 1983, σελ. 33). Η κοινωνική όμως απομόνωση και περιθωριοποίηση εκτός το ότι έχει αρνητικές επιπτώσεις στο ίδιο το άτομο και στην οικογένεια του έχει επιπτώσεις και στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο γιατί με την δημιουργία κλίματος αποκλεισμού ο βαθμός της κοινωνικής ευημερίας μειώνεται και δημιουργείται κοινωνική ανισότητα, έλλειψη ευκαιριών ανάπτυξης και εξάρτηση των ατόμων αυτών. Αντίθετα με τη κοινωνική ένταξη δίνονται στα άτομα με νοητική καθυστέρηση όλες οι προϋπόθεσης για κατά το δυνατό περισσότερη αυτονομία και ευτυχία. Όσα περισσότερα άτομα μέσα σε μια κοινωνία νιώθουν ευτυχισμένα, τόσο το ποσοστό κοινωνικής ευημερίας είναι αυξημένο τόσο ο βαθμός της κοινωνικής συνοχής είναι μεγαλύτερος και η περιθωριοποίηση με τις αρνητικές της συνέπειες, περιορίζεται. (Σεβεντή 1983, σελ. 33). Για να έχει αποτέλεσμα η προσπάθεια για κοινωνικοποίηση, κοινωνική ένταξη και αποκατάσταση, χρειάζεται η συμμετοχή των ίδιων των καθυστερημένων ατόμων, των οικογενειών τους των ειδικών των κρατικών φορέων, όλου του κοινωνικού συνόλου. Η ένταξη των νοητικά καθυστερημένο ατόμων σ' όλους τους τομείς της ζωής αποτελεί υποχρέωση του κοινωνικού συνόλου την οποία μπορεί να εκπληρώσει όταν προσπαθεί συνεχώς να διορθώσει τις υπάρχουσες ελλείψεις. Από τα προηγούμενα προκύπτει ότι η προσπάθεια κοινωνικοποίησης - κοινωνικής ένταξης- για να έχει αποτελεσματικότητα χρειάζεται

μεθοδικότητα, δυναμικότητα, προγραμματισμό και συντονισμένη δράση. (Σεβεντή 1983, σελ. 34).

Οι ρόλοι που ο Κ.Λ καλείται να αναλάβει είναι ποικίλη: Συντονιστικός με στόχο την προϋπόθεση συνεργασίας με όλους τους αρμόδιους φορείς, παρακινητικός με στόχο την εκπόνηση και δημιουργία νέων προγραμμάτων, επεξηγηματικός, διευκολιντικός στην εξομάλυνση των συγκρούσεων και την άρση των χρόνια ριζωμένων αντιλήψεων. Ανεξάρτητα από τον φορέα στον οποίο απασχολείται οι στόχοι του για την προώθηση της κοινωνικής ένταξης των νοητικά καθυστερημένων ατόμων είναι ανάγκη να έχουν πολυδιάστατο χαρακτήρα:

α) πρωταρχικό μέλημα το οικογενειακό περιβάλλον που ζει το άτομο αυτό γιατί η κατανόηση από την κοινότητα δεν θα αποδώσει αν δεν επιτευχθεί προηγουμένως στο οικογενειακό περιβάλλον.

β) Η κινητοποίηση και ευαισθητοποίηση κοινοτικών φορέων και παραγόντων

γ) Η ενθάρρυνση συμπεριφοράς προς τα νοητικά καθυστερημένα άτομα που να εξασφαλίζει την παραδοχή, την αξιοπρέπεια, την αναγνώριση της προσωπικότητας τους και να προωθεί την κατάκτηση της αυτονομίας και αυτοδυναμίας τους.

δ) Η διαμόρφωση συνθηκών που θα δώσουν στο άτομο τη δυνατότητα να βγει από το σπίτι να κινηθεί ανάμεσα στους μη νοητικά καθυστερημένους να συμμετέχει στην ζωή της κοινότητας (ο.π. σελ. 34).

Σύμφωνα με τον William Antony υπάρχουν τρεις παραδοσιακοί τρόποι με τους οποίους ο ΚΛ προσπαθεί να αλλάξει τη στάση των κοινωνικών ομάδων προς τους νοητικά καθυστερημένους

α) Μέσω επαφής με τον υστερούντα β) με πληροφόρηση του κοινού για την νοητική καθυστέρηση (φύση, αίτια, βαθμίδες κτλ) γ) με συνδυασμό και των δύο. Ο ΚΛ μέσα από την εφαρμογή της ΚΕΚ προσπαθεί να οδηγήσει την κοινότητα στην κατανόηση της επιφύλαξης απέναντι στο νοητικά καθυστερημένο άτομο συντελώντας στη σταδιακή αλλαγή στάσης και συγχρόνως να βοηθήσει το ίδιο το άτομο με νοητική καθυστέρηση την κοινωνικοποίησή του, στην άμβλυνση της απομόνωσης και της εξάρτησης και στην αύξηση της αυτοεκτίμησης (Antony 1977, σελ. 109).

Στα πλαίσια υλοποίησης των παραπάνω μορφών παρέμβασης ο κοινοτικός ΚΛ μπορεί να προβεί καταρχήν σε κοινωνική έρευνα στην κοινότητα στην οποία σχεδιάζεται η παρέμβαση μελέτη των στάσεων, αντίληψης απέναντι στα άτομα με νοητική καθυστέρηση, καταγραφή του ποσοστού αυτών, μελέτη σύνδεσης δομής πόρων - επαγγελματικής απασχόλησης ύπαρξη φορέων - συλλόγων, που ασχολούνται με τους νοητικά καθυστερημένους και τις οικογένειές τους. Οι παρεμβάσεις του με στόχο την διαφώτιση και ενημέρωση του πληθυσμού της κοινότητας μπορεί να περιλαμβάνουν ενέργειες όπως: οργάνωση διαφωτιστικών εκπομπών στους ραδιοφωνικούς και τηλεοπτικούς σταθμούς γύρω από τις ανάγκες / προβλήματα των νοητικά καθυστερημένων, δημοσιεύσεις άρθρων στον τύπο, διαλέξεις στους χώρους των πολιτιστικών φορέων της πόλης, εκθέσεις έργων ζωγραφικής, χειροτεχνίας κτλ των νοητικά

καθυστερημένων σε παρόμοιους χώρους, διανομή εντύπου πληροφοριακού υλικού (Παπαδοπούλου 1981, σελ. 142) Βέβαια όλες αυτές οι ενέργειες δεν μπορούν να ιδωθούν μόνες τους αλλά ενταγμένες μέσα σε ένα μεγάλο πλέγμα σχέσεων και συνεργασίας που χρειάζεται να αναπτύξει με τους αρμόδιους φορείς / ομάδες / άτομα. Η συνεργασία με την ΤΑ είναι απαραίτητη τόσο από την άποψη εξοικονόμησης πόρων όσο και από την άποψη συντονισμού και διευκόλυνσης στην πρόσβαση και το ξεπέρασμα των γραφειοκρατικών εμποδίων. Παρόμοια θεωρείται απαραίτητη, η συνεργασία τόσο με ειδικές επαγγελματικές ομάδες (γιατρούς, ψυχολόγους κτλ) οι οποίοι θα αναλάβουν το έργο της επιστημονικής ενημέρωσης όσο και η εξεύρεση εθελοντών οι οποίοι ευαισθητοποιημένοι θα βοηθήσουν με κάθε τρόπο (εξεύρεση πόρων, παραχώρηση χώρων) (Σεβεντή 1983, σελ. 35).

Σαν δεύτερος και αποτελεσματικότερος τρόπος δράσης με στόχο την προώθηση και πραγματοποίηση της κοινωνικής ένταξης των νοητικά καθυστερημένων θεωρείται η οργάνωση προγραμμάτων επαφών του πληθυσμού της κοινότητας με τους νοητικά καθυστερημένους. Ο ΚΑ παίρνει πρωτοβουλία για την οργάνωση:

α) επισκέψεων των παιδιών με νοητική καθυστέρηση στην κοινότητα στην οποία εντάσσονται (είτε προέρχονται από κάποιο ειδικό σχολείο είτε από κάποιο ίδρυμα, ΚΨΥ κτλ) με στόχο την επαφή και εξοικείωση στην καθημερινή ζωή της κοινότητας των ίδιων αλλά και των κατοίκων

β) Επισκέψεων στα σχολεία της κοινότητας όπου τα ασκήσιμα και εκπαιδευσιμα παιδιά, σε σχολικές ώρες που τους διατίθενται μπορούν να

δείξουν τις ικανότητες τους στο γράψιμο, ομιλία, κοινωνική συμπεριφορά. Έτσι τα παιδιά συνομιλούν συναναστρέφονται και αναπτύσσουν σχέσεις με τους φυσιολογικούς συνομήλικους (Παπαδοπούλου 1981, σελ. 142-143).

γ) Επισκέψεων στα ειδικά σχολεία, ομάδων μαθητών όπου μπορούν να παρακολουθήσουν από κοντά το πρόγραμμα των παιδιών, να συμμετέχουν σε αυτό να παίζουν και να συναναστραφούν ίσως για πρώτη φορά με νοητικά καθυστερημένα άτομα

δ) Επισκέψεων στους χώρους διαβίωσης (σπίτι, γειτονιά ή ίδρυμα) των νοητικά καθυστερημένων μαθητών αλλά και άλλων ομάδων (σύλλογοι γονέων, πολιτιστικές ομάδες, εθελοντικές ομάδες) με στόχο την ανάπτυξη φιλικών σχέσεων και κατανόησης καθώς και προσφοράς βοήθειας στα παιδιά και στους γονείς τους.

ε) Εκδηλώσεων - μέσα στην κοινότητα όπου δίνεται η δυνατότητα συσχέτισης ατόμων με νοητική καθυστέρηση με το ευρύτερο κοινωνικό τους περίγυρο όπως π.χ. «εβδομάδα ατόμων με νοητική καθυστέρηση» όπου οι κάτοικοι της κοινότητας μπορούν να έρθουν άμεσα σε επαφή, με τα ίδια τα άτομα και το οικογενειακό τους περιβάλλον.

Μέσα από τις επαφές αυτές οι διαφορετικές ομάδες του πληθυσμού συνειδητοποιούν το μέγεθος του προβλήματος και την έκταση των κενών στην αντιμετώπιση των νοητικά καθυστερημένων, τις δυνατότητες προόδου τους, την ευθύνη του απλού πολίτη για την αποκατάστασή τους, το γεγονός ότι έχουν δικαιώματα και υποχρεώσεις, προνόμια και ευθύνες όπως όλα τα μέλη της κοινότητας.

Από το σημείο αυτό - της απόφασης για αποδοχή του διαφορετικού - γίνεται δυνατή η δική τους συμμετοχή στα προγράμματα αγωγής, ένταξης και αποκατάστασης (Παπαδοπούλου 1981, σελ 143).

Κοινωνικός Σχεδιασμός

Τελευταία παράμετρος της εργασίας του Κοινοτικού Κ.Λ., αλλά όχι λιγότερη σημαντική είναι η συμμετοχή του στο σχεδιασμό και διαμόρφωση Κοινωνικής Πολιτικής για τα άτομα με νοητική καθυστέρηση.

Η κρατική μέριμνα για άτομα με νοητική καθυστέρηση και η παροχή υπηρεσιών αγωγής, εκπαίδευσης, ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης και κοινωνικής ένταξης, αποτελεί βασική υποχρέωση της πολιτείας. Η διαμόρφωση προγραμμάτων για την αποκατάσταση των νοητικά καθυστερημένων ατόμων αποτελεί δικαίωμά τους και η πολιτεία οφείλει να ενεργοποιήσει και να χρησιμοποιήσει αυτό το μεγάλο δυναμικό της αντί να τονίζει τον διαχωρισμό και την αδρανοποίησή του με την έννοια της φιλανθρωπίας (Zastrow 1978, σελ. 90).

Τα προγράμματα πρέπει να έχουν ευελιξία και δυνατότητα αναπροσαρμογής σύμφωνα με τις νέες επιστημονικές απόψεις, χωρίς σημαντική καθυστέρηση και η εφαρμογή τους πρέπει να είναι μακροπρόθεσμη για να συνδεθεί με δομικές και θεσμικές αλλαγές που σαν τελικό στόχο θα έχουν την αλλαγή στη στάση και αντιμετώπιση των ατόμων με νοητική καθυστέρηση και στα τρία επίπεδα: οικογενειακό, διαομαδικό, κοινοτικό. Μέσα από τα προγράμματα που κυρίως υλοποιεί η Τ.Α, οι οργανώσεις υποστήριξης ατόμων με νοητική

καθυστέρηση και το Κράτος, αναπτύσσονται οι κατευθύνσεις ενός δεσμικού πλαισίου που κατοχυρώνει νομοθετικά και ουσιαστικά τα δικαιώματά τους και είναι η αποιδρυματοποίηση, αποκέντρωση, η κοινοτική φροντίδα (Σεβεντή 1985, σελ. 35).

Τα προγράμματα συνοπτικά πρέπει να περιλαμβάνουν οικονομική βοήθεια, ίδρυση κέντρων αγωγής, επαγγελματικής κατάρτισης και αποκατάστασης, κατ' οίκον υπηρεσίες για τα άτομα που παραμένουν στο σπίτι και εκπαίδευση των μελών της οικογένειας σε συγκεκριμένες διαδικασίες καθημερινής φροντίδας, άρση αρχιτεκτονικών εμποδίων, λειτουργία Συμβουλευτικών κέντρων στα άτομα και τις οικογένειες τους για την παροχή πληροφοριών και συμβουλών σχετικά με θέματα που τους αφορούν, ευαισθητοποίηση κοινής γνώμης (Κουτσαυλή 1995, σελ. 108).

Η συμβολή του ΚΛ είναι σημαντική στη φάση του σχεδιασμού προγραμμάτων αφού αναλαμβάνει πρωτοβουλία ανίχνευσης μέσα από την διεξαγωγή κοινωνικής έρευνας - των αναγκών των νοητικά καθυστερημένων ατόμων και των οικογενειών τους, οι οποίες είναι ανάλογες των ελλείψεων υπηρεσιών αποκατάστασης και μέριμνας καθώς και επισήμανσης των δυνατοτήτων και ικανοτήτων ώστε να ενταχθούν σε διαφορετικά προγράμματα ακόμα μελέτης της κοινωνικής δομής και δυνατότητας προσαρμογής της στα προγράμματα αποκατάστασης. (Rothman 1976, σελ. 28-29).

Ο ρόλος του δεν παραμένει μόνο συμβουλευτικός με την κατάθεση δηλ. προτάσεων σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας αλλά και

ενεργητικός με στόχο την κινητοποίηση των κοινωνικών φορέων και παραγόντων. Μπορεί έτσι να υποστηρίζει κατηγορηματικά την δημιουργία ενός συγκεκριμένου μηχανισμού επίλυσης προβλημάτων όπως π.χ. μια ειδική επιτροπή ή ένα κοινοτικό συμβούλιο που θα ασχοληθεί με την προώθηση των ζητημάτων των υστερούντων ατόμων. Μπορεί να κινήσει το ενδιαφέρον των κοινοτικών φορέων με καθοδηγητικές μεθόδους (π.χ. εισηγήσεις - προτάσεις) ή να επισύρει την προσοχή των ισχυρών ατόμων μέσα στην κοινότητα να ασχοληθούν με το πρόβλημα. Παράλληλά μπορεί να παρέχει μια σειρά από πιθανά προγράμματα και διακριτικά να εισάγει τις σκέυεις των αρμοδίων φορέων σε μια ορισμένη κατεύθυνση που θα είναι σύμφυτη με τις ανάγκες των ενδιαφερόμενων ατόμων με νοητική καθυστέρηση (Rothman 1976, σελ. 28-30)

Μπορούμε να πούμε ότι ο ΚΛ μπορεί να συμμετέχει σε όλες τις φάσεις διεργασίας με στόχο την εκπόνηση και υλοποίηση κοινοτικών προγραμμάτων για τα άτομα με Ν.Α

α) Στη φάση διερεύνησης όπου καλείται να διερευνήσει, αξιολογήσει το αν το προβλεπόμενο πρόγραμμα μπορεί να υλοποιηθεί (αν υπάρχουν δηλ. τα κατάλληλα μέσα, προσωπικό, υλικό, πόροι) και να εκτιμήσει τη σημασία του για την κοινότητα και τα άτομα με νοητική ανεπάρκεια.

β) στην φάση διάγνωσης όπου στοχεύει στο να προσδιοριστεί η ανάγκη που πρέπει να καλυφθεί να αποκαταστήσει τις κατάλληλες επαφές με τα άτομα που θα χρειασθούν κατά την πρόοδο του προγράμματος, την συλλογή στοιχείων μέσα από την διεξαγωγή έρευνας, που θα βοηθήσουν την καλύτερη προσέγγιση των στόχων του προγράμματος, την αναγνώριση των

αντιδράσεων που προβλέπονται από την αντιμετώπιση του προβλήματος με την εφαρμογή του προγράμματος γ) Στη φάση του σχεδιασμού όπου καλείται να συλλέξει όλα τα σχετικά στοιχεία και γνώμες ώστε να γίνει η διαμόρφωση του προγράμματος και η κατάθεση προτάσεων (όπως αναλύεται προηγουμένως) και δ) στην φάση της εκτέλεσης ή δράσης όπου γίνεται προσπάθεια αναζήτησης ατόμων που θα βοηθήσουν την υλοποίηση του προγράμματος καθώς και η παρακολούθηση της πορείας του, εκτίμηση για το αν καλύπτονται οι επιδιωκόμενοι στόχοι (Ζωγράφου 1992, σελ. 73 - 79).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

A. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ Κ.Λ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΜΕ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΝΟΗΤΙΚΗ ΑΝΕΠΑΡΚΕΙΑ

Κρίνουμε αναγκαίο να αναφερθούμε πιο ειδικά στο ρόλο του Κ.Λ. στα πλαίσια που απασχολούν άτομα με νοητική ανεπάρκεια για να γίνει κατανοητό το περίγραμμα του έργου τους. Σύμφωνα με τον ορισμό του Επαγγέλματος της Κοινωνικής Εργασίας « Οι Κοινωνικοί Λειτουργοί καθοδηγούνται από έναν Διεθνή Δεοντολογικό κώδικα που τους δίνει το δικαίωμα αλλά και την υποχρέωση να δρουν σ'όλα τα επίπεδα των νομικών, οικονομικών και κοινωνικών πλαισίων. Οι υπηρεσίες τους περιλαμβάνουν:

α) Να βοηθούν τους ανθρώπους να αναπτύξουν τις ικανότητες που θα τους κινητοποιήσουν στο να λύσουν τα ατομικά και τα συλλογικά τους κοινωνικά προβλήματα.

β) Να προάγουν τη δύναμη για αυτοδιάθεση, προσαρμογή και ανάπτυξη.

γ) Να προάγουν και να εισάγουν δίκαιες κοινωνικές πολιτικές και υπηρεσίες ή άλλες εναλλακτικές λύσεις για τις υπάρχουσες κοινωνικοοικονομικές πηγές.

δ) Να πληροφορούν και να αναπτύσσουν κοινωνικές διασυνδέσεις με όργανα που προσφέρουν κοινωνικό-οικονομική βοήθεια (Π.Δ.891/1978)

Πιο συγκεκριμένα αναφέρουμε:

I. Ο ρόλος του Κ.Λ. στην Κοινωνική Ανάπτυξη

Παρέχει εκπαίδευση σε άτομα, ομάδες αλλά και σ'όλη την κοινότητα, δίνοντας τους την δυνατότητα να σχεδιάσουν και να οργανώσουν σε πιο ικανοποιητικό βαθμό της πηγές και τις υπηρεσίες τους σε ένα όσο πιο δυνατόν μεγαλύτερο βαθμό. Παράλληλα ο Κ.Λ. προσφέρει γνώσεις έτσι ώστε τα μέλη της κοινότητας να αναλάβουν ενεργό ρόλο στον προγραμματισμό και στην εφαρμογή προγραμμάτων κοινωνικής ανάπτυξης, ιδιαίτερα όταν αυτά αποσκοπούν στην βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης τους. Επίσης υποκινεί άτομα με ειδικές ανάγκες στο να συμμετάσχουν σε ψυχαγωγικές, εκπαιδευτικές και κοινωνικές δραστηριότητες, τις οποίες οργανώνει κατά κύριο λόγο, αλλά και εποπτεύει (Σεβεντή 1983, σελ 35)

Στα προγράμματα βοήθειας ατόμων με νοητική ανεπάρκεια ο Κ.Λ. διεξάγει κοινωνική έρευνα για τις περιπτώσεις που έχουν ανάγκη οικονομικής ενίσχυσης ή επαγγελματικής αποκατάστασης ή άλλου είδους παροχή υπηρεσιών και προβαίνει στις αναγκαίες ενέργειες, έτσι ώστε τα άτομα αυτά να αξιοποιήσουν επαρκώς τα ανάλογα προγράμματα (Webster 1977, σελ. 30-33).

Προσπαθεί με τη χρήση όλων των μεθόδων Κ.Ε., να διοργανώσει προγράμματα που στοχεύουν στην εξάλειψη ή ελάττωση όλων εκείνων των δυσμενών ψυχολογικών και κοινωνικών επιπτώσεων που έχουν δημιουργηθεί στο νοητικά καθυστερημένο άτομο, εξαιτίας, τόσο της αναπηρίας του όσο και της αντιμετώπισής του από το οικογενειακό και ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Στοχος λοιπόν είναι η ομαλή

επανεξέταση τους το κοινωνικό περιβάλλον και η προσπάθεια αποδοχής του στο οικογενειακό πλαίσιο, που επιτυγχάνεται με την ενημέρωση γύρω από τις ανάγκες που δημιουργεί η κατάσταση του ατόμου με νοητική ανεπάρκεια (Σεβέντι 1983, σελ. 35).

Τέλος, συνεργάζεται με την οικογένεια του νοητικά καθυστερημένου προκειμένου να αξιοποιήσουν τις παρεχόμενες εκείνες υπηρεσίες που αποσκοπούν στην εκπαίδευση, στον επαγγελματικό προσανατολισμό και αποκατάσταση του ατόμου.

Σύνθετα με τα παραπάνω είναι και η προσπάθεια αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας των προσφερόμενων υπηρεσιών, έτσι ώστε να προγραμματισθούν ορισμένες αλλαγές που θεωρούνται απαραίτητες, για την καλύτερη λειτουργία τους. Επιπλέον ο ΚΛ συμμετέχει και στην επιτροπή Τ.Α, στοχεύοντας στην δημιουργία ευκαιριών για την συμμετοχή όλων των ατόμων με ανεπάρκεια στην ζωή της κοινότητας (Webster 1977, σελ. 65-67).

II. Ο ρόλος του Κ.Λ. στην ψυχική υγεία

Στα κέντρα ψυχικής υγιεινής και ιδιαίτερα στις υπηρεσίες επαγγελματικής εκπαίδευσης και αποκατάστασης που απασχολούν τόσο άτομα με ψυχικά προβλήματα όσο και άτομα με νοητική ανεπάρκεια, ο ρόλος του Κ.Λ. είναι ποικίλος. Συμμετέχει στην ομάδα του επιστημονικού προσωπικού και είναι υπεύθυνος για την διεξαγωγή κοινωνικής έρευνας και την λήψη κοινωνικού ιστορικού που αφορά το άτομο και το οικογενειακό και κοινωνικό του περιβάλλον. Συνεργάζεται με όλες τις ειδικές κοινωνικές οργανώσεις της κοινότητας έτσι ώστε να

υπάρξει μια πιο αποτελεσματική αντιμετώπιση της κάθε περίπτωσης. Όσον αφορά την ύπαρξη ατόμων με νοητική ανεπάρκεια στο χώρο του Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής, αλλά και όλων των εκπαιδευομένων, ο Κ.Λ. φροντίζει για την ενίσχυση της προσωπικότητας του ατόμου, την τόνωση της αυτοεκτίμησης του και την ομαλή ένταξή του στο κοινωνικό σύνολο, μέσα από την συμμετοχή του σε εκπαιδευτικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες όπως έκθεση ζωγραφικής, χειροτεχνίες κ.α. Επίσης ο Κ.Λ. οργανώνει ομάδα ατόμων με νοητική ανεπάρκεια που με την χρήση κάποιων μεθόδων στοχεύει στην εκπαίδευση και την αύξηση των γνώσεων, διαμέσου συζητήσεων γύρω από θέματα που είτε έχει επιλέξει ο Κ.Λ. είτε επιλέγουν τα ίδια τα άτομα σύμφωνα με τις προσδοκίες τους, τις ανάγκες τους και τις επιθυμίες τους. Επιπλέον ο Κ.Λ. συνεργάζεται και με την οικογένεια για την αποδοχή και την παραδοχή του ατόμου και την ομαλή ένταξη του και ενημερώνει την κοινότητα για το έργο της οργάνωσης, με απώτερο στόχο την ενσωμάτωση των ατόμων αλλά και την επαγγελματική τους αποκατάσταση (Σύνδεσμος Κοινωνικών Λειτουργιών Ελλάδας 1974, σελ. 25).

III. Ο Ρόλος του Κ.Λ στο ίδρυμα αποκατάστασης ατόμων με νοητική ανεπάρκεια

Ο Κ.Λ. στο ίδρυμα μετέχει στην επιστημονική ομάδα και τους ενημερώνει για την οικογενειακή και κοινωνική κατάσταση του νοητικά καθυστερημένου ατόμου, αλλά και εξηγεί στην οικογένεια το πόρισμα της ομάδας σχετικά με τα θέματα της αποκατάστασης και βοηθά τα μέλη της οικογένειας να αποδεχθούν την προτεινόμενη λύση. Ο Κ.Λ.

συμβάλλει και δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την προσαρμογή του ατόμου στο χώρο του ιδρύματος, κάτι που επιτυγχάνεται πιο πολύ με την χρήση της ΚΕΑ και της ΚΕΟ. Η διαδικασία αυτή είναι πολύ σημαντική, διότι η ζωή στο ίδρυμα μπορεί να επιφέρει αλλαγές στην ψυχοσύνθεση του ατόμου και να έχει αρνητικές επιπτώσεις στην μετέπειτα εξέλιξη του ιδιαίτερα όταν αναφερόμαστε σε άτομα με νοητική ανεπάρκεια. Πολύ σημαντική επίσης είναι και η ενδάρρυνση εκ μέρους του ΚΛ προς το νοητικά καθυστερημένο άτομο, να συμμετάσχει ενεργά στο πρόγραμμα αποκατάστασης αλλά και η προσπάθεια μείωσης όλων εκείνων των συνθηκών που καθιστούν δύσκολη την συμμετοχή του σε αυτό (Μαρκοπούλου 1995, σελ. 100-106).

Ο ΚΛ συνεργάζεται και με το άτομο για την επίλυση πρακτικών προβλημάτων που οι ίδιοι αδυνατούν να τακτοποιήσουν, διοργανώνει ψυχαγωγικά προγράμματα, προετοιμάζει την οικογένεια και ολόκληρη την κοινότητα να δεχθεί ξανά στους κόλπους της το άτομο, φροντίζει για την επαγγελματική αποκατάσταση του στο μέτρο που αυτή κρίνεται δυνατή και συμμετέχει σε επιτροπές για την λήψη μέτρων που αφορούν την αντιμετώπιση των προβλημάτων των ατόμων με νοητική ανεπάρκεια (Μαρκοπούλου 1995, σελ. 96-97).

Ο ΚΛ με τη χρήση της Κ.Ε.Α. - ατομικές συνεντεύξεις - αλλά και με την ΚΕΟ - δημιουργία ομάδας βοηθά τα ανήλικα άτομα να αξιοποιήσουν στο μέγιστο δυνατό βαθμό τις ικανότητές τους αλλά και να αποβάλλουν τα αρνητικά συναισθήματα που τρέφουν για τον εαυτό τους. Τέλος, συνεργάζεται και με την οικογένεια του ατόμου με κύριο στόχο την κατανόηση της κατάστασης, έτσι ώστε τα μέλη της

οικογένειας να επιλύσουν τα προσωπικά τους προβλήματα και έτσι να συμβάλλουν στην αποκατάσταση του ατόμου με νοητική ανεπάρκεια (Σύνδεσμος Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδας, σελ. 16-18).

Σύμφωνα με την Μαρκοπούλου «τα γενικά χαρακτηριστικά της ιδρυματικής ζωής είναι τα ακόλουθα:

Αποκοπή από το οικογενειακό περιβάλλον ή το υποκατάστατο αυτού.

Ομαδική συμβίωση με άγνωστα πρόσωπα

Ταύτιση της ειδικής κατάστασης που βρίσκεται το άτομο με την ειδική κατηγορία του ιδρύματος

Υπηρεσιακή αντιμετώπιση ατομικών αναγκών από το προσωπικό του ιδρύματος.

Εξάρτηση από το προσωπικό του ιδρύματος

Αποκοπή από την κοινότητα (ιδιαίτερα σε περίπτωση μεταφοράς ατόμου σε ίδρυμα άλλης πόλης).

Έλλειψη εναλλαγής παραστάσεων και συναισθηματικής επαφής

Δημιουργία ιδιόμορφης ψυχολογικής κατάστασης σαν αποτέλεσμα πολύκαιρης διαβίωσης στο ίδρυμα (ιδρυματισμός)

Εμφάνιση ιδιόμορφου κοινωνικού φαινομένου που σχετίζεται με την προκατάληψη των μελών μιας κοινότητας γι' αυτούς που ζουν σε ίδρυμα κλειστής προστασίας» (Μαρκοπούλου 1995, σελ. 40-45).

Αυτά καθιστούν ακόμα πιο σπουδαίο και σημαντικό το έργο του Κ.Λ. που άσχετα εάν είναι ο συντονιστής των ενεργειών που γίνονται στο

ίδρυμα ή απλό μέλος του προσωπικού πρέπει να προωθεί την παραδοχή του ατόμου και την αξιοποίηση των στοιχείων τόσο του περιβάλλοντος όσο και των δυνατοτήτων του ατόμου για την ομαλή ένταξή του στο οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον (Μαρκοπούλου 1995,σελ. 102).

IV. Ο ρόλος του Κ.Λ. στ ειδικό Σχολείο

Στόχος του Κ.Λ. στο ειδικό σχολείο είναι η έγκαιρη διάγνωση όλων των δυσλειτουργικών παραγόντων, έτσι ώστε να αντιμετωπισθούν έγκαιρα και κατάλληλα, τόσο με την δραστηριοποίηση του ίδιου του παιδιού, στο βαθμό που του είναι εφικτό, όσο και με τη βελτίωση όλων εκείνων των συνθηκών που είναι αποτέλεσμα της νοητικής ανεπάρκειας (Γιαλλουρίδου 1989, σελ.5).

Κύριος στοχος του Κ.Λ. στο ειδικό σχολείο είναι να εργασθεί, είτε συμβουλευτικά, είτε μεσολαβητικά, είτε ερευνητικά, έτσι ώστε να μειωθούν ή και να απαλειφθούν όλες οι συνέπειες που προκαλεί η κατάσταση της νοητικής ανεπάρκειας, αλλά και να βοηθήσει το ίδιο το παιδί να αξιοποιήσειμο δυναμικό του μέσα από σχολικές και εξωσχολικές ενασχολήσεις, που δύνανται να συμβάλλουν στην ανάπτυξη των διαπροσωπικών σχέσεων τους (Δαβάζογλου 1989, σελ. 18-20).

Επιπλέον ο ΚΛ αποτελεί τον συνδετικό κρίκο ανάμεσα στο σχολείο και στην οικογένεια διότι είναι εκείνος που πρώτος έρχεται σε επαφή με την οικογένεια λαμβάνοντας το κοινωνικό ιστορικό αλλά και το ατομικό ιστορικό κάθε μαθητή που περιλαμβάνει στοιχεία της προσωπικότητας

του ατόμου με ιδιαίτερη προσοχή στη ψυχοκινητική και σωματική ανάπτυξη του παιδιού. Ο Κ.Λ. δίδει ιδιαίτερη έμφαση στις σχέσεις του νοητικά καθυστερημένου παιδιού με τα μέλη του οικογενειακού αλλά και τους ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος του, με στόχο τον πιο σωστό χειρισμό τόσο των αντιδράσεων του παιδιού, όσο και των συναισθημάτων της οικογένειας (Γιαλλουρίδου 1989, σελ. 5-6).

Συγκεκριμένα ο Κ.Λ. εντός του σχολείου ασχολείται με εξατομικευμένη εργασία με τα παιδιά που στόχο έχει την ομαλή ένταξη του παιδιού στο σχολείο, την ενίσχυση της αυτοεκτίμησης, την αποδοχή της νοητικής ανεπάρκειας, αλλά και την βελτίωση των σχέσεων του παιδιού με τους συνομηλίκους του. Επιπλέον ο ΚΛ πραγματοποιεί εξατομικευμένη εργασία με τους γονείς που στοχεύει κυρίως στην διαμόρφωση μιας σχέσης γονέα - παιδιού που θα συμβάλλει στην ανάπτυξη και εξέλιξη του νοητικά καθυστερημένου παιδιού. Παράλληλα, ο Κ.Λ. οργανώνει μαθητικές ομάδες που σκοπό έχουν την ψυχαγωγία αλλά και την εμπειρία της ομαδικής ζωής, όπου τα μέλη θα εκφραστούν θα χαλαρώσουν και θα διοχετεύσουν την ενεργητικότητά τους επιπροσθέτως. Ο Κ.Λ. συνεργάζεται και με το εκπαιδευτικό προσωπικό, που θεωρείται βασική προϋπόθεση για την ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με την κατάσταση του κάθε νοητικά καθυστερημένου παιδιού (Δαβάζογλου 1989, σελ. 20).

Εκτός του σχολείου ο Κ.Λ. συνεργάζεται με την οικογένεια όπου πραγματοποιώντας επισκέψεις στο σπίτι παρατηρεί πως η νοητική ανεπάρκεια αντανακλά στις σχέσεις και στην πορεία της ζωής της

οικογένειας. Προσφέρεται βοήθεια στην οικογένεια στο να αποδεχτεί την κατάσταση και να βρει τρόπους αντιμετώπισης των προβλημάτων αλλά και να ανακαλύψει καινούργιες διόδους επικοινωνίας με το άτομο με νοητική ανεπάρκεια (Κυπριωτάκης 1989, σελ. 181-184).

Επιπλέον ο Κ.Λ εργάζεται με την κοινότητα έχοντας σαν κύριο στόχο την συνεργασία με την τοπική αυτοδιοίκηση αλλά και την αξιοποίηση όλων των πηγών της κοινότητας προκειμένου να διευκολυνθεί το έργο του Κ.Λ. όσο και του εκπαιδευτικού προσωπικού. Πολύ σημαντική επίσης είναι και η οργάνωση διαλέξεων και σεμιναρίων και η προσπάθεια εκ μέρους του Κ.Λ. της ευαισθητοποίησης του ατόμου για εθελοντική εργασία. (Γιαλλουρίδου 1989, σελ. 7-12).

Τέλος ο Κ.Λ. συμβάλλει στην κοινωνική και επαγγελματική αποκατάσταση του νοητικά καθυστερημένου ατόμου με την δημιουργία εργοστασίων που δύνανται να καλύψουν τις ανάγκες των παιδιών, αλλά και με την επαφή με πρόσωπα και υπηρεσίες που μπορούν να συμβάλλουν σε αυτό τον σκοπό.

Αξίζει να σημειωθεί πως στοιχεία όπως ο χώρος εργασίας και η καταλληλότητα του αλλά και η ευελιξία του ωραρίου, όπως και η συνεργασία με την διεύθυνση του σχολείου αποτελούν βασικούς παράγοντες για την εργασία του Κ.Λ. στο ειδικό σχολείο (ο.π. σελ. 15-16).

Η συνεργασία με την διεύθυνση και το εκπαιδευτικό προσωπικό συμβάλλει στην πιο αποτελεσματική λειτουργία του χώρου και στην καλύτερη αντιμετώπιση των περιπτώσεων. Στοιχεία ικανοποιητικής

συνεργασίας θα μπορούσαν να θεωρηθούν η κατανόηση, η αλληλοαποδοχή, η αλληλοενημέρωση, ο διάλογος, η αναγνώριση της διαφορετικής αρμοδιότητας του κάθε επαγγελματία αλλά και η καλή και ωφέλιμη κριτική (Γιαλλουρίδου 1989, σελ. 15-17).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Το θέμα της εργασίας μας είναι να μελετήσουμε από θεωρητική και πρακτική άποψη την εφαρμογή των μεθόδων κοινωνικής εργασίας στα άτομα με νοπηκή ανεπάρκεια.

Μέσα από την μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας προσπαθήσαμε να καταγράψουμε τις θεωρητικές απόψεις για την εφαρμογή της κοινωνικής εργασίας στα άτομα αυτά.

Στο ερευνητικό μέρος της εργασίας επιχειρείται να διερευνηθεί σε ποιο βαθμό οι μέθοδοι αυτές τίθενται σε εφαρμογή. Για την καλύτερη διεξαγωγή των συμπερασμάτων το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε για την έρευνα χωρίσθηκε σε τρεις παραμέτρους.

- α. Παρεχόμενες υπηρεσίες
- β. Δομή και λειτουργία κοινωνικής υπηρεσίας
- γ. Εφαρμογή των μεθόδων κοινωνικής εργασίας
- δ. Προσωπικές αντιλήψεις των κοινωνικών λειτουργών για το παρεχόμενο έργο

Τα ερωτηματολόγια μοιράσθηκαν σε κοινωνικούς λειτουργούς που απασχολούνται στην κοινωνική υπηρεσία πλαισίων της Πάτρας που εξυπηρετούν άτομα με νοπηκή ανεπάρκεια και τα οποία είναι τα ακόλουθα:

1^ο ειδικό δημοτικό σχολείο Πατρών

2^ο ειδικό δημοτικό σχολείο Πατρών

4^ο ειδικό δημοτικό σχολείο Πατρών

Μέριμνα - ίδρυμα απροσάρμοστων παιδιών

Κέντρο ψυχικής υγιεινής Πατρών - ΥΕΑ (Υπηρεσία εκπαίδευσης και επαγγελματικής αποκατάστασης)

ΟΑΕΔ - Γραφείο εύρεσης εργασίας ειδικών κοινωνικών ομάδων

ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΣΧΕΔΙΟΥ ΕΡΕΥΝΑΣ

α. Ερευνόμενος πληθυσμός

Ο πληθυσμός στον οποίο απευθυνθήκαμε ήταν κοινωνικοί λειτουργοί που εργάζονται στην κοινωνική υπηρεσία των παρακάτω πλαισίων στην Πάτρα:

Ένας κοινωνικός λειτουργός από το 1^ο ειδικό δημοτικό σχολείο Πατρών

Ένας κοινωνικός λειτουργός από το 2^ο ειδικό δημοτικό σχολείο Πατρών

Ένας κοινωνικός λειτουργός από το 4^ο ειδικό δημοτικό σχολείο Πατρών

Δύο κοινωνικοί λειτουργοί από την Μέριμνα

Δύο κοινωνικοί λειτουργοί από το κέντρο ψυχικής υγιεινής

Ένας κοινωνικός λειτουργός από τον ΟΑΕΔ

β. Πλαίσιο

Τα ερωτηματολόγια μοιράσθηκαν σε κοινωνικούς λειτουργούς που απασχολούνται στην κοινωνική υπηρεσία πλαισίων της Πάτρας που εξυπηρετούν άτομα με νοητική ανεπάρκεια και τα οποία είναι τα ακόλουθα:

1^ο ειδικό δημοτικό σχολείο Πατρών

2^ο ειδικό δημοτικό σχολείο Πατρών

4^ο ειδικό δημοτικό σχολείο Πατρών

Μέριμνα - ίδρυμα απροσάρμοστων παιδιών

Κέντρο ψυχικής υγιεινής Πατρών - ΥΕΑ (Υπηρεσία εκπαίδευσης και επαγγελματικής αποκατάστασης)

ΟΑΕΔ γραφείο εύρεσης εργασίας ειδικών κοινωνικών ομάδων

γ. Δείγμα

Το δείγμα της έρευνας συμπίπτει με τον ερευνόμενο πληθυσμό. Δεν είναι αντιπροσωπευτικό. Δεν μπορούμε δηλ. να γενικεύσουμε τα αποτελέσματά μας. Το δείγμα είναι αντιπροσωπευτικό μόνο για τον εαυτό του.

δ. Απόφαση για τη συλλογή πληροφοριών

Για την συλλογή των πληροφοριών χρησιμοποιήσαμε ερωτηματολόγιο συνέντευξης το οποίο μοιράσθηκε από εμάς σε ώρα εργασίας. Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από ανοιχτές ερωτήσεις και χωρίζεται σε τέσσερις παραμέτρους:

α. Παρεχόμενες υπηρεσίες

β. Δομή και λειτουργία κοινωνικής υπηρεσίας

γ. Εφαρμογή των μεθόδων κοινωνικής εργασίας

δ. Προσωπικές αντιλήψεις των κοινωνικών λειτουργών για το παρεχόμενο έργο

ε. Χρόνος

Η επιλογή του θέματος μας έγινε τον Οκτώβριο του 1996. Η διατύπωση του σκοπού, η κατάρτιση του σχεδίου και η συλλογή των πληροφοριών διήρκεσε έως τον Μάρτιο του 1997. Η υποβολή των ερωτηματολογίων έγινε τον Απρίλιο του 1997.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Η ομαδοποίηση των απαντήσεων γίνεται βάση του αριθμού (8), όσοι οι ερωτηθέντες κοινωνικοί λειτουργοί

Α. ΠΑΡΕΧΟΜΕΝΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

1. Υπηρεσία / ίδρυμα

ΚΛ	ΕΙΔΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ	ΙΔΡΥΜΑΤΑ	ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ
1	X		
2	X		
3	X		
4		X	
5		X	
6			X
7			X
8			X

Ίδρυματα: Ίδρυμα, Απροσάρμοστων παιδιών «ΜΕΡΙΜΝΑ»

Υπηρεσίες: Κέντρο ψυχικής υγιεινής, ΟΑΕΔ (Γραφείο εύρεσης εργασίας ειδικών κοινωνικών ομάδων).

2. Χρόνος λειτουργίας

ΚΛ	10/ετία 60	10/ετία 70	10/ετία 80	10/ετία 90
1			X	
2			X	
3				X
4	X			
5	X			
6			X	
7			X	
8				X

3. Σκοπός λειτουργίας

ΚΛ	Μαθησιακή ή εκπαίδευση	Επαγγελματική κατάρτιση	Κοιν. Ένταξη	Επαγ. Αποκατάσταση
1.	X		X	
2.	X		X	
3.	X		X	
4.		X	X	X
5.		X	X	X
6.		X	X	X
7.		X	X	X
8.			X	X

4. Αριθμός εξυπηρετούμενων (το τελευταίο έτος)

ΚΛ	κάτω από 10	10-30	30-50	πάνω από 50
1.			X	
2.			X	
3.		X		
4.			X	
5.			X	
6.				X
7.				X
8.			X	

5. Ηλικίες

ΚΛ	κάτω των 10 ετών	10-20	20-30	30-40	40-50
1.	X	X			
2.	X	X			
3.	X	X			
4.	X	X	X		
5.	X	X	X		
6.		X	X	X	X
7.		X	X	X	X
8.		X	X	X	X

B. Δομή και λειτουργία της κοινωνικής υπηρεσίας

6. Υπάρχει κοινωνική υπηρεσία;

ΝΑΙ	ΟΧΙ
7	1

7. Αν ναι, πόσο καιρό λειτουργεί

ΚΛ	Πριν τη 10/ετία 80	10/ετία 80	10/ετία 90
1.		X	
2.		X	
3.			X
4.	X		
5.	X		
6.		X	
7.		X	

Στον ΟΑΕΔ δεν λειτουργεί κοινωνική υπηρεσία.

Αν όχι, που υπάγονται οι κοινωνικοί λειτουργεί

ΟΑΕΔ: Περιφερειακός Δ/τνής ΟΑΕΔ

8. Ποια η ειδικότητας του προϊσταμένου της Κοινωνικής υπηρεσίας;

Κοινωνικός λειτουργός	Ψυχίατρος	Δ/ντής Α/θμίας εκπαίδευσης
-	4	3

Ένα πλαίσιο δεν έχει κοινωνική υπηρεσία

8. Πόσοι κοινωνικοί λειτουργοί εργάζεσθε στο συγκεκριμένο πλαίσιο;

Ένας	Δύο	Περισσότεροι
4	4	-

9. Πόσο καιρό εργάζεσθε στο συγκεκριμένο πλαίσιο;

Κάτω από 5 έτη	5-10 έτη	πάνω από 10 έτη
1	6	1

10. Πότε αποφοιτήσατε;

10/ετία 70	10/ετία 80	10/ετία 90
1	5	2

11. Έχετε κάποια εξειδίκευση ή μεταπτυχιακές σπουδές;

ΝΑΙ	ΟΧΙ
	8

12. Σε ποια επιστημονικά περιοδικά είστε συνδρομητής / ρια;

ΚΛ	Εκλογή	Κοινωνική εργασία	Κανένα
1.	X		
2.			X
3.			X
4.	X	X	
5.	X	X	
6.	X	X	
7.	X	X	
8.	X	X	

13. Έχετε δημοσιεύσει σε κάποιο επιστημονικό περιοδικό;

ΝΑΙ	ΟΧΙ
	8

14. Έχετε συμμετάσχει σε σεμινάρια - διαλέξεις; (εισηγητής - σύνεδρος)

ΝΑΙ	ΟΧΙ
8	

Εισηγητής	Σύνεδρος	Και τα δύο
	6	2

15. Έχετε δικό σας γραφείο;

ΝΑΙ	ΟΧΙ
8	

16. Τι μέσα έχετε στη διάθεσή σας για την εργασία σας;

ΚΛ	Εξοπλισμός γραφείου	Χρήση πληροφορικής	Παιδαγωγικό υλικό
1.	X		X
2.	X		X
3.	X		X
4.	X	X	X
5.	X	X	X
6.	X		X
7.	X		X
8.	X		

17. Μετέχετε στα όργανα λήψεως αποφάσεων και σε ποια;

ΝΑΙ	ΟΧΙ
8	

Σύλλογος διδασκόντων: 3 (ειδικά σχολεία)

Επιστημονικό συμβούλιο: 2 (Κ.Ψ.Υ. Μέριμνα)

Διοικητικό Συμβούλιο: 1 (Ο.Α.Ε.Δ.)

18. Με τι ειδικότητες συνεργάζεστε στο συγκεκριμένο χώρο;

ΚΛ	Κοιν. Λειτουργός	Ψυχολόγος	Ψυχίατρος	Ειδικός Παιδαγωγός	Κάποιος άλλος
1.		X		X	
2.				X	
3.				X	
4.	X		X	X	
5.	X		X	X	
6.	X	X	X	X	
7.	X	X	X	X	
8.					X

Κάτι άλλο: Ο ΟΑΕΔ συνεργάζεται με φορείς, ιδρύματα, διοικητικό προσωπικό ΟΑΕΔ.

19. Πως εκτιμάτε τη συνεργασία σας:

Καλή	Πολύ καλή	Πάρα πολύ καλή
3	4	1

Γ. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΒΑΣΙΚΩΝ ΜΕΘΟΔΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

20. Ποιες μέθοδοι κοινωνικής εργασίας εφαρμόζετε στην εργασία σας με άτομα με νοητική ανεπάρκεια:

ΚΛ	ΚΕΑ	ΚΕΟ	ΚΕ με οικογένεια	ΚΕΚ
1.	X	X	X	X
2.	X	X	X	
3.	X	X	X	X
4.	X	X	X	X
5.	X	X	X	X
6.	X	X	X	X
7.	X	X	X	X
8.	X			X

21. Η μέθοδος της ΚΕΑ εφαρμόζεται α) στα ίδια τα άτομα με νοητική ανεπάρκεια, β) σε κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας, ποιο;

Άτομο	Γονείς	και τα δύο
		8

22. Ποιος ο στόχος της ΚΕΑ με νοητική ανεπάρκεια;

Κατανόηση προβλ	Αποδοχή βοήθ	Εμπλοκή/ χρήση βοηθ	κάτι άλλο
			8

Κάτι άλλο:

- ανάπτυξη αυτοεκτίμησης, πρωτοβουλιών, δεξιοτήτων
- συμβουλευτική
- εκπαίδευση
- κοιν. Επανάταξη
- επικοινωνία
- ενδάρρυνση

2.3. Ποιος ο στόχος της Κ.Ε.Α. σε κάποιο μέλος της οικογένειας;

Κατανόηση προβλ.	Αποδοχή βοήθ.	Εμπλοκή/ χρήση βοηθ.	κάτι άλλο
			8

κάτι άλλο: συμβουλευτική, ενδάρρυνση, ευαισθητοποίηση, αποδοχή μέλους, στήριξη

24. Πόσα περιστατικά έχετε αντιμετωπίσει στο συγκεκριμένο πλαίσιο τον τελευταίο χρόνο;

Κάτω από 10	10-30	30-50	πάνω από 50
	2	4	2

25. Πόσο συχνά πραγματοποιούνται οι συναντήσεις;

Κάθε μέρα	2-3 φορές / εβδομάδα	1 φορά / εβδομάδα	1 φορά/ 15 ημέρες	1 φορά / μήνα	εξαρτάται
2	3	1		1	1

26. Πόσο διαρκεί η κάθε συνάντηση;

Κάτω από 30'	30'- 1 h	πάνω από 1 h	εξαρτάται
2	4	1	1

27. Σε ποιο χώρο πραγματοποιείται;

Γραφείο	οικία	και τα δύο
3		5

28. Διατηρείται αρχείο των περιπτώσεων;

ΝΑΙ	ΟΧΙ
8	

29. Πότε θεωρείται ότι είναι επιτυχημένη η παρέμβαση;

Ενεργή συμμετοχή / συνεργασία	χρήση βοήθειας	επίτευξη στοχων	κάτι άλλο
2		6	

30. Ποια κριτήρια καθορίζουν την αποτυχία της παρέμβασης;

ΚΛ	προβλήματα από στάση ΚΛ/εργασία Κ.Λ	προβλήματα από στάση πελάτη	προβλήματα από περιβάλλον /πελάτη	Προβλήματα από πλαίσιο	Κάτι άλλο
1.		X	X		
2.	X	X			
3.	X	X			
4.					X
5.		X			
6.		X	X		
7.			X		
8.		X			

Οι απαντήσεις που μας δόθηκαν σε κάθε κατηγορία είναι οι εξής:

- Προβλήματα από την στάση και εργασία του Κ.Λ: αρνητική στάση ΚΛ, παρεμβατικότητα Κ.Λ.
- Προβλήματα από την στάση του ατόμου: μη συνεργασία, έλλειψη επικοινωνίας, μη αποδοχή προβλημάτων, απόσυρση μη κινητοποίηση, κλειστός χαρακτήρας, κακή συνεργασία.
- Προβλήματα από το περιβάλλον του ατόμου, αδιαφορία γονέων, επίπεδο γονέων
- Προβλήματα από το πλαίσιο: δεν δόθηκαν απαντήσεις που να σχετίζονται με δυσκολίες στην παροχή υπηρεσιών (έλλειψη μέσων, ελλιπής συνεργασία)

Κάτι άλλο: δεν αποτυγχάνει η παρέμβαση

31 .Τι θεωρείτε ότι είναι σημαντικό για την ανάπτυξη μιας επιτυχούς θεραπευτικής σχέσης.

Παραδοχή	προσδοκία	ύπαρξη σκοπού	αντικειμενικότητα	εμπαθητικότητα	κάτι άλλο
					8

Κάτι άλλο: εμπιστοσύνη στον Κ.Λ., συνεργασία, έκφραση προβλημάτων, απλή συμπεριφορά ΚΛ, εχεμύθεια, ρεαλιστικοί στόχοι.

32. Ποιοι παράγοντες δυσχεραίνουν την ανάπτυξη και διατήρηση αυτής

Συναισθηματική μεταβίβαση / αντιμεταβίβαση	υποκειμενικότητα	μη ρεαλιστικοί στόχοι	κάτι άλλο
			8

Κάτι άλλο: υπερβολικές προσδοκίες τήρηση αυστηρών ορίων από Κ.Λ. έλλειψη εμπιστοσύνης και συμμετοχής, αμυντική στάση ατόμου, βαθμός Ν.Α.

33. Ποιοι παράγοντες νομίζεται ότι καθορίζουν τον βαθμό που το άτομο με νοητική ανεπάρκεια μπορεί να βοηθηθεί από την εργασία με τον Κ.Λ;

ΚΛ	βαθμός Ν.Α	στάση οικογένεια	κάτι άλλο
1.	Χ		Χ
2.	Χ	Χ	
3.			Χ
4.		Χ	Χ
5.	Χ		
6.			Χ
7.	Χ	Χ	
8.	Χ	Χ	

Κάτι άλλο: ψυχική ισορροπία ατόμου, επιθυμία του ατόμου να συνεργαστεί μέγεθος προβλήματος που αντιμετωπίζει

34. Πως προσδιορίζετε τη διάρκεια εργασίας με το άτομο ή το μέλος της οικογένειας του;

Είδος προβλήματος	πολιτική οργάνωσης	διαθέσιμο μέσο	επιδ. Πελάτη	κάτι άλλο
				8

Κάτι άλλο: δεν λήγει η εργασία με το άτομο (7), όταν επιτευχθούν οι στόχοι (1)

35. Ποια διαδικασία (διεργασία) ακολουθείτε κατά την περίοδο λήξης της συνεργασίας;

Ανασκόπηση συνεργασίας	Εντοπισμός περιοχών μάθησης	εντοπισμός περιοχών για μελλοντική εργασία	κάτι άλλο
			8

κάτι άλλο: δεν λήγει

36. Τι είδους ομάδες λειτουργούν στο χώρο εργασίας σας (ατόμων με νοητική ανεπάρκεια, γονέων παιδιών με νοητική ανεπάρκεια, άλλη).

Ατόμων	Γονέων	Άλλη
7		

Μια Κ.Λ δεν εφαρμόζει Κ.ΕΟ

37. Ποιους στοχους επιχειρεί να καλύψει η λειτουργία κάθε ομάδας:

ΚΛ	Κοινωνική μάθηση ψυχοκοινωνική ανάπτυξη	δεξιότητες αυτοεξυπηρέτησης επικοινωνίας σχέσεων	Ενίσχυση αυτοεκτίμησης	κάτι άλλο
1.	χ			χ
2.	χ			χ
3.	χ	χ		
4.	χ	χ		
5.	χ			
6.		χ		χ
7.		χ		
8.				

Μια Κ.Λ. δεν χρησιμοποιεί Κ.Ε.Ο

Κάτι άλλο: ψυχαγωγία, απόκτηση γνώσεων

38. Ποια μέσα προγράμματος χρησιμοποιούνται και με ποιο σκοπό;

Κ.Λ.	παιχνίδι	μουσική	ζωγραφική - γλυπτική - χειροτεχνία	συζήτηση	κάτι άλλο
1.	χ	χ	χ	χ	
2.	χ		χ	χ	
3.	χ		χ	χ	
4.	χ		χ	χ	
5.	χ		χ	χ	
6.	χ		χ	χ	
7.	χ		χ	χ	

Μία Κ.Λ. δεν εφαρμόζει Κ.Ε.Ο.

39. Πόσο συχνά δίνονται οι συναντήσεις κάθε ομάδας;

1 /εβδομάδα	2 /εβδομάδες	3 /εβδομάδες
3	2	2

Μια Κ.Λ. δεν εφαρμόζει Κ.Ε.Ο.

40. Σε ποιο χώρο πραγματοποιούνται;

Χώρος δραστηριοτήτων	Σχολική τάξη
4	3

Μια Κ.Λ. δεν εφαρμόζει Κ.Ε.Ο.

41. Πόσο διαρκεί η κάθε συνεδρία

Κάτω από μια ώρα	μία ώρα	πάνω από μία ώρα
3	2	2

Μια Κ.Λ. δεν εφαρμόζει Κ.Ε.Ο.

42. Οι ομάδες που λειτουργούν είναι ανοιχτές ή κλειστές;

Ανοιχτές	κλειστές
7	

Μια Κ.Λ. δεν εφαρμόζει Κ.Ε.Ο.

43. Από πόσα μέλη απαρτίζεται η κάθε ομάδα

Κ.Λ.	Αριθμός μελών
1.	5-8
2.	5-7
3.	4-6
4.	4-8
5.	4-8
6.	8-10
7.	8-10
8.	-

Μια Κ.Λ. δεν εφαρμόζει Κ.Ε.Ο.

44. Με ποια κριτήρια καθορίζεται η σύσταση κάθε ομάδας;

ΚΛ	Βαθμός Ν.Α	ηλικία	ανάγκες, ενδιαφέροντα μελών
1.	X		
2.	X	X	
3.	X		
4.	X		X
5.	X		
6.	X		
7.	X		
8.			

Μία Κ.Λ. δεν εφαρμόζει Κ.Ε.Ο.

47. Υπάρχει συμμετοχή άλλων ειδικών στη λειτουργία της ομάδας;

Ποιών και με ποιο ρόλο

ΝΑΙ	ΟΧΙ
4	3

ΝΑΙ: Ψυχολόγος, ειδικός δάσκαλος

Μια κοινωνική λειτουργός δεν εφαρμόζει ΚΕΟ

48. Πως καθορίζεται η διάρκεια λειτουργίας κάθε ομάδας

Επίτευξη στοχων	προαποφασισμένη διάρκεια	μη λειτουργικότητα ομάδας
	7	

Μια ΚΛ δεν εφαρμόζει ΚΕΟ

49. Ποια κριτήρια καθορίζουν την αποτελεσματικότητα της κάθε ομάδας

Αλληλεπ. μελών	σωστή επικοινωνία	διάρθρωση ομάδας	σχέσεις	ατμόσφαιρα ομάδας κανόνες ομάδας	κανόνες ομάδας	συνοχή	κάτι άλλο
							7

Κάτι άλλο: επίτευξη στοχου βαθμός δυσκολίας θεμάτων παρουσία άλλων ατόμων, συμμετοχή

Μια Κ.Λ δεν εφαρμόζει ΚΕΟ

50. Ποιος ο βασικός σκοπός της Κ.Ε. με οικογένεια στην εργασία σας με άτομα με νοητική ανεπάρκεια;

ΚΛ	Να ξεπεραστεί η κρίση	προετοιμασία οικογένειας για μακρόχρονη παρέμβαση	Κάτι άλλο
1			X
2			X
3			X
4			X
5			X
6	X		
7	X		

Κάτι άλλο: κατανόηση αποδοχή προβλήματος, υποστήριξη συμβουλευτική συνεργασία με ΚΛ, υποβοήθηση κοινωνικής ένταξης ατόμου

Μια ΚΛ δεν εφαρμόζει Κ.Ε με Οικογένεια

51. Ποιες οι επιμέρους επιδιώξεις της εφαρμογής της μεθόδου αυτής:

ΚΛ	Αποδοχή προβλημ,	ανάληψη δράσης πάνω στο πρόβλ	Επεξεργασία στάσεων και συναισθημάτων	κάτι άλλο
1				Χ
2	Χ		Χ	
3			Χ	
4			Χ	Χ
5				Χ
6	Χ			
7			Χ	

κάτι άλλο: αναγνώριση δυνατοτήτων παιδιού, συνεργασία με ΚΛ/ εκπαιδευτικούς

Μια ΚΛ δεν εφαρμόζει ΚΕ με οικογένεια

52. Κατά τη διάρκεια της άσκησης της Κ.Ε. με οικογένεια συνεργάζεστε με ολόκληρη την οικογένεια η μόνο με τους γονείς

γονείς	όλη την οικογένεια
	7

Μια ΚΛ δεν εφαρμόζει ΚΕ με οικογένεια

53. Ποια κριτήρια καθορίζουν την αποτελεσματικότητα της εργασίας του ΚΛ με την Οικογένεια

ΚΛ	συνεργασία συμμετοχή	επίτευξη στοχων	κάτι άλλο
1.		Χ	
2.	Χ		
3.			Χ
4.	Χ		
5.			
6.		Χ	
7.			Χ

Κάτι άλλο: συμπεριφορά ΚΛ, εμπιστοσύνη στον ΚΛ ξεκάθαροι στοχοι

Μια ΚΛ δεν εφαρμόζει Κ.Ε με οικογένεια

54. Ποια η συχνότητα των συναντήσεων:

1 φ. την εβδομάδα	1φ κάθε 15νθήμερο	1 φ το μήνα	δεν προγραμματίζεται
3	-	3	1

Μια ΚΛ δεν εφαρμόζει Κ.Ε. με Οικογένεια

55. Σε ποιο χώρο πραγματοποιούνται οι συναντήσεις;

γραφείο / σχολείο	οικία	και τα δύο
1		6

Μια ΚΛ δεν εφαρμόζει Κ.Ε. με οικογένεια

56. Πόση διάρκεια έχει η συνάντηση;

45'	1 ώρα	πάνω από 1ώρα
2	3	2

Μια Κ.Λ δεν εφαρμόζει Κ.Ε, με οικογένεια

57. Από ποιους παράγοντες προσδιορίζεται η διάρκεια της συνεργασίας και πότε αυτή λήγει;

ΚΛ	επίτευξη στοχων	προαποφασισμένη διάρκεια	έλλειψη συνεργασίας	κάτι άλλο
1.	χ		χ	
2.				χ
3.		χ		
4.				χ
5.				χ
6.		χ		
7.	χ			

Κάτι άλλο: δεν λήγει

Μια Κ.Λ. δεν εφαρμόζει Κ.Ε με οικογένεια

58. Ποιος ο στοχος εφαρμογής της Κ.Ε.Κ για άτομα με νοητική ανεπάρκεια;

ΚΛ	κοινωνικοποίηση	κοινωνική ένταξη	ευαισθητοποίηση	ενημέρωση	απόδοχή	κάτι άλλο
1	Χ					
2						
3			Χ		Χ	
4	Χ	Χ				Χ
5	Χ				Χ	Χ
6				Χ		Χ
7					Χ	Χ
8			Χ			

Κάτι άλλο: επαγγελματική αποκατάσταση

Μια ΚΛ δεν εφαρμόζει ΚΕΚ

59. Τι είδους προγράμματα εφαρμόζονται σήμερα;

ΚΛ	επισκέψεις σε δημόσιους χώρους	καλλιτεχνικές εκδηλώσεις	προγράμματα κηπουρικής / βιβλιοδεσίας ξυλουργικής κτλ	κάτι άλλο
1	Χ			
2				
3	Χ			
4	Χ	Χ	Χ	
5	Χ	Χ	Χ	
6	Χ	Χ	Χ	
7	Χ	Χ	Χ	
8		Χ		Χ

Κάτι άλλο: συνεργασία με φορείς

Μια ΚΛ δεν εφαρμόζει ΚΕΚ

60. Σε τι αποσκοπεί η εφαρμογή κάθε προγράμματος

ΚΛ	Επαγγελματική κατάρτιση	κοινωνική ένταξη	εκπαίδευση	ευαισθητοποίηση ενημέρωση κοινότητας	επαγγελματική αποκατάσταση
1				X	
2					
3		X		X	
4		X		X	
5		X		X	
6		X		X	X
7		X		X	X
8					X

Μια ΚΛ δεν εφαρμόζει ΚΕΚ

61. Με ποιο τρόπο αποφασίζεται η επιλογή εφαρμογής των συγκεκριμένων προγραμμάτων;

ανάγκες κοινότητας	ανάγκες ατόμων	διαδέσμιμα μέσα
	6	1

Μια ΚΛ δεν εφαρμόζει ΚΕΚ

62. Ποιος ο ρόλος του Κ.Λ. στον σχεδιασμό των προγραμμάτων αυτών

ΚΛ	Κατάθεση προτάσεων	κοινωνική έρευνα	κινητοποίηση η ενημέρωση φορέων	οργάνωση εφαρμογής
1.	X			
2				
3	X			X
4			X	X
5			X	X
6	X			X
7	X			X
8			X	X

Μια Κ.Λ. δεν εφαρμόζει ΚΕΚ

63. Πως εξασφαλίζεται η συμμετοχή α) της κοινότητας β) των άμεσα ενδιαφερομένων στο σχεδιασμό του προγράμματος;

ΚΛ	ενημέρωση	επαφές με φορείς, υπηρεσίες, ιδιώτες	εκδηλώσεις
1	Χ	Χ	
2			
3	Χ	Χ	
4	Χ	Χ	
5	Χ	Χ	
6	Χ	Χ	
7	Χ	Χ	
8	Χ	Χ	

Μια ΚΛ δεν εφαρμόζει ΚΕΚ

64. Από ποιες πηγές εξασφαλίζονται οι απαραίτητοι πόροι για την εφαρμογή κάθε προγράμματος;

ΚΛ	Υπηρεσία	Δήμος	Νομαρχία	ΕΟΚ	Δωρεές
1.	Χ				
2.					
3.	Χ				
4.		Χ		Χ	Χ
5.		Χ		Χ	Χ
6.	Χ	Χ	Χ		Χ
7.	Χ	Χ	Χ		Χ
8.	Χ				

Μια ΚΛ δεν εφαρμόζει ΚΕΚ

65. Ποιοι φορείς συνεργάζονται για την υλοποίηση κάθε προγράμματος

Κ.Λ	Δήμος	Εκπαιδευτικά ιδρύματα	Ιδρύματα	Εργοστάσια	Κανένας
1.					X
2.					
3.		X			
4.	X	X			
5.	X	X			
6.	X		X		
7.	X		X		
8.	X		X	X	

Μια ΚΛ δεν εφαρμόζει ΚΕΚ

66. Ποιοι παράγοντες καθορίζουν την διάρκεια κάθε προγράμματος;

ΚΛ	Προαποφασισμένη διάρκεια	επίτευξη στοχων	διαθέσιμοι πόροι	κάτι άλλο
1	X			
2				
3	X			
4		X	X	
5		X	X	
6				X
7				X
8				X

Μια ΚΛ δεν εφαρμόζει ΚΕΚ

κάτι άλλο: δεν λήγουν

67. Με ποια κριτήρια αξιολογείται η αποτελεσματικότητα του προγράμματος;

Ευελιξία	δυνατότητα αναπροσαρμογής	επίτευξη αλλαγής
		7

Μια Κ.Λ δεν εφαρμόζει Κ.Ε.Κ.

Δ. Προσωπικές αντιλήψεις των κοινωνικών λειτουργών για το περιεχόμενο έργα

68. Πως εκτιμάτε το έργο που παρέχεται από την κοινωνική υπηρεσία στο χώρο εργασίας σας;

πολύ ικανοποιητική	ικανοποιητική	λίγο ικανοποιητική	καθόλου ικανοποιητική
	8		

Η εκτίμηση συνοδεύεται από επεξηγηματικές παρατηρήσεις που θεωρούν αρνητικούς παράγοντες:

α) Έλλειψη διαθέσιμων μέσων, δηλαδή έλλειψη ειδικού χώρου για πραγματοποίηση δραστηριοτήτων, χρήσης πληροφορικής και οικονομικών κινήτρων.

β) έλλειψη προσωπικού εξειδικευμένου ή όχι

γ) προβλήματα εφαρμογής μεθοδολογίας (Κ.Ε.Κ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο

ΠΕΡΙΛΗΨΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της έρευνας μας ήταν να μελετηθεί ο τρόπος εφαρμογής των μεθόδων κοινωνικής εργασίας από τους επαγγελματίες Κ.Λ. στα άτομα με νοητική ανεπάρκεια ώστε να γίνει συσχετισμός με όσα θεωρητικά αναφέρονται.

Το ερωτηματολόγιο μας τύπου συνέντευξης περιελάμβανε 68 ερωτήσεις. Αποτελείτο από 4 παραμέτρους. Η πρώτη αφορούσε τις παρεχόμενες από το πλαίσιο υπηρεσίες, η δεύτερη τη δομή και τη λειτουργία της κοινωνικής υπηρεσίας, η τρίτη τον τρόπο εφαρμογής των μεθόδων κοινωνικής εργασίας για τα άτομα με νοητική ανεπάρκεια και η τελευταία εστιάζονταν στην έκφραση των προσωπικών αντιλήψεων των κοινωνικών λειτουργών για το παρεχόμενο έργο τους.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

α. Παρεχόμενες υπηρεσίες

Στην έρευνα μας που πραγματοποιήθηκε τον Απρίλιο του 1997 απάντησαν οκτώ κοινωνικοί λειτουργοί, τρεις εκ των οποίων απασχολούνται σε ειδικά σχολεία και πέντε από αυτούς σε κάποια άλλη υπηρεσία, ίδρυμα.

Μέσα από την έρευνα αυτή διαπιστώθηκε ότι τα πλαίσια που εξυπηρετούν άτομα με νοητική ανεπάρκεια και απασχολούν κοινωνικούς λειτουργούς είναι στην πλειοψηφία τους (τρία από τα έξι ερευνόμενα πλαίσια) ειδικά σχολεία. Δύο από τα υπόλοιπα είναι υπηρεσίες με ένα ευρύτερο φάσμα δραστηριοτήτων (Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής, ΟΑΕΔ) ενώ μόνο ένα αποτελεί ίδρυμα για άτομα με νοητική ανεπάρκεια.)

Διαπιστώθηκε ότι το σύνολο των πλαισίων αυτών ξεκίνησε τη λειτουργία του την τελευταία δεκαπενταετία και μόνο ένα από αυτά στο τέλος της δεκαετίας του 60. Είναι άλλωστε γεγονός ότι η εξέλιξη της αγωγής στη χώρα μας υστέρησε σημαντικά στο δημόσιο τομέα και μόνο την τελευταία δεκαπενταετία παρουσίασε αξιόλογη πρόοδο (Κυπριωτάκης 1989, σελ. 115).

Από τα πλαίσια που ερευνήσαμε τα ειδικά σχολεία έχοντας ως στόχο την μαθησιακή εκπαίδευση των ατόμων με νοητική ανεπάρκεια, τα υπόλοιπα την επαγγελματική κατάρτιση και αποκατάσταση τους ενώ όλα έχουν ως απώτερο σκοπό την κοινωνική ένταξη των ατόμων αυτών.

Ο αριθμός των ατόμων που εξυπηρετούνται ετησίως μπορεί να ξεκινήσει από 15 έως 30 άτομα στα ειδικά σχολεία και να φτάσει έως και τα 110 άτομα κάτι το οποίο καλύπτει η ΜΕΡΙΜΝΑ.

Ενώ καλύπτεται ένα ευρύ ηλικιακό φάσμα που ξεκινά από την παιδική ηλικία και εκτείνεται έως και την ενήλικη ζωή διαφαίνεται ότι δεν λαμβάνεται κάποια μέριμνα για παιδιά προσχολικής ηλικίας.

Β. Δομή και λειτουργία κοινωνικής υπηρεσίας.

Σε όλα τα πλαίσια πλην ενός υπάρχει κοινωνική υπηρεσία η λειτουργία της οποίας συμβαδίζει σχεδόν με αυτή των πλαισίων. Κατ'εξάίρεσιν η κοινωνική λειτουργός του γραφείου εύρεσης εργασίας ειδικών κοινωνικών ομάδων στον ΟΑΕΔ, θεωρεί ότι δεν υφίσταται οργανωμένη κοινωνική υπηρεσία αλλά η ίδια έχει ως προϊστάμενο τον περιφερειακό διοικητή του ΟΑΕΔ. Στα ειδικά σχολεία αν και οι Κοινωνικοί λειτουργοί υποστηρίζουν ότι υπάρχει κοινωνική υπηρεσία, προϊστάμενος τους είναι ο περιφερειακός διευθυντής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στις άλλες υπηρεσίες προϊστάμενος των ΚΛ είναι γυχίατρος. Παρατηρούμε λοιπόν ότι σε όλες τις περιπτώσεις προϊστάμενος των κοινωνικών λειτουργών είναι κάποιος επαγγελματίας διαφορετικής ειδικότητας.

Στους χώρους αυτούς απασχολείται ένας πολύ μικρός αριθμός κοινωνικών λειτουργών (δύο το ανώτερο) και γεννάται το ερώτημα κατά πόσο μπορούν να ανταποκριθούν αυτοί στις ανάγκες και στις απαιτήσεις των εξυπηρετούμενων.

Οι περισσότεροι από τους κοινωνικούς λειτουργούς ξεκίνησαν να εργάζονται στο συγκεκριμένο πλαίσιο σχεδόν παράλληλα με τη λειτουργία του, ενώ έξι από τους οκτώ ερωτηθέντες άρχισαν να εργάζονται σχεδόν αμέσως μετά την αποφοίτησή τους.

Το σύνολο των κοινωνικών λειτουργών δεν έχει κάποια εξειδίκευση ή περαιτέρω μεταπτυχιακές σπουδές πέραν του ότι έχουν συμμετάσχει σε κάποια σεμινάρια ως εισηγητές ή σύνεδροι.

Για την επίτευξη του έργου τους όλοι οι κοινωνικοί λειτουργοί διατηρούν γραφείο ενώ τα μέσα που έχουν στη διάθεσή τους είναι: εξοπλισμός γραφείου και παιδαγωγικό υλικό. Η χρήση πληροφορικής γίνεται μόνο από έναν.

Όλοι οι κοινωνικοί λειτουργοί μετέχουν στα όργανα λήψης αποφάσεων των πλαισίων ενώ παράλληλα συνεργάζονται με αρκετές ειδικότητες εκτιμώντας ότι η συνεργασία τους διατηρείται σε ικανοποιητικό επίπεδο.

Γ. Εφαρμογή των μεθόδων κοινωνικής εργασίας

Από την έρευνά μας προκύπτει ότι οι περισσότεροι ερωτηθέντες κοινωνικοί λειτουργοί φέρονται να εφαρμόζουν το σύνολο των βασικών μεθόδων κοινωνικής εργασίας. Εξάιρεση αποτελεί η κοινωνική λειτουργός του ΟΑΕΔ που δεν εφαρμόζει κοινωνική εργασία με ομάδες και κοινωνική εργασία με οικογένεια καθώς και η κοινωνική λειτουργός του 2^{ου} ειδικού σχολείου που δεν εφαρμόζει κοινωνική εργασία με κοινότητα.

I. Κ.Ε.Α.

ΟΙ επαγγελματίες που εφαρμόζουν την μέθοδο της κοινωνικής εργασίας με άτομα συνεργούνται τόσο με το ίδιο το άτομο με νοητική ανεπάρκεια όσο και με τους γονείς του. Στην ερώτησή μας για το στοχο της ΚΕΑ με το άτομο με νοητική ανεπάρκεια όσο και με κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας λάβαμε ποικίλες απαντήσεις που ξεκινούν από την ανάπτυξη αυτοεκτίμησης, πρωτοβουλιών, δεξιοτήτων και εκτίνονται έως την κοινωνική επανένταξη και εκπαίδευση αυτών αλλά και την αποδοχή του ατόμου αντίστοιχα. Παρατηρήσαμε ότι δεν έγινε κάποια αναφορά με σαφή και ξεκάθαρο τρόπο στον βασικό σκοπό της ΚΕΑ που σύμφωνα με τη βιβλιογραφία μας είναι ο εξής:

Η επίτευξη συμμετοχής του ατόμου στη διαδικασία λύσης προβλημάτων, η συνεργασία με τον Κ.Λ. έτσι ώστε να γίνει χρήση των μέσων και των πηγών βοήθειας που προσφέρονται από την υπηρεσία που σαν απότερο σκοπό έχουν την επίτευξη των σκοπών του ατόμου με Ν.Α (Perslman 1957, σελ. 89). Βέβαια όσα αναφέρθηκαν από τους επαγγελματίες δεν αντίκειται στο βασικό σκοπό της ΚΕΑ, αποτελούν σαφείς επιδιώξεις της εργασίας μας με το άτομο αλλά δεν μπορούν να χαρακτηριστούν πρωταρχικές επιδιώξεις στην εργασία μας.

Στην ερώτησή μας πόσα περιστατικά αντιμετωπίζει κάθε επαγγελματίας κατά την διάρκεια του έτους μας απάντησαν όλοι ότι εφαρμόζουν την ΚΕΑ στο σύνολο των ατόμων που εξυπηρετούνται στο χώρο δουλειάς τους (από 25 έως 110 άτομα). Εύλογα γεννάται το ερώτημα ποια διάσταση δίνουν στην εφαρμογή της ΚΕΑ καθώς

συμπεριλαμβάνουν στην άσκηση αυτής και συναντήσεις που πραγματοποιούνται μία μόνο φορά. Οι απαντήσεις που πήραμε όσον αφορά τη συχνότητα και διάρκεια των συναντήσεων κάνουν φανερό ότι δεν υπάρχει κάποιος προγραμματισμός σχετικά με αυτές, δεδομένου ότι η μεν συχνότητα κυμαίνεται από κάθε μέρα έως και 1 φορά το μήνα, και η διάρκεια από 15' έως και 1.30 ώρα. Γνωρίζουμε ότι κατά την έναρξη της εργασίας μας με το άτομο καθορίζεται τόσο η συχνότητα των συναντήσεων που εξαρτάται είτε από το είδος του προβλήματος είτε από την επιθυμία του ίδιου του ατόμου όπως και η διάρκεια αυτής. Από την έρευνά μας ωστόσο διαπιστώνεται ότι δεν συμβαίνει κάτι τέτοιο, αλλά μάλλον επιχειρείται μια μη μεθοδευμένη προσέγγιση ζητημάτων που ανά πάσα στιγμή προκύπτουν.

Στην ερώτηση μας για το πότε θεωρούν ότι η παρέμβαση είναι επιτυχημένη μας απάντησαν ότι αυτό εξαρτάται από την επίτευξη των στοχων που έχουν θέσει., Διερωτιόμαστε κατά πόσο μπορούμε να μιλάμε για επιτυχία μιας παρέμβασης βασιζόμενοι απλά και μόνο στην επίτευξη στοχων που αποτελούν επιμέρους επιδιώξεις στην εργασία με το άτομο. Πολύ σπουδαιότερης σημασίας όμως είναι το γεγονός ότι δεν μπορούμ ένα μετράμε την επιτυχία ή αποτυχία δηλ. την αποτελεσματικότητα κάθε παρέμβασης με την απλή εξέταση των αποτελεσμάτων της. Αυτά τα εποτελέσματα είναι χωρίς νόημα αν δεν εξηγηθούν και ερμηνευθούν αν δεν προσδιορισθεί το πως επιτεύχθησαν και αν δεν συνδεθούν με το ίδιο το πρόβλημα τη μέθοδο και τις προοπτικές που αυτά ανοίγουν (Vass 1988, σελ 180-192)

Στην ερώτηση μας για το τί θεωρούν σημαντικό για την ανάπτυξη μιας επιτυχούς θεραπευτικής σχέσης οι απαντήσεις που λάβαμε από τους επαγγελματίες εστιάζονται από την μεριά του ατόμου στην έκφραση των προβλημάτων και στην ανάπτυξη εμπιστοσύνης και συνεργασίας με τον κοινωνικό λειτουργό και από την μεριά του κοινωνικού λειτουργού στην ύπαρξη εχεμύθειας, στην απλή και προσιτή συμπεριφορά και στον καθορισμό ρεαλιστικών στοχων.

Η Perlman αναφέρει ότι τα βασικά στοιχεία για την ανάπτυξη μιας επιτυχημένης θεραπευτικής σχέσης είναι η παραδοχή του προσώπου, η προσδοκία ότι το άτομο με τη βοήθεια του ΚΛ θα επιφέρει αλλαγή στην κατάστασή του, η εμπαιθητικότητα που αναφέρεται στο γεγονός ότι ο ΚΛ αισθάνεται μαζί με το άτομο πελάτη, η αντικειμενικότητα, η ύπαρξη σκοπού και η αυθεντία η οποία δηλώνει την ικανότητα του ΚΛ να βοηθήσει. Όσα λοιπόν αναφέρθηκαν προηγουμένως από τους ερωτηθέντες ΚΛ προκύπτουν μόνο μέσα από μια επιτυχημένη θεραπευτική σχέση και συνεπώς δεν αποτελούν κριτήρια επιτυχίας της.

Στην ανάπτυξη μιας θεραπευτικής σχέσης μπορεί να προκύψουν δυσκολίες που δυσκερύνουν την πορεία αυτής. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε το φαινόμενο της συναισθηματικής μεταβίβασης όπου το άτομο αντιδρά με ακατάλληλους τρόπους ή παραμορφωμένα συναισθήματα (Perlman 1957, σελ. 108) ή συναισθηματικής αντιμεταβίβασης όπου δεν είναι τίποτε άλλο από την συναισθηματική μεταβίβαση από την μεριά του ΚΛ· ακόμα η αντικειμενικότητα από τον ΚΛ και η ύπαρξη μη ρεαλιστικών στοχων. Παράγοντες στους οποίους

δεν γίνεται καμιά αναφορά από τους ερωτηθέντες, καθώς αποδίδουν την αποτυχία μιας θεραπευτικής σχέσης ουσιαστικά στο εξυπηρετούμενο άτομο. Συγκεκριμένα αναφέρουν ότι οι λόγοι που οδηγούν σε μια ανεπιτυχή παρέμβαση είναι η μη αναγνώριση προσφοράς του ΚΛ, η διάμευση των υπερβολικών προσδοκιών που οι ίδιοι θέτουν και εν γένει η μη αποδοχή του ΚΛ. Από όσα προαναφέρθηκαν διαπιστώνεται ότι για τη μέν επιτυχία της θεραπευτικής σχέσης ευθύνεται ο ΚΛ ενώ για την αποτυχία της, οι ευθύνες αποδίδονται στο άτομο. Ενώ λοιπόν όλες οι ανθρώπινες και επαγγελματικές σχέσεις είναι αμφίδρομες, το γεγονός αυτό φαίνεται να παραγνωρίζεται.

Όσον αφορά την ερώτησή μας για τους παράγοντες οι οποίοι καθορίζουν το βαθμό που το άτομο με νοητική ανεπάρκεια μπορεί να βοηθηθεί από την εργασία με τον ΚΛ οι επαγγελματίες στο σύνολό τους απάντησαν ότι βασικό ρόλο παίζει ο βαθμός ανεπάρκειας του ατόμου ενώ κάποιοι αναφέρθηκαν στην στάση της οικογένειας του ατόμου απέναντι στο πρόβλημα και την εργασία με τον ΚΛ. Ωστόσο αυτό που έχει μεγαλύτερη σημασία είναι η ικανότητά της νοημοσύνης του ατόμου παρά η ικανότητα της νοητικής. Παράγοντες όπως η ικανότητα του ατόμου για δημιουργία σχέσης με τον ΚΛ, η ικανότητα ώστε να χρησιμοποιήσει τις σωματικές του δυνάμεις για να επενδύσει με αυτές την εργασία πάνω στο πρόβλημα του (Perلمان 1957) δεν αναφέρονται.

Τέλος από την έρευνα μας προκύπτει ότι οι ΚΛ θεωρούν ότι η εργασία τους με το άτομο δεν λήγει παρά μόνο όταν το άτομο απομακρυνθεί από το συγκεκριμένο πλαίσιο εργασίας (υπηρεσία/ ίδρυμα/

σχολείο). Ουσιαστικά δηλ. παραγνωρίζεται η τελική φάση εργασίας με το άτομο. Η τακτική αυτή ωστόσο πέρα του ότι αφήνει αμφιβολίες σχετικά με την μεθοδολογία της ΚΕΑ, δημιουργεί εξαρτημένα άτομα που ίσως αδυνατούν να λειτουργήσουν από μόνα τους χωρίς την παρουσία του Κ.Λ. (Cara 1987) ενώ αφήνει ερωτηματικά για το περιεχόμενο της μέσης φάσης όπου κορυφώνεται και η εργασία.

II. Κ.Ε.Ο.

Στην ερωτησή μας τι είδους ομάδες λειτουργούν στον χώρο που εργάζονται μας απάντησαν στο σύνολό τους ότι πραγματοποιούνται μόνο ομάδες ατόμων με νοητική ανεπάρκεια. Κύριοι στόχοι των ομάδων αυτών είναι η κοινωνική μάθηση και ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των μελών, η ανάπτυξη δεξιοτήτων αυτοεξυπηρέτησης και η δημιουργία σχέσεων. Πέρα από αυτό επιδιώκεται η ψυχαγωγία και η ενημέρωση των παιδιών. Φαίνεται λοιπόν ότι καλύπτονται οι στόχοι οι οποίοι επιδιώκονται από την λειτουργία της ομάδας για άτομα με νοητική ανεπάρκεια όπως αυτοί αναφέρονται βιβλιογραφικά (Δαβάζογλου 1989, 13-23)

Οι ομάδες πραγματοποιούνται μία έως τρεις φορές την εβδομάδα ενώ στην πλειοψηφία των πλαισίων δεν υπάρχει κάποιος ειδικός χώρος για την λειτουργία κάθε ομάδας.

Στην ερώτησή μας αν οι ομάδες που λειτουργούν είναι ανοιχτές ή κλειστές μας απάντησαν στο σύνολό τους ότι αυτές είναι ανοικτές υπό την έννοια ότι δεχονται μέλη τα οποία ήρθαν στην υπηρεσία ή το σχολείο κατά τη διάρκεια της χρονιάς. Από την άλλη βέβαια, τη

συνεδρία δεν μπορεί να την παρακολουθήσει κάποιο άλλο άτομο πέρα από τις περιπτώσεις εκείνες στις οποίες συμμετέχει σαν συνθεραπευτής κάποιος ειδικός (ψυχολόγος, ειδικός δάσκαλος).

Υπό την έννοια αυτή όμως αναφερόμαστε σε κλειστή ομάδα. Οι ομάδες αυτές αποτελούνται συνήθως από 4 έως 10 μέλη. Θεωρούμε ότι οι ομάδες που αποτελούνται πέρα των 6 μελών είναι μεγάλες δεδομένου ότι τα άτομα αυτά χρειάζονται περισσότερο χρόνο για να ανταποκριθούν στο έργο της ομάδας. Η σύσταση κάθε ομάδας καθορίζεται από τον βαθμό ανεπάρκειας και την ηλικία ενώ παράγοντες όπως οι ιδιαίτερες ανάγκες, τα ενδιαφέροντα και η προσωπικότητα κάθε ατόμου δεν λαμβάνονται υπόψη. Η διάρκεια κάθε ομάδας καθορίζεται βάση του χρόνου παραμονής του ατόμου στο ίδρυμα, υπηρεσία, σχολείο.

Θα λέγαμε ότι πρόκειται για μια προαποφασισμένη διάρκεια ζωής της ομάδας σύμφωνα με την πολιτική της οργάνωσης και τις επιδιώξεις της. Αυτό θεωρείται λειτουργικό εφόσον ο κοινωνικός λειτουργός έχει ενημερώσει τα μέλη από την αρχή της συνεργασίας τους (Κατσορίδου 1993, σελ. 212). Προκειμένου να θεωρηθεί αποτελεσματικό το έργο της ομάδας σύμφωνα με τις απαντήσεις που πήραμε πρέπει να υπάρχει συμμετοχή των μελών στις δραστηριότητες της ομάδας και συνεργασία μεταξύ τους.

Τα στοιχεία δυναμικής κάθε ομάδας όπως οι αλληλεπιδράσεις, η σωστή επικοινωνία, η διάρθρωση της, η ατμόσφαιρα που επικρατεί, και τα οποία παίζουν καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη και εξέλιξη ή την αποδιοργάνωση αυτής, δεν αναφέρονται.

III. Κ.Ε. με Οικογένεια

Μελετώντας την βιβλιογραφία διαπιστώνουμε ότι ο βασικός σκοπός της Κ.Ε. με οικογένεια είναι να βοηθηθεί η οικογένεια να ξεπεράσει την κρίση που δημιουργείται από την γέννηση ενός παιδιού με νοπτική ανεπάρκεια αλλά και να προετοιμαστεί να δεχθεί περαιτέρω μακροπρόθεσμη βοήθεια (Τζόνσον 1995, σελ. 2-3).

Βέβαια δεν μπορούμε να μιλάμε για λύση της κρίσης εξαιτίας της γέννησης ενός παιδιού με ΝΑ εφόσον τα συγκεκριμένα πλαίσια εξυπηρετούν άτομα άνω των 6 ετών. Αυτό σημαίνει ότι η οικογένεια συναλλάσσεται με το γεγονός της γέννησης ενός παιδιού με Ν.Α για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα και η κρίση η οποία βιώνει τώρα οφείλεται στο ότι διαγεύεται κάθε ελπίδα τους ότι το παιδί τους μπορεί να εξελιχθεί «φυσιολογικά» καθώς οι δυσκολίες που συναντά, ιδιαίτερα στο ειδικό σχολείο, δεν αφήνουν πλέον ιδιαίτερα περιθώρια προσδοκίας.

Οι απαντήσεις που πήραμε από τους κοινωνικούς λειτουργούς όσον αφορά το βασικό σκοπό της ΚΕ με οικογένεια είναι ποικίλες όπως κατανόηση και αποδοχή προβλήματος, υποβοήθηση κοινωνικής ένταξης ατόμου, επίλυση κρίσης από το γεγονός της ύπαρξης ενός ατόμου με νοπτική ανεπάρκεια. Σαφώς όλα τα παραπάνω αποτελούν παραμέτρους οι οποίες περιλαμβάνονται στην εργασία μας με την οικογένεια, αλλά δεν μπορούν να θεωρηθούν ως βασικοί στόχοι της εργασίας μας.

Οι επιμέρους επιδιώξεις της ΚΕ με Οικογένεια εστιάζονται στην υποβοήθηση της να αποδεχθεί το πρόβλημα και να αναλάβει δράση πάνω σε αυτό καθώς και να επεξεργαστεί τα συναισθήματα και τη

στάση που υιοθετεί απέναντι στο μέλον με νοητική ανεπάρκεια (Ζάρναρη 1967, σελ. 31-33).

Με τις απαντήσεις που πήραμε στη σχετική ερώτηση διαπιστώνουμε να γίνεται λόγος για μια σειρά επιδιώξεων οι οποίες ανταποκρίνονται στα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω.

Οι επαγγελματίες, στην ερώτησή μας αν συνεργάζονται με όλη την οικογένεια ή μόνο με τους γονείς απάντησαν βέβαια ότι υπάρχει συνεργασία με όλη την οικογένεια, αλλά εκείνο που συμβαίνει συνήθως είναι να βλέπουν μόνο την μητέρα. Το γεγονός αυτό, συν του ότι δεν υπάρχει προγραμματισμένη συχνότητα συναντήσεων (μας απάντησαν, ότι εξαρτάται από την περίπτωση, αλλά κατά μέσο όρο είναι μια φορά το μήνα), η διάρκεια αυτών μπορεί να ξεκινάει από 45´ καθώς και ότι δεν επέρχεται λήξη, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι δεν μπορεί να πραγματοποιείται ουσιαστική παρέμβαση στην οικογένεια βάση της διεργασίας, που πρέπει να ακολουθείται.

ΚΕΚ.

Οι σκοποί που επιδιώκονται από την εφαρμογή της κοινωνικής εργασίας με κοινότητα σύμφωνα με τους ερωτηθέντες κοινωνικούς λειτουργούς είναι η κοινωνικοποίηση, κοινωνική ένταξη, επαγγελματική αποκατάσταση και αποδοχή των νοητικά καθυστερημένων ατόμων από τη μια και ευαισθητοποίηση και ενημέρωση του κοινού από την άλλη. Τα προγράμματα που εφαρμόζουν προκειμένου για την επίτευξη των σκοπών αυτών είναι: επισκέψεις σε δημόσιους χώρους (σχολεία, καταστήματα, υπηρεσίες) εκθέσεις ζωγραφικής, προγράμματα

κηπουρικής, βιβλιοδεσίας, εργαστήρια επαγγελματική κατάρτισης. Το ερώρημα που τίθεται είναι κατά πόσο τα προγράμματα αυτά επαρκούν για την επίτευξη των προαναφερθέντων στοχών.

Επίσης κατά πόσο μπορούμε να μιλάμε για εφαρμογή ΚΕΚ, ειδικότερα στα ειδικά σχολεία, όταν τα μόνα προγράμματα που υπάρχουν είναι επισκέψεις σε δημόσιους χώρους.

Λαμβάνοντας υπ' όψιν όσα έχουν ήδη αναφερθεί στο βιβλιογραφικό μέρος της μελέτης αυτής βλέπουμε ότι για την εκπόνηση και την υλοποίηση προγραμμάτων ακολουθείται μία σαφής διεργασία η οποία περιλαμβάνει τις εξείς φάσεις: διερεύνησης, διάγνωσης, σχεδιασμού και εκτέλεσης ή δράσης (Ζωγράφου 1992, σελ. 74-79).

Ο ΚΛ διαδραματίζει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο σε κάθε φάση, ξεκινώντας από τη διενέργεια κοινωνικής έρευνας, την κατάθεση προτάσεων, την ενημέρωση και κινητοποίηση κοινοτικών φορέων για ενεργό εμπλοκή και εξασφάλιση πόρων και φτάνοντας έως την εφαρμογή και αξιολόγηση αυτών.

Μέσα από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε διαπιστώσαμε ότι πρόκειται μάλλον για μια επιφανειακή προσέγγιση της ΚΕΚ, και εφαρμογή σχετικών προγραμμάτων δεδομένου ότι δεν φαίνεται να ακολουθείται η απαιτούμενη για τον σχεδιασμό και εφαρμογή αυτών διεργασία.

Οι απαντήσεις που παίρνουμε όσον αφορά τον τρόπο επιλογής του κάθε προγράμματος δείχνουν ότι ουσιαστικά αυτά προτείνονται από τους κοινωνικούς λειτουργούς χωρίς όμως προηγουμένως να έχει γίνει η

απαραίτητη προσπάθεια για τον εντοπισμό των αναγκών τόσο των ίδιων των ατόμων όσο και της κοινότητας. Οι ερωτηθέντες κοινωνικοί λειτουργοί αναφέρονται μάλλον στους στοχους που επιδιώκονται από την εφαρμογή κάθε προγράμματος (ένταξη, επαγγελματική αποκατάσταση) και όχι στο τι τους ώθησε στην επιλογή αυτών.

Σχετικά με τον ρόλο του κοινωνικού λειτουργού στην εφαρμογή της κοινωνικής εργασίας με κοινότητα, οι απαντήσεις που πήραμε περιορίζονται στο ότι είτε απλώς προτείνει τα προγράμματα είτε ότι είναι αρμόδιος για τον σχεδιασμό, την εφαρμογή και την παρακολούθηση της πορείας τους. Δεδομένου ότι τα θεωρούμενα κοινοτικά προγράμματα είναι στην πλειοψηφία τους εκδηλώσεις όπως εκθέσεις είτε επισκέψεις σε δημόσιους χώρους και χωρίς αυτοί να έχουν προκαθορισμένη διάρκεια (μας απάντησαν «δεν σταματούν», «καθορίζονται από τη διάρκεια του σχολικού έτους») συμπερένουμε ότι δεν μπορούμε να μιλάμε για ολοκληρωμένα κοινοτικά προγράμματα, πόσο μάλλον για τον ρόλο που ο κοινωνικός λειτουργός έχει στον σχεδιασμό και την εφαρμογή αυτών.

Δ. Προσωπικές αντιλήψεις των ΚΛ για το παρεχόμενο έργο

Ολοκληρώνοντας την έρευνά μας αναζητήσαμε τις προσωπικές εκτιμήσεις των κοινωνικών λειτουργών όσον αφορά το παρεχόμενο από την κοινωνική υπηρεσία έργο. Στο σύνολό τους μας απάντησαν ότι το εκτιμούν ως ικανοποιητικό. Τα μόνα αρνητικά σημεία που έχουν να επισημάνουν είναι η έλλειψη προσωπικού και εποπτικών μέσων ειδικότερα Η/Υ αλλά και η μη μεθοδευμένη εφαρμογή μεθόδου της

ΚΕΚ. Βέβαια δεν γνωρίζουμε κατά πόσο το έργο μπορεί να θεωρηθεί ικανοποιητικό εφόσον έχει διαπιστωθεί μια σειρά ελλείψεων στην εφαρμογή των μεθόδων σύμφωνα με όσα έχουν προαναφερθεί και δεδομένου ότι ο αριθμός των Κ.Λ. είναι δυσανάλογα μικρός με αυτόν των εξυπηρετούμενων

ΚΥΡΙΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ξεκινώντας την έρευνά μας διαπιστώσαμε ότι υπάρχουν αρκετές υπηρεσίες εξυπηρέτησης ατόμων με νοητική ανεπάρκεια, στην πόλη της Πάτρας, που δεν απασχολούν κοινωνικούς λειτουργούς όπως το κέντρο στήριξης ατόμων με ειδικές ανάγκες (υπάγεται στο δήμο), παράλληλες τάξεις σε κανονικά δημοτικά σχολεία, ειδικά νηπιαγωγεία Πατρών.

Η πλειοψηφία των υπηρεσιών που εξυπηρετούν άτομα με νοητική ανεπάρκεια στην πόλη της Πάτρας, είναι ειδικά δημοτικά σχολεία. Η έναρξη δε της λειτουργίας του συνόλου σχεδόν των υπηρεσιών χρονολογείται την τελευταία δεκαπενταετία. Πέρα από τους ειδικότερους στόχους λειτουργίας κάθε υπηρεσίας απώτερος σκοπός τους είναι η κοινωνική ένταξη των ατόμων με νοητική ανεπάρκεια. Τέλος παρατηρείται ότι δεν λειτουργούν υπηρεσίες που να εξυπηρετούν άτομα με νοητική ανεπάρκεια κάτω των 6 ετών.

Στο σύνολο σχεδόν των υπηρεσιών λειτουργεί κοινωνική υπηρεσία ωστόσο οι ΚΛ έχουν ως προϊστάμενο κάποιον επαγγελματία άλλης ειδικότητας. Ο αριθμός των εργαζομένων ΚΛ είναι μικρός σε σχέση με τον αριθμό των εξυπηρετούμενων. Παράλληλα οι ΚΛ δεν φαίνεται να έχουν κάποια ειδίκευση ή μεταπτυχιακές σπουδές ενώ κάποιοι από αυτούς ξεκίνησαν να δουλεύουν στο συγκεκριμένο πλαίσιο αμέσως μετά την αποφήτησή τους

Διαπιστώνεται ότι δεν υπάρχει μεθοδευμένη εφαρμογή των φάσεων παρέμβασης της ΚΕΑ (αρχική - μέση - τελική φάση).

Όταν η συνεργασία ξενικά χωρίς να έχει προηγηθεί συμφωνία μεταξύ του ΚΛ και του εξυπηρετούμενου ατόμου που να αφορά τη δέση ξεκάθαρων στοχών εργασίας και τον καθορισμό της συχνότητας και της διάρκειας των επερχομένων συναντήσεων, δεν τίθενται οι βάσεις για μια σωστή και αποδοτική συνεργασία. Η παράληψη δε της τελικής φάσης όπου γίνεται ανασκόπηση της εργασίας, εντοπισμός των περιοχών μάθησης αλλά και μελλοντικής εργασίας που θα καταστήσουν το άτομο ικανό να αντιληφθεί ότι έχει πλέον μάθει να αντιμετωπίζει καλύτερα τα προβλήματά του, δεν οδηγεί παρά σε αμφισβήτηση του τρόπου εφαρμογής της ΚΕΑ.

Οι ομάδες που λειτουργούν είναι αποκλειστικά ομάδες ατόμων με νοητική ανεπάρκεια και έχουν κυρίως γυχαγωγικό περιεχόμενο μέσα από το οποίο καλύπτονται οι στοχοί που επιδιώκονται με τη λειτουργία κάθε ομάδας ατόμων με νοητική ανεπάρκεια. Οι ομάδες είναι μεγάλες λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες των ατόμων αυτών ενώ επικρατεί κάποια σύγχυση όσον αφορά τον χαρακτηρισμό τους σαν ανοιχτές ή κλειστές. Τέλος επισημαίνεται ότι οι συναντήσεις δεν πραγματοποιούνται σε χώρο αποκλειστικά διαμορφωμένο για την λειτουργία της ομάδας.

Στην εφαρμογή της κοινωνικής εργασίας με οικογένεια διαπιστώνεται ότι υπάρχει συνεργασία κυρίως με την μητέρα έστω και αν επιδιώκεται και επιτυγχάνεται ορισμένες φορές η συνεργασία με ολόκληρη την οικογένεια. Όσον αφορά τη συχνότητα και τη διάρκεια των συναντήσεων παρατηρούμε ότι αυτές δεν είναι προγραμματισμένες ενώ

η λήξη της εργασίας με την οικογένεια σταματά όταν το άτομο απομακρυνθεί από την υπηρεσία.

Δεν υπάρχει ουσιαστική εφαρμογή κοινοτικών προγραμμάτων πέρα από κάποιες προσπάθειες οι οποίες καλύπτουν κάποιους από τους στόχους της κοινωνικής εργασίας με κοινότητα όπως: (προγράμματα επαγγελματικής αποκατάστασης - προγράμματα κηπουρικής / βιβλιοδεσίας).

Οι κοινωνικοί λειτουργοί κρίνουν το παρεχόμενο από την κοινωνική υπηρεσία έργο αρκετά ικανοποιητικό σημειώνοντας βέβαια την ανάγκη περισσότερου προσωπικού και εποπτικών μέσων. Επισημαίνεται επίσης η ανάγκη ουσιαστικότερης άσκησης της Κοινωνικής Εργασίας με Κοινότητα.

Μέσα από την έρευνα μας αποδεικνύεται ότι η πρακτική εφαρμογή των βασικών μεθόδων κοινωνικής εργασίας δεν ανταποκρίνεται πλήρως σε βασικές θεωρητικές αρχές της μεθοδολογίας τους.

ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

- 1.** Θα πρέπει να απασχολείται μεγαλύτερος αριθμός κοινωνικών λειτουργών στα πλαίσια που εξυπηρετούν άτομα με νοητική ανεπάρκεια καθώς τα άτομα αυτά αντιμετωπίζουν μια σειρά δυσκολιών σε όλους σχεδόν τους τομείς της ζωής τους (επαγγελματική αποκατάσταση, αυτόνομη διαβίωση, κοινωνική ένταξη κ.τ.λ) και χρήζουν εξατομικευμένης αντιμετώπισης.
- 2.** Οι κοινωνικοί λειτουργοί θα πρέπει να έχουν κάποια εξειδίκευση ή έστω περαιτέρω κατάρτιση προκειμένου να εργαστούν με νοητικά καθυστερημένα άτομα
- 3.** Θα πρέπει οι κοινωνικοί λειτουργοί να εποπτεύονται στο έργο τους από έναν εξειδικευμένο και πεπειραμένο κοινωνικό λειτουργό έτσι ώστε να εξασφαλίζεται μεταξύ των άλλων και μια ουσιαστικότερη εφαρμογή των μεθόδων Κοινωνικής Εργασίας προσαρμοσμένων στις ανάγκες των εξυπηρετούμενων ατόμων με Νοητική Ανεπάρκεια.
- 4.** Πρέπει να υπάρχει σαφής καθορισμός των ορίων του έργου του Κοινωνικού Λειτουργού και των άλλων ειδικοτήτων με τις οποίες συνεργάζεται σε κάθε πλαίσιο εργασίας, για να επιτελεί το έργο του απερίσπαστος καθώς παρατηρείται συχνή εμπλοκή των άλλων ειδικοτήτων, σ' αυτό.
- 5.** Χρειάζεται να εξασφαλισθεί η συνεργασία των γονέων του ατόμου με Νοητική Ανεπάρκεια, με τον Κοινωνικό Λειτουργό για την προώθηση των στόχων που τίθενται κάθε φορά.

6. Είναι απαραίτητο να λειτουργούν πέρα από ομάδες ατόμων με Νοητική Ανεπάρκεια και ομάδες γονέων παιδιών με Νοητική Ανεπάρκεια με κύριους στόχους: την αποκατάσταση των συναισθημάτων των γονέων, την επανόρθωση της συμπεριφοράς τους απέναντι στο παιδί με νοητική ανεπάρκεια, την προσφορά βοήθειας προς το παιδί ώστε να κοινωνικοποιηθεί. Την βοήθεια των γονέων να πάρουν σωστές αποφάσεις σχετικά με το μέλλον του παιδιού τους, την πρόληψη ώστε να ενθαρρυνθούν να αποκτήσουν και άλλο υγιές παιδί.
7. Πρέπει να δοθεί έμφαση από τον Κοινωνικό Λειτουργό στην κινητοποίηση των κοινοτικών φορέων ώστε να παραχωρηθούν τα απαραίτητα μέσα που θα επιτρέψουν την κάλυψη των βασικών αναγκών των ατόμων με Νοητική Ανεπάρκεια.
8. Πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη προγραμμάτων πρόληψης από κρατικούς και κοινωνικούς φορείς στα οποία ο Κοινωνικός Λειτουργός πρέπει να παίζει με την εργασία του καθοριστικό ρόλο.
9. Πρέπει να λειτουργούν περισσότερες υπηρεσίες εξυπηρέτησης νοητικά καθυστερημένων ατόμων κάθε μια από τις οποίες να επικεντρώνεται στην κάλυψη ενός τομέα αντιμετώπισης της νοητικής ανεπάρκειας (θεραπεία, εκπαίδευση, επαγγελματική κατάρτιση, κοινωνική ένταξη).
10. Χρειάζεται να δημιουργηθούν υπηρεσίες που να μεριμνούν για την εξυπηρέτηση ατόμων με Νοητική Ανεπάρκεια κάτω των 6 ετών.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ (Τ.Ε.Ι.)
ΠΑΤΡΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Βαθμός Ασφαλείας

Πάτρα, 5 - 5 - 1997

Αριθ. Πρωτ. Δ. Υ Βαθμός Προτεραιότητας:

ΠΡΟΣ: Οιονδήποτε αφορά

ΤΑΧ. Δ/ση : 263 34 Κουκούλι Πάτρας

Πληροφορίες :

Τηλέφωνο : 329.943

ΘΕΜΑ :

Παρακαλούμε να διευκολύνετε τις Αργυροπούλου Κατερίνα, Τρούσσα Αδαμαντία και Ρουμελιώτη Ιωάννα, σπουδάστριες του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του Τ.Ε.Ι. Πάτρας, στη διεξαγωγή της πτυχιακής τους εργασίας με θέμα: "Διάσταση θεωρίας και Πράξης στην Εφαρμογή των Βασικών Μεθόδων της Κοινωνικής Εργασίας στα Ατομα με Νοητική Ανεπάρκεια".

Υπεύθυνος της ανωτέρω πτυχιακής είναι ο κ.Θάνος Παπαδημητρίου, Επίκουρος Καθηγητής του Τμήματος.-

Ο Προϊστάμενος του Τμήματος

Θ. Παπαδημητρίου
Επίκ. Καθηγητής

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΔΙΑΝΟΜΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΤΜΗΜΑΤΟΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Α. ΠΑΡΕΧΟΜΕΝΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

1. Υπηρεσία/ Ίδρυμα:
2. Χρόνος λειτουργίας:
3. Σκοπός λειτουργίας:
4. Αριθμός εξυπηρετούμενων (το τελευταίο έτος):
5. Ηλικίες:

Β. ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ

6. Υπάρχει Κοινωνική Υπηρεσία
7. Αν ναι, πόσο καιρό λειτουργεί
8. Αν όχι, που υπάγονται οι Κοινωνικοί Λειτουργοί
9. Ποια η ειδικότητα του προϊσταμένου της Κοινωνικής Υπηρεσίας
10. Πόσοι Κοινωνικοί Λειτουργοί εργάζεστε στο συγκεκριμένο πλαίσιο
11. Πόσο καιρό εργάζεστε στο συγκεκριμένο πλαίσιο
12. Πότε αποφοιτήσατε
13. Έχετε κάποια εξειδίκευση ή μεταπτυχιακές σπουδές
14. Σε ποια επιστημονικά περιοδικά είστε συνδρομητής/ ρια
15. Έχετε δημοσιεύσει σε κάποιο περιοδικό
16. Έχετε συμμετάσχει σε Σεμινάρια-Διαλέξεις (εισηγητής-σύνηςδρος)
17. Έχετε δικό σας γραφείο
18. Τι μέσα έχετε στη διάθεσή σας για την εργασία σας
19. Μετέχετε στα όργανα λήψεως αποφάσεων και σε ποια
20. Με τι ειδικότητες συνεργάζεστε στο συγκεκριμένο χώρο
21. Πως εκτιμάτε την εργασία σας

Γ. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΜΕΘΟΔΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

22. Ποιες μεθόδους Κοινωνικής Εργασίας εφαρμόζετε στην εργασία σας με άτομα με Νοητική Ανεπάρκεια
23. Η μέθοδος της Κ.Ε.Α. εφαρμόζεται α) στα ίδια τα άτομα με Νοητική Ανεπάρκεια, β) σε κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας. Ποιο
24. Ποιος ο στόχος της Κ.Ε.Α. με Νοητική Ανεπάρκεια
25. Ποιος ο στόχος της Κ.Ε.Α. σε κάποιο μέλος της οικογένειας
26. Πόσα περιστατικά έχετε αντιμετωπίσει στο συγκεκριμένο πλαίσιο τον τελευταίο χρόνο

27. Πόσο συχνά πραγματοποιούνται οι συναντήσεις
28. Πόσο διαρκεί η κάθε συνάντηση
29. Σε ποιο χώρο πραγματοποιείται
30. Διατηρείτε αρχείο των περιπτώσεων
31. Πότε θεωρείτε ότι είναι επιτυχημένη η παρέμβαση
32. Ποια κριτήρια καθορίζουν την αποτυχία της παρέμβασης
33. Τι θεωρείτε ότι είναι σημαντικό για την ανάπτυξη μιας επιτυχούς θεραπευτικής σχέσης
34. Ποιοι παράγοντες δυσχεραίνουν την ανάπτυξη και διατήρηση αυτής
35. Ποιοι παράγοντες νομίζετε ότι καθορίζουν τον βαθμό που το άτομο με νοητική ανεπάρκεια μπορεί να βοηθηθεί από την εργασία με τον Κοινωνικό Λειτουργό
36. Πως προσδιορίζετε τη διάρκεια εργασίας με το άτομο ή το μέλος της οικογένειάς του
37. Ποια διαδικασία (διεργασία) ακολουθείτε κατά την περίοδο λήξης της συνεργασίας
38. Τι είδους ομάδες λειτουργούν στο χώρο εργασίας (ατόμων με νοητική ανεπάρκεια, γονέων παιδιών με νοητική ανεπάρκεια, άλλη.)
39. Ποιους στόχους επιχειρεί να καλύψει η λειτουργία κάθε ομάδας
40. Ποια μέσα προγράμματος χρησιμοποιούνται και με ποιο σκοπό
41. Πόσο συχνά γίνονται οι συναντήσεις κάθε ομάδας
42. Σε ποιο χώρο πραγματοποιούνται
43. Πόσο διαρκεί η κάθε συνεδρία
44. Οι ομάδες που λειτουργούν είναι ανοικτές ή κλειστές
45. Από ποσά μέλη απαρτίζεται η κάθε ομάδα
46. Με ποια κριτήρια καθορίζεται η σύσταση κάθε ομάδας
47. Υπάρχει συμμετοχή άλλων ειδικών στη λειτουργία της ομάδας ; Ποιων και με ποιο ρόλο
48. Πως καθορίζεται η διάρκεια λειτουργίας κάθε ομάδας
49. Ποια κριτήρια καθορίζουν την αποτελεσματικότητα της ομάδας
50. Ποιος ο βασικός σκοπός της Κ.Ε με Οικογένεια στην εργασία σας με άτομα με ανοσοποιητική ανεπάρκεια;
51. Ποιες οι επιμέρους επιδιώξεις της εφαρμογής της μεθόδου αυτής
52. Κατά τη διάρκεια της άσκησης της Κ.Ε με Οικογένεια συνεργάζεστε με ολόκληρη την οικογένεια ή μόνο με τους γονείς

53. Ποια κριτήρια καθορίζουν την αποτελεσματικότητα της εργασίας του Κ.Λ με την οικογένεια
54. Ποια η συχνότητα των συναντήσεων
55. Σε ποιο χώρο πραγματοποιούνται οι συναντήσεις
56. Πόση διάρκεια έχει η κάθε συνάντηση
57. Από ποιους παράγοντες προσδιορίζεται η διάρκεια της συνεργασίας και ποτέ αυτή λήγει
58. Ποιος ο στόχος εφαρμογής της Κ.Ε.Κ για τα άτομα με νοητική ανεπάρκεια
59. Τι είδους πράγματα εφαρμόζονται σήμερα
60. Σε τι αποσκοπεί η εφαρμογή κάθε προγράμματος
61. Με ποιο τρόπο αποφασίζεται η επιλογή εφαρμογής των συγκεκριμένων προγραμμάτων
62. Ποιος ο ρόλος του Κ.Λ. στο σχεδιασμό των προγραμμάτων αυτών
63. Πως εξασφαλίζεται η συμμετοχή α) της κοινότητας και β) των άμεσα ενδιαφερομένων στο σχεδιασμό του προγράμματος
64. Από ποιες πηγές εξασφαλίζονται οι απαραίτητοι πόροι για την εφαρμογή κάθε προγράμματος
65. Ποιοι φορείς συνεργάζονται για την υλοποίηση κάθε προγράμματος
66. Ποιοι παράγοντες καθορίζουν τη διάρκεια κάθε προγράμματος
67. Με ποια κριτήρια αξιολογείται η αποτελεσματικότητα του προγράμματος

Δ. ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΡΕΧΟΜΕΝΟ ΕΡΓΟ

68. Πως εκτιμάτε το έργο που παρέχεται από την κοινωνική Υπηρεσία στο χώρο εργασίας σας

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β΄

πρός τὸν χειρισμὸν τῶν ἀποκλινόντων ἀτόμων, ὑπὸ τὴν ἐπι-
λέξιον τοῦ κατὰ περίπτωσιν εἰδικοῦ.

ε. Εἰς εἰδικὰ ἐπαγγελματικὰ σχολὰ ἢ εἰς εἰδικὰ τμή-
ματα ἐπαγγελματικῆς ἐκπαίδευσως ἐντὸς τῶν εἰδικῶν σχο-
λαίων.

στ. Εἰς σχολὰ μαθητείας, εἰς ἐργαστήρια ἢ ἐργοστάσια
ἢ εἰς πάσης φύσεως ἐτέρας ἐκμεταλλεύσεις ἢ ἐπιχειρήσεις.

ζ. Εἰς εἰδικὰ προπαιδευόμενα ἐργαστήρια μαθητείας καὶ
παραγωγῆς, διὰ περιπτώσεις ἐπαγγελματικῆς ἐκπαίδευσως
ἀτόμων λίαν περιορισμένων δυνατοτήτων.

η. Εἰς εἰσδηλοῦσα γῶρον καὶ χρόνον ἐκτὸς τῆς οἰκογενείας
καὶ ἀνεξαρτήτως φορέως, ἤτοι: ἰδία εἰς ἰδρύματα, σωματεῖα,
θεραπευτήρια χρόνιων παθήσεων, θεραπευτικὰ καταστήματα
ἀνηλίκων, ὅπου τὰ νήπια, οἱ παῖδες ἢ οἱ ἑφηβοὶ τελοῦν δι'
οἰσδηλοῦσα αἰτίαν ὑπὸ εἰδικῆς συνθήκας διαβιώσεως.

4. Διὰ Π. Δ/των, ἐκδιδόμενων προτάσει τοῦ Ὑπουργοῦ
Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων, ρυθμίζονται:

α. Ἡ προσωπομῖα ἢ ὁ τίτλος, ὡς καὶ ὁ ἐξειδικευμένος
τόπος τῶν κατὰ περίπτωσιν εἰδικῶν σχολείων ἢ ἐτέρων μονά-
δων εἰδικῆς ἀγωγῆς.

β. Ὁ ἐλάχιστος ἀριθμὸς προσφίμων ὁ αἰτιολογῶν τὴν ἴδρυ-
σιν ἐκπαιδευτηρίων καὶ ἐτέρων μονάδων εἰδικῆς ἀγωγῆς, ἢ
ἐργάνωσης, ἢ λειτουργίας, ἢ ἐποπτείας, ὡς καὶ ὁ τρόπος παρο-
χῆς τῆς κατ' οἶκον εἰδικῆς ἀγωγῆς ὑπὸ δημοσίων καὶ ἰδιωτι-
κῶν φορέων.

γ. Ἡ ἐσωτερικὴ διάρθρωσις κατὰ βαθμίδα καὶ τάξεις,
ἢ ὀργανικότης τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν
μαθητῶν κατὰ τάξιν.

δ. Ἡ συγκρότησις τῶν σχολικῶν ἐφορειῶν καὶ τῶν συλ-
λόγων γονέων καὶ κηδεμόνων.

ε. Ἡ ἐπιλογή καὶ ἡ κατατάξις τῶν μαθητῶν εἰς τὸν
κατάλληλον τύπον καὶ βαθμίδα ἢ ἐτέρας μονάδας εἰδικῆς
ἀγωγῆς.

στ. Αἱ ἐγγραφαὶ, αἱ μεταεγγραφαὶ, ἢ ἀξιολόγησις, ἢ προα-
γωγή καὶ ἡ ἀπόλυσις τῶν περὶ ὧν τὸ ἄρθρον 1 τοῦ παρόντος
μαθητῶν, τῶν φοιτητῶν εἰς τὰς ἐν τῇ προηγουμένῃ παρα-
γράφῳ 3 ἐκπαιδευτικὰς μονάδας, συμπεριλαμβανόμενων καὶ
τῶν προτύπων τούτων.

ζ. Ὁ τρόπος ἐγγραφῆς, μεταεγγραφῆς καὶ κατατάξεως
ἀποκλινόντων ἀτόμων εἰς τὰ σχολεῖα γενικῆς καὶ ἐπαγγελμα-
τικῆς ἐκπαίδευσως.

η. Τὸ ἀνώτατον ὅριον ἐβδομαδιαίας διδακτικῆς ἐργασίας
καὶ ἐτέρας ἀπαχολήσεως τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ προσωπικοῦ τῶν
εἰδικῶν σχολείων καὶ εἰδικῶν ἐπαγγελματικῶν σχολῶν.

θ. Αἱ πάσης φύσεως ἐξετάσεις.

ι. Ἡ ἐναρξὶς καὶ ἡ λήξις τοῦ σχολικοῦ ἔτους.

ια. Ἡ διακοπὴ τῶν μαθημάτων λόγῳ ἐκτάκτων συνθηκῶν.

ιβ. Οἱ τίτλοι σπουδῶν.

ιγ. Πᾶσα ἀναγκαία λεπτομέρεια.

ιδ. Προκειμένου περὶ τῶν περιπτώσεων α καὶ β τῆς παρα-
γράφου 4, εφ' ὅσον αἱ ἐκπαιδευτικαὶ μονάδες λειτουργοῦν
ἐντὸς ἰδρυμάτων τελούντων ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν ἐτέρων Ὑπουρ-
γείων, εἰς τὴν ἐκδοσὶν τῶν Π. Δ/των συμπράττει καὶ ὁ οἰ-
κείος Ὑπουργός.

Ἄρθρον 4.
Φοίτησις.

1. Ἡ φοίτησις τῶν ἀποκλινόντων ἀτόμων εἰς τὰ ἐκπαιδευ-
τήρια καὶ τὰς λοιπὰς μονάδας τῆς εἰδικῆς ἀγωγῆς δύναται
να καταστῇ ὑποχρεωτικὴ ἀπὸ τοῦ θου μέχρι: καὶ τοῦ 17ου
ἔτους τῆς ἡλικίας τῶν συμπληρωμένων κατὰ τὰ ὀριζόμενα
διὰ Πραξιακῶν Διαταγμάτων ἐκδιδόμενων προτάσει τοῦ
Ὑπουργοῦ Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων.

2. Εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις ἐπιτρέπεται ἡ ἐγγραφὴ ἢ
παράταξις φοιτήσεως τῶν ἀποκλινόντων ἀτόμων εἰς τὰ ἐκ-
παιδευτήρια καὶ ἐτέρας μονάδας εἰδικῆς ἀγωγῆς καὶ εἰς τὰ
σχολεῖα Γενικῆς καὶ Ἐπαγγελματικῆς Ἐκπαίδευσως πέραν
τοῦ 17ου ἔτους τῆς ἡλικίας τῶν.

3. Διὰ Π. Δ/των, ἐκδιδόμενων τῇ προτάσει τοῦ Ὑπουργοῦ
Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων, καθορίζονται:

α. Αἱ κατηγορίαι τῶν ἀπαλλασσομένων τῆς ὑποχρεωτικῆς
φοιτήσεως.

β. Τὰ κριτήρια καὶ ἡ διαδικασία ἐγγραφῆς ἢ παρατάσεως
τῆς φοιτήσεως πέραν τοῦ 17ου ἔτους.

Ἄρθρον 5.

Εἰδικὰ προγράμματα.

1. α. Διὰ τὴν εἰδικὴν ἀγωγήν καὶ τὴν εἰδικὴν ἐπαγγελμα-
τικὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ἀποκλινόντων ἀτόμων ἐφαρμόζονται
εἰδικὰ προγράμματα βάσει τοῦ εἴδους καὶ τοῦ βαθμοῦ μειονε-
ξίας, τῶν δυνατοτήτων τοῦ ἐκπαιδευτοῦ αὐτῶν καὶ τῆς
ἐπαγγελματικῆς καὶ κοινωνικῆς τῶν ἐνταξιομένου, λα-
βανόμενων ὑπ' ἑψιν καὶ τῶν κοινωνικῶν, οἰκονομικῶν ἀναγκῶν
καὶ πολιτιστικῶν συνθηκῶν, ὡς καὶ τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ περι-
βάλλοντος.

β. Διὰ Π. Δ/των, ἐκδιδόμενων τῇ προτάσει τοῦ Ὑπουργοῦ
Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων, ὀρίζονται τὰ ἐναλι-
κτικὰ καὶ ὠρολόγια προγράμματα, ὡς καὶ τὰ διδακτικὰ
μαθήματα.

2. Δι' ἀποφάσεων τῶν Ὑπουργῶν Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ
Θρησκευμάτων καὶ τοῦ κατὰ περίπτωσιν ἀρμοδίου, ἐπι-
λέγεται τὸ μάθημα τῆς Εἰδικῆς Ἀγωγῆς εἰς τὰ προγράμ-
ματα τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν, Σχολῶν Νηπιαγωγῶν,
Ἀκαδημίας Φυσικῆς Ἀγωγῆς, Ἀνωτάτων Σχολῶν Οἰκιστῶν
Οἰκονομίας, Σχολῶν Κοινωνικῆς Ἐργασίας, Ἀνωτάτων
Σχολῶν Ἐπιστημονικῶν καὶ Νοσημάτων, Βρεφονηπιοκόμης,
Σχολῶν μετεκπαίδευσως διδακτικοῦ προσωπικοῦ Δημοτικῆς
Μίσσης καὶ Ἐπαγγελματικῆς Ἐκπαίδευσως, ὡς καὶ οἱ
ἐξέτεροι ἐτέρας Σχολῆς, εἰς τὴν ἐκπαιδεύεται προσωπικὴν
ὕψους ἡλικίας ἔχουσας μετὰ ἀπολυτῶν νηπιακῆς, παιδικῆς καὶ
ἐφηβικῆς ἡλικίας.

Ἄρθρον 6.

Ἐρσεις, κατάρτησις ἐκπαιδευτηρίων
καὶ ἐτέρων μονάδων εἰδικῆς ἀγωγῆς.

1. α. Ἡ ἴδρυσις ἢ ἡ προαγωγή τῶν ἐν ἀρθρῳ 3 παρ' ἄρ-
θρου 3, ἐξάρτα α ἕως καὶ ε, ζ καὶ η ἐκπαιδευτηρίων καὶ ἐτέ-
ρων μονάδων εἰδικῆς ἀγωγῆς καὶ ἡ συντελεστὴς τούτων εἰδικῆς
ὀργανικῶν θέσεων τῶν οἰκείων κλάδων, ἐνεργεῖται διὰ
Π. Δ/των ἐκδιδόμενων τῇ προτάσει τῶν Ὑπουργῶν Προεδρίας
τῆς Κυβερνήσεως, Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων
καὶ Κοινωνικῶν καὶ τοῦ κατὰ περίπτωσιν ἀρμοδίου Ὑπουργοῦ.

β. Αἱ οἰκείαι διακρίνει διὰ τὴν ἴδρυσιν, λειτουργίαν καὶ ἐπι-
πέμπει τῶν ὡς ἀνω ἐκπαιδευτηρίων καὶ ἐτέρων μονάδων
εἰδικῆς ἀγωγῆς καταβάλλονται ὑπὸ τοῦ δημοσίου, εἰ δὲ ἐπι-
στασιχοὶ πιστώσεις ἐγγράφονται εἰς τὴν προϋπολογισμῶν
Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Παιδείας ἢ ἐτέρου Ὑπουργείου, ἐπι-
δίδου διὰ τὴν λειτουργίαν τῶν μονάδων τούτων.

2. Ἡ κατάρτησις, ὁ υποβάθμισις ἢ ἡ συγκριτικὴ
ἀνωτέρω καὶ ἡ συντελεστὴς τούτων μειώσις τῶν ὀργανικῶν
θέσεων τῶν οἰκείων κλάδων ἐνεργεῖται διὰ Π. Δ/των,
ἐκδιδόμενων τῇ προτάσει τῶν Ὑπουργῶν Προεδρίας τῆς
Κυβερνήσεως, Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων καὶ τοῦ
κατὰ περίπτωσιν ἀρμοδίου Ὑπουργοῦ.

Ἄρθρον 7.

Ἐπαγγελματικὴ καὶ Ἐπιχειρηματικὴ Ἐκπαίδευσις.

1. Ἡ εἰδικὴ ἀγωγή καὶ ἡ εἰδικὴ ἐπαγγελματικὴ
ἐκπαίδευσις παρέχονται κατόπιν διακριτικῆς ἐξέτασεως πρὸς
πίστωσιν τοῦ εἴδους καὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς μειονεξίας τῶν
ἀποκλινόντων ἀτόμων.

2. Ἡ διακριτικὴ ἐξέτασις διενεργεῖται:
α. Εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ Ν.Δ. 104/1973 ὑπερὶ ψυχικῆς
καὶ περιβάλλοντος τῶν ψυχικῶς πασχόντων προβλεπόμενης
Ἐπιτροπῆς ἐπιμελητῶν Στελεχῶν.

6. Αι συνεδριάσεις του Συμβουλίου πραγματοποιούνται εκτός των ωρών εργασίας των Υπηρεσιών ή δε απεχθύνονται των μελών και του Γραμματέως αυτού καθορίζεται δι' αποφάσεις των Υπουργών Συναρμοσίου, Προεδρίας της Κυβερνήσεως, Οικονομικών και Έθνικης Παιδείας και Θρησκευμάτων κατά της διατάξεως του άρθρου 8 του Ν. 754/1978.

**ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄
ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΝ**

***Άρθρον 12.**

Κλάδοι — Ειδικότητες.

1. Διά των εις προσωπικών επάγγελμα των εν άρθρω 3 παρ. 3 εδάξια α έως και ε, ζ και η εκπαιδευτηρίων και άλλων μονάδων ειδικής αγωγής, ως και των εν άρθρω 7 παρ. 2β Σχολικών Ψυχολογικών Στεβών, συνιστώνται: α) κάτωθι: κατά κλάδους θέσεις:

ΜΟΝΙΜΟΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΝ

A. Εκπαιδευτικόν προσωπικόν:

Κλάδος ηγαιαγωγών	θέσεις	6
Κλάδος διδασκάλων	"	60
Κλάδος Α1 Θεολόγων	"	2
Κλάδος Α2 Φιλολόγων	"	8
Κλάδος Α3 Μαθηματικών	"	4
Κλάδος Α4 Φυσικών	"	4
Κλάδος Α8 Τεχνικών	"	10
Κλάδος Α9 Φυσικής Αγωγής	"	10
Κλάδος Α11 Μουσικής	"	10

B. Λοιπόν προσωπικόν:

Κλάδος ΑΤ Παιδοψυχιάτρων	"	2
Κλάδος ΑΤ Ψυχολόγων	"	4
Κλάδος ΑΡ Επισκεπτών Αδελφών	"	5
Κλάδος ΑΡ Κοινωνικών Λειτουργών	"	5
Κλάδος ΜΕ Διοικητικών Υπαλλήλων	"	5
Κλάδος ΣΕ Κλητήρων	"	10

2. Συνιστώνται: ώς κάτωθι: θέσεις νέων κλάδων:

Κλάδος ΑΤ Θεραπευτών του Λόγου	θέσεις	2
Κλάδος ΑΤ Επαγγελματιών Συμβούλων	"	2
Κλάδος ΑΡ Βοηθών Παιδαγωγών	"	20
Κλάδος ΑΡ Θεραπευτών του Λόγου	"	2
Κλάδος ΑΡ Επαγγελματιών Συμβούλων	"	2
Κλάδος ΑΡ Φυσικοθεραπευτών	"	3
Κλάδος ΑΡ Εργασιοθεραπευτών	"	10
Κλάδος ΑΡ Τεχνολόγων Εκπαιδευτικών	"	2
Κλάδος ΜΕ Βοηθών Τεχνικών Εκπαιδευτικών	"	10

**ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΝ ΕΠΙ ΣΝΕΣΕΙ
ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ**

Μαγείρων — Τραπεζοκόμων	θέσεις	5
Καθαριστριών	"	10

ΓΕΝΙΚΟΝ ΣΥΝΟΛΟΝ θέσεις 213

3. Αι συνιστώμεναι θέσεις εκπαιδευτικού προσωπικού της παραγράφου 1 προορίζονται αποκλειστικώς κατά κλάδους εις της υπό των άρθρων 9, 16 και 34 του Ν. 300/1976 οριζόμενης τοις μετρίως και εις τον ειςαγωγικόν βαθμόν του οικείου Κλάδου.

Αι λοιπαί θέσεις προσωπικού των ως άνω παραγράφων 1 και 2 καταπέμνεται εις τή οικεία Υπουργεία και Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου δι' Π. Δ/τος, ενδιαφερόμενοι πρόκειται των Υπουργών Δικαιοσύνης, Έθνικης Παιδείας και Θρησκευμάτων, Εργασίας και Κοινωνικών Υπηρεσιών.

4. Αι διά των εν άρθροις 6 παρ. 1 και 7 παρ. 2β Π. Δ/των συνιστώμεναι θέσεις εξαιρέσει των διά του άρθρου 15 οριζόμενων θέσεων Έπιθεωρητών Ειδικών Σχολείων καταπέμνεται: διά των κλάδων ως άνω Π. Δ/των κατά κλάδους και βαθμούς εις τή εν άρθρω 10 του παρόντος αρμόδια Υπουργεία και Υπηρεσίες κλάδων.

5. Τό προσωπικόν επί σχέσει Ιδιωτικού Δικαίου διέπεται επί της διατάξεως των Ν.Δ. 385/1969 και 1108/1972.

6. Τά καθήκοντα του προσωπικού των νέων κλάδων καθορίζονται δι' αποφάσεων των κατά περίπτωση αρμοδίων Υπουργών.

7. Τυφλοί και κωφοί δύναται να διορίζονται εις αντίστοιχα σχολεία και εις θέσεις της περιπτώσεως Α' της παραγράφου 1 του παρόντος άρθρου, εφ' όσον κεντρικώς τά λοιπά εκ του νόμου οριζόμενα πρόσωπα, ανεξαρτήτως όριου ηλικίας διορισμού.

8. Αι διατάξεις του Ν. 682/1977 περί Ιδιωτικών Σχολείων της Γενικής Εκπαίδευσως και Σχολικών Οικιστριών, εφαρμόζονται αναλόγως και επί του προσωπικού της περιπτώσεως Α' της παραγράφου 1 του παρόντος άρθρου των Ιδιωτικών ειδικών σχολείων.

***Άρθρον 13.**

Πλήρωσις θέσεων.

1. Αι συνιστώμεναι θέσεις μονίμου προσωπικού πληρύνεται διά διαρισμού ή διά μετατάξεως κατά της καίμενης διατάξεως.

2. Εφ' όσον δεν καθίσταται δυνατή ή πλήρωσις των θέσεων των Επισκεπτών Αδελφών του κλάδου ΑΡ, προλαμβάνονται Νοσηνοί μονιμού φοιτήτες επί σχέσει εργασίας Ιδιωτικού Δικαίου και εις άρθρων ουχι μεγαλύτερον των όριωμένων κινών θέσεων.

3. Μέχρις ότου καταστή δυνατή ή πλήρωσις των συνιστώμενων θέσεων διά μονίμου προσωπικού λόγω έλλείψεως κινήσεων προς διαρισμόν δύναται να προσλαμβάνονται επί σχέσει εργασίας όριωμένου χρόνου προσωπα αντίστοιχων ειδικοτήτων κατά τή οριζόμενα διά κινών έπικράσεων των Υπουργών Έθνικης Παιδείας και Θρησκευμάτων, Οικονομικών, Κοινωνικών Υπηρεσιών και του κατά περίπτωση αρμοδίου Υπουργού ή όποιου καθορίζουν και τό ύψος των αποδοχών.

***Άρθρον 14.**

Προσόντα.

1. Τά προσόντα του προσωπικού, διά την πλήρωσιν των εν άρθρω 12 παρ. 2 προοριζόμενων θέσεων νέων κλάδων, όφ' όσοντα ως ακολούθως:

α. Κλάδος ΑΤ Θεραπευτών του Λόγου: Πτυχίον Θεραπειών του Λόγου Ανωτάτης Σχολής της Ελλάδαπής ή πτυχίον Παιδαγωγικών Ανωτάτης Σχολής της Ελλάδαπής με έξειδίωσιν επί της Θεραπειών του Λόγου.

β. Κλάδος ΑΤ Επαγγελματιών Συμβούλων: Πτυχίον Ανωτάτης Σχολής και πτυχίον της Σχολής Επαγγελματιών Προσανατολισμού του Ο.Α.Ε.Δ. ή πτυχίον Επαγγελματιών Συμβούλων Ανωτάτης Σχολής της Ελλάδαπής.

γ. Κλάδος ΑΡ Βοηθών Παιδαγωγών: Πτυχίον της εν τού άρθρω 16 παρ. 3 του παρόντος Νόμου οριζόμενης Ανωτάτης Σχολής Βοηθών Παιδαγωγών ή πτυχίον αντίστοιχου Σχολής της Ελλάδαπής.

δ. Κλάδος ΑΡ Θεραπευτών του Λόγου: Πτυχίον Θεραπειών του Λόγου Ανωτάτης Σχολής της Ελλάδαπής ή έξειδίωσιν επί του Επαγγελματιών Συμβούλων Ανωτάτης Σχολής της Ελλάδαπής.

ε. Κλάδος ΑΡ Επαγγελματιών Συμβούλων: Πτυχίον Επαγγελματιών Συμβούλων Ανωτάτης Σχολής της Ελλάδαπής ή έξειδίωσιν επί του Επαγγελματιών Συμβούλων Ανωτάτης Σχολής της Ελλάδαπής.

στ. Κλάδος ΑΡ Φυσικοθεραπευτών: Πτυχίον Φυσικοθεραπειών ΚΑΤΕΕ ή έτερας ίσοτιμος Σχολής Φυσικοθεραπειών της Ελλάδαπής ή Ελλάδαπής.

7. Κλάδος ΑΡ Τεχνολόγων Εκπαιδευτικών Πτυχίου της ΔΣΕΤΕΜ της ΣΕΑΕΤΕ, ή πτυχίου ή δίπλωμα αντιστοιχίας Τεχνικής ή Επαγγελματικής Ιστορίας Σχολής της Ελλάδας.

9. Κλάδος ΜΕ Βοηθών Τεχνικών Εκπαιδευτικών και Πτυχίου ή δίπλωμα Τεχνικής Επαγγελματικής Λογικής ή Μέσης Τεχνικής Επαγγελματικής Σχολής, ή Πτυχίου παιδαγωγικών σπουδών ΣΕΑΕΤΕ ή πτυχίου ή δίπλωμα αντιστοιχίας Τεχνικής ή Επαγγελματικής Ιστορίας Σχολής της Ελλάδας.

2. Όπου εν τώ παρόντι αναφέρονται ισότιμοι πτυχίοι ή δίπλωμα Σχολής Ελλάδας απαιτείται αναγνώριση της Ιστορίας τούτου διά μόν τας περιπτώσεις 1α, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 και 9 υπό του Συμβουλίου Ιστοριών του άρθρου 74 του Ν. 576/1977 απειρίθρευτως και διακρίτως της Μέσης και Ανωτάτης Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης διά 21 τας περιπτώσεις 1α και 3 υπό του Δ.Κ.Α.Τ.Σ.Α.

Άρθρον 15.

Επιθεωρητής Ειδικών Σχολείων.

1. Το άρθρον 22 του Ν. 309/1976 απειρίθρευτως και διακρίτως της Γενικής Εκπαίδευσης αντικαθίσταται ως ακολούθως:

α' Άρθρον 22.

1. Συνιστώνται τέσσαρες θέσεις Επιθεωρητών Ειδικών Σχολείων 22 ών τρεις Επιθεωρητών Β' επί μεθολογικού κλάσμου 9 και μία Επιθεωρητού Α' επί μεθολογικού κλάσμου 10.

2. α) Εξ Επιθεωρητών Β' Ειδικών Σχολείων επί μεθολογικού κλάσμου 9 προτίθενται κατόπιν επιλογής διά δημοσίου, εκπαιδευτικού λειτουργού κεντημένου ύπερ 15ατη δημοσίαν εκπαιδευτικήν υπηρεσίαν 22 ής τριετή τούλάχιστον εις ειδικά σχολεία ή έτερως κεντάς ειδικής άγωγής, τά υπό του άρθρου 15 του παρόντος οριζόμενα προσόντα και διατη μετ'εκπαίδευσιν εις την ειδικήν άγωγήν παρά τω Μικταλείω Παιδαγωγικώ Δ.Ε. ή πτυχίον παιδαγωγικών σπουδών Πανεπιστημίου της Ελλάδας με εξειδίκευσιν εις την ειδικήν άγωγήν, αποδεικνυσάμενοι εν τών τίτλων σπουδών αύτων.

β) Τα άρρωδοντα εις την διεύθυνσιν του διαγωνιστού και τών εν γένει διαδικασιών της επιλογής, διακρίνης κα περιλήψεως και συνθέσεως, ορίζονται διά Π.Δ. εκδιδομένων πρός τας του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

3. Εξ Επιθεωρητών Α' Ειδικών Σχολείων επί μεθολογικού κλάσμου 10 προτίθενται κατόπιν επιλογής Επιθεωρητής Β' Ειδικών Σχολείων επί μεθολογικού κλάσμου 9 μετά διατη υπηρεσίαν εις τόν βαθμόν τούτον.

4. Κατά τά λοιπά εφαρμόζονται αί διατάξεις της παρ. 3 του άρθρου 19 και της παραγράφου 3 του άρθρου 20 του παρόντος.

2. Ο κεντηθείς κατόπιν του κατά τας διατάξεις του άρθρου 19/1978 διεαρχόμενος διαγωνισμού τώ έτος 1979 επί επιτηθέντων, εξειδικευθεί έργων διά την πλήρωσιν των κεντημένων υπό του παρόντος νόμου θέσεων Επιθεωρητών Ειδικών Σχολείων, μέχρι συμπληρώσεως της υπό του αύτου άρθρου θέσεως από της δημοσιεύσεώς του.

Άρθρον 16.

Επιθεωρητής — Ειδικεύσει Προσωπικού.

1. Η επιθεωρησις και ή ειδικεύσει του πάσης φύσεως προσωπικού των κατά τώ άρθρον 10 του παρόντος φορέων εις όλην τήν ειδικήν άγωγήν και ειδικήν επαγγελματικήν εκπαίδευσιν ενεργούνται κατόπιν τας κειμένης διατάξεις εις τώ άρθρο Κεκτημένων Υποτροφιών, είτε διά της επιλογής εις τώ ένωτικόν υπό μορφήν επιπέδων, ταξιαρχικών και συνθέσεων και είτε προσγραμμάτων κεντημένων υπό τών φορέων της ειδικής άγωγής, τερμα

τών εν πάση περιπτώσει και τών περι χορηγήσεως εκπαιδευτικής άδειας ή της αποστολής εις τώ ένωτικόν κειμένων διατάξεων, ως και τών άρθρων 3 του Ν. 232/1975 απειρίθρευτως διακρίτως διακρίτως υπαλλήλων.

Οι μετακινούμενοί τινες δημόσιοι εκπαιδευτικοί εις την ειδικήν άγωγήν εκπαιδευτώς τού Κράτους υποχρεούνται να υπηρετήσουν εις δημόσια ειδικά σχολεία τούλάχιστον επί τριετίαν.

2. Αί προτιπίθεσις εφαρμογής τών διατάξεων του παρόντος άρθρου, ή τυχόντα διαδικασικά ενεργήσεις τών προγραμμάτων, ως και πάσα άλλα λεπτομέρεια, καθορίζονται διά αποφάσεων τών Υπουργών Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Οικονομικών και τού κατά περίπτωση αρμοδίου Υπουργού.

3. Διά τήν εκπαίδευσιν Βοηθών Παιδαγωγών ίδρύεται Ανωτάτη Σχολή Βοηθών Παιδαγωγών διατούς φοιτήτους εις τήν ΣΕΑΕΤΕ. Τά της οργανώσεως, λειτουργικής συνθέσεως τού προσωπικού, τών προγραμμάτων, τών εξετάσεων, της αποστολής τών χορηγούμενων τίτλων σπουδών και πάσα άλλα λεπτομέρεια διέπονται υπό τών ενάστοτε ισχυουσών διατάξεων περί ΣΕΑΕΤΕ.

4. Η ίδρυσις και λειτουργία Ιδιωτικών Σχολών, Ύψιστού τών ή Κέντρων διά τήν εκπαίδευσιν και ειδικεύσει ή μετακινήσειν Ειδικών Διδακτών και Νηπιουργών άπορροφείται.

5. Οι άπορροφούμενοι τώ Τμήμα Κέντρων της Θεραπευτικής Παιδαγωγικής τού Ψυχολογικού Κέντρου Παριού Εθνικής, κεντητόμενοι άνω εξετάσεων, πτυχιακά και κατόπιν εισπίθ απορροφόμενοι, εις τώ Γ' έτήριον της Ανωτάτης Σχολής Βοηθών Παιδαγωγών, από της ενάρξεως της λειτουργίας αύτης.

Διά αποφάσεων τού Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων καθορίζονται ό άρθρος τών κατό έτος κατατασσόμενων, ως και πάσα άλλα λεπτομέρεια κεντητά εις τόν τρόπον κεντηθείς αύτων.

Άρθρον 17.

Επαγγελματικόν άπόρροφον.

Διαρρυθμισμένων τών ειδικών διατάξεων τού Νόμου ή τών ειδικών υπηρεσιακών υποχρεώσεων ή ενάτων άπίως άπορροφών 22 επιτηθέντων άνωτέρων ή ανώτων ή κοινωτικών κεντηθέντων, οι 22 οίανδήποτε υπηρεσιακήν σέβειν υπηρετούντων υπάλληλοι εις τας πάσης φύσεως κεντηθείς και μορφή υπηρεσίας και ίδρύματα αποκλεισμένων άπόλων ορέθλου να τερμα ενταχόμενοι και επί ιδιωτικών άπορροφών εμπιστευθέντων αύτοις ή περιελθέντων εις τούτων αύτων κατά την άκτιν τού επαγγελματός τών ή ως εν τής ιδιότητός τών.

Προκαίμενοι οι ως άνω υπάλληλοι να εξετασθών ως κεντητές ενάτων δικαστικής ή έτερως άρχής επί τούτων άπορροφών, ορέθλου να προτίθενται εις τασ ή άλλων περ τής ιδιότητός τών και τής εν μέρως αύτων υποχρεώσεως τηρήσεως τού άπορροφού.

Ορέθλου επίσης εν τή τήρησι τού επαγγελματικού άπορροφού να άπορροφούν επί της μυστικότητος τών φακέλων και τής άλληλεγγυαίας τών εις 22 υπηρεσιών υπηρεσιών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ' ΕΙΔΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρον 18.

Επιχορηγήσεις, δάνεια και λοιπά μέτρα ενταχόμενα αποκλεισμένων άπόλων και ίδρύματων.

1α. Ίδρύματα ή Σωματεία άρχολόμενα με την ειδικήν άγωγήν δύναται, πρός καλύτεραν επίτευσιν τού έργου των, να επιχορηγούνται από τού δημοσίου ή και να έφορτάζονται υπό αυτού διά τών άπαρτιθέντων οργάνων, οικιών, εργαλείων, μηχανημάτων, διδακτικών βιβλίων κλπ. κατά τά διά άπορροφών τών Υπουργών Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Οικονομικών και τού κατά περίπτωση αρμοδίου Υπουργού οριζόμενα. Τών άνωτέρω ενταχθέντων τυχόντων 22 εν τών Ίδρύματων τούτων κατό άπορροφών ενάτων τών περιουσιακών των

τροχηίων τερματίζονται έπαρκών πόρων διά τήν κάλυψιν των άναγκών των. Αι οικίαι πιστώσεις έγγραφούνται εις τόν προϋπολογισμόν του άρμοδίου διά τήν έποπείαν αυτών Υπουργείου, παρά του οποίου, ως και παρά του Υπουργείου Οικονομικών, άποδύται εις προσήκοντες έλεγχοί επί της διαθέσεως ή χρήσεως των παρεχομένων ποσών ή ειδών.

β. Υπό τήν αὐτήν διαδικασίαν δύναται νά καθορίζωνται μέτρα ένισχύσεως αποκλιόντων ατόμων οιασδήποτε ηλικίας διά τήν άκέραιον έπαγγελματιαν, ήτοι ειδικά οικονομικά ένισχύσεις (δάνεια χρημηλότοκα ή και άποικ. ένισχυτήριαι κλπ.) προσχάι όργάνων, πικιών, έργαλείων, μηχανημάτων ή άτερα μέτρα πρὸς ύποβοήθησιν του έργου των εν τούτων ένισχυόμενων.

2. Ειδικά τυτκαλά ή άτερα μέτρα χρησιμοποιούμενα διά τήν άκέραιον ειδικήν άγωγήν αποκλιόντων εν του φοιτητικού μαθητών εισάγονται άτελώς υπό των ένδεικτερομένων. Δαπάναι άφορῶσαι εις τήν χρησίμησιν τούτων τυτκαλῶν ή μέτρων εις άπόρους ή ήτρηλισμένους μαθητάς, σπουδαστάς ή φοιτητάς καλύπτονται υπό του Διαικείου, άναρχαρομένων πρὸς τούτο των άπαιτούμενων πιστώσεων εις τόν προϋπολογισμόν. Ομοίως δαπάναι άφορῶσαι εις ήτρηλισμένους μαθητάς καλύπτονται, κατά περίπτωσιν, υπό των Άποικησιακών Οργανισμών κατά τό άρθρον 6 του Ν. 861 /1979 ή υπό του Διαικείου κατά τας κατένευς διατάξεις.

3. Τά άπαιτούμενα διά τήν διδασκαλίαν ειδικήν και μαθησιακήν παρέχονται δωρεάν υπό του Κράτους εις αποκλιόντας μαθητάς, σπουδαστάς και φοιτητάς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.
ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρον 19.

Χαρακτηριστάς και άναρχαροί εκπαιδευτήριων και έτέρων μονάδων ειδικής άγωγής.

Εκπαιδευτήρια και έτερα μονάδες οιασδήποτε φορέως, δημόσια ή ιδιωτικά, παρέχοντα εκπαιδευσιν εις αποκλιόντα άτομα άναρχαροίονται ως ειδικά, ως πρὸς τόν τομέα τούτον, δι' άποφάσεων του Υπουργού Έθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και του κατά περίπτωσιν άρμοδίου Υπουργού, ένδεικόμενων κατά γνώμη του εν άρθρω 11 Συνταγματικού και Γνωμοδοτικού Συμβουλίου, κατ' εισηγήσιν του άρμοδίου Επιθεωρητού Ειδικών Σχολείων. Αύται: υπό της άναρχαροίσεως των, ύπάγονται εις τας διατάξεις του παρόντος.

Άρθρον 20.

Νομιμοποίησις εκπαιδευτήριων και έτέρων μονάδων ειδικής άγωγής.

1. Νομικά Πρόσωπα Διαικείου ή Ιδιωτικού Δικαίου ή φυσικά πρόσωπα τά όποία παρέχουν ειδικήν άγωγήν ή επαγγελματικήν εκπαιδευσιν εις αποκλιόντα άτομα άνευ άδείας ίδρύσεως και λειτουργίας ένιστάσιν ειδικής εκπαιδευτικής μονάδος, ύποχρῶνται όπως έντός έτους από της δημοσίευσως του παρόντος, προσέβη εις τας δευτέρας άνεργείας διά τήν λήψιν άδείας ίδρύσεως και λειτουργίας τοιαύτης μονάδος. Άλλως αποκλιόνται αυτόδικαίως του δικαιώματος της παροχής ειδικής άγωγής και εκπαιδευσεως από του τέλους του σχολικού έτους έντός του οποίου έμπήπει ή λήξις της έτησίως ως άνω προθεσμίας.

2. Ο Υπουργός Έθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων διακόπτει τήν λειτουργίαν των εν τή προηγουμένη παραγράφω μονάδων, έφ' όσον ήθελε κρίνει, μετά γνώμη του Επιθεωρητού των Ειδικών Σχολείων, ότι τό οικίαι νομικό ή φυσικό πρόσωπον δέν συνεχροσώδη παρά τήν ύποβολήν της αίτησεως, πρὸς τούς όρους παροχής της ειδικής άγωγής.

Άρθρον 21.

Μετατροπή Ιδιωτικών εκπαιδευτήριων

και άλλων μονάδων ειδικής άγωγής εις δημόσια.

και Θρησκευμάτων και Οικονομικών και του κατά περίπτωσιν άρμοδίου δύναται νά καταστῶν δημόσια λειτουργούσα κατά τήν δημοσίευσιν του παρόντος νηπιαγωγεία, σχολεία τάξεις και ειδικά επαγγελματικά σχολεία των ίδρυμάτων σωματικών, νομικών προσώπων δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου ήχοντα κερδοσκοπικό χαρακτήρα, κατόπιν αίτησεως των.

2. Τό διδασκικό προσωπικό τό ύπηρετούν εις τά κατ' ην προηγουμένην παράγραφον καθιστάμενα δημόσια σχολεία και εις τας μονάδας της παραγράφου 2 του άρθρου του παρόντος, προσλαμβάνεται εις τήν δημοσίαν εκπαιδευσιν επί σχέσει έργατίας Ιδιωτικού δικαίου άρίστου χρόνου, κατ' τας διατάξεις του άρθρου 30 του Ν. 682/1977, έφ' όσον:

α. Κεκτηται τό υπό του νόμου όριζόμενα προσόντα διά διορισμόν εις θέσιν δημοσίας εκπαιδευσεως.

β. Έχει διετή τουλάχιστον πραγματικήν ύπηρεσίαν εις δίκον σχολείον ή ίδρυμα αποκλιόντων ατόμων.

Άρθρον 22.

Προσχομηγή λειτουργούντων Ιδιωτικών εκπαιδευτήριων ειδικής άγωγής.

1. Τά οιασδήποτε τύπου και οιασδήποτε στάθμης λειτουργούσα Ιδιωτικά εκπαιδευτήρια και λοιπά μονάδες ειδικής άγωγής όριζόμενα ή προσαρμόσθων πρὸς τας διατάξεις του παρόντος ως πρὸς τά προγράμματα μέν διδασκαλίας άντιστοιχίας, τά προσόντα δέ του προσωπικού των κατά τά άποφάσεων του Υπουργού Έθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων όριζόμενα, Από της έναρξεως της ισχύος του παρόντος άπαγορεύεται ή πρόσληψις νέου εκπαιδευτικού προσωπικού μη κεκτημένου τά υπό του παρόντος νόμου προβλεπόμενα προσόντα.

2. Αι Κατώταται Ημερήσια Τεχνικά και Επαγγελματικά Σχολεία, οι παρεχοντα επαγγελματικήν εκπαιδευσιν εις αποκλιόντα άτομα, ύπάγονται, έφ' εήξ εις τας διατάξεις του παρόντος και λειτουργούν υπό τήν έποπείαν του Υπουργού Έθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων ως έχον, μέγιστο αριθμό των της οργανώσεως και λειτουργίας αυτών 80. Π. Δ/των, ένδεικόμενων πρῶτα: του Υπουργού Έθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και του κατά περίπτωσιν άρμοδίου Υπουργού.

Άρθρον 23.

Ρύθμισις καταστάσεως προσωπικού δημοσίων ειδικών σχολείων και τεχνικών επαγγελματικών σχολείων.

1. Τό μόνον προσωπικό τό ύπηρετούν κατά τήν δημοσίευσιν του παρόντος νόμου εις δημόσια ειδικά εκπαιδευτήρια περιλαμβάνει εις τας θέσεις του, κατατασσόμενον άντιλόγως τούτων εις τούς άντιστοιχούς κλάδους του άρθρου 12 του νόμου.

2. Τό επί σχέσει Ιδιωτικού δικαίου ύπηρετούν κατά δημοσίευσιν του παρόντος νόμου εις δημόσια ειδικά εκπαιδευτήρια προσωπικό περιλαμβάνει εν τή ύπηρεσίαν και διαρεί τήν σχέσιν έργατίας έφ' ην ήχει πρόσληφθῆ.

3. Διά των κατά τά άρθρα 6 και 7 του παρόντος όριζόμενων Π. Δ/των θέλων καθορισθῆ τά της κατατάξεως και της έντάξεως του κατά τήν ανώτατων παραγράφω προσωπικού.

4α. Τό εν νηπιαγωγίων και διδασκαλίων δημοσίων εκπαιδευτικών προσωπικών, τό ύπηρετούν κατά τήν δημοσίευσιν του παρόντος νόμου εις τά δημόσια ειδικά εκπαιδευτήρια και μη πτυχίον μεταεκπαιδευσεως εις τήν ειδικήν άγωγήν, τίθει εις τήν διάθεσιν του οικίαι ύπηρεσιακού συμβουλίου πρὸς ποθέτησιν του εις κωνονικό σχολείον της περιφερείας ή περιλαμβάνει εις τήν θέσιν, ήν κατέχει, έφ' όσον έπιθυμεί και έχει τουλάχιστον πενταετή πραγματικήν ύπηρεσίαν ειδικά σχολεία, κατόπιν ειδικής ένθέσεως του οικίαι διορηστού.

β. Εις τήν δευτέραν περίπτωσην καλείται πρὸς μετατροπήν εις τό Έθνικόν Ειδικόν Άγωγήν του Μακεδονίου

καθ' υπέρβασην του νομίμου αριθμού εισακτέων και εις ποσοτήτων 200% επί του συνόλου των εισαγομένων, εφ' όσον δεν έχει υπεράβη το 15ον έτος της ηλικίας του. Διά των τελικών αυτών παρέχεται προθεσμία τριών έτων από της έκδοσης της απόφασης περί της παραμονής του εις θέσιν ειδικού σχολείου. Η παραρτημένη απόφασις της προθεσμίας τούτης οι εκπαιδευτικοί ούτοι τίθενται εις την διάθεσιν του οικείου υπηρεσιακού συμβουλίου προς τοποθέτησιν των εις κανονικόν σχολείον της περιφέρειας των.

5. Δι' άποφάσεων των Υπουργών Έθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και Οικονομικών καθορίζονται: α) της παρ. 1 και 2 του παρόντος άρθρου επί θεμάτων ειδικής άγωγής.

6. Οι άπορριπθέντες εκ του μονοτεδού Τμήματος Μετακπαιδευτικής εις την ειδικήν άγωγήν διδάκταλοι και έχοντες πτυχίον μετακπαιδευτικής μεζονος διαρκείας, εξομοιώνται προς τους έχοντες πτυχίον μετακπαιδευτικής διετούς διαρκείας εις την ειδικήν άγωγήν.

7. Εις τό διδακτικόν και έποπτικόν προσωπικόν των ειδικών σχολείων άνεξαρτήτως βαθμού καταβάλλεται από 1ης Ιανουαρίου 1981 επίδομα θυσιασμών συνθηκών έργασίας ίσον προς τό 30% του έκάστοτε έκπικου μισθού του θου βαθμού άνεξαρτήτως καταχομένου βαθμού.

Άρθρον 24.

Βοηθοί Παιδαγωγοί εξ άλλων σχολών.

1. Κατά την πρώτην εφαρμογήν του παρόντος και εφ' όσον δεν υπάρχουν προς διορισμόν Βοηθοί Παιδαγωγοί δύνανται να διορίζονται εις τάς θέσεις τούτας προς κάλυψιν ύπηρεσιών αναγκών, πτυχισχοι των Σχολών Οικιακής Οικονομίας, Κοινωνικής Έργασίας και Βρεφονηπιακών.

2. Διά των κατά τό άρθρον 23 παρ. 5 έκδοθησόμενων άποφάσεων θέλουν ρυθμισθή τά της παρ. 1 μετακπαιδευτικής επί θεμάτων ειδικής άγωγής του προσωπικού της άνωτέρω παραγράφου 1.

Άρθρον 25.

Πρότυπον Ειδικόν Σχολείον Άθηνών.

1. Ο Α.Ν. 453/1937 (περί ίδρύσεως σχολείου άνωμάλιον και καθυστερημένων παιδιών), ως και ο Α.Ν. 1949/1948 (περί τροποποίησης και συμπλήρωσεως του Α.Ν. 453/1937) καταργούνται, τό δε Πρότυπον Ειδικόν Σχολείον Άθηνών ύπάγεται εφ' εζής εις τάς διατάξεις του παρόντος και προσκαρτεείται εις τό Μετσόλειον Διδακταλείον Δ.Ε. ως πλήρες Πρότυπον Ειδικόν Σχολείον διά την πρακτικήν άσκησην των εις την ειδικήν άγωγήν μετακπαιδευόμενων διδασκάλων.

2. Ο επί βαθμῷ 1ου Διευθυντής του Πρότυπου Ειδικού Σχολείου Άθηνών λογίζεται εφ' εζής κατάχων προσωρινήν θέσιν καθηγητού άνευ άσκήσεως διοικητικού έργου του κλάδου 21 Παιδαγωγικού της παρ. 5 του άρθρου 11 του Ν. 817/1978 (περί ρυθμίσεως ενίων εκπαιδευτικών και εκπαιδευτικών θεμάτων).

Η προσωρινή αυτή θέση καταργείται, ενα τῆ καθ' οίον τρόπον άποχωρήσει εκ της ύπηρεσίας, του κατέχοντος τούτην.

Άρθρον 26.

Κύρωσις αποφάσεων.

Κυρώνται: α) ης (ισχυσι αι ύπ' αριθ. 120883/20.9.72 περί ίδρύσεως δημοτικών σχολείων) (ΦΕΚ 793/1972 τ. Α') και 52661/19.4.73 (περί ίδρύσεως δημοτικών σχολείων και αύξήσεως των οργανικών θέσεων των διδασκάλων) (ΦΕΚ 117/73 τ. Β') αποφάσεις του Υπουργείου Έθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, α) δε δι' αυτών ίδρυθέντα ειδικά δημοτικά σχολεία ύπάγονται εφ' εζής εις τάς διατάξεις του παρόντος νόμου.

Άρθρον 27.

Αρμοδιότητες ΚΕΜΕ.

1. Δεν θίγονται διά του παρόντος αι επί της ειδικής άγωγής αρμοδιότητες του Κέντρου Έκπαιδευτικών Μελετών και Έπιμορφώσεως (ΚΕΜΕ).

2. Συνιστώνται δύο θέσεις Συμβούλων Β' του ΚΕΜΕ, η μία της ειδικότητος Προγραμματισμού της Έκπαιδευτικής και η άλλη Αξιολογήσεως Έκπαιδευτικής Πολιτικής, επί αντιστοίχῳ μειώσει δύο (2) θέσεων Εισαγγητών του ΚΕΜΕ των αυτών ειδικότητων. Κατά τά λοιπά εφαρμόζονται αι διατάξεις της παραγράφου 4 του άρθρου 2 του ν. 967/1979 (περί τροποποίησης και συμπλήρωσεως του ν. 186/1975 (περί του Κέντρου Έκπαιδευτικών Μελετών και Έπιμορφώσεως και διατάξεων τωνών του προσωπικού της Κεντρικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Έθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και ρυθμίσεως ενίων ζητημάτων της εκπαιδευσεως), άπαυομένης ενα και της δημοσιεύσεως έπιστημονικών έργασιών.

Άρθρον 28.

Δι' άποφάσεως του Υπουργού Έθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων δύνανται να άποσπώνται παρά τῆ Διευθύνσει Ειδικής Άγωγής του Υπουργείου Παιδείας μέχρι δύο εκπαιδευτικοί λειτουργοί, ειδικωμένοι επί θεμάτων ειδικής άγωγής, με τίτλους άνωτέρων μεταπτυχιακών σπουδών εν τῆ άλλοδαπή, εάσει των περί άποσπάσεων εις την Κεντρικήν Υπηρεσίαν του Υπουργείου Παιδείας εκπαιδευτικών λειτουργών κατεμένων διατάξεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.
ΛΟΙΠΑ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρον 29.

Διδακτηριακά συγχροτήματα.

1. Εις έκαστον διδακτηριακόν συγχροτήμα, εις τό όποιον περιλαμβάνονται πλείονα των τριών σχολεία γενικής ή και επαγγελματικής εκπαιδευσεως δύναται να προσλαμβάνεται συντηρητής των μηχανολογικών και ηλεκτρολογικών εγκαταστάσεων αυτού, επί σχέσει έργασίας ιδιωτικού δικαίου άρίστου χρόνου.

2. Περ' έκάστῳ των διδακτηριακών συγχροτημάτων συγκροτείται ενία Σχολική Έφορεία και ενιαίον Σχολικόν Ταμείον εις τό όποίον συγχωνεύονται τά ύφιστάμενα ταύτα. Η Σχολική Έφορεία αποτελείται εκ των Διευθυντών των συσταζομένων Σχολείων ή των νομίμων άναπληρωτών των, υπό την προεδρίαν του άρχαιότερου εξ αυτών.

Άρθρον 30.

Μεταθέσεις και τοποθετήσεις εκπαιδευτικών επί σχέσει ιδιωτικού δικαίου.

Εις την παρ. 3 του άρθρου 11 του Ν. 1035/1980 προστίθεται: εδάφιο, εγον ούτω:

«Διά την συμπλήρωσιν του άπαυομένου κατά τάς καιμείνας διατάξεις, χρόνου ύπηρεσίας διά την μετάθεσιν των ιδιωτικών εκπαιδευτικών, εντός των νομών Αττικής και Θεσ/νίκης, συνυπολογίζεται και η τυχόν προϋπηρεσία τούτων εις την δημοσίαν εκπαιδευσιν. Οι ύπηρετούντες εις την δημοσίαν εκπαιδευσιν επί σχέσει έργασίας ιδιωτικού δικαίου έκπ/κοί, δέν καταλαμβάνουν οργανικήν θέσιν εις τά σχολεία, αλλά τοποθετούνται εντός της αυτής πόλεως προς κάλυψιν ύφισταμένων ύπηρεσιακών αναγκών».

Άρθρον 31.

Τροποίσεις και συμπλήρωσις Π. Διατάγματος.

Διά Π. Δ/τος, έκδοθησόμενου εντός εζήτηνου από της ισχύος του παρόντος, προτάσει του Υπουργών Έθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και Υπηρεσίας της Κυβερνήσεως δύναται να τροποποιηθή ή συμπληρωθή ή

εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 13 του Ν. 300/1976 περί οργανώσεως και διοικήσεως της Γενικής Εκπαιδεύσεως Π. Δ. για το έτος 1977 περί συστάσεως και συνθέσεως υπηρεσιών και παιδαγωγικών ταξιδιού του προσωπικού της Γενικής Εκπαιδεύσεως.

Άρθρον 32.

Ρύθμις θεμάτων Ανωτάτων Σχολών Οικιακής Οικονομίας.

1. Από Π. Δ/γμάτων, επί θεμάτων προτάται το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, ρυθίζονται θέματα των Ανωτάτων Σχολών Οικιακής Οικονομίας, ως εξής:

- α) Είς το εκπαιδευτικό και διδακτικό έτος, της ίδρυσεως, της μεταγραφής, της στήριξης, της εξέτασης, της πρόσληψης σπουδών ως και εις παν έν γενει σπουδαστικών θεμα.
- β) Είς το πρόγραμμα και αναλυτικόν πρόγραμμα των διδακτικών μαθημάτων, ήτοι τον αριθμόν και το είδος των διδακτικών και θεωρητικών μαθημάτων, της ώρας διδασκαλίας των θεωρητικών μαθημάτων και εργαστηριακών και πρακτικών ασκήσεων, τον σκοπόν και το περιεχόμενον διδακτικά ύλην έκαστου μαθήματος.

2. Το από το άρθρον 8 του Ν. 1875/1951 και το άρθρον 11 του Π.Δ. 442/1965 προσυποβληθέν Διοικητικόν Συμβούλιον της Χαρτοκοπίου Ανωτάτης Σχολής Οικιακής Οικονομίας όρίζεται πινταμελής επί τριετεί θηρία ως ακολούθως:

- α) Έξ ενός μέλους του Ελεγκτικού Συνεδρίου, προτενομένου από τούτου ή επιπέδου μέλους προτενομένου από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, ως πρόεδρου.
- β) Έξ ενός αντιπροσώπου της οικονομικής Χαρτοκοπίου, προτενομένου από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, ως μέλους.
- γ) Έξ ενός Σαυόλογο του ΚΕΜΕ, προτενομένου από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, ως μέλους.
- δ) Έξ ενός Ανωτέρου Υπαλλήλου του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, προτενομένου από το Υπουργείο, ως μέλους.
- ε) Έξ ενός προσώπου έχοντος πύδων των θεμάτων της οικιακής οικονομίας, προτενομένου από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, ως μέλους.

Αποκτός οι ανωτέρω προτείνονται μετά των εκπληρωσών των.

Καθήκοντα Γραμματείας εκτελεί διαλλήλως το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, προτενομένου μετά του αναπληρωστού του, από το Υπουργείο.

3. Κατά της συνεστάσεως του Διοικητικού Συμβουλίου μετίζει και ο Δ/τής της Ν.Α.Σ.Ο.Ο. ή ο Αναπληρωτής αυτού, ένου δικαιώματος ψήφου και εισέρχεται τά έν τη κριτική διατάξει θέματα.

Άρθρον 33.

Σχολικά θέματα — Παιδαγωγικά.

1. Η συγγραφή διδακτικών βιβλίων της Γενικής Εκπαιδεύσεως δύναται να ανατίθεται επί εθελίας και ένου διαγωνισμού εις ένα ή πλείονας συγγραφείς κατόπιν αποφάσεως του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, ενδεικτικώς μετά πρότασιν του ΚΕΜΕ και όριζούσης τους όρους και της διαδικασίας συγγραφής και κρίσεως, ως και τά της κρίσεως των συγγραφέων και των Επιτροπών κρίσεως. Κατά τά λοιπά εφαρμόζονται οι διατάξεις του Ν.Δ. 749/1970 περί διδακτικών βιβλίων.

2. Από αποφάσεων του Δ.Σ. του ΟΕΔΒ δύναται να ανατίθεται, επί συμβάσεως έργου, εις ιδιώτας καλλιτέχνους ή εικαστογράφους ως και ή γενικωτέρα επιμέλεια των από τούτου εκδιδόμενων σχολικών βιβλίων, περιοδικών και ενημερωτικών έντύπων.

Άρθρον 34.

Μάθημα Τεχνολογίας και Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός εις τά Γυμνάσια.

1. Η διδασκαλία του μαθήματος της Τεχνολογίας εις τά Γυμνάσια γίνεται από εκπαιδευτικών του κλάδου 7 της Μ. της Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαιδεύσεως.

2. Οι μέλλοντες να διδάξουν τό μάθημα της Τεχνολογίας δύναται να αποσπώνται, κατόπιν εισήγείως των, εις Γυμνάσια. Αι αποσπάσεις ενεργούνται δι' αποφάσεων του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, μετά γνώμην του Κεντρικού Συμβουλίου Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαιδεύσεως. Οι αποσπώμενοι επιθεωρούνται από των κατόπιν και κατ' ειδικότητα αρμοδίων Γενικών Επιθεωρητών Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαιδεύσεως.

3. Αν ή πληρωσις των εναντων διά την διδασκαλίαν του μαθήματος της Τεχνολογίας εις τά Γυμνάσια δεν είναι δυνατή κατά της διατάξεως της προηγουμένης παραγράφου δύναται να διορίζονται εκπαιδευτικοί ειδικότητας του κλάδου 7 της Μέσης Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαιδεύσεως. Οι διορισμοί γίνονται κατόπιν αίτησεως των ενδιαφερομένων και κατά την σειράν κύσων εις τον οικίον πίνακα διοριστίων. Οι όυτω διοριζόμενοι υποχρεούνται να διδάσκουν επί τριετίαν τολάχιστον τό μάθημα της Τεχνολογίας εις τά Γυμνάσια, διαπόμειν κατά τά λοιπά από των περί του κλάδου 7 καριέων διατάξεων.

4. Προς κάλυψιν των εναντων του επομένου σχολικού έτους ή Γενική Διεύθυνσις Γενικής Εκπαιδεύσεως διατάλλει, κατά μηνι Μάρτιον, σχετικόν αίτημα εις την Γενική Διεύθυνσιν Επαγγελματικής Εκπαιδεύσεως.

5. Έσ' όσον δεν είναι δυνατή ή διάθεσις μονίμου εκπαιδευτικού προς διδασκαλίαν του ανωτέρου μαθήματος εις όρισμένα Γυμνάσια, κατά της παραγράφου 2 και 3 του άρθρου δύναται να προσληφώνται προς τούτο από του πληρωσιότερου ΚΕΤΕ βιβλίης επί όρισία ένταμεία, ένου τά προστά του κλάδου 7 του Ν. 576/1977, ό όποιος τίθεται εις την διάθεσιν του οικίου Γενικού Επιθεωρητού Μέσης Εκπαιδεύσεως.

6. Η διδασκαλία του σχολικού και επαγγελματικού προσανατολισμού εις τά Γυμνάσια γίνεται από των εκπαιδευτικών των κλάδων Α1 έως και Α6 της Μέσης Γενικής Εκπαιδεύσεως.

Άρθρον 35.

Ρύθμις θεμάτων Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαιδεύσεως.

1. Αι διατάξεις του άρθρου 3 του Ν. 1047/1980 περί ρυθίσεως θεμάτων πύων εκπαιδευτικών λειτουργών Γενικής Εκπαιδεύσεως εφαρμόζονται και διά τους εκπαιδευτικούς της Ανωτέρας και Μέσης Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαιδεύσεως.

2. Τα άρθρα στ', ζ' και η' της παρ. 1 του άρθρου 18 του Ν. 576/1977 αντικαθίστανται ως εξής:

στ. Λοπίον προσωπικών Κλάδων 1—8, περιλαμβανομένων και των από τούτοις α' — ε' μη αποκόντων διοικητιν, όροι 21 επί έχόντων μεθολογικά κλάματα 2—4, όροι 19 επί έχόντων μεθολογικά κλάματα 5—6 και όροι 18 επί έχόντων μεθολογικά κλάματα 7—9. Οι έν τούτων ένήγονται εις τον Κλάδον 6 διδάσκον 3 όρας όλιγοτέρας των όμοιου έθδμου των των λοιπών κλάδων.

ζ. Λοπίον προσωπικών Κλάδων 9 και 10, μη αποκόν έχον κριτιν, όροι 22.

η. Προσωπικών Κλάδου 11 όροι 28.

3. Από της δημοσίευσως του παρόντος πύδων ισχύουσα ή παρ. 3 του άρθρου 70 του Ν. 576/1977 και ή επί άρθρο 81908/30.7.1977 απόφασις του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, περί προσλήψεως πληρωσιότες όρι.

4. Κορσύνται οι αποφάσεις του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων υπ' αριθ. Ε. 1831/15.2.1980 (ΦΕΚ 71/1980 τ. Γ'), Ε. 3106/4.6.1980 (ΦΕΚ 185/1980 τ. Γ') και Ε. 6328/3.7.1980 (ΦΕΚ 240/1980 τ. Γ'), οι πράξεις του Προέδρου του Διοικητικού Συμβουλίου της Σιδικανίδειου Δημοσίας Σχολής Τεχνών και Επαγγελματιών υπ' αριθ. 1393/4.3.1980 (ΦΕΚ 56/1980 τ. ΝΠ ΔΔ) και 2034/1.4.1980 (ΦΕΚ 78/1980 τ. ΝΠΔΔ) και οι πράξεις του Προέδρου του Διοικητικού Συμβουλίου της ΣΕΛΕΤΕ υπ' αριθμόν 172/3.2.1979 (ΦΕΚ 25/1979 τ. ΝΠΔΔ), 183/7.3.1979 (ΦΕΚ 59 και 69/1980 τ. ΝΠ ΔΔ), 197/7.5.1979 (ΦΕΚ 87/1979 τ. ΝΠΔΔ) και 202/4.6.1979 (ΦΕΚ 116/22.6.1979 τ. ΝΠΔΔ), διά των οποίων εγένοντο οι εντάξεις του εκπαιδευτικού προσωπικού όλων των Κλάδων της Μέσης Δημοσίας Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, της Σιδικανίδειου Δημοσίας Σχολής Τεχνών και Επαγγελματιών και του Προτύπου ΚΕΡΕ της ΣΕΛΕΤΕ, ως και οι έξι: τούτων συντασσόμενοι πίνακες προαχθέντων.

5. Διά την σύνταξιν των πινάκων προαχθέντων εις το μισθολογικόν κλιμάκιον 8 εκπαιδευτικών της Μέσης Δημοσίας Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης έτους 1980 λαμβάνονται υπ' όψιν οι εκθέσεις υπηρεσιακής ικανότητας των σχολικών έτών 1976-1977, 1977-1978, 1978-1979.

Άρθρον 36.

Εποπτεία Συμβούλων Εκπαίδευσης Δυτικής Ευρώπης.

Το πρώτον έθρονος της παραγράφου 4 του άρθρου 82 του Ν. 309/1976 περί οργανώσεως και διοικήσεως της Γενικής Εκπαίδευσης αντικαθίσταται ως ακολούθως:

«Διά κοινής αποφάσεως των Υπουργών Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και Εξωτερικών δύναται να αποσπαστεί παρά τη Γαλλική Πρεσβεία Βόννης εκπαιδευτικός επί μισθολογικώ κλιμακίω 10ω και ένα ή υπάλληλος του κλάδου εκπαιδευτικών του Υπουργείου Εξωτερικών έγων 10ετή εκπαιδευτικήν πείραν. Ο ούτως αποσπώμενος άσκει καθήκοντα εποπτείας επί των εις την Δυτικήν Ευρώπην αποσπασμένων Συμβούλων Εκπαίδευσης επί 3ω ή 2ω βαθμώ και των λοιπών εν γένει εκπαιδευτικών».

Άρθρον 37.

Δαπάναι λειτουργίας ΣΕΑΜΕ και ΣΕΛΑΕ.

1. Διά την αντιμετώπισιν των γενικών εξόδων λειτουργίας (καθαριότητα, θέρμανσις, φωτισμός και γραφικής ύλης) των κατά τάς διατάξεις του άρθρου 2 παρ. 6 και του άρθρου 12 παρ. 4 του Ν. 186/1975 περί του Κέντρου Εκπ/κών Μελετών και Επιμερρώσεως οργανωμένων και λειτουργούντων Σχολών Επαγγελματικής Διευθύνσεως Μέσης και Δημοτικής Εκπ/σεως (ΣΕΑΜΕ, ΣΕΛΑΕ) χορηγούνται κατά έτος, κατ' αποκοπήν, πάγια επιδόματα εις τους Δ/ντάς σπουδών των Σχολών αυτών, το ύψος των οποίων καθορίζεται διά κοινής αποφάσεως των Υπουργών Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και Οικονομικών.

2. Διά τας πάσης φύσεως δαπάνας λειτουργίας των ΣΕΑΜΕ και ΣΕΛΑΕ εγγράφονται κατ' έτος ανάλογοι πιστώσεις εις τον Προϋπολογισμόν του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Άρθρον 38.

Όργανισμός Υπουργείου.

Εις την Κεντρικήν Υπηρεσίαν του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων συνιστάται Διεύθυνσις Εκπαιδευτικής Ραδιο-τηλεοράσεως, υπαχόμενη εις τον Γενικό Γραμματέα.

Όργανο της Διευθύνσεως Εκπαιδευτικής Ραδιοτηλεοράσεως είναι: η εφαρμογή προγραμμάτων ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών, διά την υποβοήθησιν της διδασκαλίας των μαθητών εις τας διαφόρους βαθμίδας της εκπαίδευσεως, τον εκπαιδευτικόν προσανατολισμόν των μαθητών και την επι-

μόρφωσιν του διδασκτικού προσωπικού, ως και η παρακολούθησις της λειτουργίας και αποδόσεως των προγραμμάτων Εκπαιδευτικής Ραδιο-τηλεοράσεως.

3. Ως Προϊστάμενος της Διευθύνσεως Εκπαιδευτικής Ραδιο-τηλεοράσεως τοποθετείται δι' απόσπασεως εκπαιδευτικός λειτουργός της Γενικής Εκπαίδευσεως, έγων πανταχού τουλάχιστον πραγματικήν υπηρεσίαν εις την εκπαιδευτικήν, επιμόρφωσιν πανεπιστημιακού επιπέδου εις το αντικείμενον της Εκπαιδευτικής Ραδιο-τηλεοράσεως και κάτοχος τουλάχιστον μιᾶς ξένης γλώσσης.

4. Διά Π. Δ/τος εκδιδομένου προάγει των Υπουργών Προεδρίας της Κυβερνήσεως και Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, καθορίζονται τά του τρόπου οργανώσεως και λειτουργίας της Διευθύνσεως, ως και η εις προσωπικόν σύνθεσις αυτής, εντός του όριου των ύφισταμένων οργανικών θέσεων προσωπικού, διά τοποθετήσεως ή αποσπάσεως υπαλλήλων. Η απόσπασις χωρεί δι' αποφάσεως του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων κατά παρέκκλισιν από πάσης σχετικής διατάξεως.

5. Εις την Κεντρικήν Υπηρεσίαν του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων συνιστάται δύο (2) θέσεις προσωπικού του κλάδου ΑΤΙ Διοικητικού, ήτοι μία (1) επί βαθμοίς 3ω-2ω και μία (1) επί βαθμοίς 4ω-5ω, επί μειώσε: δύο (2) θέσεων επί βαθμοίς 3ω-6ω του αούτου κλάδου.

6. Ο κλάδος ΜΕΣ Χειριστών Μηχανών αναπαρωγής εγγράφων της Κεντρικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, (άρθρον 60 παρ. 1 του Π. Δ/τος 147/1976) μετανομάζεται εις κλάδον ΜΕΣ Χειριστών Μηχανών Εκτυπώσεως, Μικροφωτογραφήσεως και Αναπαρωγής Εγγράφων. Αί επί 10ω-6ω βαθμώ θέσεις του κλάδου τούτου προσαχθένται κατά έπτά (7) επί μειώσε: ισάριθμων θέσεων επί βαθμοίς 10ω-6ω του κλάδου ΜΕΙ Διοικητικού της αούτης υπηρεσίας. Κατά την πρώτην εφαρμογήν του παρόντος οι θέσεις του κλάδου ΜΕΣ δύναται να πληροσύνται και διά μετατάξεως.

Διά τον υπολογισμόν του κατά την παρ. 1 του άρθρου 4 του Ν. 887/1979 περί ρυθμίσεως καταστάσεως υπαλλήλων του δημοσίου και Ν.Π.Δ.Δ. ποσοστού 20% διά τον κλάδον ΜΕΣ, λαμβάνεται υπ' όψιν ο συνολικός αριθμός των θέσεων, ως ούτος προκύπτει μετά την κατά την προηγούμενην παράγραφον αύξησιν τούτων.

Άρθρον 39.

Ισότητα Σχολεία.

1. Ως Συνδιευθυντής του Κολλεγίου Αθηνών, ως προβλέπεται υπό του άρθρου 3 του Ν. 3776/1929 περί ίδρύσεως εν Αθήναις Έλληνοαμερικανικού Εκπαιδευτηρίου, τοποθετείται εκπαιδευτικός έγων τά προτάται τα όποια προβλέπει ο Ν. 309/1976 διά τους Αντιέκταχτες των Δημοσίων Λυκείων και μισθολογικόν κλιμακίον τουλάχιστον 8. Ούτος κατά την διάρκειαν της άσκήσεως των καθηκόντων του λαμβάνει τας αποδοχάς του μισθολογικού κλιμακίου 10 και άσκει αρμοδιότητα εποπτείας της συντελουμένης εις άπαντα τα σχολεία του Κολλεγίου Αθηνών διδασκαλικής εργασίας, διευθύνσεως και συντονισμού της λειτουργίας αυτών και εισηγείται εις το Διοικητικόν Συμβούλιον του Κολλεγίου επί εκπαιδευτικών θεμάτων, σολατομένης της ισχύος των διατάξεων περί αρμοδιότητων των εποπτικών οργάνων του Δημοσίου. Δι' αποφάσεων του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων δημοσιευομένων εις την Εφημερίδα της Κυβερνήσεως καθορίζονται ειδικότερον τά της άσκήσεως των ανωτέρω καθηκόντων.

2. Τά της αναθέσεως καθηκόντων Διευθυντών εις τά ιδιότιμα σχολεία Γενικής Εκπαίδευσεως, ως και Συνδιευθυντού του Κολλεγίου Αθηνών διέπονται υπό των εκάστοτε κειμένων γενικών διατάξεων περί Διευθυντών ιδιωτικών σχολείων Γενικής Εκπαίδευσεως. Η παρούσα διάταξις δέν εφαρμόζεται: επί των Σχολείων της Φιλελευθευτικής Εταιρείας.

3. Από της έναρξης της ισχύος του παρόντος το προσωπικό που είναι υπαλλήλων Γενικής Εκπαίδευσης εκπαιδευτικών προσωπικών διέπεται υπό ειδικότερα κριτήρια των διατάξεων περί ιδιωτικών εκπαιδευτικών της Γενικής Εκπ/σεως, μη υποφέροντων εις την απώλειαν και ανεπιθύμητην του Διαιτητού. Οι υποφέροντες εις την ρύθμισιν των παρ. 1—3 του άρθρου 37 του Ν. 682/1977 κατά την δημοσίευσιν του παρόντος, ως και οι προσλαμβανόμενοι εις τα σχολεία της Φιλικοπαιδευτικής Έταιρείας, εξαιρουμένου να διέπωνται υπό των ισχυουσών ειδικών διατάξεων περί εκπαιδευτικών των Ισπιδιων σχολείων.

Άρθρον 40.

Σχολικά Τμήματα Γενικής Εκπαίδευσεως.

1. Τα Σχολικά Τμήματα της Γενικής Εκπαίδευσεως εξαιρούνται της υποχρεώσεως εφαρμογής των διατάξεων του Ν.Δ. 496/1974 περί λειτουργικότητος των Ν.Π.Δ.Δ.

2. Τα του πρώτου και της διαδικασίας πραγματοποίησεως, εκκαταστάσεως και ελέγχου των πάσης φύσεως Ισπιδων και Ισπιδων των Σχολικών Τμημάτων της Γενικής Εκπαίδευσεως καθορίζονται, κατ' αποκλίσειν και των διατάξεων του Ν. 5019/1981 περί ίδρύσεως Σχολικών Τμημάτων και Σχολικών Έργων, δι' αποκλίσειν του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, δημοσιευτέας διά της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως.

3. Το άρθρον 10 του Ν. 567/1977 περί ρυθμίσεως θεμάτων άρροφώντων εις την Γενικήν Εκπαίδευση καταργείται.

Άρθρον 41.

Θέματα Γενικής Εκπαίδευσεως.

1. Διά την πλήρωσιν των άρροφώντων θέτων διδακτικού προσωπικού εις σχολεία Μέσης και Δευτερεύουσας Εκπαίδευσεως, λειτουργούσας εις δημοτικόν και γυμνασιακό βαθμόν, κρινομένης περιουσίας της χώρας δύναται να διατεθούν εκπαιδευτικοί λειτουργοί και αποκλίσειν προτεραιοτήτων και κατά παράκλισειν της σειράς άρροφώντων εις τα οικεία διαιτητού. Ως και κατά σειράν των των κρινομένων διατάξεων παρεχόμενης προτεραιοτήτος προς διαιτητού, προτεραιοτήτων επί πλειονότητος, της σειράς πτότων σειράς διαιτητού.

Οι ετών άρροφώντων διδακτικών την άρροφώντων θέτων άρροφώντων εις τα σχολεία, εις 2 διατίθενται, επί μίαν τον άρροφώντων σειράν προτεραιοτήτων άρροφώντων και δι' αποκλίσειν θέτων της άρροφώντων, μεταθέσεως ή μετατάξεως των εις των σχολείων τούτων κατά την διάρκειαν της τριετίας.

Επιτρέπεται ή διαταγή μεταθέσεως επί των πλειονομαζώντων εις σχολεία της περιούσης παρεχόμενου και κατά την συμπλήρωσιν του 40ου έτους της ηλικίας των, έρ' όσον είναι έχον διατή τολάχιστον εκπαιδευτικόν προσχρητισμόν εις το Διαιτητού και επί της έτη μετά το 40ον έτος έτα το επαγγελματικό έτη της επαγγελματικής των, ορίζεται έτος μετά την συμπλήρωσιν του 50ου έτους της ηλικίας των.

Αι ά αποκλίσειν της περιούσης παρεχόμενου ισχύουν από 8ης Ιουνίου 1981.

2. Οι κατά την πραγματοποιήσαν παρεχόμενου του παρόντος άρθρου, ως και οι κατά της διατάξεως του άρθρου 4 του Ν. 287/1976 περί μέτρων τούτων άρροφώντων εις τους άρροφώντων εις τους παρεχόμενου εκπαιδευτικού λειτουργοί Μέσης και Δευτερεύουσας Εκπαίδευσεως διατίθενται εις τον οικείο έπίλοπον διαιτητού και τον έτη άρροφώντων τον διαιτητού ή άρροφώντων έτος έτος από της δημοσίευσιν της περί διαιτητού των πράξεως, έτη έχον δικαιοσύνη έπιλοπής εις κινήσεως προς διαιτητού από της πραγματοποιήσεως πλήρωσε θέτων από της δημοσίευσιν της περί διαιτητού ή άρροφώντων της παρεχόμενου των άρροφώντων, πράξεως. Αιτίσεις ή παράκλισειν κατά παράκλισειν του έτη τούτου έτη λαμβάνονται έπ' όσον.

3. Αι θέσεις του κλάδου Β Γενικών Διευθύνων των Σχολικών Νηπιουργιών της παρ. 2 του άρθρου 11 του Ν. 817/1978 περί ενδιάμεσων θέτων εκπαιδευτικών και ίσχυουσών

των θέσεων προστίθενται εις τας άρροφώντων θέσεις του κλάδου Α Γενικών Διευθύνων των Παιδαγωγικών Άκαδημιών της παρεχόμενου Ι του αυτού άρθρου και νόμου και καθίστανται έρ' έτης θέσεις οικείου κλάδου Ι Γενικών Διευθύνων.

Οι άρροφώντων κατά την δημοσίευσιν του παρόντος εις θέσεις Γενικών Διευθύνων Σχολικών Νηπιουργιών κατατάσσονται άρροφώντων εις τον κοινόν κλάδον Ι Γενικών Διευθύνων, κατά την σειράν άρροφώντων την όποιαν κατείχον κατά την έναρξιν ισχύος του νόμου 817/1978.

4. Καθողηγεται των κλάδων Α12 και Α13 του Ν. 300/1976, έρ' όσον μετά την διάρκειαν των άρροφώντων πτυχίων άρροφώντων Τμήματος Φιλολογικής Σχολής Πανεπιστημίου της άρροφώντων ή πτυχίων άρροφώντων Σχολής της άρροφώντων ή μεταπτυχιακόν τίτλον προδιδακτορικού ή διδακτορικού τίτλου πτυχίων, Σχολής της ειδικότητός των, Πανεπιστημίου της άρροφώντων, μετατάσσονται εις τους κλάδους Α5 και Α6 άρροφώντων με τον έπίλοπον τον όποιον κατείχον, πτόθεν εις το κρινομένην των άρροφώντων άρροφώντων των.

Άρθρον 42.

Θέματα Άνωτάτης Εκπαίδευσεως.

1. Εις τους κατά την δημοσίευσιν του παρόντος Έλληνας πτυχιούχους άρροφώντων Α.Ε.Ι. της άρροφώντων, άρροφώντων εις θέτων Καθողηγεται ή Υφοληγεται άρροφώντων ή άρροφώντων Πανεπιστημίων, ως και τους κρινομένης Διδακτορικών τίτλων άρροφώντων Άνωτάτης Τεχνικής Σχολής της άρροφώντων, ως και εις τους διπλωματούχους Μηχανικούς της άρροφώντων εις την άρροφώντων το έπίλοπον της ειδικότητός των έπ' όσον την διάρκειαν από της λήψεως του πτυχίου των, άρροφώντων το έτος του τίτλου πτυχίων των 2 ή πράξεως του Πριούτου του Δ.Κ.Α.Τ.Σ.Α. και γρροφώντων ή άρροφώντων του έπίλοπον του Μηχανικού.

Η πράξις αυτή ενδέχεται ή κινήσει των άρροφώντων, μετά ήτοι άρροφώντων τούτου του Διαιτητού Σπουδών του Δ.Κ.Α.Τ.Σ.Α. κατά παράκλισειν της διαδικασίας, της άρροφώντων διά των διατάξεων των άρθρων 4 και 5 του Ν. 741/1977 περί συστάσεως Διαιτητού Σπουδών Κέντρου Άνωτάτης Τίτλων Σπουδών της άρροφώντων και ρυθμίσεως θεμάτων τούτων άρροφώντων εις τα Άνωτάτα Εκπαιδευτικά Ίδρύματα.

2. Η από της παρ. 1 του άρθρου 8 του Ν.Δ. 4542/1966 προδεδωμένην πενταετή, ορίζεται τριετία.

Άρθρον 43.

Θέματα Ο.Σ.Κ.

1. Αι τριετίαι έργατικές όρροφώντων χρόνου του προσωπικού του Οργανισμού Σχολικών Κέντρων και των Διευθύνων Τεχνικών Υπηρεσιών των Νουσών, των όποιων ή χρόνος διαρκείας έλξης την 31.12.1980, δύναται των διατάξεων του άρθρου 1 του Ν.Δ. 1336/1978 περί προσλήψεως προσωπικού επί πλειονότητος διαιτητού διαιτητού παρά το Οργανισμό Σχολικών Κέντρων και τας Διευθύνων Τεχνικών Υπηρεσιών των Νουσών διά το Πρόγραμμα Σχολικής Στάσεως, ως άρροφώντων έτη της παρ. 2 του άρθρου 8 του Ν. 513/1976 περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως της περί του Οργανισμού Σχολικών Κέντρων νομοθεσίας ως και του δεύτερου έπίλοπον της παρ. 1 του άρθρου 2 του τούτου ως έτος Νόμου 513/1976, άρροφώντων από 1.1.1981 μέχρι 31.12.1981.

2. Ο μετά την κατά το έπίλοπον 7 της παρ. 1 του άρθρου 7 του Ν. 513/1976 έταξιν, τούτων πλειονότητος χρόνος, λαμβάνεται ως διαιτητού εις τον έπίλοπον με τον όποιον έπίλοπον ή μονοπολίτης και όπολοφώντων διά την παρακλισειν προαγωγών την έπίλοπον μέχρι και του έπίλοπον βόθρου.

Άρθρον 44.

Συμβούλοι ΚΕΜΕ.

Εις Συμβούλους Β' του Κέντρου Εκπαιδευτικών Μελετών και Επιστημονικής συμπληρώσεως διακαποντατή πραγματοφώντων δημοτικόν άρροφώντων και πενταετίαν εις θέτων Συμβούλους Β' κατατίθενται από της έναρξεως ισχύος του παρόντος

λογική Συμβολαίου Α'. Οἱ τοὶ δὲν καθίστανται μέλη τοῦ Τμήματος Συντονισμοῦ καὶ Προγραμματισμοῦ.

Ἄρθρον 45.
Γ.Ε.Μ.Ε.

Ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ ἀρθροῦ 40 τοῦ Ν. 309/1976 ἀπὸ ἐργασίας καὶ διανομῆς τῆς ἰατρικῆς Ἐπιθεωρήσεως προδεδωμένων θέσεων Γενικῶν Ἐπιθεωρητῶν Μίσης Ἐπιθεωρήσεως, εἶναι πάντα (15) θέσεις ὁρίζονται ἐπὶ ἐκαστῶ καὶ μισθῶ Ἀνακληρωτοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ.

Αἱ θέσεις κίται προδίδονται:

- α. Ἐκ τοῦ κλάδου Α1 θέσεις 2.
- β. Ἐκ τοῦ κλάδου Α2 θέσεις 6.
- γ. Ἐκ τοῦ κλάδου Α3 θέσεις 3.
- δ. Ἐκ τοῦ κλάδου Α4 θέσεις 3.
- ε. Ἐκ τῶν κλάδων Α5 καὶ Α6 θέσεις 1.

Εἰς τὰς διὰ τοῦ παρόντος ἀρθροῦ ὁριζόμενας θέσεις προδίδονται κατὰ τὰς καίρινας διατάξεις Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ ἐπὶ μισθολογικῶ κλιμακίῳ 10 ἔχοντες διατῆ ὑπηρεσίαν ἐν τῷ αὐτῷ ἐαθμῶ.

Οἱ προκείμενοι τοποθετοῦνται εἰς τὰς ἐθέρας τῶν Ἀνωτέρων Ἐκπαιδευτικῶν Περιφερειῶν καὶ μετέχουν τῶν Ἀνωτέρων Περιφερειακῶν Ὑπηρεσιακῶν Σωματείων Μίσης Ἐπιθεωρήσεως, ἀνακληρωτῶν τὸν οἰκόν. Ἐπίσημη Μίσης Ἐπιθεωρήσεως καὶ ὁμοίαν παραλλήλως καθήκοντα Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ Μίσης Ἐπιθεωρήσεως τῆς εἰδικότητος τῶν.

Ἐραῆς διὰ τὴν προαγωγήν εἰς τὸν ἐαθμὸν τοῦ Ἐπίσημου Μίσης Ἐπιθεωρήσεως κρίνονται οἱ κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ παρόντος ἀρθροῦ Ἀνακληρωτοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ ἀντιστοιχοῦ εἰδικότητος ἀνεξαρτήτως χρόνου ὑπηρεσίας εἰς τὸν καταρχίμενον ἐαθμὸν μετὰ ταῦτα δὲ οἱ Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ Μίσης Ἐπιθεωρήσεως ἔχοντες διατῆ ὑπηρεσίαν εἰς τὸν καταρχίμενον ἐαθμὸν.

Ἄρθρον 46.

Εἰσαγωγή εἰς Α.Ε.Ι.

Ἐπιθυμοῦντες πρὸς ἐπιλογήν διὰ τὰς Ἀνωτάτας καὶ Ἀνωτέρας Σχολῆς, κατὰ τὸ Ἀκαδημαϊκὸν ἔτος 1980—81, εἶναι τῶν διατάξεων τοῦ Π.Δ. 472/1980, οἱ ὅποιοι ἐδήλωσαν προτίμησιν διὰ τὸ Τμήμα Ἀρχιτεκτόνων τῆς Πολυτεχνικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καὶ εἰν εἰσάχθησαν εἰς αὐτὸ λόγῳ μὴ συγκριτικῆς τῆς κατὰ τὴν περίπτ. (γ) τῆς παρ. 4 τοῦ ἀρθροῦ 3 τοῦ Ν. 1035/1980 ἀπαιτουμένης ἐκθεωρήσεως ἕκαστος εἰς ἕνα τῶν τῶν εἰδικῶν μαθημάτων, εἰδικότητων διὰ τὸ ἀκαδημαϊκὸν ἔτος 1980—81 εἰς τὸ Τμήμα Ἀρχιτεκτόνων τῆς Πολυτεχνικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ἐφ' ὅσον συνεικέντρωσαν τὸ ἥμισυ τοῦλάχιστον τοῦ ἀνωτάτου ὁμοίου τοῦ ἀποδείξεως τῶν ἐαθμῶν εἰς τὸ ἑαθμὸν καὶ Γραμμικῶν Σχέδιον. Ἡ ἐπιλογή τῶν ὑποψήφιων τῆς κατηγορίας ταύτης, πρὸς συμπλήρωσιν τῶν κενῶν θέσεων εἰσακτέων τοῦ Τμήματος Ἀρχιτεκτόνων τῆς Πολυτεχνικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, γίνεται δι' ἀπορρίψεως τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων, ἐφ' ὅπως ἐκδηλωμένης, εἶται τῆς ἡδὴ ὑποβληθείσης δηλώσεως προτιμήσεως καὶ τοῦ ὁμοίου ἐαθμοῦ ἐπιθυμίας τοῦ ὑποψήφιου, διαφωτισομένης, διὰ πάσης τῆς συνεικέντρωσης τῆς ἐπιθυμίας τῶν πινάκων εἰσαχθέντων ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους 1980—81 εἰς οἰκονομικῆς Ἀνωτάτης ἢ Ἀνωτέρας Σχολῆς ὑποψήφιου τῆς κατηγορίας ταύτης, εἰσαχθέντες ἡδὴ Ἀνωτάτης ἢ Ἀνωτέρας Σχολῆς καὶ εἰσαχθέντες εἶται τῆς δηλωθείσης διατάξεως εἰς τὸ Τμήμα Ἀρχιτεκτόνων τῆς Πολυτεχνικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, δύνανται ἀπορρίψαι τὴν φοιτησίαν τῶν εἰς τὴν Σχολὴν εἰς τὴν κατηγορίαν ἢ εἰς τὴν ἀπορρίψαι τὴν ἐγγασομένην τῶν εἰς τὸ Τμήμα Ἀρχιτεκτόνων τῆς Πολυτεχνικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Ἄρθρον 47.

Σχολαὶ «Εὐκλείδης» καὶ «Ἀντιστοιχίαν». Ἐπιτρέπεται ἡ ὑπογραφή συμβολαίου μεταξὺ ἀφ' ἑνὸς ἑταρῆος ἑταρῆου ἐδρεύοντος σωματείου ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν ΠΑΡΑΡΤΗΡΙΑΚΗ ΕΝΩΣΙΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΥΧΩΝ

ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΔΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ, ἀφ' ἑτέρου τοῦ Ὑπουργοῦ Σχολικῶν Κτηρίων (ΟΣΚ) καὶ ἐκ τρίτου τοῦ Δημοσίου.

Διὰ τοῦ συμβολαίου τούτου, τὸ ἀφ' ἑνὸς συμβαλλόμενον σωματείου θὰ παραχωρήσῃ κατὰ πλήρη κυριότητα, νομίην καὶ καταρχίαν εἰς τὸν ΟΣΚ τὰ ἀνήκοντα αὐτῷ δύο γήπεδα τῶν Ἰδιωτικῶν Σχολῶν Μίσης καὶ Ἀνωτέρας Τεχνικῆς καὶ Ἐπαγγελματικῆς Ἐκπαιδεύσεως «Ο ΕΥΚΛΕΙΔΗΣ», καίματα ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ κατὰ τὴν συμβολὴν τῶν ἐδῶν Παρρησιαστικῶν Καταρχίων, Ἀρχιεπίθ. Χαρίτης καὶ Παρρησία μετὰ τῶν ἐπ' αὐτῶν σχολικῶν κτηρίων, τοῦ ἐξοπλισμοῦ, τῶν συστατικῶν καὶ τῶν παραρτημάτων αὐτῶν, ὡς ἔχουν καὶ εὐρίσκονται, ὑπὸ τὸν ἔρον ὅτι τὸ ἐκ τρίτου συμβαλλόμενον Δημόσιον ἀφ' ἑνὸς θὰ διατηρήσῃ τὴν πρὸς αὐτὸ ἐπιλήν τοῦ παραχωρούμενου Σωματείου ἐν Κασσάλειο καὶ τόσον ἐπιπέδῳ ἀφ' ἑνὸς διὰ τὴν ἐπιτέλειαν τῆς Σχολῆς καὶ δὲ ἀναλάβῃ ἀπάντα τὰς λόγῳ ἀπολύσεως τυχῶν ὑποχρεώσεως τῆς ΠΑΡΑΡΤΗΡΙΑΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ἕως τοῦ ἀπολυθέντος μέχρι τῆς δημοσιεύσεως τοῦ παρόντος οἰκονομικῆς προσωπικοῦ τῆς ἐπι Σχολῆς, ὑπεριεργόμενος ὡς κῆρυξ διατάξεως καὶ ἀνακληρωτῶν τῆς τυχῶν ἐπιτελεστέας σχετικῆς δίκης, ἐπὶ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ αὐτοῦ συμβολαίου, ὡς ἐπίσης καὶ τὴν καταβολὴν πάσης ἐκ φορολογικῆς ἀποζημιώσεως, βαρυνούσης αὐτὴν, τῆς ΠΑΡΑΡΤΗΡΙΑΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ἀπαιτουμένης πάσης ὑποχρεώσεως εἰς τῶν ἐπι κίτων καὶ ἀφ' ἑτέρου θὰ καταβάλῃ συνολικῶν συμβολικῶν ποσῶν ἀρχ. 300.000.000 εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ παραχωρούμενου σωματείου ὑπεριεργόμενον νομικῶ πρόσωπον Δημοσίου ἢ Ἰδιωτικοῦ Δικαίου, κηροφαικῶς χρηματικῆς, τῆς περιοχῆς Θεσσαλονίκης καὶ Μεταπολίως, κατὰ τὰ εἰδικώτερον ὁριζήματα ἐν τῷ συμβολαίῳ ὡς ἐπίσης καὶ ἀπάντα τὰ ἐξῆδη λειτουργίας καὶ τῆς ἐν συνόλῳ ἀποδοχῆς τοῦ ὑπηρετούντος οἰκονομικῆς τῆς Σχολῆς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ παρόντος καὶ μέχρι ἐνὸς μηνῶς, ἐνὸς τοῦ ὁμοίου δέον νὰ ὑπογραφῆ τὸ ἐπι συμβολαίου. Ἡ διατάξις τῆς παραγράφου 8 τοῦ ἀρθροῦ 30 τοῦ νόμου 682/1977 ἐφαρμόζεται καὶ ἐπὶ τοῦ ἀπαρροφούμενου ὑπὸ τοῦ Δημοσίου ἐκπαιδευτικῆς προσωπικοῦ τῆς ἐπι Σχολῆς.

2. Τὸ ἐν τῇ προκείμενῃ παραγράφῳ συμβολαίου συνταχθέντα, ἔχει παραστάσεως διηρητοῦ διὰ τὸ παραχωροῦν σωματείου καὶ ἐντελῶς ἀτελῶς, τῆς συντάξεως καὶ μεταγραφῆς τοῦ ὑποκειμένου μόνον εἰς συμβολαιογραφικὰ τελεῖ καὶ δικαιοῦματα ἀρχικῶν 10.000 καὶ μὴ ἐπιβαρυνόμενης μὴ οἰκονομικῆς εἶδος ἢ τέλος ἢ εἰσφορῶν ἢ προσαρτητοῦν ὑποχρεώσεων ὑπὲρ τοῦ Δημοσίου ἢ οἰκονομικῆς τρίτου.

3. Τὸ παραχωρούμενον ἀνήκοντος δὲ χρησιμοποιοῦν διὰ τὴν ἐπέχτην τοῦ ἰδρυομένου Προτύπου Κέντρου Τεχνικῆς καὶ Ἐπαγγελματικῆς Ἐκπαιδεύσεως (ΚΕΤΕ) τῆς Ἀνωτέρας Ἐκπαιδευτικῆς Περιφερειῆς Θεσσαλονίκης, τὸ ὅποιον δὲ εἶρη τὸν εἶλον Προτύπου Δημοσίου ΚΕΤΕ Θεσσαλονίκης «Ο Εὐκλείδης».

4. Μετὰ τὴν ὑπογραφήν τοῦ ἐν τῇ παρ. 1 τοῦ παρόντος ἀρθροῦ συμβολαίου ἢ διατάξεως τῆς παρ. 1 τοῦ ἀρθροῦ 9 τοῦ Ν. 967/1979 ἐφαρμόζεται καὶ ἐπὶ τοῦ ὑπηρετούντος τὴν 31ην Αὐγούστου 1980 ἐκπαιδευτικῆς προσωπικοῦ τῶν Μίσεων καὶ τῆς Ἀνωτέρας Σχολῆς τοῦ «Εὐκλείδους», ἀνεξαρτήτως ὡς ἐν ἐδῶκα ἐπιπέδῳ ἀπαιτουμένης καὶ συνολικῆς χρόνου ὑπηρεσίας, τὸ ὅποιον τοποθετεῖται εἰς ἐκπαιδευτικῆς τῆς Θεσσαλονίκης, ἀναλόγῳ ἐαθμῶν καὶ εἰδικότητος.

5. Διὰ Π. Διατάξεως ἐφ' ὅπως ἐκδηλωμένης ἐντὸς 3 μηνῶν ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ ἐν παρ. 1 τοῦ παρόντος συμβολαίου πράξεως τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων, ἐπιτρέπεται ἡ μονιμοποίησις καὶ διαδόμισις, ἀναλόγῳ τῶν ἐδῶν ὑπηρεσίας τῶν εἰς τὸν «Εὐκλείδην», μέχρι 30 διαιρητικῶν καὶ τεχνικῶν ὑπαλλήλων τῆς Σχολῆς, ὑπηρετούντων κατὰ τὴν ἐναρξιν ἐφαρμογῆς τοῦ παρόντος, οἱ ὅποιοι θὰ καταλάβουν, ἀναλόγῳ προσόντων, κενὰς ὁργανικῆς θέσεις ἀντιστοιχῶν Κλάδων τοῦ ἀρθροῦ 56 τοῦ Ν. 576/1977, τιθέμενοι εἰς τὸ ἀριστέρον τῶν ὑπηρετούντων ὁμοειδέων τῶν.

6. Ἰδρύεται Τμήμα Ἠλεκτρονικῶν εἰς τὴν Ἀνωτέραν Σχολὴν Τεχνολογῶν Μηχανικῶν (ΑΣΤΕΜ) τοῦ ΚΑΤΕΕ Θεσσαλονίκης.

7. Από της υπογραφής του εν παρ. 1 συμβολαίου οι μαθη-
ται των Μέσων Σχολών του «Ευκλείδου» θεωρούνται μαθη-
ται των αντίστοιχων Σχολών του εν παρ. 3 ΚΕΤΕ. Άπαντες
δὲ οὐ σπουδάζει τῆς Ἀνωτέρας Σχολῆς τοῦ «Ευκλείδου»,
πλὴν τῶν ἐπὶ πτυχίῳ, ὡς σπουδάζει τοῦ ἐν παρ. 6 Τμήμα-
τος Ἡλεκτρονικῶν.

8. Αἱ διατάξεις τῶν παρ. 4 καὶ 5 τοῦ παρόντος ἄρθρου
ἐφαρμόζονται ἀντιστοίχως καὶ ἐπὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν, ὡς
καὶ μέχρι 10 διοικητικῶν ὑπαλλήλων τῆς Ἀνωτέρας Σχο-
λῆς Ἡλεκτρονικῶν «Α. Ἀναστασιάδου», ἀπὸ τῆς δημοσιεύ-
σεως τῆς ὑπ' ἀριθ. 1998/1980 ἀποφάσεως τοῦ Ὑπουργοῦ Οἰ-
κονομικῶν (ΦΕΚ 82/6.11.1980 τ. Παράρτημα), διὰ τῆς
ὁποίας ἐγένετο δεκτὴ ἡ πρὸς τὸ Δημόσιον δωρεὰ τῆς Σχο-
λῆς αὐτῆς. Οἱ ἐν τούτων διοικητικοὶ ὑπάλληλοι τοποθετοῦ-
νται εἰς σχολικὰς μονάδας τῶν Ἀθηνῶν.

9. Ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς ἐν τῇ προηγουμένῃ παρα-
γράφῳ ἀποφάσεως τοῦ Ὑπουργοῦ Οἰκονομικῶν ἅπαντες οἱ
σπουδάζει τῆς Ἀνωτέρας Σχολῆς Ἡλεκτρονικῶν «Α. Ἀ-
ναστασιάδου», πλὴν τῶν ἐπὶ πτυχίῳ θεωροῦνται ὡς σπουδα-
ζοῦν τοῦ Τμήματος Ἡλεκτρονικῶν τῆς Ἀνωτέρας Σχολῆς
Τεχνολογῶν Μηχανικῶν (ΑΣΤΕΜ) τοῦ ΚΑΤΕΕ Πει-
ραιῶς.

10. Ὡς χρόνος μονιμοποίησεως διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν
παρ. 5 καὶ 8 τοῦ παρόντος ἄρθρου λογίζονται ἀντιστοίχως
αἱ ἡμερομηνίαι υπογραφῆς τοῦ ἐν παρ. 1 συμβολαίου καὶ δη-
μοσίευστος τῆς ἀποφάσεως τοῦ Ὑπουργοῦ Οἰκονομικῶν.

*Ἄρθρον 48.

Θέματα Ἑλληνοκρατικῆς Ἐκπαιδεύσεως.

Εἰς τὴν Νόμον 817/1978, ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β «Ζητήματα
Σχολῶν Ἐκπαιδεύσεως διδακτικοῦ Προσωπικοῦ», ἄρθρον 11,
προστίθεται παράγραφος 9, ἔχουσα οὕτω:

«9. Αἱ θέσεις ἐκπαιδευτικοῦ προσωπικοῦ τῆς Ἀνωτέρας
Ἑλληνοκρατικῆς Ἐκπαιδεύσεως, αἱ ὁποῖαι προέβλεπονται ὑπὸ
τοῦ ἄρθρου 3, παρ. 2 τοῦ Π.Δ. 202/1977 περὶ διατελώ-
σεως τῶν θέσεων τοῦ διδακτικοῦ καὶ διοικητικοῦ προσωπι-
κοῦ τῆς Ἑλληνοκρατικῆς Ἐκπαιδεύσεως καὶ τοῦ ἄρθρου 1
(παρ. 3 καὶ 4) τοῦ Π.Δ. 1025/1977 περὶ μετατροπῆς τοῦ
τύπου τῶν Σχολῶν Ἑλληνοκρατικῆς Ἐκπαιδεύσεως, ὀργανο-
ποίησεως αὐτῶν καὶ συμπληρώσεως τῶν διατάξεων τοῦ Π.Δ.
202/1977, διὰ τὰς δύο Ἑλληνοκρατικὰς Παιδαγωγικὰς Ἀ-
καδημίας Θεσσαλονίκης καὶ Βελῆς Ἰωαννίνων ἐκδιάρ-
θεύονται ὡς ἑξῆς:

α) Κλάδος 1 Γενικῶν Διευθυντῶν.

Θέσεις Διευθυντῶν 2 ἐπὶ Μ.Κ. 11φ καταλαμβάνονται
διὰ προαγωγῆς ἐκπαιδευτικῶν τῶν κλάδων 3 ἐπὶ Μ.Κ. 10φ

ἐχόντων τὰ ὑπὸ τῶν περιπτώσεων α καὶ β τοῦ ἄρθρου 5
Ν.Δ. 292/1977 προέβλεπόμενα προσόντα ὡς εἴτα συνεπ-
ρώθησαν ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 14, παρ. 2 τοῦ Π.Δ. 1025/1977

β) Κλάδος 2 Παιδαγωγικός.

Θέσεις 4 ἐξ ὧν 2 ἐπὶ Μ.Κ. 9—10φ καὶ 2 ἐπὶ Μ.
6—8φ.

γ) Κλάδος 3 Πτυχιούχων Πανεπιστημιακῶν Σχολῶν.
Θέσεις 12 ἐξ ὧν 8 ἐπὶ Μ.Κ. 9—10φ καὶ 4 ἐπὶ Μ.
6—8φ.

δ) Κλάδος 4 Πτυχιούχων Ἀνωτέρων Σχολῶν.

Θέσεις 6 ἐξ ὧν 3 ἐπὶ Μ.Κ. 9—10φ καὶ 3 ἐπὶ Μ.
5—8φ.

ε) Κλάδος 5 Γενικών (προσωπικός).

Θέσεις 1 ἐπὶ Μ.Κ. 5 - 10φ.

*Ἄρθρον 49.

Τελικὴ διατάξεις.

1. Μέχρις ἐκδόσεως τῶν κατὰ τὸν παρόντα νόμον προέ-
βλεπόμενων Π.Δ. ἢ κανονιστικῶν ἀποφάσεων, ἐξαιρουμένῳ
ἰσχύουν αἱ περὶ εἰδικῆς ἀγωγῆς τῶν ἀποκλινόντων ἀτέμ-
νηται διατάξεις.

2. Ἐπιφυλασσομένων τῶν διατάξεων τῆς προηγουμένῃ
παργράφου καταργεῖται πάντα γενικὴ ἢ εἰδικὴ διατάξις ἢ
τικημένη εἰς τὰς διατάξεις τοῦ παρόντος ἢ ἄλλως ρυθ-
μιστὰ θέματα διαπόμενα ὑπ' αὐτοῦ.

*Ἄρθρον 50.

Ἡ ἰσχὺς τοῦ παρόντος νόμου ἀρχεῖται ἀπὸ τῆς δημοσί-
ευστος τοῦ εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως, ἐκτὸς
ἄλλως ὀρίζεται ἐν αὐτῷ.

Ὁ παρὼν νόμος ψηφισθεὶς ὑπὸ τῆς Βουλῆς καὶ παρ' Ἡμῶν
σήμερον κωροθεῖται, δημοσιευθέντω διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς
Κυβερνήσεως καὶ ἐκτελεσθέντω ὡς νόμος τοῦ Κράτους.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 27 Μαρτίῳ 1981

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ

ΟΙ ΥΠΟΥΡΓΟΙ

ΠΡΟΕΔΡΙΑΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΚΩΝΣΤ. ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΑΜΑΤΗΣ

ΕΘΝ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΤΑΛΙΑΔΟΥΡΟΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΕΒΕΡΤ

ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΚΩΝ. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΔΟΣΙΑΔΗΣ

Ἐθεωρήθη καὶ ἐτέθη ἡ μεγάλη τοῦ Κράτους σφραγίς

Ἐν Ἀθήναις τῇ 30 Μαρτίου 1981

Ο ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΥΠΟΥΡΓΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΑΜΑΤΗΣ

«1. Οι κλεινοί που προσλαμβάνονται μετά την επιτυχή αποφοίτηση από το Κέντρο Διπλωματικών Σπουδών διορίζονται με Π. Διάταγμα, εκδιδόμενο μετά από πρόταση του Υπουργού Ξεωτερικών, ως Ακόλουθοι Πρεσβείας, διανύουν δε διετή δοκιμαστική υπηρεσία, κατά τη διάρκεια της οποίας μπορούν να απολυθούν μετά από απόφαση του Υπηρεσιακού Συμβουλίου για λόγους που αναφέρονται στην υπηρεσία τους.

Στη διετή δοκιμαστική υπηρεσία συνοπολογίζεται και ο χρόνος φοιτήσεως στο Κέντρο Διπλωματικών Σπουδών».

2. Η παράγραφος 2 του αὐτοῦ άρθρου 73 τοῦ Νόμου 419/1976 αντικαθίσταται ὡς ἐξῆς:

«2. Μετά την συμπλήρωσιν τῆς δοκιμαστικῆς υπηρεσίας, τὸ Ὑπηρεσιακὸν Συμβούλιον ἀποφαίνεται ἂν ὁ διορισθεὶς εἶναι κατάλληλος πρὸς μονιμοποίησιν».

3. Τὸ ἐδάφιο α τῆς παραγράφου 1 τοῦ άρθρου 99 τοῦ Νόμου 419/1976 αντικαθίσταται ὡς ἀκολούθως:

«α. Ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ τοῦ Ἀκολουθοῦ Πρεσβείας εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Γραμματέως Πρεσβείας Γ' Τάξεως διετῆς πραγματικῆς εὐδόκιμος υπηρεσία εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Ἀκολουθοῦ Πρεσβείας, εἰς τὴν ὁποίαν συνοπολογίζεται καὶ ὁ χρόνος τῆς φοιτήσεως εἰς τὸ Κέντρον Διπλωματικῶν Σπουδῶν».

4. Τὸ ἄρθρο 72 τοῦ Νόμου 419/1976 καταργεῖται.

Ἄρθρο 11.

Ἐναρξίς ἰσχύος τοῦ νόμου.

Ἡ ἰσχύς αὐτοῦ τοῦ νόμου ἀρχίζει ἀπὸ τῆ δημοσίευσή του στὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως, ἐκτὸς τοῦ άρθρου 9 ποῦ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἡμερομηνία ἐναρξέως λειτουργίας τοῦ Κέντρου. Μέχρι τὴν ἡμερομηνία αὕτη ἐφαρμόζεται τὸ Π. Δ. 100/1977 «περὶ τρόπου πληρώσεως θέσεων Ἀκολουθῶν Πρεσβείας εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Ξεωτερικῶν».

Ὁ παρὼν νόμος ψηφισθεὶς ὑπὸ τῆς Βουλῆς καὶ παρ' Ἡμῶν σήμερον κυρωθεὶς, δημοσιευθῆτω διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐκτελεσθῆτω ὡς νόμος τοῦ Κράτους.

Ἐν Ἀθήναις τῆ 28 Αὐγούστου 1979

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Δ. ΤΣΑΤΣΟΣ

ΟΙ ΥΠΟΥΡΓΟΙ

ΠΡΟΣΔΡΙΑΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ
ΚΩΝΣΤ. ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΞΕΩΤΕΡΙΚΩΝ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΡΑΛΛΗΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

Ἐθεωρήθη καὶ ἐιθέη ἡ μεγάλη τοῦ Κράτους σφραγίς.

Ἐν Ἀθήναις τῆ 30 Αὐγούστου 1979

Ο ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΥΠΟΥΡΓΟΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΑΜΑΤΗΣ

(3)

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 963

Περὶ ἐπαγγελματικῆς ἀποκαταστάσεως ἀναπήρων καὶ ἐν γένει ἀτόμων μειωμένων ἰκανότητων.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ψηφισάμενοι ὁμοφώνως μετὰ τῆς Βουλῆς, ἀπεφασίσαντες:

Ἄρθρον 1.

Προστατευόμενα ἄτομα.

1. Προστατευόμενα ἄτομα κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ παρόντος νόμου εἶναι: τὰ ἡλικίας 15—65 ἐτῶν, τὰ ἔχοντα περιωρισμέ-

νες δυνατότητας πρὸς ἐπαγγελματικὴν ἀπασχόλησιν οἰκτῆροτε χρόνιας σωματικῆς ἢ πνευματικῆς παθῆ ἐλάξεως.

Τὰ ἄτομα ταῦτα ἀπολαύουν, πέραν τῶν ὑπὸ τῆς νομοθεσίας προβλεπομένων παροχῶν καὶ εὐεργετημάτων τῆς εἰδικῆς ὑπὸ τοῦ παρόντος θεσπιζομένης προστασίας

2. Προκειμένου περὶ ἀναπήρων κατὰ τὴν ὄρασιν κατὰστασίμων ψυχικῶς πασχόντων, ἐφαρμόζονται ἀντικατὰ καὶ αἱ εἰδικαὶ διατάξεις τῶν Ν. 1904/1951 «περὶ σίας καὶ ἀποκαταστάσεως τυφλῶν» καὶ Ν.Δ. 104/1977 ψυχικῆς ὑγιεινῆς καὶ περιθάλψεως τῶν ψυχικῶς πασχέ

Ἄρθρον 2.

Ἀναγνώρισις ἰδιότητος προστατευομένου ἀτόμου.

1. Διὰ κοινῶν ἀποφάσεων τῶν Ὑπουργῶν Ἐργασίας Κοινωνικῶν Ὑπηρεσιῶν καθορίζονται τὰ κριτήρια, ἡ κατὰ καὶ τὸ ὄργανον ἀναγνώρισεως τῆς ἰδιότητος τοῦ προστατευομένου ἀτόμου.

2. Τὰ κατὰ τὴν προηγουμένην παράγραφον ἀναγνωριζόμενα ἄτομα ἐγγράφονται εἰς τὰ οἰκία μητρώα τῶν Ὑπηρεσιῶν Ὄργανισμοῦ Ἀπασχολήσεως Ἐργατικῶν Δυναμικῶν (Ο.Α.Ε.) ὅστις μεριμνᾷ διὰ τὸν ἐπαγγελματικὸν προσανατολισμὸν τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τοποθέτησιν τούτων εἰς καταλλήλους γασίας, κατὰ τὰ ἐν τοῖς ἐπιμένοις ἄρθροις ὀριζόμενα. Δι' ἐφάσεων τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐργασίας ἐκδιδόμενων μετὰ γνώ τοῦ Ο.Α.Ε.Δ. καθορίζεται: εἰδικώτερον πᾶσα ἀναγκαία λεπείρια διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ παρόντος άρθρου.

Ἄρθρον 3.

Ἐπαγγελματικὴ Ἐκπαίδευσις καὶ δαπάναι.

1. Ἄτομα ἐμπέποντα εἰς τὰς διατάξεις τοῦ άρθρου 1 παρόντος παραπέμπονται μερίμνη τοῦ Ο.Α.Ε.Δ. δι' ἐπαγγελματικὴν ἐκπαίδευσιν:

α) Εἰς τὰς ἐκπαιδευτικὰς μονάδας τοῦ Ο.Α.Ε.Δ., κατὰ ἀποφάσεως τοῦ Διοικητοῦ αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον δύναται νὰ παρολουθῆσιν τὰ προγράμματα τὰ παρεχόμενα εἰς αὐτάς.

β) Τὰ λοιπὰ, εἰς εἰδικὰ πρὸς τοῦτο ἰερόματα ἢ φορε κατὰ τὰ εἰδικώτερον διὰ κοινῶν ἀποφάσεων τῶν Ὑπουργῶν Ἐργασίας καὶ Κοινωνικῶν Ὑπηρεσιῶν καὶ τοῦ ἀρμοδίου κατὰ περίπτωσιν Ὑπουργοῦ καθορίζόμενα.

2. Διὰ τοὺς παρεπεμπομένους, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, εἰς εἰδικὰ ἰερόματα ἢ φορεῖς, δύναται ὁ Ο.Α.Ε.Δ. νὰ καταβάλῃ μέρος ἢ τὸ σύνολον τῆς κατ' ἄτομον ἀπαιτουμένης δαπάνης διὰ τὴν ἐπαγγελματικὴν τῶν ἐκπαιδευσιν, κατὰ τὰ εἰδικώτερον, δι' ἀποφάσεως τοῦ Διοικητοῦ τοῦ Ο.Α.Ε.Δ., ἐκδιδομένη μετὰ γνώμην τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου αὐτοῦ, ὀριζόμενα.

Ἄρθρον 4.

Τοποθέτησις προστατευομένων ἀτόμων.

Αἱ κατὰ τόπους ἀρμοδίαι Ὑπηρεσίαι τοῦ Ο.Α.Ε.Δ. μεριμνῶν ὅπως τὰ ὑπὸ τοῦ παρόντος προστατευόμενα ἄτομα τοποθετοῦνται, τῇ συνεργασίᾳ Κοινωνικοῦ Λειτουργοῦ, εἰς ἀναλόγους πρὸς τὰς ἰκανότητας καὶ δυνατότητας τούτων θέσει ἐργασίας.

Ἄρθρον 5.

Ἐργονομικὴ διευθέτησις θέσεων ἐργασίας.

Δι' ἀποφάσεων τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐργασίας, ἐκδιδόμενων μετὰ γνώμην τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Ο.Α.Ε.Δ., δύναται νὰ καταβάλλεται ὑπὸ τοῦ Ὄργανισμοῦ τούτου εἰς ἐργοδοτὰ ἀπασχολοῦντας προστατευόμενα ὑπὸ τοῦ παρόντος ἄτομα μέρος τῆς δαπάνης διὰ τὴν στοιχειώδη ἐργονομικὴν διευθέτησιν τῶν θέσεων ἐργασίας.

*Άρθρον 6.

'Επιχορήγησις έργοδοτών.

Εἰς ἐργοδότας ἀπασχολοῦντας ἄτομα περὶ ὧν τὸ ἄρθρον 1 τοῦ παρόντος νόμου, δύναται νὰ παρέχεται ὑπὸ τοῦ Ο.Α.Ε.Δ. μέρος τῶν καταβαλλομένων αὐτοῖς ἀποδοχῶν, ἀναλόγως τῶν εἰδικωτέρων προσόντων κατὰ κατηγορίας προστατευομένων ἀτόμων, τῆς φύσεως τῆς ἐργασίας καὶ λοιπῶν συναφῶν κριτηρίων κατὰ τὰ εἰδικωτέρων ἀριζόμενα δι' ἀποφάσεων τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐργασίας, ἐκδιδομένων μετὰ γνώμην τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Ο.Α.Ε.Δ.

*Άρθρον 7.

'Υποχρέωσις ἐργοδοτῶν.

Ἐργαζόμενοι ἀπασχολοῦντες, τῇ υποδείξει τῶν ἀρμοδίων Ὑπουργῶν Ἀπασχολήσεως τοῦ Ο.Α.Ε.Δ. ἄτομα περὶ ὧν τὸ ἄρθρον 1 ὁρθεῖλον νὰ ἀπασχολοῦν ταῦτα εἰς ἐργασίας, ἀναλόγως πρὸς τὴν ἐξειδικεύσιν καὶ τὰς ἰκανότητάς των καὶ νὰ μεριμνοῦν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς προσωπικότητός των.

*Άρθρον 8.

Ἡθικαὶ ἀμοιβαί.

Διὰ Προεδρικῶν Διαταγμάτων, ἐκδιδομένων προτάσει τῶν Ὑπουργῶν Ἐργασίας καὶ Κοινωνικῶν Ὑπηρεσιῶν, δύναται νὰ καθορίζονται ἠθικαὶ ἀμοιβαί καὶ ἡ διαδικασία ἀπονομῆς αὐτῶν εἰς ἐργοδότας καὶ ἐν γένει εἰς πρόσωπα, ἅτινα ἐπιδεικνύουσι ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν πρόβλησιν προστατευομένων ὑπὸ τοῦ παρόντος ἀτόμων, πέραν τῶν καθοριζομένων υποχρεωτικῶς ποσοστῶν, ὡς καὶ διὰ τὴν πραγματοποιήσιν τῶν ἐν γένει σκοπῶν τοῦ παρόντος Νόμου.

*Άρθρον 9.

'Επαύξεισις χρόνου ἀδείας.

Δι' ἀποφάσεων τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐργασίας, ἐκδιδομένων μετὰ γνώμην τοῦ Ἀνωτάτου Συμβουλίου Ἐργασίας (Α.Σ.Ε.) δύναται νὰ καθορίζεται μέχρις ἐξ (6) ἐργασιμῶν ἡμερῶν ἐπαύξεισις τοῦ χρόνου ἐτησίας ἀδείας μετ' ἀποδοχῶν, τῆς ὁποίας δικαιούνται, κατὰ τὰς κειμένας ἐκάστοτε διατάξεις, τὰ προστατευόμενα ὑπὸ τοῦ παρόντος νόμου ἄτομα.

Τυχόν εὐνοϊκώτεροι ὅροι ὡς πρὸς τὴν χρονικὴν διάρκειαν τῆς ἐτησίας μετ' ἀποδοχῶν ἀδείας, περιεχόμενοι εἰς ἄλλας διατάξεις, συλλογικὰς συμβάσεις ἐργασίας, ἢ κανονισμοὺς δὲν θίγονται ὑπὸ τοῦ παρόντος.

*Άρθρον 10.

'Υποχρέωσις προσλήψεως προστατευομένων ἀτόμων.

1. Ἐπὶ σκοπῷ ἐξασφαλίσεως ἀπασχολήσεως τῶν ἰκανῶν καὶ καταλλήλων διὰ συγκεκριμένην ἐργασίαν προστατευομένων ὑπὸ τοῦ παρόντος ἀτόμων:

α) Δημόσιαι ὑπηρεσίαι, νομικὰ πρόσωπα δημοσίου δικαίου, ὀργανισμοὶ τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως, ὀργανισμοὶ κοινῆς ὠφελείας καὶ δημόσιαι ἐπιχειρήσεις, υποχρεοῦνται ὅπως εἰς παρ' αὐταῖς κενουμένης ὀργανικῆς θέσεως τηλεφωνητῶν οἰκιακῶν Τηλεφωνικῶν Κέντρων προσλαμβάνουσιν τυφλοὺς, πτυχιούχους τῶν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Ὑπουργείου Κοινωνικῶν Ὑπηρεσιῶν Σχολῶν Ἐπαγγελματικῆς Τυφλῶν Τηλεφωνητῶν, καὶ εἰς ἀναλογίαν ἐνὸς (1) τοῦλάχιστον τυφλοῦ ἐπὶ τριῶν (3) θέσεων.

β) Αἱ περὶ ὧν τὸ προηγούμενον εἰράξιον Ὑπηρεσίαι, Ν.Π.Δ.Δ., Ὄργανισμοὶ καὶ Ἐπιχειρήσεις, υποχρεοῦνται, ὡσαύτως, ὅπως προσλαμβάνουσιν προστατευόμενα ὑπὸ τοῦ παρόντος νόμου ἄτομα.

αα) Εἰς κενὰς θέσεις Κλητῆρων, Θυρωρῶν, Νυκτοφυλάκων καὶ Ὀδηγῶν ἀνελευστηρῶν καὶ εἰς ἀναλογίαν ἐνὸς (1) προστατευομένου ἀτόμου πρὸς πέντε (5) θέσεις. Τὰ ὑπὸ τῶν διατάξεων τοῦ Νόμου 1370/1944 ἀπερὶ ρυθμίσεως ἀναπη-

ρικῶν ζητημάτων) καὶ τοῦ Νόμου 4471/1965 «περὶ τροποποιήσεως καὶ συμπληρώσεως τῆς ἀπερὶ προστασίας τῶν ἀναπήρων πολέμου καὶ εἰρηρικῆς περιόδου στρατιωτικῶν νομοθεσιῶν» προστατευόμενα ἄτομα, προηγούνται κατὰ τὰς προσλήψεις πρὸς πλήρωσιν τῶν κενῶν θέσεων Κλητῆρων, Θυρωρῶν καὶ Νυκτοφυλάκων, τῶν Ὑπηρεσιῶν, τῶν Ν.Π.Δ.Δ., Ὄργανισμῶν καὶ Ἐπιχειρήσεων ἐναντι τῶν ἐν ἄρθρῳ 1 τοῦ παρόντος νόμου ἀναφερομένων.

ββ) Εἰς θέσεις τῶν κλάδων καὶ εἰδικότητων, δι' ἃς ὡς εἰδικῶν καὶ τυπικῶν προσόν προσλήψεως ἀπαιτεῖται πτυχίον κατωτέρων Τεχνικῶν Σχολῶν, νοουμένου ὡς τοιαύτου καὶ τοῦ πτυχίου τῶν ἐκπαιδευτικῶν μονάδων τοῦ Ο.Α.Ε.Δ. ἢ μέσων Τεχνικῶν Σχολῶν καὶ εἰς ἀναλογίαν ἐνὸς (1) προστατευομένου ἀτόμου πρὸς πέντε (5) θέσεις καὶ

γγ) Εἰς ἐργοστάσια καὶ συναρξία αὐτῶν ὡς ἐργατοτεχνικῶν προσωπικῶν καὶ εἰς ἀναλογίαν ἐνὸς (1) προστατευομένου ἀτόμου πρὸς ἑπτὰ (7), ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν ἐργαζομένων εἰς τὴν οἰκίαν εἰδικότητα.

δδ) Εἰς κενὰς θέσεις μονίμου προσωπικοῦ τοῦ Κλάδου ΑΤ2 Ἀρχαιολόγων τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν καὶ εἰς ἀναλογίαν ἐνὸς (1) προστατευομένου ἀτόμου πρὸς (50) πενήτηντα τακτικὰς θέσεις. Ὁ διορισμὸς ἐνεργεῖται 1) μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τριτοῦς εὐδονίμου, συναχοῦς ἢ διακεκομμένης ὑπηρεσίας, ὡς ἡμερομηνίῳ ἀρχαιολόγου εἰς τὰς Ὑπηρεσίας Ἀρχαιοτήτων, διανοθείσης μετὰ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ νομίμου τίτλου σπουδῶν, 2) πρὸ τῆς συμπληρώσεως τοῦ 50οῦ ἔτους τῆς ἡλικίας καὶ 3) μετὰ τὴν διαπίστωσιν ὑπὸ ἐπιτροπῆς, κατόπιν δοκιμασίας, τῆς ὑπάρξεως τῶν διὰ τὴν θέσιν ταύτην ἀπαιτούμενων οὐσιαστικῶν προσόντων, ἐφαρμοζομένων ἀναλόγως τῶν διατάξεων τοῦ ἀρθροῦ 8 (παράγρ. 2—6) τοῦ Ν. 681/1977.

γ) Εἰς τοὺς λειτουργοῦντας Ἱερῶς Ναοῦς, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει κενὴ θέσις, προσλαμβάνονται εἰς Ἱεροψάλτης τυφλός, δι' ἑκαστον Ἱερὸν Νεόν, ἔχων τὴν εἰδικότητα τοῦ Ἱεροψάλτου, ἀπδεικνυομένην διὰ πιστοποιητικοῦ προϋπηρεσίας ἢ διπλώματος ἀνεγνωρισμένης Σχολῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς, τρυμμένης κατὰ τὰ λοιπὰ τῆς ὑπὸ τῆς κειμένης νομοθεσίας ὀριζομένης διαδικασίας.

2. Διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἐν τῇ προηγούμενῃ παραγράφῳ 1 ὀριζομένων, τὰ ἀρμόδια ὄργανα διοικήσεως καὶ Ὑπηρεσιῶν Προσωπικοῦ θεῶν ὅπως ἀπευθύνονται εἰς τὰς κατὰ τόπους Ὑπηρεσίας Ἀπασχολήσεως τοῦ Ο.Α.Ε.Δ. διὰ τὴν ἀναζήτησιν τῶν προστατευομένων ἀτόμων πρὸς πλήρωσιν τῶν ἐκάστοτε κενουμένων ἀναλόγως θέσεων.

3. Ἀρμόδια διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν διατάξεων τοῦ παρόντος ἀρθροῦ, εἶναι τὰ ὄργανα διοικήσεως καὶ οἱ προϊστάμενοι Ὑπηρεσιῶν Προσωπικοῦ τῶν ὑποχρέων, Ὑπηρεσιῶν, Ν.Π.Δ.Δ., Ὄργανισμῶν καὶ Ἐπιχειρήσεων.

*Άρθρον 11.

Διαπίστωσις καταλληλότητος διὰ τὴν πρόβλησιν προστατευομένων ἀτόμων.

1. Διὰ τὴν πρόβλησιν προστατευομένων ὑπὸ τοῦ παρόντος ἀτόμων ἢ τὴν συμμετοχὴν αὐτῶν εἰς διαγωνισμοὺς προσλήψεως ὑπαλλήλων ἐπὶ σχέσει Δημοσίου ἢ Πρωτοδικοῦ Δικαίου εἰς Δημοσίαν Ὑπηρεσίαν ἢ Ὑπηρεσίας Νομικῶν Προσώπων Δημοσίου Δικαίου, Ὄργανισμοῦ Τοπικῆς Αὐτοδιοικήσεως καὶ Κοινῆς Ὁφελείας, ὡς καὶ Δημοσίας Ἐπιχειρήσεις ἢ ἐλλειψίς ἀρτιμελείας ἢ ἡ ἐξ ἧς πάσχουν πάθησις δὲν ἀποτελεῖ κώλυμα, ἐφ' ὅσον αὐταὶ δὲν παρακωλύουσιν τὴν ἀσκῆσιν τῶν καθηκόντων των καὶ κριθοῦν οὕτω καταλληλοὶ διὰ τὴν συγκεκριμένην θέσιν κατὰ τῆς ἀρμοδίας Ὑγειονομικῆς Επιτροπῆς τοῦ Ν. 1811/1951 ἀπερὶ Κώδικος Καταστάσεως τῶν Δημοσίων Διοικητικῶν Ὑπαλλήλων ὡς οὕτως συμπληρωθῆ καὶ ἐτροποποιήθη, κατόπιν ἐρωτήματος τῆς ἀρμοδίας πρὸς διορισμὸν

ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ

(4)

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟΝ ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 690

Περί κυρώσεως πινάκων έκτάκτου κρίσεως και επανακρίσεως
'Αξιωματικών Στρατού Ήερās.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Έχοντας υπ' όψει:

α) Τά άρθρα 39 και 45 του Ν.Δ. 178/1969 «περί 'Ιεραρχίας Προαγωγών και Τοποθετήσεων των μονίμων 'Αξιωματικών των 'Ενόπλων Δυνάμεων», ως έτροποποιήθησαν και συνεπληρώθησαν μεταγενεστέρως.

β) Τάς υπ' αριθ. 1, 3, 4, 5 και 6/Σ.22/1979 αποφάσεις του Συμβουλίου 'Αρχηγών Γενικών 'Επιτελείων.

γ) Τάς υπ' αριθ. 162, 163, 164 και 165/Σ.22/1979 αποφάσεις του 'Ανωτάτου Στρατιωτικού Συμβουλίου.

δ) Το υπ' αριθ. 19/10.8.1979 πρακτικόν του Συμβουλίου Προαγωγών Στρατού Ήερās υπ' αριθ. 2, προτάσει του 'Ημετέρου επί της 'Εθνικής 'Αμύνης 'Υπουργού, άπεφασίσμεν και όρίζομεν:

Κυρούμεν:

α) Τούς υπό του Συμβουλίου 'Αρχηγών Γενικών 'Επιτελείων συνταχθέντας Πίνακας διά των υπ' αριθ. 1, 3, 4, 5 και 6/Σ. 22/1979 αποφάσεών του:

Έτους 1975—76:

1) Παραμένοντος εις τον αυτόν βαθμόν 'Υποστρατήγου Πεζικού.

2) 'Αποστρατευτέων Ταξίαρχων Πεζικού.

3) Παραμένοντος εις τον αυτόν βαθμόν Συνταγματάρχου Διακείσεων.

Έτους 1976—77:

4) 'Αποστρατευτέου 'Υποστρατήγου Πεζικού.

β) Τούς υπό του 'Ανωτάτου Στρατιωτικού Συμβουλίου συνταχθέντας πίνακας, έτους 1979—80, διά των υπ' αριθ. 162, 163, 164 και 165/Σ. 22/1979 αποφάσεών του:

1) Διατηρητέου 'Υποστρατήγου Πυροβολικού.

2) Διατηρητέου Ταξίαρχου Διακείσεων.

3) Προακτέου κατ' έκλογήν Ταξίαρχου 'Υγειονομικού ('Ιατρών).

4) Προακτέου κατ' έκλογήν Συνταγματάρχου Πεζικού.

γ) Τούς υπό του Συμβουλίου Προαγωγών Στρατού Ήερās υπ' αριθ. 2 συνταχθέντας πίνακας, έτους 1979—80, διά του υπ' αριθ. 19/10.8.1979 πρακτικού του:

1) Παραμένοντος εις τον αυτόν βαθμόν Λοχαγού Ταχυδρομικού.

2) Προακτέων κατ' αρχαιότητα 'Υπολοχαγών Πεζικού και Πυροβολικού.

3) Παραμένοντος εις τον αυτόν βαθμόν 'Υπολοχαγού 'Αρχιτεχνίτου 'Ορθοπαιδικών Μηχανημάτων.

4) Προακτέων κατ' αρχαιότητα 'Ανθυπολοχαγών Πεζικού και Πυροβολικού.

5) Παραμένοντος εις τον αυτόν βαθμόν 'Ανθυπολοχαγού Ταχυδρομικού.

'Αρχής, ήτις ύποχρεούται όπως εν τώ έρωτήματι αύτης προσδιορίζη τά άνατεθησόμενα καθήκοντα εις τούς προσληφθησομένους.

2. 'Η περί ής ή προηγουμένη παράγραφος ύγειονομική εξέταση ύπό της άρμοδίας 'Υγειονομικής 'Επιτροπής των προστατευόμενων ύπό του παρόντος άτόμων, ενεργείται πρό της καταρτίσεως του οίκείου πίνακος προσλήψεως και προκειμένου περί προσλήψεως διά διαγωνισμού μετά την κατάρτισιν του πίνακος συμμετοχής εις αυτόν, όπωςσδήποτε όμως πρό της διενεργείας τούτου.

*Άρθρον 12.

'Εκπαιδευσις προσωπικού.

Διά Προεδρικών Διαταγμάτων, εκδιδόμενων προτάσει των 'Υπουργών Προεδρίας της Κυβερνήσεως, 'Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και Κοινωνικών 'Υπηρεσιών, δύναται να συνιστώνται εις 'Ιδρύματα 'Αποκαταστάσεως 'Αναπήρων, άρμοδιότητος 'Υπουργείου Κοινωνικών 'Υπηρεσιών, ειδικά Σχολαί Κατωτέρας Μέσης και 'Ανωτέρας βαθμίδος 'Εκπαιδύσεως και Μετεκπαίδεύσεως στελεχών προσωπικού φυσικής και επαγγελματικής άποκαταστάσεως άναπήρων, προστατευόμενων άτόμων και εν γένει μειονεκτούντων άτόμων.

Διά των αυτών Προεδρικών Διαταγμάτων ρυθμίζονται πάντα τά θέματα, τά σχετιζόμενα με την όργάνωσιν και λειτουργίαν εν γένει των ειδικών τούτων Σχολών.

*Άρθρον 13.

'Ιδρύματα 'Επαγγελματικής 'Απασχολήσεως 'Αναπήρων.

1. Διά Προεδρικών Διαταγμάτων εκδιδόμενων προτάσει των 'Υπουργών 'Εργατικής και Κοινωνικών 'Υπηρεσιών μετά γνώμης του Δ.Σ. του Ο.Α.Ε.Δ., δύναται να συνιστώνται, άναλόγως των κατά τόπους αναγκών, ειδικά 'Ιδρύματα και 'Εργαστήρια Ταχυρρόθμου προσαρμογής των κατά τό άρθρον 1 του παρόντος άτόμων και άπασχολήσεως των εξ αυτών, λόγω της σοβαρότητος της άναπηρίας των, μη δυναμένων προσωρινώς ή χρονίως ν' άκηύουν ύπό τάς συνθήκεις συνθήκας της αγοράς εργασίας επαγγελματικήν τινα δραστηριότητα.

2. Διά των αυτών Προεδρικών Διαταγμάτων καθορίζονται τά της έσωτερικής όργάνώσεως και λειτουργίας των 'Ιδρυμάτων τούτων, τά της Διοικήσεως, της επανδρώσεως αυτών, των προσόντων του προσωπικού των, τά των πόρων αυτών, τά της διαχειρίσεως και του τρόπου έπιλογής των άναπήρων, της σειράς προτιμήσεως αυτών, ως και πάσα άλλη άναγκαία λεπτομέρεια.

*Άρθρον 14.

'Η ισχύς του παρόντος νόμου άρχεται από της δημοσιεύσεως αυτού διά της 'Εφημερίδος της Κυβερνήσεως.

'Ο παρών νόμος ψηφισθείς ύπό της Βουλής και παρ' 'Ημών σήμερα κυρώθείς, δημοσιευθήτω διά της 'Εφημερίδος της Κυβερνήσεως και εκτελεσθήτω ως νόμος του Κράτους.

'Εν 'Αθήναις τή 25 Αύγουστου 1979

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Δ. ΤΣΑΤΣΟΣ

ΟΙ ΥΠΟΥΡΓΟΙ

ΠΡΟΕΔΡΙΑΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΕΘΝ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΚΩΝΣΤ. ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝ. ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
ΑΘ. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝ. ΛΑΣΚΑΡΗΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΩΝ
ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΔΟΞΙΑΔΗΣ ΑΛΕΞ. ΠΑΠΑΔΟΓΓΟΝΑΣ

'Εδθεωρήθη και έτέθη ή μεγάλη του Κράτους σφραγίς.

'Εν 'Αθήναις τή 30 Αύγουστου 1979

Ο ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΥΠΟΥΡΓΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΑΜΑΤΗΣ

Είς τὸν αὐτὸν ἐπὶ τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης Ὑπουργόν, ἀνατίθεμεν τὴν δημοσίευσιν καὶ ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος Προεδρικοῦ Διατάγματος.

Ἐν Ἀθήναις τῆ 28 Αὐγούστου 1979

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Δ. ΤΣΑΤΣΟΣ

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΗΣ
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΑΒΕΡΩΦ - ΤΣΙΤΣΑΣ

(5)

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟΝ ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 691
Περὶ ὀρισμοῦ ἀριθμοῦ Ὁρκωτῶν Λογιστῶν.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ἐχόντες ὑπ' ὄψει:

α) Τὰς διατάξεις τῆς παραγράφου 4 τοῦ ἀρθροῦ 6 ὡς καὶ τῆς παραγράφου 1 τοῦ ἀρθροῦ 9 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 3329/1955

Ν. Διατάγματος «περὶ συστάσεως Σώματος Ὁρκωτῶν Λογιστῶν», καὶ

β) Τὴν ὑπ' ἀριθ. 734/1979 γνωμοδότησιν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, προτάσει τῶν Ἡμετέρων Ὑπουργῶν ἐπὶ τοῦ Συντονισμοῦ, Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορίου, ἀποφασίζομεν:

Ἄρθρον μόνον.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν Ὁρκωτῶν Λογιστῶν τοῦ Σώματος Ὁρκωτῶν Λογιστῶν ὀρίζεται εἰς (45) τεσσαράκοντα πέντε.

Εἰς τὸν ἐπὶ τοῦ Ἐμπορίου Ὑπουργόν, ἀνατίθεμεν τὴν δημοσίευσιν καὶ ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος.

Ἐν Ἀθήναις τῆ 29 Αὐγούστου 1979

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Δ. ΤΣΑΤΣΟΣ

ΟΙ ΥΠΟΥΡΓΟΙ

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΚΩΝΣΤ. ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ ΑΘ. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΜΠΟΡΙΟΥ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΜΕΝΩΝ ΑΤΟΜΩΝ

Προκηρύχθηκε από τη Γενική Συνέλευση
των Ηνωμένων Εθνών
της 20ής Δεκεμβρίου 1971 (απόφαση 2856)

Η Γενική Συνέλευση,

Έχοντας υπόψη την εγγύηση των κρατών-μελών των Ηνωμένων Εθνών από τον καταστατικό χάρτη να αναλάβει από κοινού και χωριστά δραστηριότητα σε συνεργασία με τον οργανισμό για να προάγει υψηλότερο βιοτικό επίπεδο ζωής, πλήρη απασχόληση και συνθήκες οικονομικής και κοινωνικής προόδου και ανάπτυξης,

επιβεβαιώνοντας την πίστη στα ανθρώπινα δικαιώματα και στις βασικές ελευθερίες και στις αρχές της ειρήνης, της αξιοπρέπειας και της αξίας του ανθρώπου και της κοινωνικής δικαιοσύνης που προκηρύχθηκε στον καταστατικό χάρτη,

ανακαλώντας τις αρχές της παγκόσμιας διακήρυξης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των Διεθνών Συμβολαίων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τη Διακήρυξη των δικαιωμάτων του παιδιού και τους κανόνες που ήδη έχουν ορισθεί για κοινωνική πρόοδο στα συντάγματα, στις συμβάσεις, στις ενστάσεις και στις αποφάσεις του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας, της ΟΥΝΕΣΚΟ, του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας, του Ταμείου των Ηνωμένων Εθνών για τα παιδιά και άλλων αρμοδίων οργανισμών,

τονίζοντας ότι η Διακήρυξη για κοινωνική πρόοδο και ανάπτυξη έχει προκηρύξει την αναγκαιότητα προστασίας των δικαιωμάτων και επιβεβαιώνοντας την ευημερία και την αποκατάσταση των φυσικά και πνευματικά μειονεκτούντων,

έχοντας υπόψη την αναγκαιότητα για συμπάρσταση των πνευματικά καθυστερημένων ατόμων για να αναπτύξουν τις ικανότητές τους σε διάφορους τομείς δραστηριοτήτων και για προώθηση της ενσωμάτωσής τους στην κανονική ζωή, όσο τούτο είναι δυνατό,

γνωρίζοντας ότι μερικές χώρες, στο τωρινό στάδιο ανάπτυξής τους, μπορούν να προσφέρουν περιορισμένες προσπάθειες για αυτό το σκοπό,

προκηρύσσει αυτή τη διακήρυξη για τα δικαιώματα των πνευματικά καθυστερημένων ατόμων, και καλεί για εθνική και διεθνή δραστηριότητα με σκοπό να επιβεβαιώσει ότι θα χρησιμοποιηθεί σαν κοινή βάση και πλαίσιο αναφοράς για την προστασία αυτών των δικαιωμάτων:

1. Το πνευματικά καθυστερημένο άτομο έχει στον ανώτατο βαθμό ικανότητας τα ίδια δικαιώματα όπως τα άλλα ανθρώπινα όντα.

2. Το πνευματικά καθυστερημένο άτομο έχει δικαίωμα για την κατάλληλη ιατρική φροντίδα και φυσική θεραπεία καθώς και εκπαύση, κατάρτιση, αποκατάσταση και καθοδήγηση που θα το κάνουν ικανό να αναπτύξει τις ικανότητες, στο μέγιστο δυνατό.

3. Το πνευματικά καθυστερημένο άτομο έχει το δικαίωμα για οικονομική ασφάλεια και για το κατάλληλο βιοτικό επίπεδο. Έχει δικαίωμα να εκτελεί παραγωγική δουλειά ή να ενασχολείται με οποιοδήποτε άλλο σκόπιμο επάγγελμα στο ανώτατο δυνατό όριο των ικανοτήτων του.

4. Οποτεδήποτε είναι δυνατόν, το πνευματικά καθυστερημένο άτομο πρέπει να ζει με τη δική του οικογένεια ή με τους θετούς γονείς και να συμμετέχει σε διάφορες εκδηλώσεις της κοινοτικής ζωής. Η οικογένεια με την οποία μένει πρέπει να λαμβάνει βοήθεια. Εάν η περίθαλψη σε ίδρυμα γίνει απαραίτητη, πρέπει να παρέχεται σε περιβάλλοντα και υπό τέτοιες συνθήκες όσο το δυνατόν πλησιέστερες σ' εκείνες της κανονικής ζωής.

5. Το πνευματικά καθυστερημένο άτομο έχει δικαίωμα για έναν προσοντούχο κηδεμόνα όταν αυτό απαιτείται για να προστατέψει την προσωπική του καλή διαβίωση και τα ενδιαφέροντα.

6. Το πνευματικά καθυστερημένο άτομο έχει το δικαίωμα για προστασία από την εκμετάλλευση, κατάχρηση και τον υποβιβασμό της θεραπείας του. Εάν του γίνει δικαστική αγωγή για οποιοδήποτε αδίκημα, θα έχει το δικαίωμα να θέσει τέρμα στη νομική διαδικασία με πλήρη αναγνώριση που του δίδεται για το βαθμό της πνευματικής του υπευθυνότητας.

7. Οποτεδήποτε πνευματικά καθυστερημένα άτομα είναι ανίκανα ένεκα τη σοβαρότητας της μειονεξίας τους να ασκούν όλα τα δικαιώματά τους ενσυνείδητα ή επιβάλλεται να απαγορευτούν ή να τους αρνηθούν μερικά ή όλα αυτά τα δικαιώματα, η διαδικασία που χρησιμοποιείται για τέτοια απαγόρευση ή άρνηση δικαιωμά-

των πρέπει να περιέχει κατάλληλες νόμιμες διασφαλίσεις ενάντια σε κάθε τύπο κατάχρησης.

Αυτή η διαδικασία πρέπει να βασίζεται σε μια εκτίμηση της κοινωνικής ικανότητας για το πνευματικά καθυστερημένο άτομο από προσοντούχους εμπειρογνώμονες. Και πρέπει να υποβάλλεται σε περιοδική αναθεώρηση και να δίδεται το δικαίωμα έφεσης στις ανώτερες αρχές.

ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΑΝΑΠΗΡΩΝ ΑΤΟΜΩΝ

**Προκηρύχθηκε από τη Γενική Συνέλευση
των Ηνωμένων Εθνών
στις 9 Δεκεμβρίου 1975 (απόφαση 3447)**

Η Γενική Συνέλευση,

έχοντας υπόψη, την εγγύηση των Κρατών-μελών των Ηνωμένων Εθνών από τον καταστατικό χάρτη να αναλάβει, από κοινού και χωριστά, δραστηριότητα σε συνεργασία με τον Οργανισμό για να προάγει υψηλότερο βιοτικό επίπεδο ζωής, πλήρη απασχόληση και συνθήκες οικονομικής και κοινωνικής προόδου και ανάπτυξης.

επιβεβαιώνοντας την πίστη στα ανθρώπινα δικαιώματα και στις βασικές ελευθερίες και στις αρχές της ειρήνης, της αξιοπρέπειας και της αξίας του ανθρώπου και της κοινωνικής δικαιοσύνης που προκηρύχθηκε στον καταστατικό χάρτη,

ανακαλώντας τις αρχές της Παγκόσμιας Διακήρυξης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των διεθνών συμβολαίων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τη Διακήρυξη των δικαιωμάτων του παιδιού και τους κανόνες που ήδη έχουν ορισθεί για κοινωνική πρόοδο στα συντάγματα, στις συμβάσεις, στις συστάσεις και στις αποφάσεις του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας, της ΟΥΝΕΣΚΟ, του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας, του Ταμείου των Ηνωμένων Εθνών για τα παιδιά και άλλων αρμοδίων οργανισμών,

τονίζοντας ότι η Διακήρυξη για Κοινωνική Πρόοδο και Ανάπτυξη έχει κηρύξει την αναγκαιότητα για προστασία των δικαιωμάτων και την επιβεβαίωση για την ευημερία και την αποκατάσταση των σωματικά και πνευματικά μειονεκτούντων,

έχοντας υπόψη την αναγκαιότητα για συμπάρσταση των πνευματικά καθυστερημένων ατόμων για να αναπτύξουν τις ικανό-

τητές τους σε διάφορους τομείς δραστηριοτήτων και για προώθηση της ενσωμάτωσής τους στην κανονική ζωή όσο τούτο είναι δυνατόν;

γνωρίζοντας ότι μερικές χώρες στο τωρινό στάδιο ανάπτυξης τους μπορούν να προσφέρουν περιορισμένες προσπάθειες γι' αυτό το σκοπό,

προκηρύσσει αυτή τη Διακήρυξη για τα Δικαιώματα των Αναπήρων Ατόμων και καλεί για εθνική και διεθνή δραστηριότητα με σκοπό ότι θα χρησιμοποιηθεί σαν κοινή βάση και πλαίσιο αναφοράς για την προστασία αυτών των δικαιωμάτων.

1. Ο όρος «**ανάπηρο άτομο**» σημαίνει κάθε άτομο ανίκανο να επιβιώσει από μόνο του, ολικά ή μερικά, τις αναγκαιότητες για μια κανονική ατομική και κοινωνική ζωή, εξαιτίας μειωμένων σωματικών ή πνευματικών δυνατοτήτων που έχει εκ γενετής ή όχι.
2. Τα ανάπηρα άτομα θα απολαμβάνουν όλα τα δικαιώματα που προβάλλονται σ' αυτή τη Διακήρυξη. Αυτά τα δικαιώματα θα αποδοθούν σ' όλα τα ανάπηρα άτομα, χωρίς οποιαδήποτε εξαίρεση και χωρίς διαχωρισμό ή διάκριση φυλής, χρώματος, φύλου, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων γνώμων, εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, οικονομικής κατάστασης, γέννησης ή όποιας άλλης κατάστασης που αφορά το ίδιο το ανάπηρο άτομο ή την οικογένειά του.
3. Τα ανάπηρα άτομα έχουν το κληρονομικό δικαίωμα σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειάς τους. Τα ανάπηρα άτομα, οποιαδήποτε κι αν είναι η προέλευση, η φύση και η σοβαρότητα των μειονεκτημάτων και ανικανοτήτων τους, έχουν τα ίδια θεμελιώδη δικαιώματα με τους συμπολίτες της ίδιας ηλικίας, που συνεπάγεται πρώτα και κύρια το δικαίωμα να απολαμβάνει μια καθώς πρέπει ζωή, όσο το δυνατό κανονική και πλήρη.
4. Τα ανάπηρα άτομα έχουν τα ίδια πολιτικά δικαιώματα όπως οι άλλοι άνθρωποι· η παράγραφος 7 της Διακήρυξης των δικαιωμάτων των πνευματικά καθυστερημένων ατόμων που αφορά σε κάθε πιθανό περιορισμό ή καταστολή των δικαιωμάτων των ατόμων αυτών, εφαρμόζεται και για τα πνευματικά ανάπηρα άτομα.
5. Τα ανάπηρα άτομα δικαιούνται να απολαμβάνουν τα μέτρα που σχεδιάστηκαν για να τα καταστήσουν ικανά να γίνουν όσο το δυνατό αυτοδύναμα.

6. Τα ανάπηρα άτομα έχουν το δικαίωμα για ιατρική, ψυχολογική και λειτουργική μεταχείριση, συμπεριλαμβανομένων προσθετικών και υποβοηθητικών συσκευών, για ιατρική και κοινωνική αποκατάσταση, για εκπ/ση, για επαγγελματική κατάρτιση και αποκατάσταση, για βοήθεια, για συμβουλευτική, για υπηρεσίες τοποθέτησης σε εργασία και για άλλες υπηρεσίες που θα τα καταστήσουν ικανά να αναπτύξουν τις ικανότητες και δεξιότητές τους στο ανώτατο όριο και θα επισπεύσουν τη διαδικασία της κοινωνικής ενσωμάτωσης ή επανενσωμάτωσής τους.
7. Τα ανάπηρα άτομα έχουν το δικαίωμα για οικονομική και κοινωνική ασφάλιση και για ένα καθώς πρέπει επίπεδο ζωής. Έχουν το δικαίωμα, σύμφωνα με τις ικανότητές τους, να εξασφαλίσουν και να διατηρήσουν την εργασία ή να ενασχοληθούν με ένα επάγγελμα που να ανταμείβεται, χρήσιμο και παραγωγικό, και να συμμετέχουν σε εμπορικές ενώσεις.
8. Τα ανάπηρα άτομα έχουν το δικαίωμα οι ειδικές ανάγκες τους να λαμβάνονται υπόψη σ' όλα τα επίπεδα του οικονομικού και κοινωνικού προγραμματισμού.
9. Τα ανάπηρα άτομα έχουν το δικαίωμα να ζουν με τις οικογένειές τους ή με τους θετούς γονείς και να λαμβάνουν μέρος σ' όλες τις κοινωνικές, δημιουργικές ή ψυχαγωγικές δραστηριότητες. Κανένα ανάπηρο άτομο δε θα υπόκειται, όσο αφορά την κατοικία του, σε διαφορετική μεταχείριση άλλη από εκείνη που απαιτείται από την κατάστασή του ή από τη βελτίωση αυτής. Εάν η παραμονή ενός ανάπηρου ατόμου σε ένα ειδικό ίδρυμα είναι απαραίτητη, το περιβάλλον και οι συνθήκες ζωής σ' αυτό θα είναι όσο το δυνατό πλησιέστερες με εκείνες της κανονικής ζωής ενός συνομηλίκου του.
10. Τα ανάπηρα άτομα θα προστατεύονται από κάθε εκμετάλλευση, κάθε κανονισμό και κάθε μεταχείριση διακριτικής, υβριστικής ή υποβαθμισμένης φύσης.
11. Τα ανάπηρα άτομα θα μπορούν να δεχτούν νόμιμη βοήθεια, όταν τέτοια βοήθεια αποδειχθεί απαραίτητη για την προστασία των ατόμων τους και της περιουσίας τους. Εάν δικαστικές διαδικασίες έχουν θεσπισθεί εναντίον τους, η νομική διαδικασία που ακολουθείται θα λάβει πλήρως υπόψη τη σωματική και την πνευματική κατάστασή τους.
12. Για κάθε θέμα που αφορά στα δικαιώματα των αναπήρων ατό-

μων είναι χρήσιμο να ζητείται η συμβουλή των οργανισμών των αναπήρων ατόμων.

13. Τα ανάπηρα άτομα, οι οικογένειές τους και οι κοινότητες θα πληροφορηθούν πλήρως με όλα τα κατάλληλα μέσα για τα δικαιώματα που περιέχονται σ' αυτή τη Διακήρυξη.

Η ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ SUNDBERG ΓΙΑ ΤΑ ΑΝΑΠΗΡΑ ΑΤΟΜΑ

Η Διακήρυξη SUNDBERG, όπως ονομάστηκε, στη μνήμη του NILS-IVAR SUNDBERG, ο οποίος ήταν από το 1948 μέχρι το 1981 (που πέθανε) υπεύθυνος του προγράμματος για την Ειδική Εκπαίδευση της Ουνέσκο, αποτελεί το τελικό κείμενο Διεθνούς Διάσκεψης που οργάνωσε η Ισπανική Κυβέρνηση και η Ουνέσκο το 1981 και στην οποία συμμετείχαν 103 χώρες και 6 Διεθνείς Οργανώσεις.

Η Διεθνής Διάσκεψη, πάνω στη δράση και τις στρατηγικές για την εκπαίδευση, την πρόληψη και την ένταξη, η οποία οργανώθηκε από την Ισπανική Κυβέρνηση σε συνεργασία με την ΟΥΝΕΣΚΟ στη Μαλάγα της Ισπανίας στις 2 με 7 Νοεμβρίου 1981,

Έχοντας υπόψη την παγκόσμια Διακήρυξη για τα ανθρώπινα δικαιώματα όπως και άλλες σχετικές αποφάσεις των Ηνωμένων Εθνών και συγκεκριμένα τη Διακήρυξη των δικαιωμάτων του παιδιού, τη Διακήρυξη των δικαιωμάτων των αναπήρων ατόμων και τη Διακήρυξη των δικαιωμάτων των πνευματικά καθυστερημένων,

Υπογραμμίζει την επείγουσα αναγκαιότητα να υλοποιηθούν οι αποφάσεις και οι εισηγήσεις της καθώς και οι αρχές που διέπουν το πρόγραμμα δράσης της Συμβουλευτικής Επιτροπής του ΟΗΕ για το Διεθνές Έτος Αναπήρων,

Βαθύτατα απασχολημένη από το γεγονός ότι 10% του παγκόσμιου πληθυσμού παρουσιάζει τη μια ή την άλλη μορφή αναπηρίας και οι διεθνείς προοπτικές σ' αυτό τον τομέα τείνουν να χειροτερεύουν,

Επανατονίζει την αναγκαιότητα να γίνει κάτι, ώστε οι διατάξεις και οι αρχές να γίνουν σεβαστές,

Υπογραμμίζει ότι η πρόληψη είναι μια μορφή δράσης ιδιαίτερης σπουδαιότητας και ότι θα πρέπει να υλοποιηθούν οι στρατηγικές που είναι βασισμένες πάνω στις σύγχρονες αντιλήψεις, ώστε να αποφευχθούν οι αναπηρίες παρέχοντας συγκεκριμένα σε κάθε οι-

κογένεια και σε κάθε άτομο την ευκαιρία να επωφελείται από τις αναγκαίες υπηρεσίες,

Επιμένει στο ότι θα πρέπει να εξασφαλιστούν στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό η **επαναπροσαρμογή** και η **ένταξη** των αναπήρων ατόμων. Θα πρέπει ΟΛΑ τα ανάπηρα άτομα να επωφελούνται υπηρεσιών επανεκπαίδευσης και άλλων μορφών υποστήριξης και συμπαράστασης που είναι αναγκαίες για τη μείωση των αποτελεσμάτων της αναπηρίας, έτσι που η **ΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΟΣΟ ΤΟ ΔΥΝΑΤΟ ΠΙΟ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ** και ο ρόλος τους εποικοδομητικός,

Έχοντας συνείδηση της πρωταρχικής σπουδαιότητας της εκπαίδευσης, της επιστήμης και της κουλτούρας και πληροφόρησης στην ύπαρξη του καθενός και **ανησυχώντας** για την υλοποίηση των διατάξεων και Αρχών που ακολουθούν για να συμβάλει στην εξασφάλιση της πλήρους ανάπτυξης όλων των αναπήρων ατόμων και την πλήρη συμμετοχή τους στην κοινωνική ζωή,

Τονίζει ότι οι Κρατικές Αρχές, οι ειδικές οργανώσεις και η κοινωνία στο σύνολό της θα πρέπει να λάβουν υπόψη στον κατάρτισμό κάθε βραχυπρόθεσμης ή μακροπρόθεσμης δράσης για τα ανάπηρα άτομα τις βασικές Αρχές της: **ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ, ΕΝΤΑΞΗΣ, ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ, ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗΣ (ΤΟΜΕΟΠΟΙΗΣΗΣ) και ΔΙΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΥ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ**. Σύμφωνα με τις αρχές αυτές:

- α) Θα πρέπει να εξασφαλιστεί η πλήρης συμμετοχή των αναπήρων ατόμων και των οργανώσεών τους σ' όλες τις αποφάσεις και τις δράσεις που τα αφορούν.
- β) Τα ανάπηρα άτομα θα πρέπει να επωφελούνται από όλες τις Υπηρεσίες και να συμμετέχουν στις δραστηριότητες της κοινότητας. Επίσης οι στρατηγικές και οι δραστηριότητες που προορίζονται για το σύνολο θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τα ανάπηρα άτομα.
- γ) Η κοινότητα θα πρέπει να παρέχει στα ανάπηρα άτομα υπηρεσίες προσαρμοσμένες στις ανάγκες του καθενός από αυτά.
- δ) Η αποκέντρωση και η τομεοποίηση των υπηρεσιών θα επιτρέψει ώστε οι ανάγκες των αναπήρων ατόμων να ληφθούν υπόψη και να ικανοποιηθούν μέσα στα πλαίσια της κοινότητάς τους.
- ε) Ο συντονισμός των διαφόρων επαγγελματικών οργανώσεων και των δραστηριοτήτων των ειδικών που ασχολούνται με τα ανά-

πηρα άτομα θα ευνοήσει την ολοκληρωμένη ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους.

Ζητά με επιμονή από τις Κυβερνήσεις, τις σχετικές Κυβερνητικές και μη Υπηρεσίες, την κοινή γνώμη, τα ανάπηρα άτομα και τις οικογένειές τους και από όλα τα άτομα που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο σχετίζονται στην καθημερινή τους ζωή με τους δασκάλους, τους ερευνητές, τους Υπεύθυνους Επιχειρήσεων και τους πολιτικούς, να διαδώσουν και να υλοποιήσουν τις Αρχές της Διακήρυξης η οποία αποφασίζεται ομόφωνα:

- Άρθρο 1ο: Κάθε ανάπηρο άτομο πρέπει να μπορεί να εξασκεί το βασικό του δικαίωμα πρόσβασης στην εκπαίδευση, την επαγγελματική επιμόρφωση, την κουλτούρα και την πληροφόρηση.
- Άρθρο 2ο: Οι Κυβερνήσεις και οι Εθνικές και Διεθνείς Οργανώσεις θα πρέπει να εξασφαλίζουν μια συμμετοχή όσο το δυνατό πιο ολοκληρωμένη των αναπήρων ατόμων. Θα πρέπει να παρέχεται μια οικονομική και πρακτική βοήθεια στις δράσεις που προορίζονται να ικανοποιήσουν τις ανάγκες των αναπήρων ατόμων στους τομείς της εκπαίδευσης και της υγείας όπως και στην ίδρυση και λειτουργία Συνδέσμων που αποτελούνται από τα ίδια τα ανάπηρα άτομα είτε στις οικογένειές τους. Αυτές οι οργανώσεις θα πρέπει να συμμετέχουν στον προγραμματισμό και στις αποφάσεις στον τομέα που ενδιαφέρει τα ανάπηρα άτομα.
- Άρθρο 3ο: Τα ανάπηρα άτομα θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν στον ανώτατο δυνατό βαθμό το δημιουργικό, καλλιτεχνικό και πνευματικό τους δυναμικό τόσο για το δικό τους καλό όσο και για τον εμπλουτισμό της κοινότητας.
- Άρθρο 4ο: Τα εκπαιδευτικά, πολιτιστικά προγράμματα και τα προγράμματα επικοινωνίας στα οποία τα ανάπηρα άτομα καλούνται να συμμετέχουν θα πρέπει να σχεδιάζονται και να πραγματοποιούνται μέσα σε μια γενική προοπτική συνεχούς εκπαίδευσης. Μέσα απ' αυτό το πρίσμα θα πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στα εκπαιδευτικά χαρακτηριστικά

της επαναπροσαρμογής και της επαγγελματικής εκπαίδευσης.

- Άρθρο 5ο: Για να μπορέσουν να θέσουν το μέγιστο των ικανοτήτων τους στην υπηρεσία της κοινωνίας όλα τα άτομα που έχουν κάποια αναπηρία και ιδιαίτερα εκείνα που έχουν δυσκολίες επικοινωνίας πρέπει να έχουν στη διάθεσή τους πληροφοριακά, εκπαιδευτικά και πολιτιστικά προγράμματα προσαρμοσμένα στις ιδιαίτερες τους ανάγκες.
- Άρθρο 6ο: Τα προγράμματα στους τομείς της εκπαίδευσης, της επαγγελματικής κατάρτισης, της κουλτούρας και της πληροφόρησης πρέπει να στοχεύουν στην ένταξη των αναπήρων ατόμων στο κανονικό περιβάλλον ζωής και εργασίας. Αυτή η ένταξη πρέπει να αρχίζει όσο πιο νωρίτερα γίνεται στη ζωή του ατόμου. Για να προετοιμαστεί η ένταξη αυτή θα πρέπει τα ανάπηρα άτομα, ανεξάρτητα από την προσωπική τους κατάσταση να τύχουν της σχετικής εκπαίδευσης και κατάρτισης.
- Άρθρο 7ο: Με στόχο τη μείωση της συχνότητας των αναπηριών και των αρνητικών τους επιπτώσεων οι Κυβερνήσεις έχουν την ευθύνη σε συνεργασία με τις κυβερνητικές οργανώσεις, να εξασφαλίσουν μια πρώιμη ανίχνευση και μια ανάλογη θεραπεία. Θα πρέπει από τη βρεφονηπιακή ηλικία να υπάρχουν εκπαιδευτικά προγράμματα στα οποία η πληροφόρηση και η καθοδήγηση των γονιών να αποτελεί ένα σημαντικό μέρος.
- Άρθρο 8ο: Η συμμετοχή της οικογένειας στην εκπαίδευση, την κατάρτιση, την επαναπροσαρμογή και την ανάπτυξη όλων των αναπήρων ατόμων πρέπει να ενισχυθεί. Θα πρέπει να παρέχεται στις οικογένειες η ειδική υποστήριξη, ώστε να βοηθούνται να αντεπεξέλθουν στις ευθύνες τους σ' αυτό τον τομέα.
- Άρθρο 9ο: Οι εκπαιδευτικοί και οι άλλοι επαγγελματίες που είναι υπεύθυνοι των εκπαιδευτικών προγραμμάτων θα πρέπει επίσης να είναι ειδικευμένοι για να αντιμετωπίζουν τις καταστάσεις και τις ειδικές ανάγκες των αναπήρων ατόμων. Η εκπαίδευσή τους θα πρέ-

πει συνακόλουθα να λαμβάνει υπόψη αυτή την αναγκαιότητα και οι γνώσεις τους να ανανεώνονται περιοδικά.

- Άρθρο 10ο: Δεδομένης της επίδρασης των μέσων μαζικής επικοινωνίας πάνω στις στάσεις του κοινού και σκοπεύοντας να ανυψώσουμε το επίπεδο συνειδητοποίησης και αλληλεγγύης, το περιεχόμενο της πληροφόρησης και της εκπαίδευσης του προσωπικού των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας θα πρέπει να περιέχει στοιχεία σχετικά με τις ανάγκες των αναπήρων αφού συμβουλευτεί τις οργανώσεις τους.
- Άρθρο 11ο: Θα πρέπει να παρέχονται στα ανάπηρα άτομα οι εγκαταστάσεις και ο εξοπλισμός που είναι αναγκαία για την εκπαίδευση και την κατάρτισή τους.
- Άρθρο 12ο: Όλα τα προγράμματα πολεοδομίας και περιβάλλοντος θα πρέπει να σχεδιάζονται με τρόπο ώστε να διευκολύνουν την ένταξη και τη συμμετοχή των αναπήρων ατόμων σ' όλες τις δραστηριότητες της κοινότητας και ειδικά στους τομείς της εκπαίδευσης και της κουλτούρας.
- Άρθρο 13ο: Πρέπει να ενισχυθεί η έρευνα που αφορά στην ανάπτυξη των γνώσεων και της εφαρμογής τους με σκοπό να πραγματοποιηθούν οι στόχοι της παρούσας Διακήρυξης και ιδιαίτερα να προσαρμοστεί η σύγχρονη τεχνολογία στις ανάγκες των αναπήρων ατόμων.
- Άρθρο 14ο: Οι Κυβερνήσεις, οι επιχειρήσεις, οι επαγγελματικές οργανώσεις και τα συνδικάτα έχουν ευθύνη να ενεργήσουν δυναμικά, ώστε να δημιουργηθούν στον τομέα της απασχόλησης προγράμματα που να περιέχουν ειδικά σχέδια προσανατολισμού και εργοδότησης επαγγελματικής κατάρτισης και προώθησης με στόχο να αυξηθούν οι πιθανότητες εργοδότησης των αναπήρων ατόμων.
- Άρθρο 15ο: Η υλοποίηση των Αρχών που περιέχονται στην παρούσα Διακήρυξη επιτάσσει μια αύξηση της διεθνούς συνεργασίας μεταξύ των Οργανώσεων, κυβερνητικών και μη, περιφερειακών και μη, περι-

λαμβανομένης και της τεχνικής βοήθειας με στόχο τη δημιουργία Τραπεζών Δεδομένων και Περιφερειακών Κέντρων Κατάρτισμού Προσωπικού, καθώς και σχεδιασμού και διάδοσης προγραμμάτων.

Άρθρο 16ο: Εναπόκειται στην υψηλή ευθύνη των κρατών να υλοποιήσουν την παρούσα διακήρυξη. Θα πρέπει γι' αυτό το σκοπό να πάρουν όλα τα νομοθετικά, τεχνικά και φορολογικά μέτρα εξασφαλίζοντας το σχεδιασμό αυτών των μέτρων, τη συμμετοχή των αναπήρων ατόμων, των Οργανώσεών τους καθώς και των μη κυβερνητικών ειδικών Οργανώσεων.

(Από το περιοδικό «Επειδή η διαφορά είναι δικαίωμα», Αύγουστος 1984).

της 31ης Μαΐου 1990

ΨΗΦΙΣΜΑ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΥΠΟΥΡΓΩΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΠΟΥ ΣΥΝΕΡΧΟΝΤΑΙ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

**σχετικά με την ένταξη των μειονεκτούντων παιδιών και νέων
στα κανονικά εκπαιδευτικά συστήματα**

(90/C 162/02)

**ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΚΑΙ ΟΙ ΥΠΟΥΡΓΟΙ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΠΟΥ ΣΥΝΕΡΧΟΝΤΑΙ
ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ,**

Πεπεισμένοι ότι η εκπαιδευτική πολιτική όλων των κρατών μελών βαδίζει προς την ένταξη, σε όλες τις ενδεικνυόμενες περιπτώσεις, των μειονεκτούντων παιδιών και νέων στα κανονικά εκπαιδευτικά συστήματα, με την κατάλληλη βοήθεια του ειδικευμένου τομέα ή/και υπηρεσιών σε διαφορετικούς βαθμούς ανάλογα με κάθε κράτος μέλος,

Λαμβάνοντας υπόψη τη σπουδαιότητα την οποία αποδίδουν τα κράτη μέλη στην ένταξη των μειονεκτούντων παιδιών και νέων στην κανονική εκπαίδευση, όπως αναφέρεται στα συμπεράσματα του Συμβουλίου και των υπουργών παιδείας που συνήλθαν στα πλαίσια του Συμβουλίου της 14ης Μαΐου 1987⁽¹⁾, και αναγνωρίζοντας τη συγκεκριμένη θετική συμβολή που μπορεί να έχει η ένταξη, τόσο στα μειονεκτούντα παιδιά και στους νέους όσο και στους άλλους μαθητές και σπουδαστές των διαφόρων τομέων της κανονικής εκπαίδευσης,

Λαμβάνοντας υπόψη τα διάφορα συμπεράσματα και ψηφίσματα έως το 1988 που οδήγησαν στην επεξεργασία μιας πλήρους και συνεπούς πολιτικής υπέρ των μειονεκτούντων ατόμων η οποία υλοποιήθηκε με την εφαρμογή ενός δευτέρου ευρωπαϊκού κοινοτικού προγράμματος δράσης υπέρ των μειονεκτούντων ατόμων (Helios)⁽²⁾,

Λαμβάνοντας υπόψη τις διάφορες εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες που ανελήφθησαν εντός και εκτός του προγράμματος Helios,

Πεπεισμένοι ότι είναι επιθυμητή η ενσωμάτωση των μειονεκτούντων μαθητών και σπουδαστών στα κανονικά εκπαιδευτικά συστήματα, όπου η ενσωμάτωση αυτή είναι ενδεδειγμένη, και πιστεύοντας ότι οι αναληφθείσες για το σκοπό αυτό ενέργειες στα πλαίσια των εκπαιδευτικών συστημάτων των κρατών μελών θα πρέπει να είναι δυναμικότερες, και κυρίως να διασφαλίσουν την καλύτερη δυνατή κάλυψη αυτών των ατομικών αναγκών,

ΕΚΔΙΔΟΥΝ ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΨΗΦΙΣΜΑ:

1. Τα κράτη-μέλη συμφώνησαν να εντείνουν όπου απαιτείται τις προσπάθειές τους για την ένταξη ή την ενθάρρυνση της ένταξης των μειονεκτούντων μαθητών και σπουδαστών στο κανονικό εκπαιδευτικό σύστημα, εντός του πλαισίου της αντίστοιχης εκπαιδευτικής πολιτικής τους και λαμβάνοντας δεόντως υπόψη τα αντίστοιχα εκπαιδευτικά τους συστήματα.

2. Η πλήρης ένταξη στο κανονικό εκπαιδευτικό σύστημα θα πρέπει να **θεωρείται ως η πρώτη επιλογή σε όλες τις σχετικές περιπτώσεις**. Κάθε εκπαιδευτικό ίδρυμα πρέπει να μπορεί να ανταποκριθεί στις ανάγκες των μειονεκτούντων μαθητών και σπουδαστών. Στα πλαίσια αυτά πρέπει να αναπτυχθούν και να καλλιεργηθούν δεσμοί μεταξύ σπιτιού, σχολείου, κοινότητας, ψυχαγωγίας, καθώς και του κόσμου της εργασίας. Το υψηλότερο δυνατό επίπεδο εκπαίδευσης, για μειονεκτούντες μαθητές στην κανονική εκπαίδευση, πρέπει να θεωρείται σημαντικό και αναπόσπαστο μέρος της ένταξης και ανεξαρτητοποίησης των μειονεκτούντων ατόμων.

3. Η εργασία των ειδικών σχολείων και κέντρων για μειονεκτούντα παιδιά και νέους πρέπει να θεωρείται ότι συμπληρώνει την εργασία των κανονικών εκπαιδευτικών συστημάτων και να λαμβάνει δεόντως υπόψη τις ατομικές ανάγκες των παιδιών, των νέων και των γονέων τους, καθώς και τις εκπαιδευτικές επιλογές που πραγματοποιούνται με βάση την πλήρη ενημέρωση σχετικά με τις υπάρχουσες δυνατότητες.

4. Επιπλέον, η χρησιμοποίηση των ικανοτήτων και μεθόδων διδασκαλίας που αναπτύσσονται στην ειδική εκπαίδευση πρέπει να συνεχίζεται στην κανονική εκπαίδευση προς όφελος των μειονεκτούντων παιδιών και νέων που φοιτούν εκεί.

5. Για να προωθηθεί η ένταξη των μειονεκτούντων παιδιών και νέων στους διάφορους τομείς της κανονικής εκπαίδευσης και για να βοηθηθούν τα άτομα αυτά να γίνουν αυτόνομα και ανεξάρτητα, θα πρέπει να ενθαρρυνθεί η συνεργασία μεταξύ όλων των οργανισμών που ασχολούνται με τα μειονεκτούντα παιδιά και τους νέους είτε οι οργανισμοί αυτοί παρέχουν σχολική ή επαγγελματική εκπαίδευση, ψυχαγωγία, υγειονομική περίθαλψη (συμπεριλαμβανομένης της ψυχολογικής και παραϊατρικής) ή κοινωνικές υπηρεσίες.

6. Πρέπει να γίνεται αυξανόμενη χρήση των διαφόρων εκπαιδευτικών δυνατοτήτων που προσφέρει η νέα τεχνολογία (εκπαίδευση με τη βοήθεια ηλεκτρονικού υπολογιστή, επεξεργασία κειμένου, ανάπτυξη και χρησιμοποίηση εκπαιδευτικού λογισμικού, ειδικές προσαρμογές, τεχνολογία των πληροφοριών και επικοινωνία με τη βοήθεια ηλεκτρονικών υπολογιστών στο εκπαιδευτικό περιβάλλον) προκειμένου να υποβοηθηθεί η επικοινωνία και η ανάπτυξη των γλωσσικών ικανοτήτων.

7. Το Συμβούλιο και οι υπουργοί παιδείας αναγνωρίζουν ότι για να βελτιωθεί η σχολική ένταξη απαιτείται ιδιαίτερη προσπάθεια στην εκπαίδευση και θεωρούν απαραίτητο, στο πλαίσιο της έκθεσης που πρέπει να υποβληθεί τον Ιούλιο του 1992 σύμφωνα με το άρθρο 8 της απόφασης της 18ης Απριλίου 1988 σχετικά με το πρόγραμμα Helios, να αναφερθούν τα ληφθέντα μέτρα και η επιτευχθείσα πρόοδος προκειμένου:

- i) να διευκολυνθεί η ένταξη των μειονεκτούντων παιδιών και νέων στην κανονική εκπαίδευση με ιδιαίτερη αναφορά στους ακόλουθους τομείς:
- αρχική εκπαίδευση και μετεκπαίδευση των δασκάλων στον τομέα των ειδικών αναγκών,
 - συμμετοχή των οικογένειών και κοινωνικών και κοινοτικών οργανισμών,
 - κατανομή των διαθέσιμων πόρων για την εκπαίδευση,
 - ευρύτερη δυνατή υποστήριξη για την κάλυψη όλων των αναγκών των παιδιών και των εφήβων με την εφαρμογή εξατομικευμένου αναπτυξιακού, παιδαγωγικού, κοινωνικού και θεραπευτικού σχεδίου,

- δημιουργία νέων πόρων,
 - δημιουργία και δυνατότητα πρόσβασης στις κατάλληλες υπηρεσίες αξιολόγησης,
 - εισαγωγή καινοτομιών στα εκπαιδευτικά προγράμματα,
 - αναπροσαρμογή των υφισταμένων κανονισμών και οργάνωση της παιδείας ώστε να αρθούν οι διαρθρωτικοί φραγμοί για την ένταξη·
- ii) να αναπτυχθεί ο ρόλος που διαδραματίζουν τα εξειδικευμένα ιδρύματα και οι δάσκαλοί τους προκειμένου να προωθηθεί η ανάπτυξη της ολοκληρωμένης εκπαίδευσης, παραδείγματος χάριν:
- χρησιμοποιώντας τα ιδρύματα και τους δασκάλους αυτούς, όπου υπάρχουν, ως κέντρα και πηγή πληροφοριών για τη συνεχή εκπαίδευση των δασκάλων που χρειάζονται πληροφορίες σχετικά με τα μειονεκτούντα άτομα και τις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες,
 - προσλαμβάνοντας, όπου χρειάζεται, δασκάλους με απόσπαση για να βοηθήσουν τα μειονεκτούντα παιδιά που φοιτούν σε κανονικές τάξεις,
 - αυξάνοντας τη συνεργασία μεταξύ κανονικών σχολείων και εξειδικευμένων ιδρυμάτων για την ανάπτυξη ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων,
 - αναπτύσσοντας εξατομικευμένα προγράμματα και μεθόδους διδασκαλίας και, όπου απαιτείται, άλλες εκπαιδευτικές στρατηγικές που ανταποκρίνονται στις ανάγκες των παιδιών και των νέων·
- iii) να αναπτυχθεί η ενεργός συνεργασία μεταξύ των εκπαιδευτικών υπηρεσιών και των άλλων υπηρεσιών, όπως υγειονομικών, κοινωνικών, κ.λπ. για να προετοιμάσουν, να προωθήσουν και να εξασφαλίσουν τη συνέχεια και τη συνέπεια στο πρόγραμμα ένταξης·
- iv) να ενθαρρυνθεί η εφαρμογή ολοκληρωμένης και συνεπούς πολιτικής, λαμβάνοντας ιδιαίτερα υπόψη την οργάνωση της παιδείας, τη διάθεση και διαχείριση πόρων, την παρακολούθηση και αξιολόγηση των προγραμμάτων ένταξης και τη γενίκευση των ορθών πρακτικών·
- v) να υπερκερασθούν οι δυσκολίες που ενδέχεται να παρουσιάσουν τα εκπαιδευτικά προγράμματα της κανονικής εκπαίδευσης για τα μειονεκτούντα παιδιά και νέους αναπτύσσοντας

εξειδικευμένα εκπαιδευτικά προγράμματα και ενθαρρύνοντας τη νέα τεχνολογία για να τονωθεί ακόμα περισσότερο η επικοινωνία και η σχολική παιδεία.

Στην έκθεση θα πρέπει επίσης να αναφέρονται περιληπτικώς τα προγράμματα και σχέδια που αποσκοπούν στην ενίσχυση της ένταξης στα κανονικά εκπαιδευτικά συστήματα των κρατών μελών. Η έκθεση θα υποβληθεί στην επιτροπή παιδείας και στο Συμβούλιο.

Τα κράτη μέλη καλούνται να υποστηρίξουν την Επιτροπή για να προετοιμάσει μια συνολική έκθεση για την εφαρμογή του προγράμματος Helios και για τις άλλες εξελίξεις όσον αφορά την ένταξη των μειονεκτούντων παιδιών και νέων στην κανονική εκπαίδευση.

8. Η Επιτροπή, σε συνεργασία με την επιτροπή παιδείας και την ομάδα εργασίας για την εκπαιδευτική ένταξη των μειονεκτούντων παιδιών και νέων, θα εξασφαλίσει ότι σε όλες τις προωθούμενες δραστηριότητες και προγράμματα στους τομείς παιδείας, εκπαίδευσης, πολιτικής για τους νέους και μετάβασης στην ενήλικο επαγγελματική ζωή, θα καταβάλλεται προσπάθεια να λαμβάνονται υπόψη οι ειδικές ανάγκες των μειονεκτούντων ατόμων που επιθυμούν να συμμετάσχουν στις δραστηριότητες αυτές.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Alexander Rosa: Η μυχοδυναμική της οικογένειας που έχει ένα ανάπηρο παιδί (μετ. Τ. Χριστάκη), Εκλογή, Σεπτέμβριος 1974, σελ. 6-13.
- Anstotz Christoph: Βασικές αρχές της παιδαγωγικής για τα νοητικά καθυστερημένα άτομα, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1994.
- Βαριδάκη Λίλυ: Σημειώσεις στο μάθημα Κοινωνική Εργασία με Άτομα, Πάτρα 1995.
- Γιαλλουρίδου Ειρήνη: Ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού στα Ειδικά Σχολεία, Εισήγηση στο Σεμινάριο Ενημέρωσης των ειδικοτήτων στην Ειδική Αγωγή, Αθήνα 1989.
- Δαβάζογλου Αγγελική: Η Ειδική Αγωγή στην Ελλάδα-Ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού στις ειδικές εκπαιδευτικές μονάδες, Κοινωνική Εργασία, Τεύχος 13, Αθήνα 1989, σελ. 13-23.
- Descoeudres Alice: Η αγωγή των καθυστερημένων παιδιών-οι αρχές της και οι μέθοδοι της εφαρμογής σε όλα τα παιδιά, Εκδόσεις Δίπτυχο, Αθήνα 1985.
- Ζωγράφου Ανδρέας: Κοινωνική Εργασία με Κοινότητα-Θεωρία-Πράξη-Προβληματισμοί, Πάτρα 1992.

- Ζώνιου-Σιδέρη Αθηνά: Οι ανάπηροι και η εκπαίδευσή τους-Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση της ένταξης, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1996.
- Helios II-Ευρωπαϊκός Οδηγός Ορθής Πρακτικής-Παροχή Ίσων Ευκαιριών στα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Δεκέμβριος 1996.
- Ιωαννίδου-Τσόνσον-Τουρνά Αμαλία: Σημειώσεις στο μάθημα Κοινωνική Εργασία με Οικογένεια, Πάτρα 1995.
- Καζακοπούλου Μαλθίνα: Κοινωνική Εργασία κατά περίπτωση-Εφαρμοσμένη θεραπευτική μέθοδος προβλημάτων ανθρωπίνων σχέσεων, Αθήνα 1966.
- Κατσορίδου-Παπαδοπούλου Χρυσούλα: Κοινωνική Εργασία με Ομάδες, Εκδόσεις Έλλην, Αθήνα 1993.
- Κουτσαυλή Α.-Μάντη Π.-Στυλιανίδης Σ.: Κοινωνικός αποκλεισμός ατόμων με ειδικές ανάγκες και υποθέσεις εργασίας για μια κοινοτική παρέμβαση, Κοινωνική Εργασία, Τεύχος 38, Αθήνα 1995, σελ. 106-112.
- Κρασανάκης Γεώργιος: Παιδιά με νοητική ανεπάρκεια, Αθήνα 1989.
- Κρουσταλάκης Γεώργιος: Παιδιά με ιδιαίτερες ανάγκες στην οικογένεια και το σχολείο-Ψυχοπαιδαγωγική παρέμβαση για μια συμβουλευτική γονιών και παιδιών.

- Κυπριωτάκης Αντώνης: Τα ειδικά παιδιά και η αγωγή τους, Εκδόσεις Ψυχοτεχνική, Ηράκλειο 1989, σελ. 81-206.
- Μάνου Νίκος: Βασικά στοιχεία Κλινικής Ψυχιατρικής, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1988, σελ. 453-459.
- Μαρκοπούλου Χριστίνα: Ο Κοινωνικός Λειτουργός σε ειδικά πλαίσια Κοινωνικής Προστασίας, Εκδόσεις Έλλην, Αθήνα 1995.
- Ματινοπούλου Υπατία: Η σημερινή κατάσταση της επαγγελματικής απασχόλησης των νοητικά υστερούντων ατόμων, Εκλογή, Σεπτέμβριος 1988, σελ. 103-125.
- Μουζακίτης Χρήστος: Σημειώσεις στο μάθημα Κοινωνική Εργασία με ομάδες-Τεχνικές παρέμβασης, Πάτρα 1990.
- Μπάρδης Πολυμείκης: Νοητική καθυστέρηση-Φύση-Αιτιολογία-Αντιμετώπιση, Αθήνα 1985.
- Μπουσκάλια Λέο: Παιδιά με ειδικές ανάγκες και οι γονείς τους-Μια πρόκληση στη συμβουλευτική, Εκδόσεις Γλάρος, Αθήνα 1993.
- Νιτσόπουλος Μηνάς: Ειδικά Πνευματικά Καθυστερημένα Άτομα, Εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1981.
- Νιτσόπουλος Μηνάς: Μέθοδος κοινωνικοποίησης ειδικών ατόμων και αντιμετώπισης προκαταλήψεων, Εκλογή, Δεκέμβριος 1981, σελ. 141-144.
- Παπαδάτος Ιωάννης: Νοητική καθυστέρηση, Κοινωνική Εργασία, Τεύχος 2, Αθήνα 1986, σελ. 119-123.

- Παπαδοπούλου Δώρα: Πρότυπη κατασκήνωση αναπήρων παιδιών-νέων Ε.Σ.Σ, Εκλογή, Αύγουστος 1984, σελ. 115-119.
- Παπαιωάννου Καλλιόπη: Κοινωνική και επαγγελματική επανένταξη των παραπληγικών, Κοινωνική Εργασία, Τεύχος 13, Αθήνα 1989, σελ. 9-11.
- Παπαφλέσσα Ν.-Καρατσά Α.-Καφαντάρη Τ.: «Ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού στην παροχή υπηρεσιών», Εισηγήσεις και συμπεράσματα 2^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Κοινωνικών Λειτουργών-15-17 Δεκεμβρίου 1978, Αθήνα 1981.
- Παρασκευόπουλος Ιωάννης: Νοητική Καθυστέρηση-Διαφορική Διάγνωση-Αιτιολογία-Πρόληψη-Ψυχοπαιδαγωγική Αντιμετώπιση, Ο.Ε.Δ.Β, Αθήνα 1980.
- Παρασκευόπουλος Ιωάννης: Κλινική Ψυχολογία-Διάγνωση, Πρόληψη και θεραπεία των ψυχικών διαταραχών, Αθήνα 1988, σελ. 24-25.
- Perlman Harris Hellen: Κοινωνική Εργασία με Άτομα-Μια διεργασία λύσης προβλημάτων (μετ. Καλούτση Α.), Εκδόσεις Ατλαντίς, 1957 by the University of Chicago.
- Πιτσικίδου-Δρόσου Λουκία: Το ασκήσιμο νοητικά καθυστερημένο παιδί, Εταιρεία Ελληνικών Εκδόσεων, Αθήνα 1982.
- Π.Δ. 891/1978: «Περί καθορισμού του αντικειμένου εργασίας του Κοινωνικού Λειτουργού».

- Rothman Tock: Μια ανάλυση στόχων και ρόλων στην άσκηση της Κοινωνικής Εργασίας με την Κοινότητα, Εκλογή, Δεκέμβριος 1976, σελ.24-34.
- Σεβεντή Στέλλα: Κοινωνικοποίηση και κοινωνική ένταξη ατόμων με ειδικές ανάγκες, Εκλογή, Απρίλιος 1983, σελ. 30-35.
- Shulman Lawrence: Η δυναμική της τελικής φάσης της εργασίας με άτομα και ομάδες (μετάφραση-διασκευή: Μ. Σαββαπά-Ασημακοπούλου), Εκλογή, Αύγουστος 1983, σελ. 92-105.
- Σταύρου Λάμπρος: Ψυχοπαιδαγωγική αποκλινόντων νηπίων, παιδιών, εφήβων, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1986, σελ. 225-356.
- Σύνδεσμος Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος: Το έργο του Κοινωνικού Λειτουργού εις τα διάφορα πλαίσια εργασίας, Αθήνα 1974.
- Τζόνσον Β.-Βέρνερ Ρ.: Οδηγός ανάπτυξης για προβληματικά παιδιά, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1983.
- Vass Antony: Η αποτελεσματικότητα της παρέμβασης της Κοινωνικής Εργασίας, Εκλογή, Δεκέμβριος 1988, σελ. 180-192.
- Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων-Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής: Δελτίο Πληροφοριών Ειδικής Αγωγής, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 1992.
- Χαρτοκόλλης Πέτρος: Εισαγωγή στην Ψυχιατρική, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1986, σελ. 288-296.

- Χασάπης Ιωάννης: Ψυχοπαθολογία της νηπιακής ηλικίας, Εκδόσεις Σ. Βασιλόπουλος, Αθήνα 1978, σελ. 31-56.

Ξενόγλωσση

- Arkoff: Adjustment and Mental Health, Mc Graw-Hill Book Company, New York 1968.
- Begab Michael: Historical Perspective on mental Retardation during the decade 1954-1964-A compination of articles in children M.S. Department of Health, Education and Welfare, 1964-Childrens Bureau Washington D.C.
- Capa C.-Pines M.: Retarded Children can be helped, Channel Press Inc, New York 1957.
- Kelman Howard: Historical Perspective on Mental Retardation during the decade 1954-1964, Washighton 1964.
- Koch R.-Dobson J.: «The multidisciplinary approach to mental retardation», Μέρος 2^ο στο σύγγραμά τους «The mentally retarded child to his family», Εκδόσεις Brunner-Mazel, New York 1971, σελ. 150-284.
- Zarnari Olga: Group work with parents of mentally retarded children, Center of Mental Health and Research, Athens 1967.

- Zastrow Charles: Introduction to social welfare institutions-social problems services and current issues, The Dorsey Press, Homewood-Illinois 1978.
- Pipineli-Potamianou A.: Methodical Readjustments in the Educational Experience, Κέντρο για την Πνευματική Υγεία και Έρευνα, Αθήνα 1964.
- Segal S.-Aviram U.: The mentally ill in community based sheltered care-A study of community care and social integration, John Wiley and Son, New York 1978.
- Turner J. Francis: Child Psychopathology. A social Work Perspective, The Free Press, A Division of Macimillan Inc., New York 1989.
- Webster Elizabeth: Counseling with Parents of Handicapped Children-Guidelines for improving Communication, Grune & Strutton Inc., New York 1977.
- William Antony: Social and Psychological Aspects of Disability, Ed. J Stubbins, Un Park, Baltimore 1977.

